Birutė Railienė

Andrius SNIADECKIS

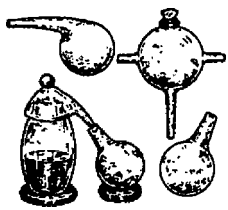

Vilnius, 2005

1. Andriaus Sniadeckio portretas,
iš: *Wilczynski J. K. Album de Wilna, Paris,* 1842–1862 metai

UDK 57(438):929Šniadecki
Ra-133

Kalbą redagavo
GRAŽINA INDRIŠIŪNIENĖ,
bibliografijos rodyklę redagavo
LINA KANOPKIENĖ

Recenzavo:
habil. dr. prof. JUOZAS ALGIMANTAS KRIKŠTOPAITIS,
akad. habil. dr. POVILAS ALGIRDAS VAŠKELIS,
prof. habil. dr. ONA VOVERIENĖ

Knygos rengimą
2000 metais rėmė ir išleidimą finansavo
Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija

ISBN 9986-19-845-3
© Birutė Railienė, 2005
© Vilniaus universiteto leidykla, 2005

Skiriu
šviesiam tėvelio
Romano Paulavičiaus
atminimui

Turinys

Pratarmė | 12

Įvykiai Europoje ir Andriaus Sniadeckio gyvenime | 22

I SKYRIUS. Vaikystė ir pradinis mokslas – Pirmoji pažintis su chemijos bandymu – Profesijos pasirinkimas – Matematikos, vėliau medicinos studijos Krokuvos universitete – Chemija Lenkijos–Lietuvos valstybėje | 30

II SKYRIUS. Medicinos studijos Pavijos universitete – Kelionė į Angliją – Medicinos studijos Edinburgo universitete – Pasiūlymas vykti į Indiją – Pirmosios mintys apie organinių būtybių esmę – Gyvenimo kelio paieškos baigus mokslus | 43

III SKYRIUS. Kvietimo į Vilniaus universitetą belaukiant – Vilniaus universitetas politinių įvykių sūkuryje – Įkuriama Chemijos katedra – Viešnagė Krokuvoje – Santuoka Voluinėje | 52

IV SKYRIUS. Pirmasis Vilniaus įspūdis – Dž. Sartorijaus palikimas – *Collegium medicum* – Chemijos paskaitų programos – Pirmoji vieša paskaita – Sofija Sniadeckaitė – Naujasis universiteto rektorius – Jonas Sniadeckis | 57

V SKYRIUS. Chemijos terminija lenkų kalba – Naujas chemijos pradmenų vadovėlis – Paskaitos lenkiškai – Chemijos laboratorijos inventorius – Varšuvos mokslo bičiulių draugija – Pirmieji kolegų atsiliepimai – Liudvika Sniadeckaitė | 66

VI SKYRIUS. Universiteto reforma – Vyriausiosios mokyklos Voluinėje projektas – *Organinių būtybių teorija* – „Lenkų“ ir „vokiečių“ partijos universitete – *Dziennik Wileński* – Vilniaus medicinos draugija | 75

VII SKYRIUS. Mineralogijos katedros vedėjo rinkimai – Žemės nuosavybė Baltupyje – Oficialus Vilniaus medicinos draugijos įsteigimas – Rusijos karų su Prūsija ir Persija atgarsiai Vilniuje – Antrasis *Chemijos pradmenų* leidimas – Vakcinacijos institutas – Naujo cheminio elemento paieškos – Vestis | 91

VIII SKYRIUS. Motinystės institutas – Chemijos namai – Chemijos vadovėlis mokykloms – *Organinių būtybių teorija* – Napoleonas I Vilniuje – Aleksandro I dovana | 115

IX SKYRIUS. Brolio Juozapo mirtis – *Dziennik Wileński* atnaujintas – Jonas Sniadeckis pašalinamas iš rektoriaus pareigų – Trečias *Chemijos pradmenų* vadovėlio leidimas – *Wiadomości Brukowe* Vilniuje | 127

X SKYRIUS. Nenaudėlių draugija – Straipsniai medicinos tema – Satyrinė publicistika – Rovnopolis – Sofijos ir Mykolo Balinskio santuoka – *Organinių būtybių teorijos* vertimas į vokiečių kalbą – Mintys apie užtarnautą poilsį | 139

XI SKYRIUS. Ignotas Fonbergas – Rėzeknės meteorito tyrimas – Spindulingųjų draugija – Adomo Mickevičiaus eilėraštis – Dar kartą apie fizinį vaikų auklėjimą – Filomatų byla – Paskaitų cenzūra universitete – *Organinių būtybių teorija* prancūzų kalba – Jašiūnų dvaro ansamblis | 148

XII SKYRIUS. Naujas universiteto rektorius – Sugrįžimas į universitetą – Liudvika Sniadeckaitė – Užbaigtas Jašiūnų dvaro ansamblis – Žinia iš Varšuvos medicinos draugijos – *Dziennik Medycyny, Chirurgii i Farmacii* – Žmonos mirtis – Jono Sniadeckio mirtis | 157

XIII SKYRIUS. Sukilimas Lietuvoje – Medicinos pagalbos komitetas – *Dziennik Wileński* leidimas sustabdytas – Uždarytas Vilniaus universitetas – Vilniaus imperatoriškoji medicinos-chirurgijos akademija – Dukra Liudvika palieka namus | 165

XIV SKYRIUS. Profesorius ir studentai – Ligos tema – Užbaigtas gyvenimo darbas – Mokytojas ir mokiniai | 173

Naudota literatūra | 185

Iliustracijos | 191

Andriaus Sniadeckio literatūros rodyklė | 192

Asmenvardžių rodyklė | 248

Andrius Sniadeckis (Jędrzej Śniadecki) and his life for the benefit of science and young generation | 266

Pratarmė

ANDRIAUS SNIADECKIO (1768–1838) *gyvenimo istorija dar kartą primins Vilniaus universitetą, kuriam profesorius padovanojo keturiasdešimt savo veiklos metų. Ir universiteto, ir Vilniaus visuomenės gyvenimo aprašymuose A. Sniadeckis minimas kaip chemijos žinių populiarintojas, garsus gydytojas, Vilniaus medicinos draugijos steigėjas, Šubravcų (Nenaudėlių) draugijos pirmininkas ir nuolatinis šios draugijos laikraščio* Wiadomości Brukowe *autorius, savo moksliniais ir satyriniais darbais drąsiai pasisakęs prieš gyventojų tamsumą ir prietarus.*

Lietuvos spaudoje A. Sniadeckis pristatytas nepakankamai plačiai. Kaimynės Lenkijos istorikai, pedagogai, medikai ir publicistai savo tautiečiui, ilgus metus dirbusiam Vilniuje, paskyrė šimtus publikacijų, dešimtis monografijų, jo atminimą įamžino mokymo įstaigų pavadinimuose, paminkluose, medaliuose...

Nors Lietuvoje ir leidžiamos monografijos apie žymius mokslininkus, jų aprėptis kol kas yra labai kukli. Nėra nė vienos senojo Vilniaus universiteto profesoriams ir absolventams skirtos monografijos. Išimtis – apie architektą, matematiką ir fiziką Tomą Žebrauską (1714–1758)[1] *bei jubiliejinis leidinys apie A. Sniadeckio mokinį Ignotą Domeiką*[2].

Lietuvos mokslų akademijos ir Vilniaus universiteto bibliotekose saugomi Vilniaus mokslo bičiulių bei Vilniaus medicinos draugijos fondai, senojo Vilniaus universiteto dokumentacija. Juose yra daug

2. Vilniaus universitetas

medžiagos ne tik istoriniams, bet ir biografiniams tyrinėjimams. Išėjus iš bibliotekų atsiveria senamiestis, kviečiantis pasijusti XIX a. Vilniuje, žengti Andriaus Sniadeckio vaikščiotais keliais. Pilies gatvėje, Nr. 22 namo kieme esantys pastatai – tai buvusi Medicinos kolegija, kurioje gyveno universiteto profesoriai, vyko paskaitos studentams medikams, A. Sniadeckis skaitė savo pirmąsias chemijos paskaitas. Kieme vis dar žaliuoja veja, kurioje buvo kuriamas pirmasis universiteto Botanikos sodas. Jame išaugintos vaistažolės ir kiti žolynai buvo aptariami ne tik buitinės chemijos, bet ir farmacijos paskaitose, kurias A. Sniadeckis taip pat skaitė. Kiemo gilumoje kylantis pastatas – tai buvęs Chemijos institutas, kuriame buvo įrengta che-

[1] Zubovas V. Tomas Žebrauskas ir jo mokiniai. – Vilnius: Mokslas, 1986. – 306 p., [8] iliustr. lap.: iliustr. – (Lietuvos mokslo paminklai).

[2] Ignotas Domeika Lietuvai, Prancūzijai, Čilei, 1802–1889. – Vilnius: LNM, 2002. – 102, [1] p.

3. Medicinos kolegijos kiemelis

4. Chemijos namais vadintas Chemijos fakultetas. D. Railos nuotraukos

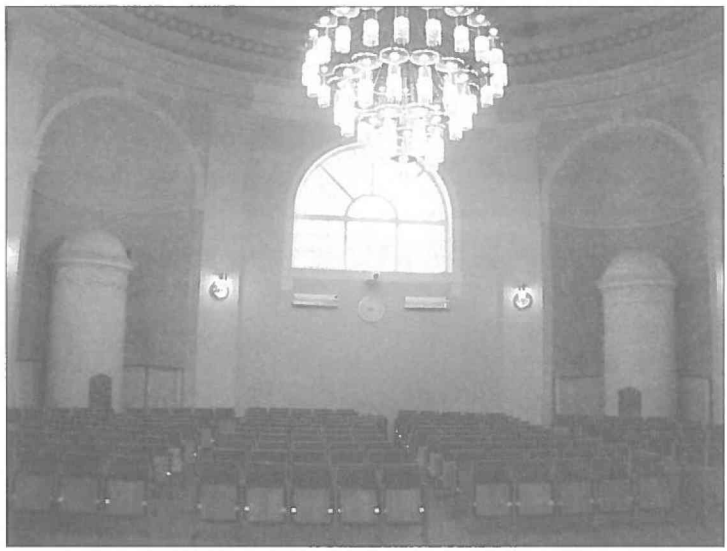

5. Ovalioji salė Chemijos fakultete

6. Franko namai Pilies ir Švarco gatvių sankryžoje. D. Railos nuotraukos

mijos laboratorija. Šiuo metu pastate įsikūrusi Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, o jos Ovaliojoje salėje yra išlikusios dvi didžiulės apvalios baltos koklinės krosnys.

Pilies ir Švarco gatvių sankryžoje stovintis namas, anais laikais vadintas Franko namais, buvo ir A. Sniadeckio pastogė. Jame profesorius gyveno iki pat mirties.

Praėję Aušros vartus galėtume prisiminti Vladislovo Sirokomlės (1823–1862) aprašytą aukštumą, esančią kairėje Minsko kelio pusėje, pakeliui į Ašmeną: „Ši kalva nuo 1838 m. vadinama Andriejevka, o šis kaugas supiltas buvo rankomis žymiojo Andriaus Sniadeckio mokinių, kurie su nesuskaičiuojama minia žmonių (...) lydėjo jo palaikus į jo dvarą."[3]

Iki mūsų dienų išliko architekto Karolio Podčašinskio (1790–1860) projektuotas dvaras Jašiūnuose, kuriame profesorius lankydavo dukros Sofijos šeimą ir savo brolį Joną, norėdamas rasti kaimo ramybę ir atsigauti nuo Vilniaus šurmulio.

Vilniaus universiteto Mokslo istorijos muziejuje saugomas Kazimiero Jelskio (Kazimierz Jelski, 1782–1867) sukurtas A. Sniadeckio biustas, kuriame profesorius pavaizduotas paskutiniais gyvenimo metais[4]*, taip pat dalininko Aleksandro Sledzinskio (Aleksander Sledzinski, 1804–1876) 1843 metais nutapytas portretas. Šv. Jonų bažnyčioje kabo mokslininko portretas, tapytas „Ludomiro iš Vilniaus, 1836". Užrašas ant paveikslo skelbia, jog tai – profesoriaus Kazimiero Slavinskio dovana Andriaus Sniadeckio instituto aulai*[5]*.*

Tarpukario metais brolių Andriaus ir Jono Sniadeckių vardas buvo įamžintas ne vienoje Vilniaus vietoje: 1919 metais Vilniaus universitetui suteikus Stepono Batoro vardą, buvusi Teatro salė buvo pertvarkyta į Aktų salę ir pavadinta profesorių Sniadeckių vardu[6]*. Universiteto žinion perdavus buvusios Chemijos-technikos mokyklos pastatą (Naugarduko g. Nr. 24), į jį buvo perkeltos Fizikos, Astronomijos ir Chemijos katedros. Pastatas buvo pavadintas A. Sniadeckio institutu, paskaitos jame vyko jau 1920 metais*[7]*. 1938–1939*

7. Andriaus Sniadeckio biustas (autorius – Kazimieras Jelskis). D. Railos nuotrauka

mokslo metais Vilniaus universitete prie Matematikos-gamtos bei Humanitarinių mokslų fakultetų (Bokšto gatvėje Nr. 15, Augustijonų vienuolyno patalpose) buvo įkurtas eksperimentinis licėjus ir jam suteiktas J. ir A. Sniadeckių vardas[8]*. Iki karo gatvelė šalia Šv. Jur-*

[3] Sirokomlė V. Iškylos iš Vilniaus po Lietuvą. – Vilnius: Mintis, 1989, p. 19. (Toliau – Sirokomlė V. Iškylos iš Vilniaus po Lietuvą).

[4] Kazimieras Jelskis dar 1847 metais A. Sniadeckio biustą pats padovanojo Vilniaus medicinos draugijai (Aleksandravičius E. Kultūrinis sąjūdis Lietuvoje 1831–1863 metais: organizaciniai kultūros ugdymo aspektai. – Vilnius, 1989).

[5] *„Fundował do Auli Institutu Jędrzeja Śniadeckiego prof. Kazimierż Sławinski."*

[6] Čaplinskas A. R. Vilniaus gatvių istorija: Šv. Jono, Dominikonų, Trakų gatvės. – Vilnius, 1998, p. 71. – (Toliau – Čaplinskas A. R. Vilniaus gatvių istorija).

[7] Sławiński K. Krótki opis chemii organicznej U. S. B. – Wilno, 1936. – 33 p.: iliustr., 1 portr. lap. – Santr. pranc.

[8] Ulińska A. Państwowe liceum im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Wilnie (1938–1939). – Białystok: Towarzystwo Literackie im. Adama Mickievicza, Oddzial Białostocki, 1996, p. 8.

8. Vilniaus universiteto Mokslo istorijos muziejuje Šv. Jonų bažnyčioje Andriui Sniadeckiui skirta ekspozicija. 2000 metai

9. Atminimo lenta Vilniaus universiteto kiemelyje. 2000 metai. Autorės nuotraukos

10. Sniadeckių šeimos genealoginis medis. 1938 metai, Vilniu

gio bažnyčios (dabar – K. Sirvydo gatvė) vadinta J. ir A. Sniadeckių vardu.

A. Sniadeckio atminimo lentą rasime Vilniaus universiteto Didžiajame kieme, portretą – žymių chemikų portretų galerijose Chemijos institute bei Vilniaus universiteto Chemijos fakultete, Lietuvos dailės muziejuje. Andriaus Sniadeckio ir Balinskių giminės genealoginį medį saugo Vilniaus universiteto biblioteka[9].

Pagaliau – visas Vilniaus senamiestis, universiteto kiemeliai, anais laikais ligonius glaudę pastatai, gražios Vilniaus apylinkės mena nenuilstantį Vilniaus mokslintoją ir švietėją.

Knygoje siekta pristatyti profesoriaus Andriaus Sniadeckio gyvenimą, atskleisti jo santykį su akademine aplinka Vilniaus universitete ir sudėtinga to meto politine situacija Vilniuje ir Lietuvoje. Knyga papildyta bibliografine medžiaga – A. Sniadeckio darbų bei literatūros apie jį sąrašu.

Skaitytojas galės susipažinti ir su paties A. Sniadeckio mintimis apie savo parašytas knygas – į lietuvių kalbą išverstos knygų ir kai kurių straipsnių pratarmės ar jų fragmentai. Daugelis tekstų lietuvių kalba skelbiami pirmą kartą.

Asmenvardžiai knygoje pateikiami sulietuvinti, dauguma jų yra vartojami bendrinėje kalboje. Pirmą kartą paminėjus vardą, skliaustuose nurodoma tuo metu vartota forma, to asmens gimimo ir mirties datos, pavyzdžiui: Andrius Sniadeckis (Jędrzej Śniadecki, 1768–1838). Periodinių leidinių antraštės pateiktos tik originalia forma. Straipsnių ir knygų antraštės papildytos vertimu į lietuvių kalbą. Visos antraštės rašytos kursyvu. Į lietuvių kalbą išversti draugijų, organizacijų pavadinimai, pirmą kartą skliaustuose nurodžius tuo metu vartotą formą.

[9] Sniadeckio Andriaus ir Balinskių genealoginis medis / Jan Falewicz. – 1938. – VUB RS F 22-805.

Parengti knygą padėjo daug nuostabių žmonių. Nuoširdžiausiai dėkoju savo šeimai – vyrui Dariui ir dukrai Aistei už puikią aplinką dirbti, šviesaus atminimo tėčiui a. a. dr. Romanui Paulavičiui už dvasinį ryšį bei chemijos ir istorijos žinias, mamai Aldonai Paulavičienei – už galimybę pasitraukti į kūrybos zoną. Taip pat dėkoju Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos direktoriui dr. Juozui Marcinkevičiui, pritarusiam norui dirbti mokslinį darbą, kolegėms Linai Kanopkienei, a. a. Efrosinijai Krivaščenko, Jadvygai Kulikauskienei, Džiuljetai Malinauskaitei, Angelei Putelienei, Janinai Stankevič, mokslo istorikui dr. Algimantui Jakimavičiui, padėjusiems rinkti ir tvarkyti bibliografinę medžiagą, prof. habil. dr. Juozui Algimantui Krikštopaičiui, dr. Mudžiui Šalkauskui, prof. habil. dr. Rolandui Kazlauskui bei akad. habil. dr. Povilui Algirdui Vaškeliui – padrąsinusiems žengti į chemijos istorijos sritį. Su malonumu prisimenu bendradarbiavimą su mokslo istoriku Vitoldu Venslavu ir kolege Aliucija Orentaite, pokalbius su prof. habil. dr. Arnoldu Piročkinu, kolege Danute Labanauskiene, chemijos istorikais a. a. Zenonu Mačioniu, a. a. Pranu Buckumi. Malonu buvo dirbti su Emilija Ivaškevič.

Rengdama šią knygą, jaučiau didžiausią savo Mokytojos prof. habil. dr. Onos Voverienės paramą. Nuoširdžiai dėkoju Mokytojai ir lenkiu prieš ją galvą.

BIRUTĖ RAILIENĖ

Įvykiai Europoje ir Andriaus Sniadeckio gyvenime

Europoje	Metai	Andriaus Sniadeckio gyvenime
Įkurtas Pavijos universitetas	1390	
Įkurta Vilniaus akademija ir universitetas (*Academia et Universitas Vilnensis societatis Jesu, 1579–1781*)	1579	
Įkurtas Edinburgo universitetas	1583	
Įkurta Peterburgo mokslų akademija	1724	
	1768 m. lapkričio 30 d.	Andriaus ir Pranciškos Sniadeckių šeimoje gimė ketvirtasis sūnus Andrius
Vilniuje įkurta Edukacinė komisija	1773	
Pavijos universitete įrengta Chemijos laboratorija	1776	
Vilniaus anatomijos ir chirurgijos mokykla tampa pavaldi Vilniaus akademijai, įkuriama Medicinos kolegija (*Collegium medicum*)	1780	Mirė abu tėvai
Martynas Počobutas – Vilniaus universiteto rektorius	1780–1799	
Vilniaus akademija pavadinama Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vyriausiąja mokykla (*Schola Princeps Magni Ducatis Lithuaniae*, 1781–1803)	1781	
LDK vyriausiojoje mokykloje chemiją dėstė Džiuzepė Sartorijus (nuo 1785 taip pat skaitė farmacijos kursą)	1784–1793	

Europoje	Metai	Andriaus Sniadeckio gyvenime
	1787	Baigė Novodvorsko gimnaziją
	1787–1791	Studijavo Krokuvos Jogailos vyriausiojoje mokykloje. Pradėjo studijuoti matematiką, vėliau pasirinko mediciną
Prancūzijos didžioji revoliucija, Bastilijos paėmimas	1789	
Jonas Sniadeckis dėstė Fizinėje kolegijoje Krokuvos vyriausiojoje mokykloje	1790–1791	
	1792–1793	Studijavo Pavijos universitete. Tobulinosi Milano ligoninėse
	1793 m. gegužės 16 d.	Pavijos universitete gavo medicinos ir filosofijos daktaro laipsnį
	1793	Kelis mėnesius Londone rašė feljetonus satyriniam laikraščiui *Spectator*
	1793–1795	Studijavo Edinburgo universitete
Tado Kosciuškos vadovaujamas sukilimas	1794	
Paryžiuje įkurtas Mokslo ir meno nacionalinis institutas	1795	Praktikavosi Vienos ligoninėse
Trečiasis Abiejų Tautų Respublikos padalijimas. Rusijos imperijai teko dešiniakrantė Ukraina, Baltarusija, Lietuva (be Užnemunės ir Klaipėdos krašto)	1795	
Maro epidemija Ukrainos, Voluinės žemėse	1796	Trumpam grįžo į Lenkiją

Europoje	Metai	Andriaus Sniadeckio gyvenime
	1796	Išvyko į Voluinę sutikęs dirbti šeimos gydytoju. Voluinėje vedė Konstanciją Mikulovskaitę
Iš 1795 metais Rusijos prisijungtų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių sudaroma Lietuvos gubernija, pavaldi Estijos, Livonijos, Kuršo ir Lietuvos generalgubernatoriui; LDK vyriausiojoje mokykloje įkurta Chemijos katedra	1797	Priėmė Vilniaus universiteto rektoriaus M. Počobuto kvietimą ir pradėjo dirbti Chemijos katedros vedėju; parengė studijų programą universiteto studentams
	1798	Gimė duktė Sofija (1798–1880). Vėliau – Balinskienė
Rusijos–Prancūzijos karas	1798–1799	
	1799	Pirmoji vieša paskaita *Mowa o niepewności zdan i nauk na doświadczeniu fundowanych, przy otwarciu nauk w Szkole Głównej Litewskiej z. r. 1799 na r. 1800* (*Kalba Lietuvos vyriausiosios mokyklos 1799–1800 mokslo metų atidaryme apie nuomonių ir mokslų, pagristų bandymais, nepatikimumą*)
LDK vyriausiosios mokyklos rektorius – Jeronimas Stroinovskis	1799–1806	
	1800	Gimė sūnus Juozapas (1800–1859)
Įkurta Varšuvos mokslo bičiulių draugija	1800	*Początki chemii stosownie do teraźnieyszego tey umieiętnosci stanu dla*

Europoje	Metai	Andriaus Sniadeckio gyvenime
Įvedamas Rusijoje galiojęs senasis – Julijaus – kalendorius; Užnemunėje lieka galioti Grigaliaus kalendorius		*pozytku uczniow i słuchaczow ułozone y za wzor lekcyi akademickich słuzyc maiące* (*Chemijos pradmenys* (...,) I–II t. Tai buvo pirmasis chemijos vadovėlis lenkų kalba
Lietuvos gubernija suskirstoma į Vilniaus ir Gardino gubernijas, kurias kontroliuoti pavesta Vilniuje įsikūrusiam Lietuvos generalgubernatoriui	1801	
	1802	Gimė duktė Liudvika (1802–1866). Vėliau Sadyk-Paša
LDK vyriausioji mokykla reorganizuojama į Vilniaus imperatoriškąjį universitetą (1803–1832); įsteigiama Vilniaus švietimo (mokymo) apygarda, tęsusi Edukacinės komisijos tradicijas	1803	
Vilniaus imperatoriškajame universitete įkurta Terapijos klinika	1803	
	1804	Parengė vyriausiosios medicinos mokyklos Voluinėje projektą
	1804	*Teorya jestestw organiczuych* (*Organinių būtybių teorija*) I dalis. Viena pirmųjų biochemijos monografijų pasaulinėje literatūroje
Rusijos–Persijos karas	1804–1813	
Vilniuje pradėtas leisti žurnalas *Dziennik Wileński*	1805	

Europoje	Metai	Andriaus Sniadeckio gyvenime
Rusijos–Austrijos karas su Prancūzija	1805–1807	*Uwagi o fizycznem wychowaniu dzieci* (*Pastabos apie fizinį vaikų auklėjimą*)
Vilniuje įsteigta Vilniaus medicinos draugija, leido *Dziennik medycyny, chirurgii i farmacji* (*Medicinos, chirurgijos ir farmacijos laikraštį*)	1806	Vilniaus medicinos draugijos aktyvus kūrėjas ir pirmasis pirmininkas, draugijos pirmininku buvo išrinktas aštuonis kartus
Prancūzijos mokslo ir meno institutas pavadintas Prancūzijos institutu	1806	Įsigijo Baltupio dvarą su apylinkėmis
Rusijos–Prancūzijos karas	1806–1807	
Rusijos–Turkijos karas	1806–1812	
Vilniaus imperatoriškojo universiteto rektorius – Jonas Sniadeckis	1806–1815	
	1807	*Chemijos pradmenys*, I–II t., 2-as leidimas
Nustojo eiti *Dziennik Wileński*	1807	
Vilniaus imperatoriškojo universiteto Terapijos klinikoje įkurtas Vakcinacijos institutas; įkurta Chirurgijos klinika	1808	Paskelbė atradęs naują cheminį elementą vestį
	1808	Išrinktas Vilniaus medicinos draugijos prezidentu
Rusijos–Švedijos karas	1808–1809	
Rusijos–Turkijos karas	1809–1812	
	1810	Parengė chemijos vadovėlio mokykloms rankraštį, kuris nebuvo publikuotas
	1811	*Teorya jestestw organicznych* (*Organinių būtybių teorija*), II dalis

Europoje	Metai	Andriaus Sniadeckio gyvenime
Rusijos–Prancūzijos karas; Lietuvą okupavo Napoleono I kariuomenė; sudaryta Lietuvos laikinosios vyriausybės komisija, kurioje buvo ir Jonas Sniadeckis	1812	Vilniuje susitiko su imperatoriumi Napoleonu; išrinktas Vilniaus medicinos draugijos prezidentu
	1814	išrinktas Vilniaus medicinos draugijos prezidentu; mirė brolis Juozapas
Dziennik Wileński vėl pradėjo eiti	1815	
Vilniaus imperatoriškojo universiteto rektoriaus pavaduotojas – Jonas Andrius Lobenveinas	1815–1817	
Vilniuje pradėtas leisti laikraštis *Wiadomości Brukowe* (*Grindinio žinios*)	1816	
	1816–1817	*Początki chemii...* (*Chemijos pradmenys*), 3-ias leidimas
Įkurta Šubravcų (Nenaudėlių) draugija, kuri humoristiniu stiliumi kritikavo atgyvenusius socialinius papročius. Draugijos oficialiu leidiniu tapo *Wiadomości brukowe*	1817	Vienas Šubravcų draugijos steigėjų; išrinktas Peterburgo medicinos-chirurgijos akademijos garbės nariu
Vilniaus imperatoriškojo universiteto rektorius – Simonas Malevskis	1817–1822	
Kaukazo karas	1817–1864	
	1819	Išrinktas Šubravcų draugijos pirmininku
	1819	Įsigijo sklypą Rovnopolyje, Ašmenos (Baltarusija) apylinkėse

Europoje	Metai	Andriaus Sniadeckio gyvenime
Vilniaus imperatoriškajame universitete susikūrė Spindulingųjų draugija	1820	Duktė Sofija ištekėjo už Mykolo Balinskio
Uždrausta Šubravcų draugija	1822	Išėjo į pensiją, pasitraukė iš universiteto; vertėsi medicinos praktika
Ignotas Fonbergas tapo Vilniaus imperatoriškojo universiteto Chemijos katedros vedėju	1823	
Pirmosios represijos prieš Vilniaus imperatoriškąjį universitetą ir Lietuvos švietimą, filomatų byla	1823–1824	
Vilniaus imperatoriškojo universiteto rektorius – Juozapas Tvardovskis	1823–1824	
Jono Sniadeckio dvaro Jašiūnuose statyba	1824–1828	
	1827	Gimė Jonas Balinskis (1827–1902), Andriaus Sniadeckio anūkas
Vilniaus imperatoriškojo universiteto rektorius – Vaclovas Pelikanas	1824–1832	
Rusijos–Persijos karas	1826–1828	
	1827	Grįžo į universitetą vadovauti Terapijos ir klinikinės medicinos katedrai
	1828	Išrinktas Vilniaus medicinos draugijos prezidentu; išrinktas Varšuvos medicinos draugijos nariu
Rusijos–Turkijos karas	1828–1829	
Prasidėjo sukilimas Lenkijoje	1830	Išrinktas Vilniaus medicinos draugijos

Europoje	Metai	Andriaus Sniadeckio gyvenime
Vilniaus imperatoriškosios medicinos-chirurgijos akademijos, rektoriumi paskirtas T. Kučkovskis	1833	Išrinktas Vilniaus medicinos draugijos prezidentu
	1834 m. gegužės 15 d.–1834 m. rugpjūčio 15 d.	Buvo Medicinos-chirurgijos akademijos rektoriumi
	1836	Išrinktas Vilniaus medicinos draugijos prezidentu
	1838 m. gegužės 11 d.	Mirė Vilniuje. Palaidotas Horodnikų kaimo kapinėse, Ašmenos rajone, Baltarusijoje
	1838	Po mirties išleista *Organinių būtybių teorija*, 1–3 t.

I SKYRIUS.

Vaikystė ir pradinis mokslas – Pirmoji pažintis su chemijos bandymu – Profesijos pasirinkimas – Matematikos, vėliau medicinos studijos Krokuvos universitete – Chemija Lenkijos–Lietuvos valstybėje

SNIADECKIŲ šeimyna gyveno Kčynsko paviete, šalia Žnino miestelio, Gniezno vaivadijoje, Lenkijoje. Jų namuose 1768 metų lapkričio 30 dieną gimė ketvirtasis sūnus, gavęs Andriaus Mykolo Jono Nepomuko vardą[1].

Sniadeckiai buvo margrafų Vielopolskių ūkininkai. Palivarkinėje lažinėje ūkio sistemoje žemių valdytojai (margrafai) kartais tapdavo pavaldžių ūkininkų globėjais. Taip atsitiko ir Andriui Sniadeckiui. Margrafienė Elžbieta Vielopolska tapo jo globėja, ir studijuodamas Andrius savo laiškuose nešykštėjo jai padėkų ir pagarbos.

Sniadeckių turtas tais laikais nebuvo didelis – jų turėta keletas namų Žnine ir palivarkų netoli miestelio. Už žemę gaunamos įplaukos leido pragyventi visai šeimai ir mokyti vaikus. Tėvas Sniadeckis labai rimtai žiūrėjo į savo vaikų mokslą. Jis pats buvo mokęsis jėzuitų mokyklose Bydgoščiuje (Bydgoszcz) ir Torūnėje, vėliau – Lubranskio mokykloje Poznanėje[2].

Andriaus ir Pranciškos (iš Giščinskių giminės) Sniadeckių vyriausiasis sūnus Pranciškus pasižymėjo labai gera atmintimi. Jis lengvai atpasakodavo bažnyčioje girdėtus pamokslus, tuo stebindamas šeimyną ir aplinkinius. Pranciškus mirė nuo krupo, tesulaukęs šešerių metų.

Antrasis sūnus Jonas (1756–1830) išgarsėjo kaip mokslininkas, matematikas ir astronomas, Vilniaus universiteto rektorius (1807–1815).

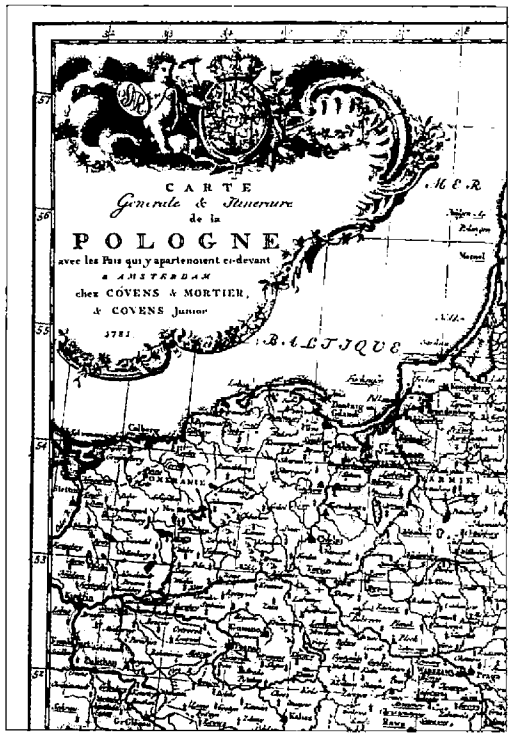

11. Kčynsko pavietas, šalia Žnino miestelio, Gniezno vaivadija, Lenkija

Trečiasis sūnus Juozapas baigė teisės mokslus[3], iš tėvų paveldėjo palivarką, nuo 1792 metų dirbo konsistorijos raštininku ir naudojo herbinį antspaudą su lelija, kurį broliai taip pat pamėgo[4].

[1] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 13.

[2] Życie i dzieło Jędrzeja Śniadeckiego / oprac. J. Andrzejewski, L. Sułkowska. – Lódz: XVIII LO [Liceum Ogólnokształcące] im. J. Śniadeckiego: Dzielnicowa Biblioteka Publiczna Łódź–Polesie, 1990, p. 6. – (Toliau – Życie i dzieło Jędrzeja Śniadeckiego / J. Andrzejewski, L. Sułkowska).

[3] Schnür-Pepłowski S. Jędrzej Śniadecki (1768–1838) // Kosmos. – 1897, r. 22, nr 6, p. 459. – (Toliau – Schnür-Pepłowski S. Jędrzej Śniadecki).

[4] Życie i dzieło Jędrzeja Śniadeckiego / J. Andrzejewski, L. Sułkowska, p. 6.

Šiek tiek duomenų apie Andrių Sniadeckį tėvą randame M. Balinskio parengtoje Jono Sniadeckio biografijoje. Jaunystėje Andrius Sniadeckis tėvas *„turėjo gerą galvą ir gabumų, tikriausiai galėjo gauti darbą valstybinėje tarnyboje, tačiau tuojau po savo tėvo mirties vedė, nieko apie tai nepranešęs motinai. Pasipiktinusi tokiu poelgiu ji taip pat ištekėjo už (...) kaimyno šlėktos ir visą „kilnojamąjį" turtą, taip pat ir pinigus (...) pasiėmė, palikusi sūnui tik nekilnojamąjį (...) turtą"*[5].

Andriaus Sniadeckio tėvai po vestuvių įsikūrė Žnine, vertėsi žemės ūkiu. 1775 metais jau turėjo 15 margų (10,65 ha) žemės ir namus, du samdinius ir vieną tarną. Tėvas 1767–1770 metais buvo vaitu, 1768 metais tapo aludarių cecho seniūnu, 1772 metais – burmistru, o 1775 metais kaip teisėjas ir tarėjas atstovavo miestui Prūsijoje[6].

Andrius Sniadeckis dar mokėsi pradinėje Čemesnio mokykloje, kai mirė abu tėvai (apie 1780 metus). Globoti jaunėlį ėmėsi 12 metų vyresnis brolis Jonas, tuo metu studijavęs Krokuvos akademijoje. Jis visą likusį gyvenimą tėviškai globojo Andrių, rūpinosi jo išsimokslinimu.

Brolio Jono rūpesčiu Andrius pradėjo lankyti Novodvorsko gimnaziją (nors jam geriausi brolio norai ne visuomet buvo priimtini).

Kad jaunimui yra būtina mokytis ir lavinti įgimtus talentus, Jonas Sniadeckis neabejojo: „(...) *ne vienas vaikinas nuo žagrės, mąstantis primityviai, paprastai, ribotai, galėtų būti M. Koperniku arba I. Krasickiu, jeigu būtų tinkamai auklėjamas, o jo gabumai nuolat būtų ugdomi, tobulinami, lavinami, nes be viso šito prigimties dovana yra užmigdyta žmoguje nuo lopšio iki mirties*"[7].

Iš Lenkijos mokyklų statistinės apžvalgos galime įsivaizduoti Andriaus Sniadeckio pradinio mokslo paveikslą. Iki Edukacinės komisijos reformos pradinėje mokykloje buvo 4 skyriai,

po reformos – 6 (7) klasės (5-oje klasėje mokslas trukdavo dvejus metus).

Užsiėmimai vykdavo po keturias valandas per dieną (dvi dienos per savaitę, kai užsiėmimai trukdavo po dvi valandas, buvo vadinamos poilsio dienomis)[8]. Dviejų valandų užsiėmimai prasidėdavo 8 val. ryto ir trukdavo iki 10 val., o po pietų – nuo 14 iki 16 val. Diena mokiniams prasidėdavo šv. Mišiomis 7 val. ryto. Dalyvauti privalėjo visi – ir mokiniai, ir mokytojai.

Pasibaigus šv. Mišioms, iki užsiėmimų auklėtojams dar likdavo laiko pasimatyti ir pabendrauti su kuruojama klase.

Lenkijos jaunimo globėjai buvo ypač pagerbiami: švenčiamos šv. Jono, šv. Kazimiero, šv. Stanislovo dienos.

Vasaros atostogos (2 mėnesių) trukdavo nuo liepos 24 iki rugsėjo 28, t. y. nuo šv. Jokūbo iki šv. Mykolo dienos[9].

Mokymo planai kiekvienai klasei skyrėsi. Pirmoje klasėje buvo dėstoma lenkų ir lotynų kalba, aritmetika, kaligrafija, geografija, dorovės mokslas. Antroje klasėje tęsiami tie patys dalykai, kaip ir pirmoje klasėje. Buvo reikalauta, kad vaikai ne tik išmoktų laisvai skaityti, bet ir suprastų, ką skaito. Trečioje klasėje, be lenkų ir lotynų kalbų, matematikos, buvo dėstoma fizika, kuri taip pat apėmė gamtos istoriją. Botanikos kursą sudarė žemės ūkio ir daržininkystės pagrindai. Ketvirtoje klasėje buvo toliau mokomasi pagal trečios klasės mokymo planą. Penktoje klasėje (2 metus) buvo mokoma iškalbos,

[5] Baliński M. Pamiętniki o Janie Śniadeckim, jego zyciu prywatnem i publicznem, i dziełach jego. – Wilno: Nakł i druk. J. Zawadzkiego, 1865, t. 1, p. 3. – (Toliau – Baliński M. Pamiętniki o Janie Śniadeckim).

[6] Życie i dzieło Jędrzeja Śniadeckiego / J. Andrzejewski, L. Sułkowska, p. 6.

[7] *Cit. iš:* Griška A. Gamtos filosofija senajame Vilniaus universitete (XVIII a. pab.–XIX a. pradžia). – Vilnius: Mintis, 1982, p. 136.

[8] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 19.

[9] Życie i dzieło Jędrzeja Śniadeckiego / J. Andrzejewski, L. Sułkowska, p. 6.

matematikos profesorius dėstė geometriją, algebrą, braižybą, fizikos profesorius – fiziką, botaniką, mineralogiją. Antraisiais metais fizikos profesorius dėstė fiziką, higieną kartu su zoologija ir biologiją. Teisės ir istorijos profesorius pirmaisiais metais dėstė istoriją kartu su geografija bei dorovės mokslus, o antraisiais metais – teisę ir dorovės mokslus. Šeštoje klasėje iškalbos profesorius dėstė lenkų ir lotynų literatūrą, matematikos profesorius – logiką, fizikos profesorius – meno istoriją, teisės profesorius – teisę, moralę ir Lenkijos istoriją[10].

Kiekvienas dalykas buvo baigiamas rašiniu. Darbą vertindavo ne tik mokytojai, bet ir mokyklos vadovybė. Baigiamieji darbai būdavo ginami viešose egzaminų sesijose.

Apie Andriaus mokyklos metus duomenys labai skurdūs. Vieną įdomiausių istorijų apie oro balioną galėtume pavadinti chemijos žinių trūkumo kompensavimu.

Tuo metu Europos mokslininkų dėmesį buvo prikaustę broliai Mongolfjė (Montgolfier), Žozefas (1740–1810) ir Etjenas (1745–1799), ir jų bandymai su oro balionais. Buvo sprendžiamas ypač svarbus klausimas: koks dujų mišinys galėtų pakeisti vandenilį oro balionuose. Pagrindiniai reikalavimai – mišinys turėjo būti lengvas, pigesnis ir ne toks degus, kaip vandenilis. Entuziastai kūrė pačius neįtikimiausius mišinius.

Oro balionai domino ir lenkų mokslininkus. Vienas didžiausių entuziastų buvo Jonas Sniadeckis. Praėjus vos dvejiems metams po brolių Mongolfjė bandymų, J. Sniadeckis kartu su bendraminčiais ir chemijos patriotais Pranciškumi Šeidtu (Scheidt, 1759–1807) ir Jonu Šastru (Schaster, 1741–1793) sukonstravo pirmąjį oro balioną. Penkiolikmetis Andrius tikrai negalėjo praleisti baliono išbandymo. Balandžio 1 dieną (1784 metais) oro balionas buvo sėkmingai išbandytas Krokuvos botanikos sode. Ore konstrukcija išsilaikė 37 minutes,

tada nukrito. Šis bandymas buvo aprašytas tais pačiais metais *Opisanie dóswiadczenia czynionego z Banią Powietrzną w Krakowie...* (1784)[11].

Vėliau, pasakodamas savo įspūdžius, A. Sniadeckis mini, kad didžiausią chemijos žinių dalį gavęs iš Jono Jaškevičiaus (Jaszkiewicz, 1749–1809) ir Pranciškaus Šeidto. Tuo metu J. Jaškevičius buvo pirmasis ir vienintelis chemijos profesorius ne tik Krokuvos universitete, bet ir visoje Lenkijoje (1782–1786), o A. Sniadeckiui pradėjus studijuoti – jau nebedėstė. Prielaida, jog A. Sniadeckis privačiai mokėsi chemijos pas J. Jaškevičių – labai įtikinanti, žinant būsimojo chemijos profesoriaus smalsumą[12].

Taigi Andrius Sniadeckis mokėsi tipinėje Lenkijos mokykloje, kurią 1787 metais baigė su apdovanojimu. Būtent tais metais buvo gauta žinia, kad į mokyklos baigimo ceremoniją turi atvykti pats karalius Stanislovas Augustas Poniatovskis. Pradėta ruoštis sutikimo iškilmėms, kurių metu vienas mokyklos auklėtinių turėjo pasakyti sveikinimo kalbą. Andrių Sniadeckį ir mokytojai, ir mokiniai vienbalsiai pripažino geriausiu gimnazijos mokiniu, kartu jam teko garbė ir atsakomybė pasveikinti karalių.

Atvykus karaliui ir nurimus šurmuliui, Andrius perskaitė žodžius, kuriuos buvo stropiai parengęs. Neišliko amžininkų atsiminimų apie patį sveikinimą, tačiau kad kalbos turinys buvo įspūdingas, liudija faktai, vaizdingai aprašyti Sniadeckių šeimos draugo kunigo Gavickio laiške Jonui Sniadeckiui: „*Karalius buvo taip sujaudintas jaunuolio kalbos, kad ne tik pats įteikė*

[10] Życie i dzieło Jędrzeja Śniadeckiego / J. Andrzejewski, L. Sułkowska, p. 8–9.

[11] Ten pat, p. 9.

[12] Hubicki W. Jędrzej Śniadecki as a student of chemistry // Organon. – Warszawa, 1970, nr 7, p. 235. – (Toliau – Hubicki W. Jędrzej Śniadecki).

jam auksinį geriausio mokinio medalį su užrašu „Diligentiae“ (lot. – uolumas, B. R.*), bet ir padavė į rankas Šventojo Stanislovo ordiną tardamas: „Nematau čia daugiau nė vieno, nusipelniusio tai padaryti ir kartu įvertinti įžymųjį mokslininką, tautos švietimo vadovą.“*[13] Taip įvertintas ir pagerbtas Andrius iškilmingai užkabino ordiną ant kaklo Feliksui Oračevskiui, tautos švietimo komisarui, mokyklos vizitatoriui ir rektoriui, kuris taip pat dalyvavo renginyje[14].

Monarcho, taip mylėjusio ir puoselėjusio mokslus, gestas buvo pranašiškas: jis tarsi atspėjo šlovingą būsimojo mokslininko ateitį.

Gimnaziją baigę moksleiviai paprastai būdavo nutarę, kokį tolesnio gyvenimo kelią rinksis. Andrius nebuvo apsisprendęs, o jo nuomonei daug įtakos turėjo brolio Jono patarimai ir, žinoma, pavyzdys. Taigi, baigęs mokyklą, Andrius pareiškė, jog norėtų būti inžinieriumi ir rinksis tolesnes matematikos studijas.

12. Andrius Sniadeckis jaunystėje. XVIII a. pab.–XIX a. pr. miniatiūra, iš: *Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys*, t. 1, 1910 metai

Noras tapti inžinieriumi ir susirasti darbą užsienyje kilo Andriui Sniadeckiui dar mokantis gimnazijoje. Jau tada išryškėjo jo neeiliniai gabumai geometrijai. Tai pastebėjo vienas prūsų inžinierius, atvykęs į Krokuvą iš Silezijos, Bego tvirtovės. Stebėdamas egzaminą (atviroje egzaminų sesijoje – Novodvorsko gimnazijoje), patyręs inžinierius buvo nustebintas Andriaus Sniadeckio atsakymų ir greitai suvokė jaunuolio galimybes. Susipažinęs su Andriumi pradėjo jį įkalbinėti, kad stotų į prūsų inžinierių korpuso tarnybą. Tuo metu Andrius buvo tik penktoje klasėje. Jam dar reikėjo mokytis gimnazijoje dvejus metus. Ateities planai, kuriami tokiame amžiuje, dažnai keičiasi. Ir Andriaus Sniadeckio planas gal ir būtų buvęs greit užmirštas arba pasikeitęs, jei ne prūsų inžinieriaus užsispyrimas. Jis pradėjo laiškais „atakuoti" svyruojantį jaunuolį ir vilioti vis patrauklesnėmis sąlygomis.

Anksčiau ar vėliau, bet Andrius savo planus apie inžinieriaus specialybę turėjo papasakoti broliui Jonui. Kad vyresnysis Sniadeckis jokiu būdu nepritarė brolio planams vykti į Prūsiją, galime spręsti iš kelių faktų. Jonas Sniadeckis ėmė ieškoti galimybių Andriui įstoti į prancūzų karo inžinierių mokyklą (*L'Ecole Militaire*) Paryžiuje, o kadangi pats turėjo išvykti mokslinėms studijoms į užsienį, prašė savo draugų prof. J. Jaškevičiaus, kunigo Gavickio ir margrafų Vielopolskių „prilaikyti" jaunąjį Sniadeckį, kad „nepabėgtų" į Prūsiją[15].

Už puikius rezultatus gimnazijoje Andriui Sniadeckiui buvo paskirta stipendija tolesnėms studijoms. Pirmasis jaunojo

[13] *Cit. iš:* Baliński M. Dzieła Jędrzeja Śniadeckiego. – Warszawa: Nakł. A. E. Glücksberga, 1840, t. 1, p. 14–15. (Toliau – Baliński M. Dzieła Jędrzeja Śniadeckiego).

[14] Życie i dzieło Jędrzeja Śniadeckiego / J. Andrzejewski, L. Sułkowska, p. 10.

[15] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 20.

Sniadeckio pasirinkimas – fizikos ir matematikos mokslai Krokuvos universitete ir... vidurinių mokyklų mokytojo perspektyva.

Jonas Sniadeckis buvo ramus – įtikino brolį studijuoti Krokuvoje, paliko patikimose šeimos draugų rankose. Tačiau ši išvyka į Prancūziją buvo lemtinga. Žinodami, koks smalsus ir guvaus proto buvo Andrius, nesunkiai galime įsivaizduoti, kad fizika ir matematika negalėjo visiškai prikaustyti jaunojo studento dėmesio.

Gali būti, kad Andrius ir toliau tobulino savo literatūrinius sugebėjimus, kuriuos puikiai įvertino net pats karalius. Taip atsitiko, kad tuo metu (1788 m. vasario 1 d.) ant universiteto sienų buvo priklijuota lapelių su paskviliu apie studentų nemėgstamą profesorių Andrių Trčinskį (Trczinski, 1749–1823). Rektorius F. Oračevskis apkaltino studentus kandidatus[16], įžeidė juos, pagrasino išmesiąs iš universiteto. Studentai kandidatai raštu kreipėsi į rektorių ir profesorius dėl daromos skriaudos. Peticiją pasirašė 15 kandidatų, tarp jų ir A. Sniadeckis. Visiems protestavusiems buvo sustabdyti kandidatiniai atlyginimai (stipendijos) ir pareikalauta asmeniškai pateikti paaiškinimus apie savo požiūrį į universiteto vadovybę ir dalyvavimą „suokalbyje". Kai kurie kandidatai, baimindamiesi padarinių, įvykdė reikalavimą. Kiti, tarp jų ir A. Sniadeckis, nutarė atsisakyti akademinio statuso. A. Sniadeckis nebuvo išbrauktas iš studentų sąrašų, bet neteko kandidato privilegijų ir stipendijos. Kaip jautėsi A. Sniadeckis, pačioje studijų pradžioje praradęs stipendiją? Šalia nebuvo brolio, todėl didžiausia guodėja anksti netekusiam motinos Andriui buvo margrafienė E. Vielopolska. Greičiausiai tuo metu ir buvo svarstyta kitų studijų perspektyva. Jau ir anksčiau globėja skatino domėtis medicina ir prof. J. Šastro anatomijos paskaitomis, o dalykinių patarimų nešykštėjo prof. J. Jaškevičius[17].

Taigi tais pačiais 1788 metais A. Sniadeckis tapo Medicinos fakulteto studentu. Jis, kaip laisvas klausytojas, ir anksčiau rimtai domėjosi medicinos paskaitomis – tai rodo jo pavardė universiteto medicinos studentų sąrašuose 1786–1787 metais[18].

Andrius Sniadeckis su didžiausiu užsidegimu pasinėrė į medicinos paskaitas. Brolis Jonas, grįžęs į tėvynę ir matydamas jaunėlio užsidegimą, susitaikė su permaina ir nebandė jo atkalbėti. Daugelyje A. Sniadeckio biografinių apybraižų pasakojama linksma istorija, kaip grįžęs iš Prancūzijos Jonas Sniadeckis savo bute rado žmogaus griaučius, o prie jų – palinkusį Andrių, stropiai besirengiantį prof. J. Šastro anatomijos paskaitai.

Su tokia pat meile ir rūpesčiu, kuria buvo apgaubęs matematiką studijuojantį brolį, Jonas Sniadeckis ėmė rūpintis tolesnėmis Andriaus medicinos studijomis. Andrius galėjo tęsti medicinos mokslus dar trejus metus.

Jono Sniadeckio rūpestį brolio medicinos studijomis iliustruoja laiškas, 1790 metais parašytas Lenkijos ambasados Londone sekretoriui Pranciškui Bukotai (Bukaty, 1747–1797), kuriame prašoma atsiųsti, be anksčiau nurodytų instrumentų ir knygų, dar vienuolika knygų. Taip pat – Londono gydytojų draugijos traktatą apie staigią mirtį. Akivaizdu, kad medicinos knygų reikėjo Andriui, tuo metu pradėjusiam paskutinius studijų metus. Kad skaitytų fundamentalius veikalus angliškai, Andrius Sniadeckis turėjo gerai mokėti tą kalbą[19].

[16] Kiekviena mokslų grupė turėjo keturis laipsnius: studento, kandidato, magistro ir daktaro. Pirmieji du rodė tik universiteto baigimą: pažangesni studentai gaudavo kandidato laipsnį, kiti – studento (Vilniaus universiteto istorija 1803–1840, p. 19).

[17] Baliński M. Dzieła Jędrzeja Śniadeckiego, t. 1, p. 18.

[18] Życie i dzieło Jędrzeja Śniadeckiego / J. Andrzejewski, L. Sułkowska, p. 12.

[19] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys (...), t. 1, p. 23.

Per visus ketverius mokymosi Krokuvos universitete metus A. Sniadeckis lankė šiuos kursus: Matematikos fakultete – elementariąją ir aukštąją matematiką, mechaniką ir praktinę mechaniką; Fizikos fakultete – gamtos istoriją; Medicinos fakultete – anatomiją, kuri apėmė chemiją ir botaniką, fiziką ir astronomiją, kuri apėmė fiziologiją, farmaciją (medicinos krypties) ir chirurgiją, kuri apėmė akušeriją.

Remiantis paskaitų tvarkaraščiu, P. Šeidto chemijos paskaitas A. Sniadeckis turėjo lankyti trečiame ir ketvirtame kurse, tačiau ir pirmaisiais studijų metais, smalsumo vedamas, galėjo ateiti pasiklausyti šio profesoriaus. P. Šeidtas garsėjo kaip ypač sąžiningas lektorius, kaip ir jo pirmtakas J. Jaškevičius, ypatingą dėmesį skyrė taikomajai chemijai, taip pat mineralogijai ir metalurgijai. P. Šeidtas buvo savamokslis chemikas, iš smalsumo – fizikas (parašė knygą *Apie elektrą*), iš pašaukimo – botanikas (įkūręs botanikos sodą Krokuvoje, o jo piešiniai saugomi Nacionalinėje bibliotekoje Vienoje).

Fizikos fakultete chemijos laboratoriją inicijavo prof. J. Jaškevičius, o darbą užbaigė P. Šeidtas. Laboratorija buvo įkurdinta keliuose kambariuose ir didelėje salėje. Savo inventoriumi nenusileido pažangiausioms Europoje laboratorijoms: „*dvi molinės distiliacijos krosnys, balneum Marie, t. y. vandens vonia, termometrai, eudiometrai, barometras, pagamintas „Gelpi Bros" Krokuvoje. Mikroskopas, pagamintas „Siglaud de la Fond" firmoje Paryžiuje 1751 metais, retortos, buteliukai, lėkštelės ir t. t.*" Įdomiausiais inventoriaus eksponatais galėtume vadinti „*plonus vamzdelius oro gamybos prietaisui, indus su šoniniais vamzdeliais orui, retortas su užlenktais kakleliais, 'kad oras patektų į kaitinamą indą, kaip buvo nurodęs Dž. Prystlis'*" (Priestley, 1733–1804). Eksponatai kartu su įsigytomis cheminėmis medžiagomis įrodo, jog tuo metu Krokuvoje, kaip chemijos žinių centre, buvo žinomos paskutinės chemijos naujienos, o

studentai ne tik teoriškai, bet ir praktiškai buvo supažindinami su naujausiomis chemijos problemomis, Antuano Laurento Lavuazjė (1743–1794) teorija, oro sudėties tyrinėjimais[20].

Kokia gi chemine literatūra lenkų kalba galėjo naudotis studentai Lenkijoje? XVIII a. pabaigoje buvo išleisti tik du vadovėliai, kurie neatspindėjo naujausių chemijos laimėjimų Europoje. 1787 metais A. Trčinskis parengė ir Krokuvoje išleido *Nauka o napuszczaniu wody powietrzem kwaskowym* (*Mokslas apie...*), o 1791-aisiais. J. Krumlovskis iš įvairiausių rinkinių susirinko ir į lenkų kalbą išvertė *Nauka chemiczna sławbego Jakóba Spielmana* (...) (*Įžymiojo Jokūbo Spylmano chemijos mokslas* (...)). Ši knyga taip pat buvo išleista Krokuvoje.

Nors knygoje *Nauka chemiczna sławnego Jakóba Spielmana* (...) pateikta informacija neatitiko tikrovės, J. Krumlovskis nusipelnė lenkiškosios chemijos terminijos pradininko vardo[21].

1790–1791 mokslo metais Krokuvos universitete (tuo metu Vyriausiojoje Krokuvos mokykloje) Fizinėje kolegijoje dėstė Jonas Sniadeckis – aukštąją matematiką ir astronomiją, Pranciškus Šeidtas, remdamasis Jonu Jaškevičiumi, – gamtos istoriją, chemiją ir botaniką, Andrius Trčinskis – eksperimentinę fiziką, Vincentas Šastras – farmaciją, Pranciškus Kosteckis, remdamasis Andriumi Badurskiu, – patologiją, terapiją ir gydymo praktiką[22].

1791 metų birželio 24 dieną A. Sniadeckis baigė Krokuvos universitetą. Diplome buvo įrašyta: *„Testimonium auditorum cum laude et insigni emolumento praelectionum chirurgiae et medicinale Domino Andreae Śniadecki et exteras nationes profisciscenti.“*

[20] Hubicki W. Jędrzej Śniadecki, p. 236–237.

[21] Ten pat, p. 238.

[22] Życie i dzieło Jędrzeja Śniadeckiego / J. Andrzejewski, L. Sułkowska, p. 14.

Andrius Sniadeckis visuomet tik labai gerai prisimindavo ketverius mokymosi Krokuvos universitete metus, už chemijos žinias buvo dėkingas J. Jaškevičiui ir P. Šeidtui, o už gerus medicinos pagrindus – Vincentui ir Jonui Šastrams[23].

Lenkijos–Lietuvos valstybėje chemijos mokslui teko išskirtinis dėmesys ir globa. Karalius Stanislovas Augustas garsėjo savo meile menams ir mokslams. Jo domėjimasi chemija slėpė norą papildyti iždą, tačiau tikslo jis siekė dviem būdais: viena vertus, tikėjo įvairiais apgavikais alchemikais, žadėjusiais aukso, o kita vertus – į atsakingus postus ir valstybines įstaigas skirdavo žmones, gerai išmanančius chemijos dalykus. To paties tikslo vedamas karalius siuntė jaunimą studijuoti chemijos į Paryžiaus, Fleibergo, Banska Bystricos ir kitų miestų universitetus[24].

Lenkijos–Lietuvos valstybėje vis daugėjo žmonių, išmanančių chemijos mokslą. Karaliaus rūpesčiu pasimokę užsieniuose grįždavo vis daugiau chemijos specialistų. Savo žinias jie galėjo pritaikyti tyrinėdami mineralines žaliavas arba versdamiesi gydytojo praktika. Edukacinės komisijos paskelbtuose švietimo reformos dokumentuose buvo teigiama, kad chemijos pagrindai turi būti dėstomi vidurinėse mokyklose, o išsamesni kursai – chemijos paskaitose – abiejuose universitetuose, t. y. Krokuvoje ir Vilniuje[25]. Taigi reikėjo ir chemijos mokytojų.

[23] *Cit. iš:* Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t 1, p. 22.

[24] Hubicki W. Jędrzej Śniadecki, p. 232.

[25] Edukacinė komisija – 1773 metais įkurta Lenkijos–Lietuvos švietimo reikalų valstybinė įstaiga. Komisija atsiskaitydavo Seimui, tvarkė visas mokyklas. Šios komisijos nurodymu gamtos ir tiksliųjų mokslų dėstymas buvo įvestas Vilniaus universitete ir vidurinėse mokyklose.

II SKYRIUS.

Medicinos studijos Pavijos universitete – Kelionė į Angliją – Medicinos studijos Edinburgo universitete – Pasiūlymas vykti į Indiją – Pirmosios mintys apie organinių būtybių esmę – Gyvenimo kelio paieškos baigus mokslus

BAIGĘS medicinos studijas Krokuvoje, A. Sniadeckis turėjo atsisakyti seniai puoselėtų planų vykti tobulintis į Paryžių. Buvo 1792 metai, trečiosios Bastilijos šturmo metinės, Prancūzijoje kilo neramumai, vis garsiau sklido kalbos apie karaliaus nuvertimą ir Prancūzijos–Vokietijos karo pavojų. Deja, ir vėliau A. Sniadeckiui taip ir nepavyko nuvykti į Prancūziją[1].

Broliui Jonui patarus ir parėmus, 1792 metais A. Sniadeckis išvyko į Italiją, Pavijos universitetą (įkurtas 1390 m.) tobulinti medicinos žinių. Pakeliui du mėnesius užtruko Vienoje. Ten susipažino su vietinėmis medicinos įstaigomis[2].

A. Sniadeckiui paskaitas skaitė medikai Antonijus Skarpa (Scarpa, 1752–1832), Pietro Moskatis (Moscatti), Johanas Pėteris Frankas (Frank, 1745–1821), Basiano Karminatis (Carminatti), fizikas ir fiziologas Aleksandras Volta (Volta, 1745–1827), gamtos istorijos profesorius Lazaro Spalanzanis (Spallanzani, 1729–1799).

Andrius Sniadeckis labai domėjosi profesoriaus Luidžio Galvanio (Galvani, 1737–1798), tuo metu dirbusio Bolonijoje, atliktais bandymais su varlėmis ir elektros srove, vėliau pelniusiais mokslininkui pasaulinę šlovę ir elektrofiziologijos pradininko vardą. Laiške broliui A. Sniadeckis rašė, kad pats keletą

[1] Sarnecki K. Czy Jędrzej Śniadecki był w Paryżu? // Problemy. – Warszawa, 1968, nr 8, p. 487.

[2] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 24.

kartų atliko L. Galvanio bandymus ir pateikė detalų jų aprašymą[3].

Chemijos mokymui Pavijos universitete buvo gerai įrengta chemijos laboratorija, kurią dar 1776–1778 metais įkūrė Džiovanis Antonijus Skopolis (Scopoli), chemijos ir botanikos profesorius. Anksčiau dėstęs chemiją ir mineralogiją Kalnakasybos mokykloje Banska Bystricoje, Dž. A. Skopolis buvo labai didelis chemijos entuziastas.

Chemija Pavijos universitete domėjosi ir kitų sričių dėstytojai. Gamtos istoriją dėstęs profesorius L. Spalanzanis domėjosi fiziologija chemijos aspektu ir parengė knygą, medicinos profesorius P. Moskatis tyrinėjo vandens sudėtį, gyvsidabrio fosfatą, rašė straipsnius apie chemijos nomenklatūrą, o medicinos profesorius B. Karminatis tyrinėjo cheminę kraujo ir skrandžio sulčių sudėtį. Matematikas Džordžas Fontana (Fontana) domėjosi aliejaus distiliavimu, o fizikas ir fiziologas A. Volta netgi atrado metaną. J. P. Frankas išskyrė cukrų iš diabetu sergančio ligonio šlapimo. Mirus chemijos laboratorijos kuratoriui Dž. A. Skopoliui, to darbo ėmėsi Valentino Burzatis (Bursati).

Andriaus Sniadeckio studijų Pavijoje metu žymiausias chemijos specialistas ir entuziastas buvo profesorius Ludovigas Brunatelis (Brugnatelli). Jis propagavo fizikos ir chemijos mokslus Italijoje, įsteigė ir redagavo keletą mokslinių žurnalų (*Annali di Chimica, Bibliotheca Fisica*). L. Brunatelis skelbė darbus apie chemijos pagrindus ir terminiją.

Didieji mokslininkai ne tik skaitė paskaitas, bet ir atrasdavo laiko bendrauti su studentais, tapdavo *„draugais ir vadovais. Drauge su jais pralėkę dveji metai buvo nuostabūs, buvo sunkiai nusakomas malonumas atsidėti įdomiam mokslui ir darbui“*, – prisiminė savo uošvio žodžius Mykolas Balinskis[4].

Apie mokslų kainą Pavijos universitete sužinome *„iš pirmų*

lūpų". Andrius laiške, rašytame 1792 metų balandžio 12 dieną, pasakoja Jonui Sniadeckiui, kiek kainuoja žinių įvertinimas: „*Egzaminas čia labai daug kainuoja ir pinigų, ir nuospaudų. Pirmiausia reikia išlaikyti fizikos egzaminą. Kadangi laikoma iš karto „laurea ex medicina et philosophia", todėl, jei kas nors ir būtų kur nors filosofijos daktaras, čia tai nieko nereiškia. Šis pirmas egzaminas kainuoja aštuonis dukatus. Egzaminatorių iš medicinos labai daug, tarp jų yra chemijos ir botanikos profesorius; tas, kuris nesijaučia pakankamai išmanąs šiuos du mokslus, negali priiminėti egzamino, nes užtenka vieno profesoriaus „votum", kad būtų atmestas „a laurea". Be profesorių, kurie gali (!) egzaminuoti tik pagal savo specialybę, egzaminuose dalyvauja vadinamieji „doctores collegii", kurių yra keliolika, jiems leidžiama klausti, kas tik jiems patinka. Prieš egzaminą dekanui į rankas duodami 24 dukatai. Kas neišlaiko egzamino, netenka pusės depozito* (...)."[5]

Per studentų atostogas A. Sniadeckis išvyko į Milaną. Tačiau ir išvykoje nenustojo ieškoti naujų žinių, sėmėsi gydymo patirties ligoninėje, kuriai vadovavo P. Moskatis, dėstęs ir Pavijos universitete. Kad šalia praktinių įgūdžių būsimasis gydytojas domėjosi ir moksliniais darbais, sužinome iš laiško, 1792 metų rugsėjo 29 dieną rašyto broliui Jonui. Jame A. Sniadeckis pasakoja, kad susidomėjo Edinburgo universiteto medicinos profesoriaus Džono Brauno (Brown, 1735–1788) darbais[6].

Andrius Sniadeckis ypač domėjosi Dž. Brauno stimuliavimo (sužadinimo) teorija, apie ją pasakojo ir kolegoms studentams, ir dėstytojams. Ir štai 1793 metais Pavijoje pasirodė knygelė *In principo theoriae Brunonianae animadversiones*, kurios autorius – Jac. Sacchi. Kas jis buvo? Ar tai A. Sniadeckio

[3] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 254–255.
[4] Baliński M. Dzieła Jędrzeja Śniadeckiego, t. 1, p. 20–21
[5] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 255.
[6] Baliński M. Dzieła Jędrzeja Śniadeckiego, t. 1, p. 22. – Vertė R. Paulavičius.

slapyvardis, kurį jis pasirinko dėl mums nežinomų priežasčių? Ilgainiui buvo nutarta, kad darbą šiuo slapyvardžiu pasirašė Pavijos universiteto profesorius B. Karminatis[7].

Remiantis Dž. Brauno teorija, gyvieji organizmai nuo negyvųjų skiriasi tuo, kad turi savybę reaguoti į jaudinimą (*excitabilitas* – lot.). Dž. Braunas neaiškino, ar tas reagavimas yra materija, ar jėga, tačiau spėjo, kad jautrumą lemia nervų sistema, kuriai autorius skiria nervus ir raumenis. Bet kurią įtaką, sukeliančią jaudinimą, vadino stimuliavimu. Kadangi gyvenimas priklauso tik nuo jaudinimų ir stimuliavimų, norint gydyti žmogų, svarbiau yra suprasti jaudinimo ir stimuliavimo priežastį ir esmę, nei žinoti kūno sandarą ir organų funkcionavimą. Organizmas bus sveikas, kai tarp jaudinimo ir stimuliavimo bus pusiausvyra, ir sirgs, kai ta pusiausvyra sutriks. Didelis jaudinimo perteklius, kai nėra stimulo ar atvirkščiai, baigiasi mirtimi. Kaip pagrindinius stimuliatorius Dž. Braunas išvardijo šilumą, mėsišką maistą, alkoholį. Stimulų poveikį slopinančios (asteninės) priemonės – šaltis, badas, kraujo ir kitų organizmo skysčių praradimas[8].

Andrius Sniadeckis su jam būdingu užsidegimu rengėsi mokslų pabaigai – medicinos ir filosofijos daktaro laipsniui įgyti reikėjo apginti tezes. Oficialus darbo gynimas įvyko 1793 metų gegužės 16 (11) dieną[9]. Po dvejų metų, jau baigęs studijas, Andrius Sniadeckis taip rašė broliui: „*Pavijoje aš turėjau galimybę išmokti tiek chemijos, kad supratau dabartinę šio mokslo padėtį.*“[10]

Dar mokydamasis Pavijoje, A. Sniadeckis išgirdo apie Antuano Furkrua (Fourcroy, 1755–1809) chemijos filosofijos darbus, pagarsėjusius chemijos specialistų bendruomenėje. Mintis pamatyti patį A. Furkrua, susipažinti su juo asmeniškai nedavė ramybės. A. Furkrua buvo garsus prancūzų chemikas, šio mokslo entuziastas ir propaguotojas. Dar 1787 metais Pary-

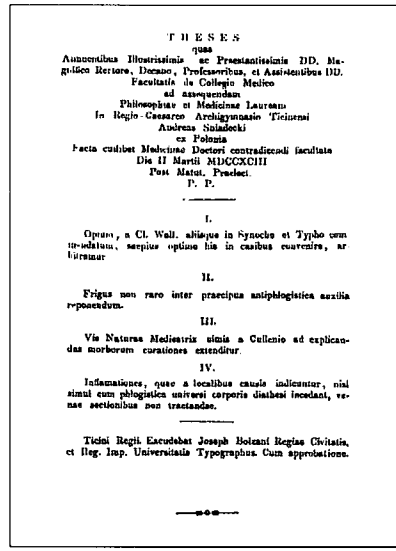

THESES
quas
Annuentibus Illustrissimis ac Praestantissimis DD. Magnifico Rectore, Decano, Professoribus, et Assistentibus DD.
Facultatis de Collegio Medico
ad assequendam
Philosophiae et Medicinae Lauream
in Regio-Caesareo Archigymnasio Ticinensi
Andreas Sniadecki
ex Polonia
Facta cuilibet Medicinae Doctori contradicendi facultate
Die II Martii MDCCXCIII
Post Matut. Praelect.
P. P.

I.

Opium, a Cl. Wall. alibique in Synocho et Typho cum insolatum, saepius optime hic in casibus convenire, ar bitramur

II.

Frigus non raro inter praecipua antiphlogistica sanitatis reponendum.

III.

Vis Naturae Medicatrix nimis a Cullenio ad explicandas morborum curationes extenditur.

IV.

Inflammationes, quae a localibus causis indicuntur, nisi simul cum phlogistica universi corporis diathesi incedant, venae sectionibus non tractandae.

Ticini Regii Excudebat Joseph Bolzani Regiae Civitatis, et Reg. Imp. Universitatis Typographus. Cum approbatione.

13. Pavijos universiteto medicinos ir filosofijos daktaro laipsnio diplomas, iš: *Baliński M. Pamiętniki o Janie Śniadeckim, jego zyciu prywatnem i publicznem, i dziełach jego*, t. 1, 1865 metai

žiuje kartu su A. L. Lavuazjė (Lavoisier, 1743–1794), Lui Bernardu Gitonu de Morvo (Guiton de Morveau, 1737–1818) ir Klodu Bertoletu (Bertholet, 1748–1882) A. Furkrua išleido chemijos terminų veikalą *Methode de Nomenclature Chimique.*

Ir šį kartą kelionė į Paryžių neįvyko... Prancūzijoje politinė situacija buvo nepaprastai įtempta – vyko Didžioji Prancūzijos revoliucija, taigi vietoj Paryžiaus jaunasis gydytojas išvyko į Angliją. Pasirinko gana ilgą kelią, nes norėjo pamatyti kuo

[7] Hubicki W. Jędrzej Śniadecki, p. 240.

[8] Белинский Ю. А. Андрей Снядецкий: биографический очерк по поводу 50-ти летней годовщины смерти. – Вильнюс: Тип. А. Г. Минскера, 1888, p. 8–9. – (Toliau – Белинский Ю. А. Андрей Снядецкий).

[9] Baliński M. Pamiętniki o Janie Śniadeckim, t. 2, p. 125–126.

[10] Ten pat, p. 25–26.

daugiau kraštų. Nesulaikė jo ir artėjančio karo nuojauta, apėmusi Vokietijos ir Prancūzijos pasienį. Negalėdamas atsispirti Reino grožiui, A. Sniadeckis patraukė per Šveicariją. Apsistojo Bazelyje, ant Reino kranto, aplankė Frankfurtą ir, pravažiavęs Olandiją, apžiūrėjo Briuselį, pagaliau – pasiekė Ostendę, iš kurios buvo galima plaukti į Duvrą.

1793 metų rugpjūčio 13 dieną po pusiaudienio A. Sniadeckis sėdo į laivą svajodamas apie tai, kaip galės pasinaudoti medicinos žinių lobynu, kuriuo ir anksčiau, ir dabar garsėjo Edinburgo universitetas. Šioje kelionėje A. Sniadeckio gyvybei grėsė didelis pavojus. Naktį kilo stipri audra, o laivas buvo nebenaujas. Laimei, po keliolikos valandų jis sėkmingai išplaukė į ramesnius vandenis. Kelionė užtruko, nes aplamdytas laivas priplaukė prie Danijos krantų, o iš ten vos sugebėjo nuplaukti ne į Duvrą, bet į Heringsfango uostą (netoli Jarmuto)[11].

Anglijos žemėje A. Sniadeckį pasitiko senas brolio Jono pažįstamas ir draugas P. Bukota, kuris vis dar dirbo Londone. Draugo globojamas A. Sniadeckis turėjo galimybę per trumpą laiką susipažinti su Londono įžymybėmis, taip pat miesto medicinos mokyklomis. Per keliolika valandų A. Sniadeckis aplankė tiek institucijų, kiek kitam atvykėliui galbūt prireiktų metų.

P. Bukota pasirūpino, kad A. Sniadeckį savo namuose priimtų Švedijos pasiuntinys. Kadangi abu politikai buvo geri draugai, pasiuntinys A. Sniadeckį maloniai priėmė, o sužinojęs apie jaunuolio anglų kalbos žinias – labai apsidžiaugė. Neilgai trukus abiejų diplomatų galvose gimė idėja pasinaudoti jaunuolio literatūriniais sugebėjimais laikraščio, kuriam jiedu turėjo didelę įtaką, reikalams. A. Sniadeckio parašyti feljetonai pasižymėjo tokiu kandumu, kad atkreipė visuomenės dėmesį ir suerzino aprašytuosius. A. Sniadeckiui teko nedelsiant išvykti į Edinburgą ir taip pasislėpti nuo įžeistų savo feljetonų personažų prototipų[12].

Čia anksčiau dirbo Dž. Braunas, kurio sukurta stimuliavimo teorija taip įkvėpė A. Sniadeckį, kad apie organizmo reakcijas į jaudinimą, vis sugrįždamas, rašė visą gyvenimą.

Chemijos paskaitas Edinburgo universitete skaitė profesorius Džozefas Blekas (Black, 1728–1799), garsėjęs anglies dvideginio atradimu, o jo darbus A. Furkrua vadino labai svarbiais chemijos teorijos raidai. Atvykus A. Sniadeckiui, Dž. Blekas jau nebedarė bandymų, o visas jėgas skyrė paskaitų skaitymui. Į jo paskaitos studentai plūste plūsdavo. A. Sniadeckis stebėjosi, kad taip paprastai, aiškiai dėstoma, o svarbiausia – medžiaga gausiai iliustruojama bandymais. Gali būti, kad būtent Dž. Bleko pavyzdžiu ir sekė A. Sniadeckis, skaitydamas paskaitas Vilniaus universitete[13].

Linksmas Andriaus Sniadeckio būdas, puikios žinios padėjo jam užsitarnauti ne tik mėgstamo mokinio, bet ir gero draugo vardą tarp bendramokslių. Profesoriai Džeimsas Gregoris (Gregory, 1753–1821), Aleksandras Monro (Monro, 1758–1798) ir Endrius Dunkanas (Duncan, 1744–1828) mielai dalydavosi žiniomis ir duodavo patarimų, leido naudotis ne tik katedrų, bet ir savo asmeninėmis bibliotekomis, o jų draugystė su A. Sniadeckiu nenutrūko visą gyvenimą.

Andrius Sniadeckis buvo pačiame kūrybinių jėgų pakilime – į Edinburgą atvyko būdamas 25-erių. Ankstesniais metais sukauptos žinios, Edinburgo universiteto žinių lobynai, geranoriškai nusiteikę dėstytojai, mokslo korifėjai – visos šios aplinkybės labai gerai veikė jaunąjį Sniadeckį. Ir štai, kaip mini jo biografas M. Balinskis, *„pradėjo kaltis pirmieji genialaus veikalo „Organinių būtybių teorija“ daigai“.*

Mokslo metai Edinburge ėjo į pabaigą, Andrius Sniadeckis

[11] Baliński M. Dzieła Jędrzeja Śniadeckiego, t. 1, p. 27–28.
[12] Ten pat, p. 29.
[13] Hubicki W. Jędrzej Śniadecki, p. 240.

buvo visiškai pasinėręs į naujojo veikalo apmatus, o tuo metu Lenkijoje pasilikęs Jonas Sniadeckis suko galvą dėl jaunėlio brolio ateities. Pirmasis planas – gydytojo vieta karaliaus Stanislovo Augusto rūmuose.

Žinios apie A. Sniadeckio išsimokslinimą jau buvo pasiekusios karaliaus ausis, todėl Jonas Sniadeckis labai tikėjosi teigiamo sprendimo. Tuo metu karaliaus gydytojas dėl amžiaus ruošėsi palikti turimas pareigas, ir karalius buvo linkęs pakviesti A. Sniadeckį. Tačiau šiam sprendimui pasipriešino karaliaus brolis vyskupas Mykolas Poniatovskis (Poniatowski, 1736–1794), širdyje nešiojęs nuoskaudą prieš Joną Sniadeckį, kad šis, kaip Krokuvos universiteto profesorius, trukdė jam diegti reformas universitete. Taigi A. Sniadeckis karaliaus Stanislovo Augusto pakvietimo taip ir nesulaukė[14].

Nepavykus užsitikrinti vietos karaliaus dvare, jaunąjį Sniadeckį apėmė liūdna nuotaika. Tačiau liūdesį greitai išblaškė maloni naujiena – viena Rytų Indijos kompanija atsiuntė į universitetą žinią, jog pageidauja kelių gabių gydytojų, kuriuos žadėjo įdarbinti gerose vietose. A. Sniadeckis labai susidomėjo pasiūlymu, juolab kad jam visokeriopai pritarė Edinburgo profesoriai, kontraktą įvertinę kaip pelningą ir garantuojantį šlovę. Šį kartą irgi neapsieita be brolio nuomonės. Sužinojęs apie Andriaus užmojį išvykti į tolimąją Indiją, J. Sniadeckis panaudojo visą savo įtaką ir gražbylystę, kad sutrukdytų šį planą. Juk visas jo triūsas siekiant išmokslinti brolį geriausiose Europos mokyklose brangiajai tėvynei nueitų vėjais. Paklusęs brolio raginimui, 1795 metų pavasarį A. Sniadeckis atsisakė kelionės ir patraukė į gimtinę, pakeliui nusprendęs aplankyti ligonines.

Kokias gi Europos šalis ir jų ligonines ruošėsi aplankyti A. Sniadeckis? Kelias į garsiąsias Prancūzijos ir Vokietijos ligonines buvo užkirstas, taigi buvo nutarta per Olandiją keliauti į

Vieną. 1795–1796 metais viešėdamas Vienoje, buvo apsistojęs pas profesorių J. P. Franką, pažįstamą nuo studijų Pavijos universitete laikų. Paprašęs prof. J. P. Franką tarpininkauti, A. Sniadeckis pageidavo pats pakartoti naujausius K. Bertoleto ir A. Furkrua bandymus[15] ir tikrai nepraleido galimybės praktikuotis vietinėse ligoninėse. Galimybė dirbti mėgstamą darbą pagreitino laiko tėkmę ir taip nepastebimai prabėgo metai.

[14] Baliński M. Dzieła Jędrzeja Śniadeckiego, t. 1, p. 31.
[15] Белинский Ю. А. Андрей Снядецкий, p. 10.

III SKYRIUS.

Kvietimo į Vilniaus universitetą belaukiant – Vilniaus universitetas politinių įvykių sūkuryje – Įkuriama Chemijos katedra – Viešnagė Krokuvoje – Santuoka Voluinėje

LENKIJOS–LIETUVOS valstybė buvo pačiame politinių aistrų sūkuryje. Tarp Rusijos, Prūsijos ir Austrijos vyko derybos dėl tolesnio Respublikos žemių pasidalijimo. Po antrojo padalijimo (1793 m.) Rusijai atiteko Lenkijos Ukraina, Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės – visa Minsko vaivadija, dalis Vilniaus, Naugarduko ir Brastos vaivadijų. Visą kraštą sukrėtė Tado Kosciuškos (1746–1817) vadovaujamas sukilimas 1794 metais. Tais pačiais metais sukilimui pasiekus Vilnių, universiteto rektorius M. Počobutas ir profesorius Mykolas Pranciškus Karpavičius (1744–1803) buvo išrinkti į Lietuvos vyriausiąją tarybą, profesorius Laurynas Stuoka-Gucevičius (1753–1798) suorganizavo Vilniaus municipalinę gvardiją (apie 1500 žmonių) ir jai vadovavo.

Deja, sukilėlių jėgos negalėjo atsilaikyti prieš tokią stiprią valstybę kaip Rusija. Jekaterinos II (1729–1796) paskirto generalgubernatoriaus Nikolajaus Repnino (1734–1801) vadovaujami daliniai užėmė visą Lietuvą. Sukilimas buvo numalšintas, Rusija, Prūsija ir Austrija galutinai pasidalijo likusias Lenkijos–Lietuvos žemes.

Mokslo ir kultūros puoselėtojas karalius Stanislovas Augustas buvo priverstas atsisakyti sosto ir ištremtas į Gardiną. Daugelis buvusių suardytos valstybės veikėjų emigravo arba pakliuvo į rusų kalėjimus.

Vakarinė Lenkija atiteko Austrijai. Jonas Sniadeckis, tuo

metu vadovavęs Krokuvos universiteto observatorijai, neliko nuošalyje nuo politinių įvykių. Vykdydamas pareigas jis nuvyko į Vieną, kad įteiktų universiteto kreipimąsi karaliui Pranciškui. 1796 metų pradžioje Vienoje įvyko trumpas abiejų brolių susitikimas! Galime tik spėti, apie ką jiedu, nesimatę nuo Andriaus studijų Krokuvoje, kalbėjosi. Nors laiškuose ir pasikeisdavo svarbiausiomis naujienomis, tų keleto pasimatymo dienų neužteko pasidalyti susikaupusiais įspūdžiais ir jausmais. Svarbiausia pokalbio tema turėjo būti Andriaus ateities planai, kuriais Jonas rūpinosi iš visos širdies. Nepavykus gauti vietos karaliaus dvare, buvo derintas kitas variantas – Chemijos katedros profesoriaus vieta Vilniaus universitete. Tuo metu šioje aukštojoje mokykloje chemija nebuvo dėstoma, kadangi jau 1793 metais atgal į Italiją išvyko vienintelis šio dalyko dėstytojas Džiuzepė Sartorijus (?–1799). Jonas Sniadeckis ir Vilniaus universiteto rektorius M. Počobutas naujojo Chemijos katedros vedėjo kandidatūrą buvo apsvarstę, tačiau oficialių dokumentų ir pakvietimo forminimas užtruko.

Iš Rusijai tekusių žemių buvo sudarytos dvi gubernijos – Vilniaus ir Slonimo, vėliau jos buvo sujungtos į vieną Lietuvos guberniją. Buvo siekiama nedelsiant įvesti bendrus visos Rusijos įstatymus. Generalgubernatorius kunigaikštis N. Repninas, visagalis Lietuvos valdytojas, buvo patyręs diplomatas ir administratorius, kaip Rusijos pasiuntinys Lenkijos–Lietuvos valstybėje 1763–1769 metais, gerai pažinojo kraštą ir įžymius žmones. Be atodairos naikino „maištininkus“, stengėsi kuo daugiau išnaudoti Lietuvą ūkiškai.

Vilniaus universitetas veiklą per 1794–1796 metų įvykius buvo praktiškai nutraukęs, tačiau M. Počobutas ir toliau ėjo rektoriaus pareigas, rūpinosi universiteto išlaikymu. 1796 metų pradžioje universiteto profesoriai buvo prisaikdinti Rusijos valstybei. Jie, kaip ir visi kiti gyventojai, tapo Rusijos piliečiais.

Švietimo įstaigas tvarkyti ėmėsi generalgubernatorius ir jam pavaldi Visuomenės globos įstaiga.

Prasidėjo gyventojų rusinimas, rusų kalba įvesta visose įstaigose, kunigai buvo varžomi, katalikų bažnyčios atiduodamos stačiatikiams, tačiau lenkų kalba nebuvo liečiama nei viešajame gyvenime, nei mokyklose, nes naujieji šeimininkai taikėsi prie sulenkėjusių aukštųjų luomų.

Vilniaus universitetas pateko imperatorės Jekaterinos II nemalonėn, buvo kaltintas bloga dvasine įtaka visuomenei. Po imperatorės mirties 1796 metų lapkričio 17 dieną sostą užėmė įpėdinis Pavlas I (1754–1801). Sūnus neslėpė, kad nekentė motinos ir darė viską priešingai negu ji. Per trumpą Pavlo I valdymo laiką (1796–1801) valdžios politika kiek sušvelnėjo, buvo paskelbta amnestija, bandyta kontroliuoti rusų valdininkų nesąžiningumą[1].

1797 m. gegužės mėnesį Pavlas I atvyko į Vilnių. Didikų buvo iškilmingai priimtas. Apsilankęs universitete, įsakė palikti galioti senąjį statutą, tačiau po dviejų mėnesių žodžiu patvirtino naujus nuostatus, kartu išspręsdamas M. Počobuto rūpestį dėl Chemijos katedros ir profesoriaus vietos Andriui Sniadeckiui[2].

Naujuoju statutu buvo įteisintas Vilniaus vyriausiosios mokyklos pavadinimas. Reforma apsiribojo kolegijų pertvarkymu į tris fakultetus. Viena iš šešių Medicinos fakultete įkurtų katedrų buvo Chemijos katedra[3]. Naujajai katedrai nedelsiant reikėjo vedėjo. A. Sniadeckiui buvo išsiųstas ilgai lauktas oficialus pakvietimas.

Tuo metu A. Sniadeckis buvo apsistojęs Voluinėje, Kustynės vietovėje. Ten jis nuvyko dar 1796 metų vasarą, pasisvečiavęs Lvove. Pakeliui aplankė gimtąsias vietas. Po ilgų išsiskyrimo metų jis skubėjo aplankyti margrafienę E. Vielopolską ir padėkoti jai už globą bei rūpestį. Aplankytų gimtųjų

vietų, pirmųjų studijų miesto – Krokuvos – vaizdai, dar kartą atgaivinti, turėjo išlikti Andriaus Sniadeckio atmintyje visam laikui. Daugiau į šias vietas jam neteko sugrįžti[4].

1796–1797 metų laikotarpis Voluinėje Andriaus Sniadeckio biografams yra pats neaiškiausias.

Žinome, kad jį traukė naujos žinios, galimybė praktiškai taikyti išmoktus dalykus. Tačiau jaunasis mokslininkas taip pat pasižymėjo savigarba. Juk 1796 metais jis jau buvo dvidešimt aštuonerių, o vis dar gyveno iš malonės. Pinigus mokslams ir pragyvenimui jam siuntė nelabai pasiturinčiai gyvenantys broliai Jonas ir Juozapas. Pasiryžęs pagaliau tapti savarankišku, išvyko į Voluinę apžiūrėti ligoninių. Tuo metu Voluinės žemėse siautė maro epidemija. Vietiniai gydytojai bėgo kuo toliau nuo sergančiųjų, o A. Sniadeckis juos gydė nesibaimindamas[5]. Netrukus priėmė Voluinės magnato Valerijono Stroinovskio (Stroynowski, 1759–1834), reziduojančio Horochovo grafystėje, pasiūlymą tapti namų gydytoju[6]. Jonui Sniadeckiui neliko kito pasirinkimo, kaip pranešti šią naujieną M. Počobutui[7]. Intriga rutuliojosi toliau.

Iš Voluinės neatplėšti grįždavo M. Počobuto ir J. Sniadeckio laiškai, rašyti Andriui. Viena iš priežasčių, apie kurią tikriausiai galvojo M. Počobutas, buvo maro epidemija ir griežtos karantino sąlygos (kordonas), tačiau laukti nebuvo laiko. Į Voluinę buvo pasiųstas pasiuntinys su antspauduotu laišku.

Ir štai – labai lauktas pasiuntinys grįžo, tačiau sugrąžino

[1] Daugirdaitė-Sruogienė V. Lietuvos istorija. – Vilnius: Vyturys, 1990, p. 221–222.

[2] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 41.

[3] Vilniaus universiteto istorija, 1579–1803, p. 238.

[4] Baliński M. Dzieła Jędrzeja Śniadeckiego, t. 1, p. 35.

[5] Ten pat.

[6] Życie i dzieło Jędrzeja Śniadeckiego / J. Andrzejewski, L. Sułkowska, p. 19.

[7] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 40.

laišką, kurio taip ir neįteikė A. Sniadeckiui. Apie tai 1797 metų liepos 25 dieną M. Počobutas rašė Jonui Sniadeckiui: *„Pradedu abejoti dėl tavo Broliuko. Sapnuoju, kad jam susuko galvą ir atrodo, kad tai ne tik sapnas. Rašiau kitą kartą, per protingą pasiuntinį, išsiųstą į Kustynę pas Stroinovskį, Šv. Stanislovo ordino kavalierių. Atvyko pasiuntinys ir mano užantspauduotą voką atgal man atvežė, kadangi Jo Aukštenybė „Podkomorzy" dėl įvairių priežasčių mielam Broleliui nenorėjo jo atiduoti, o parašė, kad Daktaras jau apsivedė, lyg tai būtų kažkokia kliūtis. Būsiu labai liūdnas, jei mano pastangos bus bevaisės. Deja, šiame pasaulyje nieko daugiau neturiu, kaip tik rūpesčius."*[8]

Netrukus (1797 m. liepos 18 d.) Andrius Sniadeckis išsiuntė laišką M. Počobutui ir nuramino, kad tikrai nepersigalvojo ir nori atvykti į Vilnių, į chemijos profesoriaus vietą. Jaunasis gydytojas taip pat pranešė, kad vedė ir todėl kelionei su žmona į Vilnių pageidautų papildomų lėšų. Andrius Sniadeckis vedė Konstanciją Mikulovskaitę (arba – Mucholowską)[9] 1797 metų pirmoje pusėje.

Toliau įvykiai klostėsi sparčiai. M. Počobutas sutiko padengti papildomas kelionės išlaidas, ir sunkiai tvardydamas džiaugsmą naujieną pranešė Jonui Sniadeckiui[10].

[8] *Cit. iš:* Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 39–40.

[9] Życie i dzieło Jędrzeja Śniadeckiego / J. Andrzejewski, L. Sułkowska, p. 19–20. Žinių apie jaunąją Sniadeckienę rasta tik A. Sniadeckio korespondencijoje ir kelių amžininkų prisiminimuose.

[10] Ten pat, p. 40.

IV SKYRIUS.

Pirmasis Vilniaus įspūdis – Dž. Sartorijaus palikimas – *Collegium Medicum* – Chemijos paskaitų programos – Pirmoji vieša paskaita – Sofija Sniadeckaitė – Naujasis universiteto rektorius – Jonas Sniadeckis

„JAU *kelios dienos, kaip turime tavo Broliuką...*" – taip 1797 metų spalio 3 dieną rašė M. Počobutas Jonui Sniadeckiui[1]. Taigi jau pačioje spalio pradžioje Sniadeckiai atvyko į Vilnių, kuris tapo jų abiejų gyvenimo miestu. Rektorius lengviau atsikvėpė – treji įtempto susirašinėjimo metai davė vaisių.

Kokį miestą išvydo Sniadeckiai, ankstyvą rudenį įvažiavę pro Aušros vartus? Tuo metu Vilniuje gyveno apie 25 tūkstančiai žmonių. Dauguma neturtingų miestelėnų buvo įsikūrę mediniuose namuose, kuriuos dažnai nusiaubdavo gaisrai. Paskutinis didelis gaisras siautė 1780 metais, o dar 1749 metais po didžiojo gaisro senasis Vilnius buvo beveik visai nušluotas[2]. Tačiau gyvenimas nestovėjo vietoje, kilo nauji namai, nauji architektūros stiliai liejosi į sostinės gatves. Pagrindinė miesto ašis buvo Pilies–Didžioji gatvė, jungusi pilį su turgaviete, Rotuše ir toliau vedusi iki Medininkų vartų. To meto Vilniaus vaizdą be jokių pagražinimų nupiešė A. Sniadeckio amžininkas J. Frankas: *„Vilnius atrodė chaotiškai. Daug rūmų, aplink – menkos lūšnos. Puiki itališko stiliaus miesto Rotušė stovėjo gražioje, barakų prigrūstoje aikštėje. Didingos katedros link vedančios gatvės buvo negrįstos, pilnos*

[1] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t.1, p. 44.

[2] Drėma V. Dingęs Vilnius = Lost Vilnius = Изчезнувший Вильнюс. – Vilnius, 1991, p. 16. – (Toliau – Drėma V. Dingęs Vilnius).

visokiausių šiukšlynų; lyjant – neišbrendamos. Namai daugiausia mediniai, nors buvo ir keletas mūrinių."[3]

Kokia akademinė aplinka pasitiko naująjį profesorių? Kaip ir visoje Lietuvoje, universitete nebuvo dvasinės vienybės. Akademinis personalas skyrėsi ne tik kilme – „*užsieniečiai*" ir „*vietiniai*", bet ir pažiūromis, simpatijomis ir antipatijomis naujajai rusų valdžiai.

Vilniaus universitete, pagal naująjį statutą pavadintame Vilniaus vyriausiąja mokykla, Chemijos katedra buvo Medicinos fakultete. Palyginti su senesnes tradicijas turinčiais dalykais, medicina ir chemija nebuvo labai populiarios. Medicinos specialybės bajorų luomo studentai vengė, nes nenorėjo skrosti lavonų, nepalankiai žiūrėjo į akušerijos specialybę. Nors ir buvo skeptiškų nuomonių, medicina ir su ja susiję gamtos mokslai – biologija, chemija – sparčiai populiarėjo. Pagrindinė tokios pažangos priežastis – gydytojų trūkumas[4].

Chemijos paskaitas universitete pirmasis pradėjo skaityti Džiuzepė Sartorijus. Italų kilmės gydytojas 1784–1785 mokslo metais medikams skaitė chemijos, o nuo 1785 metų rudens – ir farmacijos kursą. Paskaitas skaitė lotynų kalba, kurią ne visuomet suprasdavo atėję pasiklausyti miesto vaistininkai, išėję cechinį mokymą[5]. Nors Dž. Sartorijus ir turėjo gydytojo išsilavinimą, Vilniuje beveik nepraktikavo, nes nesimokė lenkų kalbos[6].

Chemijos kursą Dž. Sartorijus skaitė pagal paties sudarytą programą: „*Pirmiausia programoje numatyta pasakoti apie elementus, iš kurių susidaro kūnai, tada – flogistoną, ugnies ir šilumos prigimtį bei ypatybes, pateikti dėl jų filosofų nuomones.*" Dž. Sartorijus dar laikėsi XVIII amžiuje vyravusios pažiūros, kad degiosios medžiagos turinčios ypatingos substancijos, vadinamos flogistonu, kuri degant išsiskiria. Jam greičiausiai nebuvo girdėta A. L. Lavuazjė 1777 metų teorija, kad degimas

yra oksidacija. Toliau Dž. Sartorijus buvo numatęs nagrinėti orą, o išnagrinėjęs elementariuosius kūnus, pereiti prie sudėtingesnių – druskų. Jas skirstė į rūgštines ir šarmines, jų kombinaciją pavadino neutraliąja druska. Remdamasis aiškinimu apie druskas, kaip chemijos mokslo pamatą, Dž. Sartorijus ruošėsi aiškinti mineralus. Po mineralinių medžiagų turėjo būti nagrinėjami sudėtingesni „organizuoti kūnai" – cukrus, aliejus, spiritai bei augaliniai dažai. Iš Dž. Sartorijaus parengtos kurso programos galima spręsti, kad daugiausia dėmesio buvo skirta medžiagų gavimui, apdorojimui, technologijai, gyvulinių produktų vartojimui medicinoje. Dž. Sartorijui 1793 metais išvykus į Prancūziją, teliko kukliai įrengta chemijos laboratorija, kuria niekas nesirūpino[7].

Dabar Andrius Sniadeckis galėjo praktiškai taikyti ne tik teorines chemijos žinias, bet ir dėstymo meną, kurio sėmėsi iš garsių Europos chemikų. Deja, paveldėta chemijos laboratorija buvo skurdi, o auditorijos nebuvo pritaikytos šiai disciplinai dėstyti.

Dar 1780 metais Edukacinės komisijos nutarimu universiteto žinion buvo atiduota Vilniaus anatomijos ir chirurgijos mokykla. Medicinos ir gamtos mokslams dėstyti universiteto vadovybė paskyrė pastatą priešais pagrindinius universiteto rūmus[8]. Pastatas buvo pavadintas Medicinos kolegija (*Collegium medicum*). Jame pirmiausia buvo įrengtos dvi salės – auditorijos, anatomijos patalpa – anatomijos teatras, anatomijos muzie-

[3] Frankas J. Atsiminimai apie Vilnių. – Vilnius: Mintis, 2001. – 624 p. – ISBN 5-417-00832-X. – (Toliau – Frankas J. Atsiminimai (...).

[4] Vilniaus universiteto istorija, 1579–1803, p. 119–120.

[5] Ten pat, p. 260.

[6] Piročkinas A., Šidlauskas A. Mokslas senajame Vilniaus universitete, p. 149–150.

[7] Ten pat.

[8] Didžiojoje gatvėje, Nr. 22.

jus. Buvo numatytos patalpos kabinetams, paskirtas sklypas Botanikos sodui ir butai kai kuriems universiteto profesoriams[9].

Paskaitas Andrius Sniadeckis, dideliam rektoriaus M. Počobuto liūdesiui, ėmė skaityti lenkų kalba. Juridiškai lenkų kalba universitete buvo įteisinta po reformos, tačiau kai kurie užsieniečiai profesoriai ir toliau dėstė lotynų kalba. M. Počobutas norėjo, kad A. Sniadeckis chemijos paskaitas skaitytų lotyniškai. Rektorius tvirtai laikėsi nuomonės, kad *„lenkų kalba negali būti vartojama nei mokslams dėstyti, ypač aukštosiose mokyklose, nei rašyti aukštesnio lygio kūriniams“*[10]. Nei Andrius, nei vėliau Jonas Sniadeckiai tokiai nuomonei nepritarė, paskaitas skaitė tik lenkiškai.

Oratoriaus talentas visiškai atsiskleidžia tik tada, kai kalbantysis „neieško žodžio kišenėje“ ir neleidžia auditorijai ištrūkti iš dėstomų minčių gijų. Šiuo klausimu A. Sniadeckis sau buvo ypač reiklus: siekė aiškinti vaizdingai, į dėstomą dalyką taip smarkiai įsijausdavo, kad savo užsidegimu „užkrėsdavo“ ir auditoriją. Pats klausęs paskaitų lotyniškai, šią kalbą puikiai mokėjo, buvo parengęs paskaitą apie alchemijos istoriją lotynų kalba. Vis dėlto A. Sniadeckis nenusileido rektoriaus raginimui skaityti paskaitas lotyniškai.

Pirmaisiais mokslo metais A. Sniadeckis paskaitas skaitė po dvi akademines valandas tris kartus per dieną. Chemijos kursas buvo numatytas dvejiems metams. A. Sniadeckis nedelsdamas parengė chemijos paskaitų programą, kuri buvo išleista 1797 metais. Pats profesorius savo būsimas paskaitas pristatė tokiais žodžiais:

Chemijos paskaitų programa
1797–1798 mokslo metams

Pirmiausia trumpai pristatęs chemijos ištakas, raidą ir dabartinį lygį (chemijos profesorius) atkreips dėmesį į tiriamo objekto

ir jo specifikos apibrėžimus, kurie iki šiol įvairių autorių pateikiami padrikai ir vietoj jų pateiks savus, juos paaiškindamas. Paskui trumpai papasakos apie laboratoriją ir jos inventorių, plačiau kalbės apie chemijos įdomybes ir ryšius; atskirs junginių ir sandaros ryšius ir parodys jų dėsningumus bei padarinius. Atkreips dėmesį į šviesos ir šilumos prigimtį, parodys jų tarpusavio sąveiką, panašumą ir skirtingumą; o parodęs, kad principinė šilumos savybė yra visur silpninti cheminius ryšius, tuo pagris tris skirtingas Žemės rutulio medžiagos būkles. Apie elementarius, arba pirminius, kūnus, praskiestus šiluminėje medžiagoje, arba įvairias oro rūšis, kalbės smulkiai ir apibendrins, papildydamas traktatu apie paprastus arba elementarius kūnus, kaip antai siera, anglis ir fosforas. Toliau aiškins apie sudėtingus kūnus, pirmiausia apie orą, tada plačiai papasakos apie vandenį, apie trejopą jo būklę ir parodys, kad jis susiskaido į deguonies ir vandenilio dujas, o joms susijungus – vėl virsta vandeniu. Tai atlikęs, papasakos apie degimą ir ugnį, išaiškins (Georgo Ernesto – B. R.) *Štalio (Stahl, 1660–1734) mokslą apie flogistoną ir, remdamasis savo žiniomis, sugriaus jį. Kartu parodys, kad gyvūnų kvėpavimas yra panašus į kūnų degimą ir yra gyvūnijos šilumos šaltinis. Pateikęs išsamius duomenis apie rūgščių formavimąsi, smulkiau kalbės apie mineralines rūgštis; toliau pateiks traktatą apie alkalines ir kitas druskas, kurias dėl jų dažno ir plataus naudojimo šiek tiek plačiau paaiškins. Po traktato apie neutralias druskas eis traktatas apie* ***žemes****, kurių prigimčiai, ryšiams su kitomis medžiagomis, junginiams, mišiniams skirs daug dėmesio. Kiek leis laikas ir dabartinė laboratorinė aparatūra, stengsis kuo tiksliau papasakoti apie metalus ir pusmetalius, pademonstruoti jų oksidaciją ar kalcinaciją, rūgštinimą,* ***natura min, prabavimą****, parodyti įvairias metalų preparacijas, panaudojimą ir t. t. Visą*

[9] Vilniaus universiteto istorija, 1579–1803, p. 253.

[10] Ten pat, p. 113.

šiemetinį mokslą užbaigs traktatu apie mineralinius vandenis. Nuolat atliks demonstravimus, kurie klausytojų sąmonėje išryškins ir įtvirtins paskaitų medžiagą. Tačiau tuo visos chemijos neužbaigs; kitiems metams pasistengs pateikti du išsamius traktatus apie gyvūnų ir augalų anatomiją.[11]

1798–1799 metais, tęsdamas chemijos paskaitų kursą, profesorius parengė antrąją programos dalį.

Chemijos paskaitų programa
1798–1799 mokslo metams

Praeitais metais pradėtą metalų istoriją, dėl laiko stokos pertrauktą, šiais metais (chemijos profesorius) užbaigs; paskui plačiau pakalbės apie mineralinius vandenis. Toliau imsis augalijos ir gyvūnijos nuodugnios cheminės analizės. Kaip jau pasakojo praeitais metais, visi cheminiai kūnų pokyčiai paklūsta ypatingai jėgai: dabar, remdamasis sveikais fiziologiniais pradais ir tuo, kad gyvybė ir visos, tiek gyvūnų, tiek augalų funkcijos priklauso tik nuo kitos, vadinamosios gyvybės jėgos, parodys, kad ji visur priešinasi anksčiau minėtai ypatingajai jėgai ir gyvuose kūnuose ją panaikina arba bando panaikinti ir silpnina. Taigi visi, anksčiau ir naujausi, sveikatos ir ligų aiškinimai, pagrįsti chemija, yra neteisingi. Organiniai kūnai tik tada patenka cheminės priklausomybės įtakon, kada gyvybės ugnis juose visiškai užgęsta. Padaręs tokią prielaidą (chemijos profesorius – B. R.) *pereis prie augalų; pirmiausia traktuodamas kietas, ir skystas augalų dalis, nagrinės jų prigimtį, sudėtį, sultis, paprastas, ir retas, išskirtas iš pirmųjų, tarp jų klijingus tirpalus, aliejus, balzamus, smalas, kaučiuką, dervas, krakmolą, cukrų ir kai kurias rūgštis, kaip antai citrinų, obuolių, galaso, oksalo ir benzoino. Paskui atkreips dėmesį į natūralų augalų puvimą po jų mirties, t. y. fermentaciją: ją įprastiniu būdu suskirstys į vyno, acto ir puvenų*

frakcijas ir kiekvieną jų išanalizuos, nurodydamas gaminimo būdus ir panaudojimą tiek medicinoje, tiek praktikoje, paminės vyno akmenį ir jo rūgštį, actą ir jo rūgštį. Tada, demonstruodamas augalų skaidymosi ugnyje eigą ir rezultatus, nurodys, kur vėliau bus išsamiau paaiškinta apie vyno, klijinę ir medžio rūgštis, apie anglį, druskas ir žemes augalams sudegus iki pelenų. Užbaigdamas, po išankstinių gyvūnijos karalystės apibendrinimų, analizuos kraują ir iš jo išskirtus skysčius: pieną, seiles, skrandžio ir kasos sultis, tulžį, tulžies akmenis, riebalus, prakaitą, transpiracinę medžiagą, sąnarių skystį, ašaras, spermą, šlapimą ir šlapimo akmenis, aptars rūgštį, būdingą šiems akmenims. Tokia pat tvarka toliau nagrinės atskiras gyvūnų dalis ir kai kuriuos gyvūnijos produktus, naudojamus medicinoje arba amatuose: piźmo, bebrų liaukas, ambrą, spermacetą, elnio ragą, žuvų klijus, kiaušinius, ispaniškąsias museles, skruzdėles ir jų rūgštį, šilkaverpius ir jų rūgštį, vėžių akis, koralus ir pan. Baigdamas atkreips dėmesį į kai kurias gyvūnų ir augalų puvimo liekanas, randamas kasyklose, tada apibendrintai kalbės apie žemės riebumą, žydiškus sakus, gagatą**, akmens anglį, naftą, gintarą ir gintaro rūgštį. Medžiagą užbaigs traktatu apie ugnikalnius.*[12]

Per chemijos paskaitas studentai gaudavo kur kas daugiau, nei šio dalyko žinių – A. Sniadeckis dalijosi su auditorija ir savo filosofinėmis pažiūromis apie organinių būtybių esmę. Chemijos paskaitos būsimiesiems gydytojams būdavo papildomos naujausiomis fiziologijos ir farmacijos žiniomis, dėstomi cheminės technologijos pagrindai.

[11] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 2, p. 296–298. – Vertė R. Paulavičius.

* Nerasta atitikmens lietuvių kalba.

** Nerasta atitikmens lietuvių kalba.

[12] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 2, p. 298–299. – Vertė R. Paulavičius.

Chemijos paskaitose A. Sniadeckis aiškindavo ne tik neorganinės ir organinės chemijos temas, bet ir fiziologiją bei cheminės technologijos pagrindus, diskutuodavo filosofijos temomis, kurias ruošėsi plačiai išdėstyti būsimajame veikale apie organines būtybes.

Metų pradžioje – vasario 27 (kovo 18) dieną A. Sniadeckis gavo atlyginimą už trijų mėnesių darbą – 1500 dukatų[13].

Nuo 1798 metų (iki pat 1803-iųjų) A. Sniadeckis skaitė farmacijos kursą. Paskaitos vyko du mėnesius per metus, kaip chemijos kurso papildymas.

Iš farmacijos kurso užrašų, kurie priklausė A. Sniadeckio mokiniui, o vėliau ir padėjėjui Jonui Volfgangui (Wolfgang, 1776–1859), galime sužinoti apie skaitytas paskaitas. A. Sniadeckis pirmiausia supažindindavo studentus su farmacijos mokslo pagrindais, tuo metu žinomų vaistinių medžiagų savybėmis, vaistų formomis bei preparatų gamyba, veikimo ypatumais, jų taikymu ir skyrimu[14].

A. Sniadeckis dažnai lankydavosi universiteto vaistinėje, kur galėjo daryti bandymus. Jis pirmasis pastebėjo ir aprašė diuretinį kalomelio veikimą[15].

Sniadeckių namuose – šeimynos pagausėjimas. 1778 metais gimė duktė Sofija. Pačiame vasaros viduryje – liepos 17 dieną – įvyko dukters krikštynos[16]. 1799 metais gimęs sūnus gavo dėdės Juozapo vardą. Andrius Sniadeckis, vėliau pagarsėjęs vaikų auklėjimo publikacijomis, turėjo gerą progą praktiškai pasiruošti būsimiems teoriniams apibendrinimams.

Mokslo metai universitete nestokojo naujovių – siekiant pakelti medicinos žinių prestižą mokslumo programose, buvo įkurta Terapijos ir klinikinės medicinos katedra[17]. Iš rektoriaus pareigų buvo atleistas M. Počobutas, universitetui ėmė vadovauti Jeronimas Stroinovskis (Stroynowski, 1752–1815). Su M. Počobuto vardu universitete sietos reformos, naujų dis-

ciplinų įtvirtinimas. Savo gyvenimo tikslu šis žmogus laikė universitetą ir jo observatoriją, negailėjo tam nei asmeninių lėšų, nei laiko. M. Počobutas neabejojo, kad mokslo pasaulyje turi būti vartojama tik lotynų kalba, o nacionalinės gali sumenkinti ir skaldyti mokslą. Dėl tokios rektoriaus nuostatos nemažai paskaitų buvo skaityta lotynų kalba beveik iki universiteto uždarymo. Nors lenkų kalba ir nebuvo pagrindinė dėstomoji kalba, toks lotynų kalbos sureikšminimas neskatino dėmesio ir lietuvių kalbos vartojimui Vilniuje[18]. Deja, rektorius taip ir neįtikino profesoriaus A. Sniadeckio chemijos paskaitas skaityti lotyniškai.

Naujų mokslo metų atidarymo proga A. Sniadeckis perskaitė viešą paskaitą *Mowa o niepewności zdan nauk, nad doświadzeniu fundowanych, przy otwarciu nauk w szkole głównej litewskiej z roku 1799 na rok 1800* (*Kalba apie mokslų, paremtų vien bandymais, nepatikimumą, perskaityta 1799–1800 mokslo metų Vyriausiojoje Lietuvos mokykloje atidarymo proga*).

Tai buvo deklaracija, pagiriamasis žodis protavimui, kuris, kaip teigė autorius, yra aukščiau už bandymus. Pripažinęs, kad nors stebėjimas ir tyrimas yra pirmasis žmonijos žinių šaltinis, A. Sniadeckis nesutiko, kad jais prasidėtų ir remtųsi kiekvienas mokslas. Gryno proto pateikiami sprendimai, jo galva, turėtų būti svarbesni už bandymus[19].

[13] [Atlyginimo kvitas]. – LMAB RS F151-458 (25).

[14] Wolfgang J. F. Farmacya pana Śniadeckiego: autograf. – LMAB RS F 9-808.

[15] Biziulevičius S. Medicinos mokslai senajame Vilniaus universitete 1781–1842 m. – Bibliogr.: 116 pavad. // Vilniaus medicinos istorijos almanachas. – Vilnius, 1977, t. 1, p. 31–98.

[16] Życie i dzieło Jędrzeja Śniadeckiego / J. Andzejewski, L. Sułikowska, p. 20.

[17] Vilniaus universiteto istorija, 1579–1803, p. 238.

[18] Ten pat, p. 113.

[19] Baliński M. Dzieła Jędrzeja Śniadeckiego, t. 3, p. 253.

V SKYRIUS.

Chemijos terminija lenkų kalba – Naujas chemijos pradmenų vadovėlis – Paskaitos lenkiškai – Chemijos laboratorijos inventorius – Varšuvos mokslo bičiulių draugija – Pirmieji kolegų atsiliepimai – Liudvika Sniadeckaitė

PIRMOSIOMIS darbo universitete dienomis į auditoriją A. Sniadeckis kreipėsi lenkiškai, nepakluseęs rektoriaus M. Počobuto pageidavimui paskaitas skaityti lotyniškai. Jau nuo vaikystės pasižymėjęs iškalba, A. Sniadeckis puikiai galėjo bendrauti su auditorija tiek lenkiškai, tiek kitomis kalbomis, kurių prireikdavo studijų Europoje metais. Laisvai bendrauti su auditorija lenkų kalba trukdė viena objektyvi kliūtis – chemijos terminijos lenkų kalba skurdumas. Dar mokydamasis Krokuvos universitete, A. Sniadeckis turėjo progą susipažinti su knyga *Nauka o napusczaniu wody powietrzem kwaskowym* (*Mokslas apie vandens prisotinimą rūgšties dujomis*), kurios autorius profesorius A. Trčinskis, mokęs fizikos, nebuvo didelis autoritetas net tarp studentų. Veikalas buvo paviršutiniškas ir neatitiko tuometinių chemijos mokslo laimėjimų[1].

Lenkų kalba chemijos terminiją anksčiau jau buvo siūlę keli autoriai. Janas Inocentas Petrucis XVII amžiuje publikavo knygelę apie Družbako ir Lenčkovo mineralinius vandenis. XVIII amžiuje jau buvo skelbiami ne tiktai mineralinių vandenų aprašymai, bet ir cheminių veikalų vertimai. Juozapas Krumlovskis (Krumłowski, 1755–1818), vaistininkas iš Kazimiero, netoli Varšuvos, 1791 metais išvertęs iš lotynų kalbos į lenkų ir išleidęs *Chemijos mokslą garsaus Strasbūro profesoriaus Jokūbo Spylmano...*, įžangoje taip rašė: „*Tikrai pavojingą dar-*

bą pradėjau stodamas prieš kritiką sąmojingų, bet nenaudingų visuomenei šmaikštuolių; atvirai prisipažįstu, kai pagalvodavau apie tai, mane apimdavo noras mesti pradėtą darbą, tačiau kiti mane paguosdavo..."[2] J. Krumlovskis savo vertimo pabaigoje pateikė daugiau nei 300 cheminių terminų, dauguma jų – cheminio inventoriaus pavadinimai.

Pradėjęs skaityti paskaitas lenkiškai, A. Sniadeckis mintyse jau puoselėjo chemijos vadovėlio tekstą. Po trejų metų (1800 m. vasario 25 d.) tokio vadovėlio rankraštis buvo apsvarstytas universiteto posėdyje ir, teigiamai atsiliepus rektoriui J. Stroinovskiui ir K. Naruševičiui, nutarta jį spausdinti.

Vadovėlio pavadinimas, kaip buvo įprasta ano meto knygoms, pasirinktas pakankamai išsamus: *Początki chemii stosowanie do teraznieyszego tey umieiętnósci stanu dla pozytku uczniow i sluchaczow ułozone y za wzor lekcyi akademickich służyc maiące*[3] (*Chemijos pradmenys, atitinkantys dabartinę šio mokslo būklę, išdėstyti ir pritaikyti kaip akademinių paskaitų pavyzdys mokiniams ir klausytojams*).

Visuomenei buvo pateiktas nemažos apimties – abiejuose tomuose 775 puslapiai – leidinys, suskirstytas į tris dalis, 36 skyrius ir 699 poskyrius.

Chemijos pradmenys – pirmasis chemijos vadovėlis lenkų kalba. Jame pasiūlyta naujovė – norminti terminiją lenkų kalba, skelbti akademinei visuomenei naujausias chemijos žinias. Trečiojoje dalyje pateiktas chemijos žodynėlis, 266 terminai lenkų kalba, daugumos jų atitikmenys naująja ir senąja lotynų

[1] Hubicki W. Jędrzej Śniadecki, p. 237.

[2] Ten pat.

[3] Śniadecki J. Początki chemii stosowanie do teraznieyszego tey umieiętnósci stanu dla pozytku uczniow i sluchaczow ułozone y za wzor lekcyi akademickich służyc maiące. – Wilno: Druk. Akademicka, 1800, t. 1. – (Toliau – Śniadecki J. Początki chemii, 1800).

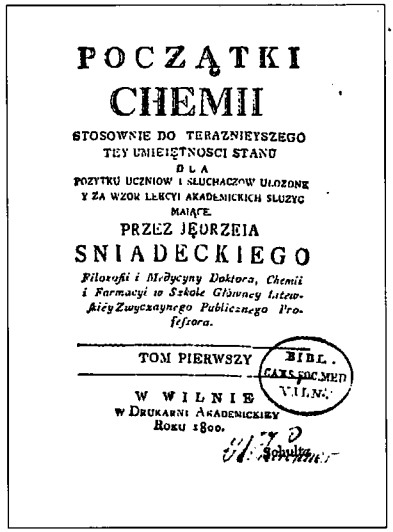

POCZĄTKI
CHEMII
STOSOWNIE DO TERAZNIEYSZEGO
TEY UMIEIĘTNOSCI STANU
DLA
POZYTKU UCZNIOW I SŁUCHACZOW UŁOZONE
Y ZA WZOR LEKCYI AKADEMICKICH SŁUZYC
MAIĄCE.
PRZEZ JĘDRZEIA
SNIADECKIEGO
Filozofii i Medycyny Doktora, Chemii i Farmacyi w Szkole Głównej Litewskiey Zwyczaynego Publicznego Professora.

TOM PIERWSZY

W WILNIE
W DRUKARNI AKADEMICKIEY
ROKU 1800.

BIBL. CAES. SOC. MED. VILN.

14. *Chemijos pradmenys*, 1800 metai

kalba. Vadovėlyje *Chemijos pradmenys* paminėtas Liudviko Pliaterio (Plater, 1775–1846) įdirbis, pasikartoja tik 22 J. Krumlovskio terminai[4].

Vadovėlį autorius pirmiausia skyrė savo studentams, tačiau nesiekė apsiriboti universiteto klausytojais.

Chemijos pradmenys

Pratarmė

Pradėjęs dėstyti Vyriausiojoje Lietuvos mokykloje, buvau maloniai nustebintas didelio auditorijos dėmesio ir entuziazmo stengiantis suvokti aiškinamą chemijos kursą. Tačiau daugelis stropiausių mokinių, nemokėdami užsienio kalbų arba neturėdami galimybių gauti užsienio vadovėlių, turėdavo tenkintis paskaitomis. O jų pastangos ne visuomet atitikdavo mano reikalavimus. Siekdamas pašalinti šį nesklandumą, sumaniau glaustai, beveik aforistiniu stiliumi išdėstyti šiuolaikinės chemijos sistemą.

Taip neperkrausiu klausytojų atminties, o sau paliksiu didesnę laisvę dėstyti paskaitas. Kadangi gimtąja kalba tokį veikalą rašau pirmasis, o chemija iki šiol pas mus buvo mažai žinoma, susidūriau su mūsų kalbai priimtinos naujos chemijos terminijos problema. Viena vertus, teko pasitenkinti kalbos Genijumi, o kita – laikytis specifinės termino prasmės. Laviruodamas tarp šių polių, daugeliu atvejų neišvengiau nemalonaus ausiai naujų terminų skambesio. Teko susitaikyti su šiuo nesklandumu. Viliuosi, kad laikui bėgant priprasime prie šių terminų ir jie nebus tokie atgrasūs.

Pirmasis mūsų kalba cheminės terminijos veikalą parašė gerbiamasis ponas Liudvikas Pliateris, Lietuvos vicekancleris. Jis šį veikalą man maloniai perleido. Iš jo perėmiau labai daug terminų, kai kuriuos pakeičiau, pritaikydamas savo tikslui. Jei nebijočiau perkrauti savo veikalo, dėčiau abu terminų pavyzdžius greta. Tada kiekvienas skaitytojas galėtų savo nuožiūra pasirinkti geriausią.

Knygoje pateikta medžiaga ir jos traktavimas atitinka visų naujausių autorių siūlomas koncepcijas. Stengiausi jas išreikšti net nekeisdamas sakinių struktūros. Apie tai galės spręsti kiekvienas skaitytojas, suprantantis chemiją.

(...)

Praktiškai nėra tokių žmogaus veiklos sričių, kurių chemija neapšviestų savo šviesa, todėl ji jau senovėje buvo pavadinta visų mokslų (apie mokslus ir jų pokyčius) motina.

(...)

Kiekvienas, išmokęs šiuos chemijos pradmenis, įsitikins, kad toliau jau pats, dirbdamas panašioje srityje, galės būti vadovas.[5]

Maloni žinia atėjo iš Varšuvos – A. Sniadeckis buvo išrink-

[4] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 2, p. 304

[5] Śniadecki J. Początki chemii, 1800, p. III–XVI. – Vertė R. Paulavičius.

tas Varšuvos mokslo bičiulių draugijos nariu. Draugiją 1800 metais įkūrė lenkų istorikas, švietėjas Tadeušas Čackis (Czacki, 1765–1813). 1801 metais draugijos pirmininkas buvo vyskupas J. Albertrandis (Albertrandy, 1731–1808). Draugijos interesų sfera – kraštotyra, istorija. Draugija rūpinosi gamtos, tikslių jų mokslų plėtojimu[6].

Birželio mėnesį žurnale *Nowy Pamiętnik Warszawski* buvo paskelbta nemaža recenzija apie *Chemijos pradmenis*[7]. Rašinys buvo pasirašytas tik inicialais A. D. P. F., tačiau tikėtina, kad autorius buvo Varšuvos universiteto profesorius A. Dambrovskis (Dąbrowski, 1769–1826)[8]. Recenzijoje trumpai paminėta, kad A. Sniadeckio darbas – pirmasis tokio pobūdžio veikalas lenkų kalba, kad tvarkingai ir aiškiai parašytas. Didesnė recenzijos dalis – pastabos dėl korektūros klaidų, netikslumų. Autoriaus neįtikino didelė dalis A. Sniadeckio siūlytų terminų, ypač dėl tarptautinių žodžių vartojimo. A. Sniadeckio sukurtą „*šiltuką*“[9] („*cieplik*“) pavadinęs beveik prancūzų kalbos žodžiu, siūlė jį keisti „*ugniuku*“ („*ognik*“) arba „*angliuku*“ („*węglik*“)... Gausu buvo ir kitų pasiūlymų bei patarimų.

1800 metų pradžioje Chemijos katedros laboratorijoje buvo atliktas patikrinimas. A. Sniadeckis parengė išsamų inventoriaus sąrašą, kurį patvirtino rektorius Jeronimas Stroinovskis.

Chemijos laboratorijos inventorius, surašytas 1800 metų sausio 25 dieną

Stacionarios krosnys

1. Paprasta stacionari krosnis su dumplėmis, prie jų geležinė grandinė, varinis sifonas su variniu kamščiu; geležies skardos dangtis pakurai pridengti.

2. Lydymo krosnis, iš viršaus pridengta geležies skarda, apačioje grotelės ir apatinės angos durelės iš geležies skardos.

3. Krosnis katilui su katilą dengiančia vario skarda, apačio-

je su geležinėmis grotelėmis ir apatinės angos durelėmis iš geležies skardos.

4. Krosnis katiliukui su geležies dangčiu, su grotelėmis ir geležinėmis durelėmis apačioje.

Nešiojamos krosnys

1. Viena didelė, geležinė nešiojama krosnis, vadinama *furnus reverberii.*

2. Dvi krosnys, taip pat geležinės, vidutinio dydžio, tokios pat rūšies, kaip pirmoji.

3. Viena krosnis, tokios pat rūšies, kaip pirmosios.

4. Dvi geležinės tiglinės krosnys, vidutinio dydžio, su geležinėmis kojomis.

5. Dvi geležinės paprastos didelės krosnys, be vidinės molio izoliacijos, su geležinėmis kojomis.

6. Viena vidutinio dydžio prabavimo krosnis.

7. Viena pono Lavuazjė krosnis, vidutinio dydžio, su geležies skardos sudedamuoju kaminu.

Indai ir įvairūs daiktai

1. Keturi geležies tigliai ir du didesni, o kiti du mažesni geležiniai dangčiai.

2. Trys geležiniai šaukštai, du semtuvai ir penkios žnyplės, taip pat geležinės.

3. Viena skarda, didelė ir stora, geležinė, su penkiomis angomis.

4. Dvi geležies skardos vidutinio dydžio krosnims.

[6] Draugija leido *Rocznik Warszawskiego Towarszystwa Przyjaciół Nauk* (1802–1830) ir žurnalą *Pamiętnik Warszawski* (1815–1823).

[7] [Dąbrowski A.] Początki Chimii stosownie do teraźnieyszego tey umieiętności stanu, dla pożytku uczniów i słuchaczów ułożone, i za wzór lekcyy akademickich służyć maiące; przez jedzeja Sniadeckiego (...) // Nowy Pamiętnik Warszawski. – 1801, t. 2, p. 312–321.

[8] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 305–306.

[9] Toliau bus vartojamas terminas „*kalorikas*".

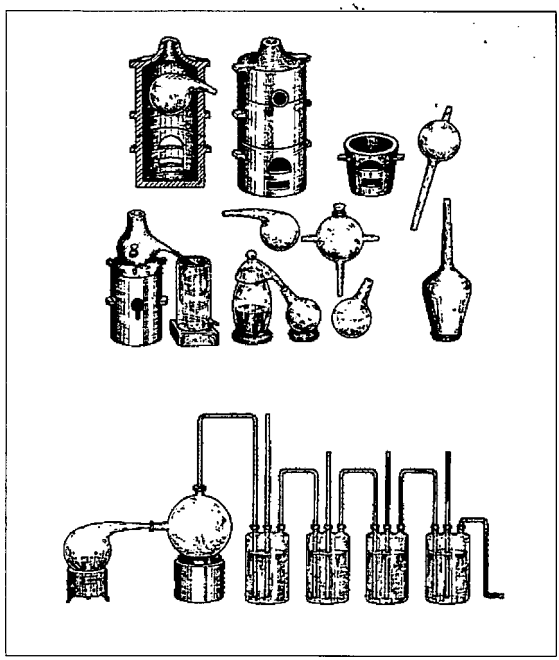

15. Andriaus Sniadeckio chemijos laboratorijos inventorius, iš: *Chemia v Szkole,* 1969 metai

5. Vienas geležinis trikojis-priekalas-plaktukas-spaustuvas-slėgtuvas ir pjūklas.

6. Viena geležinė retorta – mažas maišytuvas ugniai kurstyti.

Variniai ir žalvariniai indai, kitokie daiktai

1. Varinis distiliatorius, vidutinio dydžio, su alaviniu indu viduje, kuriam priklauso du alaviniai gyvatukai, įtvirtinti variniuose induose.

2. Kitas distiliatorius, mažas, varinis, paprastas.

3. Varinis katilas, didelis, su variniu dangčiu, ant geležinio trikojo.

4. Du variniai katiliukai, iš kurių vienas didelis, kitas – vidutinis.

5. Vienas mažas varinis virduliukas.

6. Dvi ketaus piestos, viena jų didelė, kita – vidutinė, su vienu geležiniu grūstuvu.

7. Žalvarinės prabavimo svarstyklės mediniame futliare.

8. Vienos paprastos svarstyklės, žalvarinės, vidutinio dydžio.

9. Dvejos paprastos svarstyklės, žalvarinės, mažos.

10. Aštuonios formos, didesnės ir mažesnės, žalvarinės, kupeliams[10] gaminti.

11. Vienas mažas žalvarinis sietelis.

12. Viena forma, žalvarinė.

13. Voltos audiometras medinėje, be apkaustų ir užrakto, dėžutėje.

14. Fontanos audiometras.

Medinis inventorius ir kiti laboratorijos reikmenys

1. Dvi spintos su įstiklintomis durelėmis ir vidinėmis spynomis.

2. Kitos dvi paprastos spintos, be užrakto ir apkaustų.

3. Dvi spintelės nišose, be apkaustų ir spynų, viena su 30, kita su 20 stalčių.

4. Vienas stalas didelis, ilgas, su penkiais stalčiais, kitas mažesnis, be stalčių, trečias – mažas stalelis su dumplėmis *i cum tubo feruminatorio,* – ketvirtas toks pat mažas stalelis.

5. Vienas barometras, du termometrai, vienas medinis aparatas su gyvsidabriu, vienas medinis aparatas su vandeniu, vienas senas, medinis, su skarda viduje aparatas vandeniui, du mediniai, maži suoliukai.

NB. Keraminiai ir stikliniai indai (talpyklos): retortos, maišytuvai, pūslės čia nepažymėti todėl, kad kasdien naudojami ir dėl įvairių priežasčių jų nuolat mažėja[11].

[10] Kupelis – lėkštelė iš kaulų miltų, naudojama auksui arba sidabrui rafinuoti.

[11] Sławinski K. Inwentarz pracowni chemicznej Wszechnicy Wileńskiej z r. 1800 // Archiwum Historji i Filozofji Medycyny Oraz Historji Nauk Przyrodniczych. – Wrocław etc., 1930, t. 10, z. 2, p. 258–261. – Vertė R. Paulavičius.

Valstybės lygmeniu švietimo reikalams turėjo įtakos naujas imperatoriaus Aleksandro I (1777–1825) manifestas (1802 m. rugsėjo 8 (20) d.), kuriuo buvo reorganizuotas valstybės aparatas ir sukurtos aštuonios ministerijos, tarp jų Liaudies švietimo ministerija, kuri turėjo rūpintis jaunimo švietimu ir mokslais. Tą pačią dieną buvo sudaryta ir Mokyklų komisija, įpareigota pateikti imperatoriui švietimo sistemos projektą[12]. Į komisiją buvo įtrauktas ir kunigaikštis Adomas Jurgis Čartoriskis (Czartoryski, 1770–1861).

Aprūpinęs studentus paties parengta mokomąja priemone, kurioje smulkiai išdėstė chemijos mokslo pagrindus, savo paskaitose profesorius galėjo daugiau laiko skirti demonstravimui, paskutinių chemijos mokslo naujienų aptarimui.

Kol kolegos ir specialistai aptarinėjo chemijos vadovėlio turinį, Sniadeckių namuose vėl pagausėjo šeimyna – gimė dukrelė Liudvika (1802–1866).

[12] Vilniaus universiteto istorija, 1803–1840, p. 10.

VI SKYRIUS.

Universiteto reforma – Vyriausiosios mokyklos Voluinėje projektas – *Organinių būtybių teorija* – „Lenkų“ ir „vokiečių“ partijos universitete – *Dziennik Wileński* – Vilniaus medicinos draugija

1803 METAIS prasidėjo Vilniaus universiteto reforma, sutapusi su švietimo reforma visoje Rusijos imperijoje. Kadangi Rusijos administracija visokeriopai stiprino administracinį aparatą, ėmė stigti išprususių specialistų, senoji švietimo sistema funkcionavo nepakankamai efektyviai.

1803 metų sausio 25 (vasario 5) dienos aktu *Apie mokyklų sutvarkymą* visa Rusija buvo suskirstyta į šešias švietimo apygardas, kiekvienai jų turėjo vadovauti universitetas. Vilniaus švietimo apygardai priklausė aštuonios gubernijos – Vilniaus, Gardino, Minsko, Mogiliovo, Vitebsko, Kijevo, Voluinės ir Podolės. Vilniaus universitetas tapo rajono, turinčio beveik devynis milijonus gyventojų, švietimo centru. 1803 metų balandžio 4 (16) dienos aktu Vilniaus universitetas buvo reformuotas, jam suteiktas „imperatoriškojo“ titulas. Universitetas gavo gana didelę autonomiją: teisę rinkti rektorių, dekanus, profesorius ir adjunktus, teikti visus akademinius laipsnius. 1803 metų gegužės 18 (30) dieną buvo patvirtintas *Vilniaus imperatoriškojo universiteto ir jo apygardos mokyklų statutas arba bendrieji nuostatai.* Statute buvo nusakyta universiteto tvarka, katedros, personalo ir studentų teisės bei pareigos. Universitetas tapo pavaldus universiteto ir apygardos globėjui, arba kuratoriui, kuriuo buvo paskirtas A. J. Čartoriskis. Kaip tiesioginis kuratorius, jis turėjo kontroliuoti universiteto veiklą, tarpininkauti tarp universiteto ir Švietimo ministeri-

jos. Kuratoriui buvo suteikti įgaliojimai daryti įtaką universiteto veiklai. A. J. Čartoriskis pasižymėjo liberalumu, ir jo kišimasis į universiteto reikalus nebuvo grubus. Universiteto vidaus reikalai, pareigūnų rinkimo ir atleidimo klausimai, dėstymo tvarka, kuratoriaus ir Švietimo ministerijos potvarkiai buvo svarstomi taryboje, kuriai vadovo rektorius[1]. Chemijos katedra, kuriai ir toliau vadovavo A. Sniadeckis, po reformos priklausė Fizikos-matematikos fakultetui[2].

Profesoriai buvo įpareigoti skaityti vieną pagrindinį kursą (1000 rublių metinės algos) ir galėdavo, jei norėdavo, skaityti papildomą kursą (500 rublių metinės algos)[3].

Išspausdinęs vadovėlį *Chemijos pradmenys*, A. Sniadeckis nepublikavo nė vieno darbo. Visos kūrybinės jėgos, likusios po chemijos ir farmakologijos paskaitų, labai sėkmingos gydytojo praktikos mieste, buvo atiduodamos naujai knygai. *Teorja jestestw organicznych* (*Organinių būtybių teorija*) – gyvųjų organizmų atsiradimo ir raidos studija – tapo A. Sniadeckiui viso gyvenimo idėja, kurios vizija ėmė formuotis dar studijų Edinburgo universitete metais.

XVIII ir XIX amžių sandūroje buvo įrodyta, kad gyvajame organizme vyksta tokios pat reakcijos, kaip ir mėgintuvėlyje, o organinių produktų degimas išskiria šilumą ir energiją. Buvo pripažinta kvėpavimo ir kraujotakos reikšmė. Dž. Prystlio ir A. L. Lavuazjė darbai padėjo chemijos, kaip savarankiško mokslo, pamatus. Chemijos ir biologijos mokslų plėtotė sukėlė nesutarimą tarp idealistinių ir materialistinių pažiūrų. Prasidėjusios diskusijos virsdavo daugybe apibendrinimų, kadangi kiekvienas žymesnis epochos mąstytojas skelbė savo pažiūras, kurios buvo artimos arba idealistinėms, arba materialistinėms. Materialistai siekė nustatyti bendrą dėsnį visai gyvajai gamtai, visus gyvybinius procesus susieti į bendrą sistemą. Šių diskusijų ir pažiūrų įvairovė buvo pagrindinė medžiaga A. Sniadec-

kio knygai *Organinių būtybių teorija*, kuri tapo svarbiu to meto veikalu gamtos mokslų istorijoje.

Pagaliau Varšuvoje dienos šviesą išvydo pirmasis *Organinių būtybių teorijos* tomas. Leidinys atnešė autoriui, kuriam tebuvo trisdešimt šešeri metai, pasaulinę šlovę, gamtos filosofo vardą. A. Sniadeckis buvo pripažintas fiziologijos pradininku.

Vieną naujosios knygos egzempliorių autorius išsiuntė A. Čartoriskiui, pridėjęs kuklų laišką: „(...) *Jei pats veikalas ir nebūtų vertas Jūsų prakilnybės palankumo, tegu bent jo autorius nesulaukia panašaus likimo. Nepalaikykite trūkumu to, kad šis veikalėlis nepapuoštas akademiniais titulais. Manau, kad naujoji teorija, kuri privalės išlaikyti nemažai rūsčiausios kritikos atakų, neturėtų slėptis po mokslinio susivienijimo priedanga, kurio šlovė privalo išlikti be priekaištų* (...)"

Sniadeckis, chemijos profesorius

Vilnius, 1804 m. rugpjūčio 20 d."[4]

Organinių būtybių teorija

Pratarmė

Prieš vienuolika metų, peržvelgęs ir apsvarstęs įvairias gydymo mene žinomas teorijas ir sistemas, su jomis giliau susipažinau ir pradėjau stropiau vertinti tiek jų pranašumus, tiek klaidas. Man kilo kai kurių minčių, kurios ir tapo pagrindiniais šiame veikale išreikštais teiginiais. Tuo metu dar neturėjau užmačių tokiam dideliam darbui, kokį dabar pradėjau; tenorėjau surinkti pastabose išbarstytas mintis, suklasifikuoti ir pristatyti mokslininkų pasauliui; maniau, kad tie smulkūs grūdeliai, skirti žmonijai,

[1] Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940, p. 10–12.

[2] Ten pat, p. 13.

[3] Piročkinas A., Šidlauskas A. Mokslas senajame Vilniaus universitete, p. 185.

[4] Wrzosek A. Listy Jędrzeja Śniadeckiego do Księcia Adama Czartoryskiego // Krytyka Lekarska. – Kraków, 1903, r. 7, nr 1/2, p. 5. – Vertė R. Paulavičius.

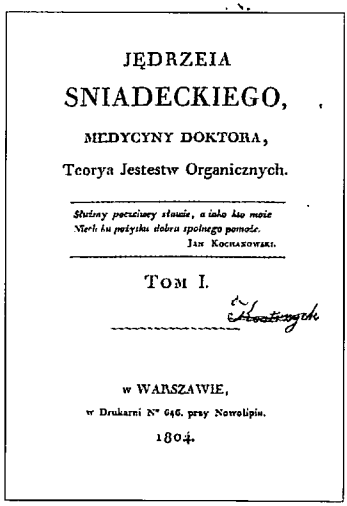

JĘDRZEIA
SNIADECKIEGO,
MEDYCYNY DOKTORA,
Teorya Jestestw Organicznych.

Słuszny poczciwey sławie, a iako kto może
Niech ku pożytku dobra spolnego pomoże.
JAN KOCHANOWSKI.

TOM I.

w WARSZAWIE,
w Drukarni N° 646. przy Nowolipiu.
1804.

16. *Organinių būtybių teorija*, t. 1, 1804 metai

nepražus, bet, atkreipę į save geresniųjų protų dėmesį, išaugs į gilesnes mintis ir atradimus.

Kadangi tuo metu gyvenau užsienyje ir maniau jiems rašyti, pirmąjį šio darbo variantą išdėsčiau lotyniškai plonutėje brošiūrėlėje, kurią pavadinau „Fiziologiniai samprotavimai“.

Tačiau greit po to teko grįžti tėvynėn, todėl sustabdžiau šio veikalėlio spausdinimą. O vėliau, užsiėmęs visai kitokiais reikalais ir nepaliaujama visuomenine veikla, net užmiršau šį nesubrendusį vaisių. Jis gulėjo tarp kitų mano rankraščių, kol prieš keletą metų vėl atkreipė mano dėmesį. Iš naujo perskaitęs rankraštį, iš karto pajutau tiek minčių svarbą, tiek netobulumą, todėl nusprendžiau jį atnaujinti, tačiau, kad geriau ir aiškiau dalyką išgvildenčiau, nusprendžiau rašyti lenkiškai.

Pradėjęs darbą netrukus pastebėjau, kad būtina jį išplėsti, ir ne tik organinių būtybių teoriją, bet ir atrastus gyvybės dėsningumus pritaikyti žmogui, o gvildenant mokslą apie sveikatą ir ligas, apie priemones joms išvengti ar atitolinti, reikia suteikti

joms mokslinį pagrindą. Taip prieš mane atsirado beveik visas gydymo mokslas, išnagrinėtas kad ir ne smulkmeniškai, tačiau visapusiškai.

Ir nors šio užmojo didingumą galėjo sugriauti mano nekantrumas ir įgimtas nepakantumas darbui, nusprendžiau nugalėti šias savo ydas ir išbandyti, ar gydymo menas, išdėstytas pagal naujausius pagrindus, pakeis savo pirmykštę formą ir kiek ilgai grynas protas gali pateisinti arba pasmerkti mūsų veiksmus siekiant atitolinti arba gydyti ligas.

Norėdamas iš anksto užtikrinti šiame veikale tam tikrą tvarką, visą medžiagą padalijau į skyrius: pirmajame turėjo būti išdėstyti tik bendri visų organinių kūnų gyvenimo teorijos bruožai; antrajame – šio mokslo pritaikymas sveiko žmogaus gyvenimui, taip pat sunegalavusio arba sveikstančio, apžvelgiant minėtų pokyčių priežastis, gydymo apibendrinimus ir galimybes tų negalavimų išvengti ir pagaliau trečiajame – paskutiniame, viską susisteminęs, išdėsčiau žmogaus negalavimų ir kančių apžvalgą, kartu paaiškindamas, kaip juos nugalėti.

Žinau, kad daug mokslininkų yra priešiški visokioms teorijoms ir sistemoms, bet kuriems gydymo meno apmąstymams. Dėl žiauraus likimo, persekiojusio daugumą šios srities naujovių, kartais ir būtų galima pateisinti tokią rūsčią nuomonę. Tačiau ar tik netampa toks mąstymo būdas atstumiančiu medikui filosofui? Argi tai ne tikra žmogaus proto liga, kuri menkina sugebėjimų reikšmę ir stabdo pažangą? Juk be pagrįstos ir aiškios teorijos nebus tikro mokslo, o be mokslo nebus ir gydymo meno. Todėl geresni ir laisvesni protai nepaisė tų niekingų draudimų ir nenorėjo vilkti jungo, kurį silpnagalviai uždėjo jų protui. Būtina ruošti gydymo meno teoriją, tačiau kad išvengtume mūsų pirmtakų klaidų, į šį darbą reikia žvelgti filosofiškai.

Kokie tad būtų tikrōs ir tobulōs teorijos ypatumai? Štai ***pirmasis****: ji privalo būti paremta tyrimais ir stebėjimais, tačiau ne*

tokiais, kurių apstu beveik visuose medicinos leidiniuose ar kuriais giriasi stebėtojai, pranokę savo pastabius kolegas; teorija privalo būti paremta tokiais tyrimais ir stebėjimais, kurie kasdien ir be paliovos visai žmonijai bado akis, kuriems nedelsdamas pritartų kiekvienas nuojauta ir sveiku protu apdovanotas žmogus.

***Antrasis**: teisinga teorija, remdamasi tokiu pagrindu, privalo apimti ir aiškiai apibūdinti visus gamtos reiškinius, kiekvienam žmogui pažadinti tvirtą jutimą ir įsitikinimą, kad iš tikrųjų yra taip ir tik taip. Kadangi už gamtos ribų niekas nevyksta, tai ir už tokio mokslo ribų jokių įvykių negali būti. Man atrodo, kad pagrindai, tarnaujantys dabartiniam mokslui, kaip pamatas atlaikys visus sveikos kritikos bandymus. Nes pirmiausia: visi gyvi kūnai gyvybės palaikymui reikalauja vandens, oro, šilumos, šviesos ir maisto, ir be jų pagalbos net trumpam neišgyventų; tam niekas, apdovanotas protu, neprieštaraus. Antra: organizuotumas taip pat būtinas gyvybei, nes ji yra visapusiškai su juo susijusi, niekas negali abejoti, nes net **organinių** arba **gyvenančių būtybių** pavadinimai* (išskirta – R. P.) *paprasta kalba skamba vienodai. Pagaliau tik tam tikra materijos rūšis gali palaikyti užgimusių kūnų gyvybę. Šiam teiginiui, atrodo, niekas negalėtų prieštarauti; arba, jei norėtų prieštarauti, tepabando smėliu, moliu arba metalais maitintis; tegu jis kelias dienas pasinaudos Mido dovana, viską paverčiančia auksu. Juk tas, kuris šį mano teiginį sugriautų, žmonijai atliktų neįkainojamą paslaugą, nes skurdą ir badą, tuos didžiausius baisių nelaimių šaltinius, visiems laikams išvarytų iš pasaulio. Jis, pašalinęs nuosavybės reikalingumą, visiems laikams išvaduotų žmones nuo darbo, valdžios ir bet kokių visuomeninių ryšių; jis išdžiovintų žmonijos dorybių ir nusikaltimų šaltinį. Kas minėtas tris prielaidas teigtų, tas stotų prieš visą mano teoriją, jam, nors ir nenoromis, privalėčiau atiduoti pagarbą.*

Ne iš savimeilės, bet tvirtai tikėdamas savo teisumu, išmintin-

gojo pasaulio teismui atiduodamas savo mokslą, pats jį vertinu kaip nesugriaunamą iš pagrindų ir pajėgų atlaikyti priekabiausių teisėjų rūstybę. Protaudamas (tai šiame veikale vyko be pertrūkio) leidau sau šiek tiek nukrypti, pasidavęs įkaitintai vaizduotei; tačiau tai pavadinčiau nebent priekaištu atskirai detalei, o ne visam mokslui. Tam, kuris pats kada nors yra mąstęs, turi būti pažįstamas ypatingas naujų ir svarbių minčių sukeltas susijaudinimas ir užsidegimas; tas supras tokiais atvejais atsirandantį pakilimą ir atleis. O tas, kuris pats mąstyti nesugeba ir negali atsikratyti išankstinio nusistatymo ir pažiūrų pančių, to nuomonė man neturi vertės, tas tegu ir neskaito šio veikalo.

Tačiau privalau prašyti palankumo ir kantrybės tų, kurie norės užsiimti tikra šio mokslo analize; te nesprendžia iš anksto, dar su juo gerai nesusipažinę, te vienodai gerai susipažįsta ir su jo visuma, ir su atskiromis detalėmis. Kad viską perprastum, nebūtina turėti kokių nors specialių sugebėjimų. Kam gerai žinoma tobulesnių fizikinių mokslų raida, kas turi bendrą supratimą apie chemiją, kas gerai jaučia ir sveikai protauja, tas yra visai pasiruošęs suprasti šį mokslą. Kas neturi supratimo apie fiziką, tačiau nėra iš anksto nusistatęs ir neturi prietarų, ir tas šį mokslą lengvai supras ir įvertins. Nėra nieko paprastesnio ir lengvesnio už gamtą, o lavinami sugebėjimai ne tik tobulina žmogų, bet ir priartina jį prie gamtos.

Kuris žmogaus sugebėjimas galėtų jį dominti labiau, nei gydymo menas? Šis mokslas, kaip ir visos kitos žmonijos žinios, augo labai lėtai, su didžiausiais vargais brovėsi per nesuskaitomus klaidų klystkelius tiesos link. Retkarčiais genijai, kurių medicinoje buvo nemažai, prisidėdavo prie jos pažangos, tačiau taip pat drumstė ir gramzdino į falšo gelmes tiesą. Įdėmiai skaitydami jos istoriją matome, kad ji pranoksta kitas žmonijos mokslų kryptis savo pokyčiais, griovimais ir revoliucijomis. Todėl ir daug sugebėjimų iki šiol dar nepasiekė tvarkingo mokslo lygio. Didžiausi

talentai, savo darbu pasirodę šioje pavojingoje scenoje, dažnai būdavo pasitinkami sveikinimais ir plojimais, o vėliau palydimi patyčiomis. Laimingas būdavo tas, kuriam nors gero aktoriaus šlovė tekdavo. Todėl, nors ir esu įsitikinęs šiame pirmajame tome išdėstytos bendrosios organinių būtybių teorijos teisingumu, jos principų pagrįstumu – vis dėlto, prislėgtas tokių nelaimingų pavyzdžių, tegaliu tik labai nedrąsiai ir svarstydamas siūlyti panaudoti juos gydymo mene. Dėl tos pačios priežasties kiti trys (du? – R. P.) *šio veikalo tomai tikriausiai dar negreit pasirodys. Tikiuosi, kad tie, kurie supranta užmojo reikšmę ir kaip sunku jį įgyvendinti, nekaltins manęs už vėlavimą.*[5]

Gavę rektoriaus J. Stroinovskio pakvietimą ir pritarus kuratoriui A. J. Čartoriskiui, į Vilnių atvyko tėvas ir sūnus Frankai. Andrius Sniadeckis Frankus pažinojo dar nuo studijų Pavijoje laikų, manė esant gerais draugais. Deja, savo atsiminimuose Juozapas Frankas (Frank, 1771–1842) nepraleido progos pasišaipyti iš A. Sniadeckio, aprašydamas kelis kuriozinius atsitikimus, netgi iš asmeninio kolegos gyvenimo.

Medicinos programa universitete nepatenkino Johano Pėterio Franko, ir jis pats parengė šio dalyko dėstymo reorganizacijos planą. Netrukus J. P. Franko iniciatyva Vilniaus universitete buvo atidaryta Terapijos klinika.

Terapijos klinikai buvo paskirtos dvi salės po šešias lovas, viena vyrams, kita – moterims. Profesorius spręsdavo, kuriuos ligonius guldyti į kliniką. Universiteto lėšomis samdomos slaugės prižiūrėdavo ligonius, bet kada galėdavo išsikviesti prie klinikos gyvenantį felčerį. Klinikos profesoriai ligonius lankydavo dažniausiai vieną du kartus per dieną – ryte ir vakare. Vizitacijos metu dalyvaudavo adjunktas, dviejų paskutinių kursų studentai medikai. Kiekvienam studentui buvo skiriamas ligonis. Studentas lotynų kalba turėjo pildyti „savo" ligonio

ligos istoriją, apie ligos eigą kasdien informuoti profesorių. Su juo aptardavo tolesnį gydymą.

Jei ligonis mirdavo, klinikos vadovui arba adjunktui dalyvaujant būdavo atliekamas patologinis ir anatominis skrodimas[6]. Po 1803 metų reformos Vilniaus universitete ėmė daugėti medicinos studentų, ji tapo viena populiariausių specialybių, į ją studentus traukė geros tarnybos perspektyva, tam tikros patriotinės, altruistinės nuotaikos[7].

Mokslinis darbas Vilniaus universitete dažnai nukentėdavo dėl nesutarimų, kurių šaltinis buvo dėstytojų tautybė. Vieni kitus dėstytojai skirstė į „lenkų" ir „vokiečių" partijas. Pastarieji buvo kaltinami pasipūtimu, lenkų kultūros ir kalbos niekinimu. Tai svetimšaliai profesoriai neleido universitete įsigalėti lenkų kalbai, o jų sąmoningomis ar nesąmoningomis pastangomis lotynų kalba išlaikė palyginti stiprias pozicijas per visą universiteto egzistavimą. „Vokiečių" partijos nariams palankumą išreikšdavo ir imperatoriaus rūmai[8].

Kad universiteto atmosfera neskatina kūrybinės minties, o dėstytojai susiskaidę, pajuto ir profesorius J. Frankas, pats save skyręs „vokiečių" partijai. Savo pastebėjimais apie blogą universiteto administravimą pasidalijęs su tėvu J. P. Franku, išgirdo tokį atsakymą: „(...) *pabandysime išplėšti universitetą iš jų rankų. Ė, drauge mano, nepraraskite drąsos. Apsiprasime ir tada veiksime. Pradžia visada sunki, vargas tam, kas iškart pasiduoda*"[9].

[5] Śniadecki J. Teorya jestestw organicznych. – Warszawa: Druk. nr 646, 1804, t. 1, p. III–IV. – Vertė R. Paulavičius.

[6] Biziulevičius S. Medicinos mokslas senajame Vilniaus universitete 1781–1842. – Santr. angl. – Bibliogr.: 116 pavad. // Vilniaus medicinos istorijos almanachas. – 1997, t. 1, p. 76. – (Toliau – Biziulevičius S. Medicinos mokslas senajame Vilniaus universitete).

[7] Ten pat, p. 64.

[8] Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940, p. 23.

[9] Frankas J. Atsiminimai apie Vilnių. – Vilnius: Mintis, 2001, p. 46.

Andriaus Sniadeckio santykiai su universiteto rektoriumi J. Stroinovskiu vis blogėjo, Andrius net ėmė vengti profesorių susirinkimų, kad tik netektų susitikti su vadovu. Ilgainiui, nebegalėdamas tverti konfliktų su nemėgstamu žmogumi, parašė laišką pačiam kuratoriui A. Čartoriskiui, kaltindamas rektorių:

A. Sniadeckio laiškas A. J. Čartoriskiui

Neturėdamas laimės būti Jūsų Kunigaikštiškos Didenybės (J. K. D.) pažįstamas ir žinodamas, koks brangus yra laikas, kurį J. K. D. taip nuoširdžiai skiriate visuomenės naudai, nebūčiau išdrįsęs trukdyti J. K. D. aprašinėdamas savo nuoskaudas ir nemalonumus, kurie prasidėjo p. Stroinovskiui grįžus iš Peterburgo. Tačiau tik todėl, kad dėl mano minimų priekabiavimų nukenčia visuomeninė veikla ir laikui bėgant jie vis tiek iškils viešumon, laikau savo pareiga kreiptis į J. K. D. kaip aukščiausią organizacijos, kurioje esu, asmenį.

Tebūnie žinoma J. K. D., kad būdamas chemijos profesoriumi privalau, pagal naujuosius įstatus, parinkti laborantą ir jį pristatyti patvirtinti J. K. D. Universitete. Pakviečiau poną Joną Volfgangą, praktikuojantį vaistininką ir vieną iš buvusių mokinių, kad užimtų šias pareigas ir birželio pirmąją dieną išsiunčiau Universitetui laišką, adresuodamas jį visuotiniam susirinkimui. Laiške rašiau apie savo norą ir pasirinkimą, prašiau skirti p. Volfgangui penkių šimtų sidabrinių rublių algą iš laboratorijos išlaikymo lėšų. Prašiau patvirtinti algą ir kartu pripažinti laborantui tas pačias materialines ir tarnybines privilegijas, kurios Universitete panašiu atveju taikomos anatomikumo prorektoriui. Tačiau Rektorius šį laišką įsidėjo kišenėn ir per blogą, tačiau Rektoriui patikimą Simonavičių, o vėliau ir pats asmeniškai bandė įkalbėti poną Volfgangą atsisakyti susitarimo su manimi ir net gąsdino jį įtikinėdamas, kad nei etato, nei privilegijų negausiąs; kad esantis susitarimas tėra tik asmeniškas – tarp jo ir

manęs, ir kad greitai kitas profesorius šioje vietoje galės jį pašalinti ir pasirinkti kitą laborantą. Tačiau, jei p. Volfgangas susitarimą su manimi atmestų ir priimtų Rektoriaus siūlymą vadovauti Akademijos vaistinei, tada gautų ir didesnę algą, ir kitas privilegijas bei geidžiamus apdovanojimus. Negana šio negarbingo poelgio, dar iš paties p. Volfgango reikalavo prisiekti, jog susitarimą laikysiąs paslaptyje. Ir tada, kai šį vertą jo reikalą užbaigė, po dviejų savaičių nusprendė atsinešti mano laišką į visuotinį susirinkimą. Rankas keldamas aukštyn įtikinėjo, kad šio mano laiško nesupranta ir nesupranta, ko aš noriș, todėl į jį [laišką] ir neatsakė. Prašau J. K. D. nesmerkti už šį kreipimąsi, abiem atvejais negalėčiau tapti kaltintoju; tačiau šį įvykį išaiškinti būtinai reikėtų, kad mano poelgis būtų pateisintas. Pasirinkdamas kitą laborantą, suprantu, kad daugiau jau negaliu pasitikėti nei Rektoriumi, nei Universitetu, o tik Jumis, J. K. D., ir drįstu tikėti, kad J. K. D. šio mano poelgio nepasmerks.[10]

Didelio skaitytojų susidomėjimo *Organinių būtybių teorija* autorius ir nesitikėjo. Platesnei auditorijai dar per anksti buvo suprasti gyvosios gamtos filosofiją. Tačiau A. Sniadeckis rankų nenuleido – nutarė savo idėjas dėstyti paprastesne kalba, o ir kitas mokslo pasaulio naujienas bei laimėjimus artinti prie pažangiausių Vilniaus skaitytojų. Savo proto dovana dalytis su mažiau išprususiais skaitytojais siekė ir daugiau Vilniaus universiteto medicinos profesorių, kurių netenkino palyginti negatyvus visuomenės požiūris į mediko profesiją. Deja, jų laukė sunkus darbas. Gydytojo profesijai būdavo nusilenkiama tik atsitikus nelaimei ar susirgus. Kasdieniame gyvenime į gydytojus žiūrėta kiek iš aukšto, o tokią visuomenės nuostatą

[10] Wrzosek A. Listy Jędrzej Śniadeckiego do księcia Adama Czartoryskiego // Krytyka Lekarska. – Warszawa, 1903, r. 7, nr 1, p. 3–5. – Vertė R. Paulavičius.

dažnai sąlygojo neigiamas požiūris į lavonų skrodimą. Nors vilniečiai ir buvo išprusę, palyginti su aplinkinių apylinkių ir kaimų gyventojais, ir sostinėje buvo gajūs praeities prietarai, užkalbėjimai ir kitokie su pažangiais medicinos metodais nesuderinami gydymai.

Į Vilniaus universitetą atvykstantys iš kitų šalių medicinos profesoriai po paskaitų versdavosi gydymo praktika, taip pamažu diegdami mokslinėmis žiniomis paremtus gydymo metodus. Deja, dažnai pažangesnis gydytojas, pabandęs laužyti sveikam protui prieštaraujančias tradicijas, būdavo palaikomas keistuoliu, todėl buvo linkęs neperžengti įsigalėjusių stereotipų.

Mintis kurti Vilniaus medicinos draugiją kilo Juozapui Frankui, tačiau, norint įsteigti profesinę organizaciją, reikėjo įveikti nemažai biurokratinių reikalavimų. Paprasčiau buvo leisti naują periodinį leidinį, kurio iniciatoriais tapo Andrius Sniadeckis, Gotfridas Grodekas (Groddeck, 1762–1825), Stanislovas Jundzilas (Jundziłł, 1761–1847) ir Juozapas Kosakovskis (Kossakowski, 1757–1829). 1805 metų balandį pradėjo eiti mokslo populiarinimo žurnalas *Dziennik Wileński*, pratarmėje Andrius Sniadeckis pažadėjo skaitytojams, kad naujajame leidinyje bus pateikiami tiek naudingi, tiek malonūs straipsniai. Mokslo žinios visuomenei bus dėstomos *„aiškiai, visiems suprantama kalba“*[11].

Dziennik Wileński pratarmė

Šio laikraščio tikslas yra mūsų kalba platinti ir fizikines, ir moralines žinias, kuriomis domisi Europos mokslininkai, kartu pranešti apie svarbiausius tų žinių pokyčius. Be to, ir tarp mūsų pasitaiko kai kas vertas dėmesio, gali būti padaryti įdomūs išra-

[11] Dziennik Wileński. – 1805, nr 1, p. 1.

17. *Dziennik Wileński* Nr. 1, 1805 metai

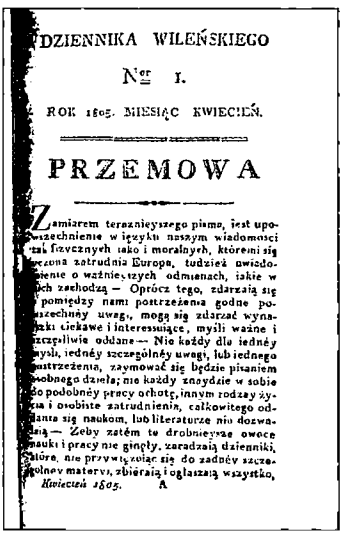

DZIENNIKA WILEŃSKIEGO

Nro I.

ROK 1805. MIESIĄC KWIECIEŃ.

PRZEMOWA

Zamiarem teraźnieyszego pisma, iest upowszechnienie w języku naszym wiadomości tak fizycznych iako i moralnych, któremi się teraźnieysza zatrudnia Europa, tudzież uwiadomienie o ważnieyszych odmianach, iakie w nich zachodzą — Oprócz tego, zdarzaią się pomiędzy nami postrzeżenia godne powszechney uwagi, mogą się zdarzać wynalazki ciekawe i interessuiące, myśli ważne i szczęśliwie oddane — Nie każdy dla iedney myśli, iedney szczególney uwagi, lub iednego postrzeżenia, zaymować się będzie pisaniem osobnego dzieła; nie każdy znayduie w sobie do podobney pracy ochotę, innym rodzay życia i osobiste zatrudnienia, całkowitego oddania się naukom, lub literaturze nie dozwalaią — Żeby zatém te drobnieysze owoce nauki i pracy nie ginęły, zaradzaią dzienniki, które, nie prywatyzuiąc się do żadney szczególney materyi, zbieraią i ogłaszaią wszystko,

Kwiecień 1805. A

18. *Dziennik Wileński* Nr. 1 pratarmė, rašyta Andriaus Sniadeckio

dimai, atsiranda svarbių ir aiškiai išreikštų minčių. Tačiau ne kiekvienas imsis rašyti veikalą dėl vienos minties, smulkmenos ar vienos idėjos; ne kiekvienas ras savyje ir noro tokiam darbui; kitiems gyvenimo būdas ir asmeniški rūpesčiai neleidžia visiškai atsiduoti mokslui ir literatūrai. Kad tokie smulkūs mokslo ir darbo trupinėliai nepražūtų ir leidžiami laikraščiai, kurie, nesusisaistydami su kokia nors viena sritimi, renka ir publikuoja viską.[12]

Jau pirmajame laikraščio numeryje A. Sniadeckis griežtai kritikavo profesoriaus iš Budapešto J. Vinterlio spiritualistinę teoriją ir piktinosi protavimais nepagrįstu bandymu[13].

Dziennik Wileński buvo išspausdintas daug atsiliepimų sulaukęs A. Sniadeckio straipnis *O fizycznem wychowaniu dzieci* (*Apie fizinį vaikų auklėjimą*)[14]. Vaikų auklėjimą pripažinęs svarbiausiu visuomenės uždaviniu, prie šios temos A. Sniadeckis grįžo ne kartą. Straipsnis buvo skirtas tėvams ir mokytojams, parašytas populiariu stiliumi.

Vaikų auklėjimo tema A. Sniadeckį domino ir kaip šeimos tėvą, ir kaip pedagogą. Tuo metu Vilniaus universitete pedagogika nebuvo dėstoma, nors 1808 metais, rengiant naują, bet taip ir neįsigaliojusį universiteto projektą, buvo numatyta Pedagogikos katedra. Pats Jonas Sniadeckis skeptiškai vertino tiek metodikos dėstymą, tiek vokiečių autorių parašytus pedagogikos vadovėlius[15].

Sniadeckiai savo vaikus auklėjo pagal Ž. Ž. Ruso (Rousseau, 1712–1778) pedagoginius principus – vienodai dėmesio skirdami tiek fiziniam, tiek dvasiniam jų ugdymui. Apie vaikų šeimyninį gyvenimą tėvai irgi turėjo griežtą nuomonę. Nors tuo metu merginos ištekėdavo vos penkiolikos metų, Sniadeckiai neskubėjo dukterų išleisti už vyrų, nes buvo įsitikinę, kad tik sulaukusi dvidešimt vienerių metų amžiaus moteris subręsta vedybiniam gyvenimui.

Kai *Dziennik Wileński* ėmė pildyti populiarios mokslinės informacijos vakuumą Vilniuje, medikams entuziastams liko tik išspręsti profesinės draugijos steigimo problemą. J. Franko iniciatyvai karštai pritarė A. Sniadeckis, jo mokinys farmacijos ir farmakologijos profesorius Jonas Friderikas Volfgangas, farmacininkai J. Gutas (Gutt) ir Karolis Vagneris (Wagner).

Vilniaus medicinos draugijos nuostatai skelbė, kad draugija užsiims medicinos, chirurgijos ir farmacijos dalykais, dės visas pastangas tiems mokslams plėtoti ir tobulinti[16]. Legaliai steigiamai organizacijai tik po ilgos sudėtingos procedūros paties imperatoriaus sankcija buvo leidžiama įsikurti ir veikti. Profesoriaus J. Franko lojalumas Rusijos monarchijai nekėlė jokių abejonių[17], tačiau vien profesinį tikslą turinčios Vilniaus medicinos draugijos statutą imperatorius patvirtino tik kitų metų gegužės 12 dieną[18].

Per metus A. Sniadeckis *Dziennik Wileński* paskelbė 13 įvairios apimties rašinių. Dauguma jų – apžvalginiai, įvairių au-

[12] Dziennik Wileński. – 1805, nr 1, p. 1. – Vertė R. Paulavičius.

[13] Śniadecki J. Wykład teory p. Winterla // Dziennik Wileńsky, 1805, nr 1, p. 39–55.

[14] Śniadecki J. Uwagi o fizycznem wychowaniu dzieci // Dziennik Wileński, 1805, t. 2, nr 5, p. 1–32; nr 6, p. 113–145; Dalszy ciąg o fizycznem wychowaniu dzieci. Obchodzenie się z dziećmi po skończeniu roku 7-mego, t. 3, nr 7, p. 225–247. – (Toliau – Śniadecki J. Uwagi o fizycznem wychowaniu dzieci).

[15] Lukšienė M. Demokratinės minties ugdymas Lietuvoje: XVIII a. antroji–XIX a. pirmoji pusė. – Vilnius, 1985, p. 109.

[16] *Cit. iš:* Gylienė L. Vilniaus medicinos draugijos vaidmuo chemijos mokslo vystymui Lietuvoje // Mokslo draugijos Lietuvoje. – Vilnius, 1979, p. 7. – (Toliau – Gylienė L. Vilniaus medicinos draugijos).

[17] Bieliński J. Cesarskie Towarzystwo Lekarskie Wileńskie, jego prace i wydawnistwa (1805–1864). – Warszawa: Druk K. Kowalewskiego, 1891, p. 6. – (Toliau – Bieliński J. Cesarskie Towarzystwo Lekarskie Wileńskie).

[18] Piročkinas A. Devyneri Adomo Mickevičiaus metai: biografinė apybraiža. – Vilnius: Vaga, 1995, p. 70. – (Toliau – Piročkinas A. Devyneri Adomo Mickevičiaus metai).

torių veiklos komentarai. Tikėtina, kad A. Sniądeckis rašė ir daugiau, nes trumpos žinutės dažniausiai būdavo pateikiamos be parašo ar inicialų, o šių rašinėlių būta ir apie chemikalus ar chemijai artimus dalykus.

1805 metų gegužės mėnesį Varšuvos mokslo bičiulių draugijos posėdyje A. Sniadeckis perskaitė pranešimą *O rospuszczaniu* (*Apie tirpumą*). Pranešimo tekstas vėliau buvo išleistas Vilniuje atskiru leidinuku[19].

Pranešime A. Sniadeckis išdėstė pagrindinius tirpalų cheminės sudėties problemos principus, pristatė originalią tirpalų teoriją. Autoriaus nuomone, tik remiantis šios teorijos dėsniais bus galima skirti cheminius junginius ir mišinius. A. Sniadeckis aiškino, kad cheminiai junginiai labai skiriasi nuo tirpalų, todėl tirpalams analizuoti negalima taikyti tų pačių metodų, kaip cheminiams junginiams tirti.

Pranešimas buvo entuziastingai sutiktas, naujai teorijai – pritarta[20]. A. Sniadeckio sukurtą tirpalų teoriją pripažino ne tik jo mokiniai ir sekėjai, bet ir kiti Vilniaus universiteto chemikai propagavo savo paskaitose[21].

[19] Śniadecki J. O rozpuszczaniu: rzecz do Towarzystwa Królewskiego Przyjaciół Nauk w Warszawie. – Wilno: Nakł. i druk. J. Zawadskiego, 1805. – 45 p.

[20] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 97.

[21] Prašmantaitė A. Vilniaus universitetas ir visuomenė 1803–1832 metais. – Vilnius, 1992, p. 74. – (Toliau – Prašmantaitė A. Vilniaus universitetas ir visuomenė).

VII SKYRIUS.

Mineralogijos katedros vedėjo rinkimai – Žemės nuosavybė Baltupyje – Oficialus Vilniaus medicinos draugijos įsteigimas – Rusijos karų su Prūsija ir Persija atgarsiai Vilniuje – Antrasis *Chemijos pradmenų* leidimas – Vakcinacijos institutas – Naujo cheminio elemento paieškos – Vestis

ANKSTYVĄ pavasarį universitete įvyko incidentas, po kurio rektorius atsistatydino. Konfliktas tarp rektoriaus J. Stroinovskio ir profesorių kilo dėl Romano Simonavičiaus (Symonowicz), kurį rektorius labai rėmė ir norėjo paskirti Mineralogijos katedros vedėju. Kaip kandidatas R. Simonavičius nebuvo labai populiarus tarp profesorių. Rektorius sukvietė nepaprastąjį posėdį savo globotinio rinkimams. Posėdžio metu dalyviams buvo išdalytas R. Simonavičiaus mokslinis veikalas, kurį reikėjo apsvarstyti. Savo darbe R. Simonavičius siūlė mineralus klasifikuoti pagal jų išorines ypatybės, atmetė chemiją. Paprašęs žodžio, S. Jundzilas pabrėžė, kad tik dėl savo neišmanymo prelegentas atmeta chemiją mineraloginiuose tyrimuose. Toliau pasisakęs A. Sniadeckis pirmiausia išreiškė apgailestavimą, kad neturėjęs laiko nuodugniau susipažinti su veikalu, o rinkimus, kuriuose yra tiek daug pažeidimų, reikėtų apskritai atidėti. Jam pritarė ir daugiau profesorių, bet rektorius privertė daugumą posėdžio dalyvių balsuoti. Nors balsų dauguma R. Simonavičius ir buvo išrinktas vadovauti Mineralogijos katedrai, nepritarę procedūrai profesoriai surašė motyvuotą protestą kuratoriui A. J. Čartoriskiui. Netrukus atėjo atsakymas. R. Simonavičiaus rinkimai nebuvo patvirtinti. Po šios istorijos rektorius J. Stroinovskis atsistatydino[1].

[1] Frankas J. Atsiminimai apie Vilnių, p. 115–116.

J. Frankas, lankydamasis pas kuratorių A. J. Čartoriskį, be kitų klausimų, pareiškė savo nuomonę dėl būtinybės parengti specialius universiteto nuostatus, kadangi Statutas tebuvo bendro pobūdžio. Neilgai trukus kuratorius pranešė, kad sudarytas naujas komitetas universiteto nuostatams rengti, į kurį įtraukti profesoriai Simonas Malevskis (1759–1832), A. Sniadeckis, G. Grodekas ir J. Frankas[2]. Profesoriai pastabas pateikė raštu[3].

Jau kurį laiką Sniadeckiams rūpėjo žemės nuosavybės klausimas. Tais laikais moksliniai laipsniai buvo vertinami nepalyginti menkiau, nei žemės nuosavybė. Universiteto kuratorius grafas A. J. Čartoriskis tarpininkavo, ir A. Sniadeckis įsigijo Baltupio dvarą su apylinkėmis, apie 150 valakų (2520 ha)[4]. Iki naujosios nuosavybės iš Vilniaus tekdavo važiuoti 60 kilometrų. Vėliau A. Sniadeckiui atiteko dar ir 4 valakų Sitkovskių seniūnija[5].

Artėjant vasarai ir atšilus orams (1806 m. gegužės 5 d.), universitete buvo paskelbtas imperatoriaus valdžios potvarkis, kuriuo remiantis profesoriams, adjunktams, tarnautojams ir studentams buvo įvestos uniformos[6]. Apie šį administracijos sprendimą savo atsiminimuose rašė J. Frankas: „... *Mums tik atvykus į Vilnių, ponas Stroinovskis galantiškai papraše ponią Frank sugalvoti drabužio pavyzdį. Kristina pasiūlė tamsiai mėlynos gelumbės mundurą su šviesiai mėlyna apykakle ir atvartais, auksu siuvinėtomis varpomis ir ąžuolo lapais* (...)."[7]

1806 metų gruodžio 12 dieną įvyko iškilmingas Vilniaus medicinos draugijos atidarymas. A. Sniadeckis susirinkusiesiems perskaitė kalbą *O pożytkach, jakie powszechność z zaprowadzenia towarzystwo lekarskich odnosić może* (*Apie gydytojų draugijos susikūrimo naudą visuomenei*). Susirinkimo metu A. Sniadeckis vienbalsiai buvo išrinktas draugijos prezidentu (ateityje draugijos prezidento postas A. Sniadeckiui bus pati-

kėtas dar septynis kartus). Šį ne tik garbingą, bet ir įpareigojantį vardą naujasis prezidentas sėkmingai derino su kunigaikščio Liudviko Pliaterio šeimos gydytojo pareigomis[8].

Draugijos nariai buvo skatinti skaityti ir spausdinti pranešimus, o jų tekstus, parašytus lotynų kalba, atiduoti saugoti į draugijos archyvą. Straipsniai dažniausiai buvo spausdinami *Dziennik Wileński*, kurį netgi imta vadinti draugijos leidiniu. Nemažai draugijos straipsnių buvo paskelbta *Dzieje Dobroczynnosci*[9].

Susikūrusi Vilniaus medicinos draugija pirmiausia siekė įrodyti visuomenei, kad medicina nenusileidžia tokiems mokslams, kaip filosofija ar istorija. Aukštos kvalifikacijos gydytojai skelbė, kad jų tikslas – ne vien gydyti ligas, bet ir užtikrinti jų profilaktiką. Dirva tokiai veiklai buvo labai plati. Kovoti su užkrečiamosiomis ligomis, jų protrūkiais gydytojams buvo labai sunku. Draugijos vardu į talką buvo kviečiama Vilniaus visuomenė. Nors ir trūko jėgų bei laiko, draugijos nariai ėmė rengti pirmąjį projektą – Vakcinacijos instituto veiklos apmatus.

Dar viena sritis, kuriai Vilniaus medicinos draugijos nariai skyrė nemažai dėmesio – fizinis jaunosios kartos auklėjimas. Vaikų, ypač mergaičių, fizinis išprusimas šeimose buvo beveik paskutinėje vietoje. A. Sniadeckio rašinys apie fizinį vaikų auklėjimą[10] paskatino ir kitus draugijos narius skelbti darbus šia

[2] Frankas J. Atsiminimai apie Vilnių, p. 126.

[3] Autentyki projektów podawanych od profesorów Uniwersytetu do Komitetu organizacyjnego r.1806–1808. – VUB RS F2-KC 9 (279 l.).

[4] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 98.

[5] Ten pat.

[6] Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940, p. 16.

[7] Frankas J. Atsiminimai apie Vilnių, p. 126.

[8] Ten pat, p. 119.

[9] Bieliński J. Cesarskie Towarzystwo Lekarskie Wileńskie, jego prace i wydawnistwa (1805–1864). – Warszawa: Druk. K. Kowalewskiego, 1891, p. 6–7.

[10] Śniadecki J. Uwagi o fizycznem wychowaniu dzieci.

tema: kaip reikia mokyti mergaites higienos, kąip lavinti vaikų protinius sugebėjimus, pasirodė straipsnių, kuriuose kritikuota mada parsisiųsdinti guvernantes iš Prancūzijos, kurios ne tik kad dažnai būdavo mažaraštės, bet ir prastos moralės[11].

Rūpindamiesi visuomenės sveikata, gydytojai nemažai dėmesio skyrė laikytai sunkia ligai – kaltūnui. Rašyti straipsniai, moksliniai darbai. Vienas autoritetų – J. Frankas – nuodugniai aiškino, kokios šios ligos priežastys ir pavojai, kaip ją gydyti. A. Sniadeckis abejojo, ar kaltūnas – liga[12].

Trečius metus leidžiamo *Dziennik Wileński* redaktorių kolegija turėjo nuolatos ieškoti įdomios ir kartu naudingos medžiagos, ugdančios mokslinių žinių troškimą. Švietėjiško žurnalo finansiškai nerėmė nei universitetas, nei leidėjas J. Zavadskis. Vienintelis pajamų šaltinis buvo prenumeratos mokestis, bet lėšų nuolat trūko. Greičiausiai finansinės problemos lėmė, kad pačioje metų pradžioje *Dziennik Wileński* nustojo eiti. 9-asis numeris, kurį Vilniaus cenzūros komitetas 1807 metų sausio 16 dieną leido spausdinti, buvo paskutinis[13].

Nutrūkus kūrybinių darbų poreikiui, A. Sniadeckis nedvejodamas ėmėsi spręsti ūkio klausimus – mat pačioje metų pradžioje šeimos žemės nuosavybė pasipildė Sitkovskių seniūnija. Apie tokį imperatoriaus sprendimą, kartu jo įsakymą A. Sniadeckiui laišku pranešė A. J. Čartoriskis[14].

Lietuvoje buvo jaučiami Rusijos karo su Prancūzija (1805–1807) ir Persija (1806–1813) padariniai. Sužeisti ir įvairiomis ligomis sergantys rusų kareiviai užplūdo ir Vilnių. Buvo skubiai ieškoma patalpų naujoms ligoninėms, dažnai parenkami ne patys tinkamiausi pastatai – tai lemdavo patogi jų vieta. Generalgubernatoriaus įsakymu karo ligoninėmis buvo verčiami miesto vienuolynai, kiti pastatai. Vilniaus medicinos draugija, kaip oficialus gydytojų atstovas, suvokdama tokių veiksmų pavojų civilių gyventojų sveikatai, nutarė įsikišti į įvykių eigą.

Draugijos iniciatyva buvo parašytas laiškas generalgubernatoriui A. Rimskiui-Korsakovui (1753–1840) (pasirašytas draugijos prezidento A. Sniadeckio ir sekretoriaus J. Franko). Laiške buvo pasiūlyta karo ligoninei panaudoti vieną universitetui priklausantį pastatą, o ne dalimis pritaikyti kelis[15].

Generalgubernatoriaus atsakymas draugijai buvo piktas – nepatenkintas, kad yra mokomas, kaip reikia tvarkytis, generalgubernatorius ėmėsi griežtesnių priemonių – už bausmę nutarė išsiųsti A. Sniadeckį į Rusijos gilumą. Išgirdęs apie tokį A. Rimskio-Korsakovo sprendimą, rektorius Jonas Sniadeckis nedvejodamas nusiuntė generalgubernatoriui tokius žodžius: *„laikau savo pareiga informuoti Jūsų Ekscelenciją kad, remiantis Jo imperatoriškosios didenybės įsakymu, universiteto profesoriai paklūsta tik Švietimo ministro ir kuratoriaus įsakymams* (...)."[16] Tik Jono Sniadeckio ir kuratoriaus A. J. Čartoriskio diplomatiniai sugebėjimai padėjo išvengti didelio nemalonumo[17]. Bet ir po tokio konflikto A. Sniadeckis turėjo likti asmeniniu generalgubernatoriaus gydytoju[18].

Šią istoriją stebėjo visas Vilnius. Nurimus pirmosioms aistroms po miestą pasklido anekdotas, kad J. Frankas parašė la-

[11] Белинский Ю. Об отношениях Виленского медицинского общества к публике. – Вильно: Тип. Минскера, 1900, p. 16.

[12] Pamięniki D-ra Jozefa Franka, t. 1, p. 81. – Šį faktą randame vertėjo V. Zahorskio pastabose.

[13] *Cit. iš:* Malakaitė J. Vilniaus universiteto įtaka periodikos raidai 1760–1832: magistro darbas / darbo vadovas E. Raila. – Vilnius, 1999, p. 53.

[14] Listy Jędrzeja Śniadeckiego do ks. Adama Czartoryskiego, kuratora Wileńskiego okręgu naukowego / z autografów znajdujących sie w Archiwum ks. Czartoryskich w Krakowie opisał oraz wstęp i uwagami zaopatrzył A. Wrzosek // Krytyka Lekarska. – Warszawa, 1903, r. 7, nr 1/2, p. 10.

[15] Frankas J. Atsiminimai apie Vilnių, p. 162.

[16] *Cit. iš:* Beauvois D. Szkolnictwo polskie na ziemiach Litewsko-Ruskich 1803–1832. – Rzym; Lublin, 1991. – T. 1: Uniwersytet Wileński, p. 62.

[17] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 101–102.

[18] Frankas J. Atsiminimai apie Vilnių, p. 199.

bai kandų laišką generalgubernatoriui ir, niekam neparodęs, pasirašė už Sniadeckį ir save[19].

Draugijos sekretorius J. Frankas aprašė įvykį atsiminimuose: *„Draugijos laiškas buvo grąžintas, o pirmininkas A. Sniadeckis – iškviestas pasiaiškinti. Tikėdamasis didelių nemalonumų, A. Sniadeckis jau buvo bepradedąs aiškintis, tačiau generalgubernatorius jį nutraukė ir įspėjo, kad kieme jau paruoštas vežimas jį išgabenti į Sibirą. A. Sniadeckis nutilo, daugiau nebesiryždamas ką nors sakyti. Generalgubernatorius, matyt, pasitenkino taip pažeminęs draugijos pirmininką ir visų gerbiamą gydytoją, todėl apsiribojo įspėjimu ir paskyrė „prasižengėlį dirbti paprastu gydytoju į miesto karo ligoninę.“*[20]

Ir kiti Vilniaus medicinos draugijos nariai generalgubernatoriaus įsakymu buvo siuntinėjami dirbti karo ligoninėse, studentai privalėjo dirbti chirurgų padėjėjais[21]. Vilniuje siautė skarlatinos epidemija (1807–1808 metais), gydytojams nesisekė pažaboti ligą. Susidūręs su vandenės komplikacija po skarlatinos, A. Sniadeckis paskyrė *Extractum Hyosciami* ir *Calomelas*, nesitikėdamas stipraus poveikio. Ligoniai jau kitą dieną pasijuto visai gerai. Gydymas buvo tęsiamas ir vaikai visiškai pasveiko. Apie šį metodą buvo pranešta visiems gydytojams, jį imta sėkmingai taikyti[22].

Nuvargintas didelės įtampos, A. Sniadeckis nebeatsispyrė infekcijai, žiemos pabaigoje susirgo karštlige ir buvo paguldytas į ligoninę. Susilpnėjus karštligei kilo įtarimas, jog atsiranda maliarijos požymių. Liga labai išsekino organizmą, ir jau pradėjęs sveikti A. Sniadeckis jautėsi visiškai silpnas. *„Sniadeckio liga buvo nelabai aiški. Jis tai labai pablogėdavo, tai beveik nustodavo karščiuoti, todėl ir man, ir jam atrodė, kad ligą galima priskirti protarpinių karščiavimų klasei.* (...) *Ligą komplikavo išbėrimai ir kliedesys* (...). *Krizė pasireiškė 14-ą ligos dieną, po jos ligoniui pavojus nebegrėsė* (...),“[23] – pasakojo J. Frankas, slaugęs kolegą ligoninėje. Pasiju-

tęs geriau, ligonis paprašė J. Franko lengvo turinio pasiskaitymo. Apsilankęs Jonas Sniadeckis pamatė brolio rankose italų noveles – knygą, kuri neatitiko jo skonio – *„knyga baisiausiai pasipiktino ir ištraukė ją iš rankų“*[24]. Nors ir buvo išsekęs po ligos, sulaukęs 39 metų profesorius ir šeimos tėvas vėl pasijuto mažas berniukas, kuris nusikalto vyresniojo brolio akyse.

Kažin kaip būtų susiklostęs A. Sniadeckio gyvenimas, jei brolis visą laiką nebūtų buvęs netoliese. Iki šiol savarankiškai nuspręsti pavyko labai mažai: medicinos studijos vietoj matematikos, vedybos Voluinėje, pirmoji vieša paskaita, kurioje mąstymas buvo labiau vertinamas negu bandymas – vyko broliui nedalyvaujant. Bet dabar – brolis į Vilnių atvyko ilgam. Galimybių savarankiškai spręsti išlaikant gerus tarpusavio santykius smarkiai sumažėjo dar ir todėl, kad brolis, iš pareigų atsistatydinus J. Stroinovskiui, tapo universiteto rektoriumi. Savo ruožtu Jonas Sniadeckis taip pat labai domėjosi chemija: perskaitė visą Makerio chemijos žodyną, skaitė Lavuazjė bei kitų žymių chemikų darbus[25].

A. Sniadeckio liga sujaudino visą universiteto bendruomenę. Linkint kuo greičiau pasveikti (balandžio mėnesį) jam buvo sukurta poema[26], kuri tais pačiais metais buvo išleista net

[19] Frankas J. Atsiminimai apie Vilnių, p. 102–103. Šią istoriją griežtai paneigė A. Vžosekas, asmeniškai ištyrinėjęs laiško originalą.

[20] Ten pat, p. 162.

[21] Ten pat, p. 164.

[22] Szymkiewicz J. Nauka o chorobach dzieci. – Wilno: Nakł. i druk. J. Zawadskiego, 1810, p. 71–73.

[23] Frankas F. Atsiminimai apie Vilnių, p. 163.

[24] Ten pat.

[25] Baliński M. Pamiętniki o Janie Śniadeckim, t. 1, p. 23.

[26] Moll J. I. Wiersz z okoiczności powrótu do zdrowia Jędrzeja Śniadeckiego filozofii i medycyny doktora, chemii w Wilenskim Imperatorskim Uniwersytecie zwyczaynego publicznego professora, członka Towarzystwa Przyjiacioł w Warszawie, i Medycznego w Wilnie Towarzystwa, prezydenta. – Wilno: Nakł. i druk. J. Zawadzkiego akademickiego typografa, 1807.

du kartus, eilėraštį jam paskyrė ir Pranciškus Šokol-Šahinas, pasivadinęs regėjimą praradusiu žmogumi[27].

Sveikatai gerėjant, profesorius į universiteto posėdžius nėjo, o laiką ir energiją skyrė mokslinei veiklai[28]. Džiuginančių rezultatų nereikėjo ilgai laukti: išanalizavęs ir apibendrinęs naujausius chemijos mokslo laimėjimus, pataisė ir išplėtė vadovėlį *Chemijos pradmenys*. Vienas didžiausių naujojo leidimo papildymų – daug dėmesio sulaukusi tirpumo teorija.

Chemijos pradmenys
Pratarmė 2-ajam leidimui

Išleisdamas skaitytojų dėmesiui vadovėlio, kuris turės tarnauti mano paskaitoms, antrą laidą, turėčiau pasiteisinti dėl šio poelgio. Kadangi mūsų laikais chemija milžiniškais žingsniais žengia į priekį, ir aš, stengdamasis pavyti visas permainas ir naujus išradimus, noriu savo mokiniams parodyti šiuolaikinio lygio mokslą. Taigi paskaitose ir viešuose bandymuose naudotą vadovėlį privalėjau papildyti ir pataisyti. Tai liudija didelis skirtumas tarp pirmosios ir šios laidos vadovėlių. Dėl tos pačios priežasties mano paskaitų klausytojai jau seniai pageidavo antrojo vadovėlio leidimo. Šį pageidavimą išpildyti iki šiol man trukdė kiti darbai. Šiame leidime kiek galėdamas stengiausi vengti smulkmeniškumo ir išplėstų aprašymų, tačiau nusprendžiau jį papildyti. Nors knygoje, kuri skirta paskaitoms, glaustumas yra toleruojamas, ir tam yra ribos. Vadovėlis naudingesnis, kai mokinių ir skaitančiųjų atmintyje sukelia daugiau vaizdinių. Patirtis mane pamokė, kad perdėtas glaustumas kartais tampa nesuprantamas ir mano mintys iškreipiamos, todėl kildavo netinkamų ir dažnai juokingų klausimų. Tokie klausimai, pavyzdžiui, buvo anonimiškai paskelbti „Pamiętnik Warszawski". Jų autorius, sprendžiant iš teksto, ne chemikas, negalėjo išreikšti teisingos nuomonės apie dalyką, kurį nusprendė išnagrinėti, todėl, prisidengdamas tariamu teisingu-

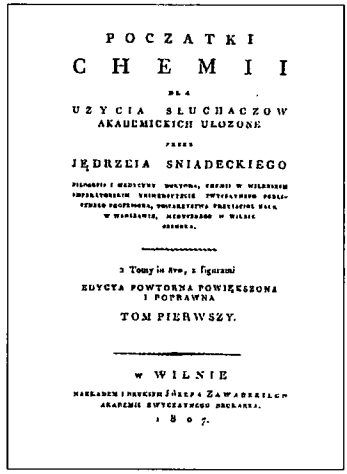

POCZATKI
CHEMII
DLA
UZYCIA SŁUCHACZOW
AKADEMICKICH ULOZONE
PRZEZ
JĘDRZEIA SNIADECKIEGO

3 Tomy in 8vo, z figurami

EDYCYA POWTORNA POWIĘKSZONA
I POPRAWNA

TOM PIERWSZY.

W WILNIE
NAKŁADEM I DRUKIEM JÓZEF A ZAWADZKIEGO
AKADEMII KWYCZAYNEGO DRUKARZA.
1807.

19. *Chemijos pradmenys*, 2-as leidimas, 1807 metai

mu, barė už gramatines klaidas arba rekomendavo, jo nuomone, geresnes formuluotes. Jo pasiūlymai, mano nuomone, blogesni. Nė vieno iš jų į šį leidimą neįdėjau ne dėl užsispyrimo, o todėl, kad esu įsitikinęs jų klaidingumu.

Recenzijas spaudoje turėtų skelbti tik asmenys, turintys pakankamai supratimo apie nagrinėjamą temą ir atlikti tai dėmesingai ir nešališkai. Laikraščiai juk yra prieinami visiems, o daugelis skaitytojų iš jų tik ir sužino, o paskui diskutuoja apie mokslininkų darbus. Pasitikėdami laikraščio autoriumi jie arba nepelnytai pasmerkia, arba negali atsistebėti tuo, ko niekada nebuvo skaitę. Tokia, dažniausiai neteisinga, nuomonė eina iš lūpų į lūpas, persilieja nuo plunksnos prie plunksnos ir visuomet šiek tiek pasikeisdama pavirsta galų gale į tikrą baidyklę. Akivaizdus

[27] Sokoł-Szahin F. Wiersz liriczny z okoliczści ocalonego óycia wielmożnego Jmć. pana Jędrzeja Śniadeckiego (...). – Wilno: Druk. J. Zawadskiego, 1807. – [4] p.

[28] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 119.

pavyzdys būtų mano „Chemijos pagrindų" pirmo leidimo įvertinimas. Ir skaičiau jį užsienio laikraščiuose ne tiek apgailestaudamas, kiek su šypsena, kad knyga šiaip sau nėra bloga, bet parašyta ne lenkų kalba, todėl nesuprantama; toks požiūris nei į veikalą, nei į pirmą jo įvertinimą „Pamiętnik [Warszawski]", iš kurio galėjo būti paimtas, visiškai nepanašūs[29].

Pastarieji metai A. Sniadeckiui buvo tikrai labai sunkūs, o generalgubernatorius A. Rimskis-Korsakovas greitai pamiršo konfliktą ir pristatė A. Sniadeckį bei dar keletą profesorių apdovanojimui už nuopelnus gydant sužeistus kareivius. Iškilmingame Vilniaus universiteto posėdyje 1808 metų balandžio 15 dieną buvo perskaitytas švietimo ministro padėkos raštas, išdalytos imperatoriaus dovanos. Andriui Sniadeckiui buvo įteiktas deimantais papuoštas auksinis žiedas[30].

Terapijos klinikos pavyzdžiu 1808 metais universitete buvo įsteigta Chirurgijos klinika. Joje buvo dvi palatos (septynių vietų vyrams ir šešių vietų moterims) ir operacinė. Dauguma ligonių į kliniką patekdavo po traumų ar sergantys įvairiomis pūlinėmis ligomis. Operacijas darydavo klinikos profesorius, padedamas adjunkto ir dalyvaujant studentams. Ligonius slaugė universiteto lėšomis išlaikomos slaugės ir vyresniųjų kursų medicinos studentai. Studentai kuruodavo ligonius, dalyvaudavo vizitacijose[31].

1808 metais Vilniaus medicinos draugijos iniciatyva prie universiteto Terapijos klinikos buvo įsteigtas Vakcinacijos institutas, išlaikomas iš labdaros. Jo uždavinys buvo organizuoti skiepijimą nuo raupų Vilniuje ir jo apylinkėse. Skiepyti nuo raupų mokė J. Frankas, A. Sniadeckis ir A. Bekiu, kuris šio darbo mokėsi iš Eduardo Dženerio (Jenner, 1749–1823). Instituto veikloje dalyvaujantys gydytojai visaip propagavo skiepijimo svarbą ir naudą[32].

Rektoriumi tapęs Jonas Sniadeckis vėl įžiebė broliui domėjimąsi universiteto reikalais. Kartu su J. Mickevičiumi (1743–1817), J. Franku, S. Malevskiu (1759–1832) ir G. E. Grodeku A. Sniadeckis ėmėsi universiteto reformos projekto[33].

Naujojo rektoriaus Jono Sniadeckio portretą visuomenei pateikė jo amžininkas, „vokiečių partijos" narys J. Frankas: „*Jonas Sniadeckis buvo vidutinio ūgio, bemaž kvadratinis, visai žilais plaukais, nors apskritai ne toks senas* (1815 metais jam buvo 56 metai – B. R.). *Kai išeidavo iš namų, paskui jį visada sekdavo tarnas* (...). *Kažkoks vidinis nerimas neleisdavo jam nė valandėlės nustygti vietoje. Kalbėjo Sniadeckis gerai ir mėgo, kad jo klausytųsi. Paslaugus galingiesiems* (*su kuriais ieškojo pažinties ir apie kurių genealogijas mėgo kalbėtis*), *buvo išdidus sau lygiems, o žemesniems tiesiog brutalus. Be to, jis buvo laikomas dideliu patriotu. Nebuvo galima nepripažinti jam proto ir mokslo, bet viršum visko viešpatavo išdidumas. Išmokslinęs savo lėšomis jaunesnįjį brolį, Sniadeckis nesiliovė jo despotiškai valdyti.*"[34]

Sunkus Jono Sniadeckio būdas ypač reiškėsi tautinių santykių klausimu. Rektoriaujant J. Stroinovskiui (1799–1806) universitetas kviesdavosi gerų specialistų iš Vokietijos, Austrijos, Italijos, Prancūzijos. Rektorius Jonas Sniadeckis užsieniečių kviesti nenorėjo, be to, konfliktavo beveik su visais užsieniečiais profesoriais. Rektorius, laikydamas Vilnių Lenkijos provincija, stengėsi stiprinti lenkų pozicijas, o lenkiškai nekalbantys profesoriai paskaitas skaitė kitomis kalbomis. Tai sukėlė neetiškas rietenas tarp „lenkų partijos", vadovaujamos brolių Snia-

[29] Śniadecki J. Początki chemii, 1807, p. XI–XVI. – Vertė R. Paulavičius.
[30] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 106.
[31] Biziulevičius S. Medicinos mokslas senajame Vilniaus universitete, p. 76–77.
[32] Ten pat, p. 68; Vilniaus universiteto istorija, 1803–1840, p. 66.
[33] Biziulevičius S. Medicinos mokslas senajame Vilniaus universitete, p. 118.
[34] *Cit. iš*: Piročkinas A. Devyneri Adomo Mickevičiaus metai, p. 38.

deckių, ir „vokiečių partijos", kuri būrėsi apie G. Grodeką ir J. Franką[35]. Jos nariais buvo laikomi J. A. Lobenveinas, F. Špicnagelis (1760–1826), K. Langsdorfas (1757–1834)[36]. Svetimšaliai profesoriai į Vilniaus universitetą tuo metu atvykdavo noriai, nes čia rasdavo geras sąlygas: 2000–3000 rublių atlyginimo per metus, kelionės išlaidos į Vilnių būdavo atlyginamos, skiriami nemokami butai. Paskaitas galėjo skaityti lotyniškai, prancūziškai ar vokiškai, tomis kalbomis bendraudavo ir su visuomene. Ilgainiui užsieniečių profesorių Vilniuje ėmė mažėti, nes atsirado pamaina iš universiteto auklėtinių[37]. Rektorius Jonas Sniadeckis stengėsi sumažinti užsienio profesorių vaidmenį universitete. Tautiniai nesutarimai neoficialiai buvo pavadinti „vokiečių partijos" konfliktu. Kalba buvo ne vienintelis nesutarimų šaltinis – humanitarinių disciplinų profesoriai ir adjunktai buvo nepatenkinti, kad rektorius protegavo tiksliuosius ir gamtos mokslus – matematiką, fiziką, astronomiją, chemiją. Rektorius Jonas Sniadeckis stengėsi kuo labiau sumažinti lotynų kalba skaitomų paskaitų skaičių. Nors vokiečių kalbos jis taip pat nemėgo, profesoriui L. Bojanui patarė geriau skaityti vokiškai, o koks nors guvesnis studentas galėtų versti į lenkų kalbą. Taip, rektoriaus nuomone, būtų naudingiau, nei skaityti lotyniškai[38].

Kad „partijų" tarpusavio nesutarimai virsdavo rietenomis, galime spręsti iš tokio epizodo: „*Būdavo, kad garbingosios universiteto tarybos posėdį rektorius Sniadeckis pradėdavo tokio stiliaus įžanga: ponai, tarp mūsų yra vienas rupūžė, kuri valdžiai apspjaudo mūsų universitetą. Į tai Grodekas savo spiegiamu balsu atsišaukdavo: tu pats rupūžė! Po tokios perspektyvios įžangos kiti partijų nariai darė kas įmanoma, kad tik neslūgtų emocinė posėdžio temperatūra.*"[39]

1808 metų gegužės mėnesį A. Sniadeckis perdavė universiteto bibliotekai net 123 pavadinimų knygų ir periodinių leidinių. Šį faktą liudija bibliotekos adjunkto pasirašytas pa-

vadinimų sąrašas[40]. Kas tai? Labdaringas gestas ar domėjimosi chemija pabaiga? Pastaroji prielaida sunkiai įtikinama, kadangi A. Sniadeckis jau seniai šalia pedagoginio darbo ir gydytojo praktikos ieškojo progos rimtai užsiimti eksperimentiniu darbu. Net nesuabejojęs į šalį atidėjo mineralinio vandens, kurio nauda neabejojo, tytinėjimus ir visą dėmesį sutelkė į platinos rūdos mėginį, kuris mums nežinomais keliais atsidūrė ant A. Sniadeckio stalo.

Tuo metu pasaulyje dar nebuvo nurimusios platinos rūdų analizės aistros – buvo atrasti net keturi nauji elementai. V. Volastonas (Wollaston, 1766–1828) 1803 metais atrado paladį ir rodį, S. Tenantas (Tennant, 1761–1815) 1804 metais – osmį ir iridį[41].

Istorija nutyli, kiek pastangų reikėjo padėti Vilniaus universiteto profesoriui, kad savo tyrimams gautų nuostabiosios platinos rūdos, slėpusios tiek daug naujų elementų. Didžiausia tikimybė, kad A. Sniadeckis gavo rūdos iš Pietų Amerikos rūdynų. Iš ten ji buvo gabenama į Europą ir pakliūdavo į chemijos laboratorijas. Kuris nors senas pažįstamas tikriausiai ir pasitarnavo A. Sniadeckiui. Kitų autorių darbuose perskaičius, jog tyrimams A. Sniadeckis naudojo platinos rūdą iš Uralo[42],

[35] Piročkinas A. Devyneri Adomo Mickevičiaus metai, p. 39.

[36] Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940, p. 23.

[37] Piročkinas A. Devyneri Adomo Mickevičiaus metai, p. 187.

[38] Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940, p. 23–26.

[39] *Cit. iš:* Piročkinas A. Devyneri Adomo Mickevičiaus metai, p. 39.

[40] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 2, p. 395–399.

[41] Znaczko-Jaworski I. Jędrzej Śniadecki a Petersburska akademia nauk // Kwartalnik Historii Nauki i Techniki. – Warszawa, 1967, r. 12, nr 1, p. 47–59. – (Toliau – Znaczko-Jaworski I. Jędrzej Śniadecki).

[42] Skarżynski B. Jędrzej Śniadecki // Wkład Polakow do nauki: wybor artykulów. – Warszawa, 1967, p. 86; Zacharewicz W. Jędrzej Śniadecki. His Life and Scientific Work. – Warszawa: Polish Scientific Publishers, 1975. – 45 [2] p. – (Toliau Zachariewicz W. Jędrzej Śniadecki).

derėtų prisiminti istorinį faktą, jog pirmą kartą Rusijoje platinos rūda buvo atrasta 1819 metais, o jos pramoninė gamyba Urale buvo išplėtota tiktai 1825 metais. Tiesa, Peterburgo mokslų akademijos nariai bandymus su platinos rūda darė jau XVIII amžiuje[43].

Pirmą kartą atlikdamas rūdos pavyzdžio kokybinę analizę, A. Sniadeckis bandė surasti metalus, kuriuos buvo atradę V. Volastonas ir S. Tenantas. Rūdos kiekis buvo toks mažas, kad buvo galima atlikti tik preliminarius bandymus ir pavyko rasti iridį bei osmį. Vėliau, kai bandymas buvo pakartotas su didesniu kiekiu medžiagos, be jau žinomų platinos grupės elementų paladžio, rodžio, osmio ir iridžio, taip pat kitų žinomų metalų – chromo, geležies ir sidabro, A. Sniadeckis aptiko dar vieną, nežinomą, elementą. Nesulaukdamas iš Prancūzijos užsakytų A. Furkrua ir N. L. Vokeleno (Vauquelin) publikacijų, patvirtinančių iridžio, osmio, rodžio ir paladžio egzistavimą platinos rūdoje ir jos analizės būdus, A. Sniadeckis ėmė tyrinėti rūdą savo paties sukurta metodika[44].

Galime tik spėlioti, ar ne brolis astronomas pakuždėjo pavadinimą vestis, juk visai neseniai buvo atrastas asteroidas, pavadintas Vesta (jį 1807 metais atrado vokiečių astronomas Heinrichas Vilhelmas Olbersas (Olbers, 1758–1840)).

Apie naują elementą atradėjas nutarė nedelsdamas pranešti pasauliui. Kokias įstaigas pasirinkti, tikriausiai vėl patarė brolis, ir šį kartą ėmęsis „šefuoti" jaunėlį. Jonas Sniadeckis pats parašė laišką į Peterburgo mokslų akademiją ir birželio 5 dieną išsiuntė kartu su A. Sniadeckio rašytu tyrimo aprašymu prancūzų kalba.

Į Paryžių A. Sniadeckis savo atradimo aprašymą išsiuntė N. L. Vokelenui[45], o išsiuntęs laiškus į Paryžių ir Peterburgą, nebeturėjo laiko atsikvėpti – nedelsiant reikėjo informuoti universiteto bendruomenę apie atradimą. Paskaitos medžiagą pa-

rengė spausdinti ir – negalime abejoti – vėl kartojo bandymą. Atsitiko baisiausia. Pakartoti bandymai parodė, jog ankstesniojo bandymo aprašyme įsivėlė klaida, o naujai gauti rezultatai – visai kitokie. A. Sniadeckis nedelsdamas išsiuntė laišką į Paryžiaus institutą[46]. Ar laiškas buvo gautas pavėluotai, ar į jį nebuvo atsižvelgta, nepavyko sužinoti.

1808 metų birželio 13 dieną Sankt Peterburgo imperatoriškosios mokslų akademijos posėdyje buvo perskaitytas Vilniaus imperatoriškojo universiteto rektoriaus Jono Sniadeckio laiškas, adresuotas akademijos sekretoriui Nikolajui Fusui (1755–1826). Toliau buvo perskaitytas A. Sniadeckio rašytas mokslinio tyrimo aprašymas, kuriame papasakota, kaip autorius išskyrė ir išbandė platinos grupės metalus, taip pat kokios buvo jo atrastos iki šiol nežinomo metalo, atradėjo pavadinto vesčiu, savybės.

Peterburgo imperatoriškosios mokslų akademijos narių susirinkimas nusprendė veikalo recenzavimą pavesti akademikui Jakovui Zacharovui (1765–1836). Jau kitame posėdyje (birželio 20 d.) J. Zacharovas pareiškė savo nuomonę: „*Pono Sniadeckio metalas, rastas platinoje ir pavadintas vesčiu, negali būti pripažintas naujai atrastas, kol nebus patvirtintas kitų chemikų bandymais, taip pat todėl, kad ponas Sniadeckis rado savo platinoje ne tik geležies ir dviejų naujai atrastų metalų: rodžio ir paladžio, bet dar ir sidabro, chromo ir savo metalo vesčio. Tačiau iridžio ir osmio nerado. Todėl abejoju, ar platinos grūdeliuose gali būti tiek daug įvairių metalų. Preciziškam bet kokių kūnų, ypač metalų, savybių apibrėžimui jų reikia turėti tiek,*

[43] Znaczko-Jaworski I. Jędrzej Śniadecki, p. 49.

[44] Śniadecki J. Rozprawa o nowym metallu w surowej platynie otkrytim przez Jędrzeja Śniadeckiego (...). – Wilno: Nakł. i druk. J. Zawadskiego, 1808. – 27 p. – (Toliau – Śniadecki J. Rozprawa).

[45] Znaczko-Jaworski I. Jędrzej Śniadecki, p. 50.

[46] Белинский Ю. А. Андрей Снядецкий, p. 19.

kad galėtume atlikti daug įvairių bandymų su pakankamai dideliais jų kiekiais."[47]

Viena iš priežasčių, dėl kurios J. Zacharovas kritiškai įvertino naują atradimą – kad tariamai neišskirtas iridis ir osmis – buvo nesusipratimas. Jau pirmajame prancūziškai rašyto teksto puslapyje A. Sniadeckis du kartus rašė apie bandymuose iš platinos grūdelių išskirtus iridį ir osmį.

Nors mokslininkų nuomonės išsiskyrė, sprendimas dėl A. Sniadeckio prašymo buvo neigiamas.

Prancūzijos nacionaliniame institute A. Sniadeckio paraišką svarstė 45 narių susirinkimas, kuriam pirmininkavo Delambre.

Trys Mokslų akademijos nariai – L. B. Gitonas de Morvo, A. Furkrua ir K. Bertoletas – turėjo pakartoti platinos rūdos analizę. Sudarytoji komisija (1808 m. birželio 6 d.) pareiškė, jog negali patvirtinti atradimo, kadangi pasirinktame pavyzdyje nerado A. Sniadeckio aprašyto elemento vesčio[48].

Iš abiejų įstaigų gauti neigiami atsakymai labai skaudžiai paveikė A. Sniadeckį. Išblėso visas užsidegimas kovoti dėl atradėjo vardo, o gal ir apskritai noras tęsti daug kruopštaus darbo reikalaujantį eksperimentinį darbą.

Dar 1805 metais A. Furkrua paskelbė, kad platinoje rado geležies, titano, chromo, vario ir iki tol nežinomą kūną. Kokią gi klaidą surado A. Sniadeckis, pakartotinai atlikęs bandymą su platinos rūda? Viena iš galimybių – jis pasiekė „Furkrua lygį", vestį „nužeminęs" nuo elemento iki metalinio kūno lygio. Apie „Furkrua lygio" galimybę kalbėjo ir V. Severginas, sulygindamas A. Furkrua „metalinį kūną" su A. Sniadeckio vesčiu.

Kodėl A. Sniadeckis nekovojo už savo atradimą? Gali būti, kad Rusijos imperijos provincijos universiteto profesoriui užsieniečiui buvo per daug sudėtinga gauti platinos rūdos. Pran-

cūzijos mokslinei visuomenei A. Sniadeckio pavardė tikriausiai buvo mažai girdėta. Susidūręs su nesėkme, mokslininkas atsisakė pretenzijų į atradimą. O juk didžiajame moksle toks atsisakymas be tinkamų paaiškinimų tolygus pripažinimui, jog nieko nebuvo. Neįmanoma laimėti lenktynių jose nedalyvaujant.

Apie naują metalą, rastą platinos grūdeliuose

Pranešta
Imperatoriškojo Vilniaus universiteto
chemijos profesoriaus Andriejaus Sniadeckio

Norėdamas iš platinos grūdelių išskirti tris metalus, kuriuos atrado Tenantas ir Volastonas, ryžausi atlikti pilną cheminę analizę; kadangi turėjau labai mažai šio mineralo, o pirmieji bandymai buvo nesėkmingi, pavyko patvirtinti, jog iridis ir osmis tikrai egzistuoja juodų miltelių, kurie liko ištirpinus grūdėtąją metalinę medžiagą, pavidalu. Vėliau, atsitiktinai gavęs pakankamai šio mineralo ir sužinojęs, kad Furkrua ir Vokelenas patvirtino radę iridžio, osmio, radžio ir paladžio neišgarintoje platinoje, ryžausi išskirti iš jos šiuos keturis metalus dėl jų savybių, taip norėdamas pažinti platinos savyes. Kadangi iki šiol neturėjau galimybės gauti šių garbiųjų mokslininkų darbų ir todėl nežinojau jų naudoto analizės būdo, ryžausi taikyti toliau aprašytą, kuris padėjo išskirti iš platinos tokį metalą, kuris, mano nuomone, slėpėsi nuo dirbusių iki manęs chemikų akių. Toliau – apie analizės eigą:

Platinos grūdelius ir atskirus juodus miltelius, kurie, kaip parodė analizė, buvo iridis, osmis ir chromas, ištirpinau salietrosdruskos rūgštyje, išgarinau tirpalą iki sausumo; juosvas nuosėdas ploviau alkoholiu tol, kol jis nebekeitė spalvos, ir gavau tamsiai

[47] *Cit iš:* Znaczko-Jaworski I. Jędrzej Śniadecki, p. 51.
[48] Zachariewicz W. Jędrzej Śniadecki, p. 11.

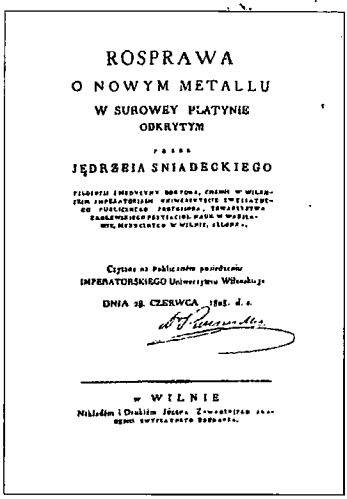

ROSPRAWA
O NOWYM METALLU
W SUROWEY PLATYNIE
ODKRYTYM
PRZEZ
JĘDRZEIA ŚNIADECKIEGO

Czytane na Publicznem posiedzeniu
IMPERATORSKIEGO Uniwersytetu Wileńskiego
DNIA 28. CZERWCA 1808. r.

W WILNIE

20. Naujai atrasto metalo *veščio* aprašymas, 1808 metai

raudonos spalvos tirpalą; ant dugno buvo liekanos iš smulkių puikios raudonos spalvos kristalų, susimaišiusių su balsva, kruopelių formos medžiaga, kurią vėliau atskyriau ir nustačiau, kad tai buvo ne kas kita, kaip rago sidabras (muriate d'argent). *Atskyriau raudonuosius kristalus ir pradėjau analizuoti alkoholinį tirpalą.*

Kadangi tirpalas turėjo daug geležies ir su amoniaku ir amoniako chloridu susidarydavo daug nuosėdų, įtariau, kad jame yra visa platina; išpyliau jį į stiklinę retortą ir garinau tol, kol visai sutirštėjo. Vėstančiame tirpale pasirodė juodi, stulpelių formos kristalai, kurių tuomet neapžiūrėjau, bet garinau toliau, kol nuosėdos išdžiūvo. Liko juoda metalo masė. Ją apliejus distiliuotu vandeniu, tirpalas įgavo tamsiai raudoną spalvą, masė sutankėjo, išryškėjo jos metalo požymiai, vietomis ji net labai blizgėjo. Tirpalą pavadinau A.

Atrodė, kad ši metalinė masė susideda iš aštuonbriaunių (piramidės su kvadratiniu pagrindu), kai kur joje matėsi labai blizgančių, platinos spalvos, trikampių plokštelių. Praplovęs ją kiek

galima švariau vandeniu, ištirpinau vandeniniame amonio chlorido tirpale, ir kai paskutiniuose septyniuose tirpaluose nebesimatė jokių nuosėdų, nusprendžiau, kad platinos chloridas, veikiamas alkoholio, perėjo į metalinę fazę. O druskos rūgštis, kurioje, pastačius vėsioje vietoje, buvo tirpinama metalinė masė, lėtai įgavo tamsiai raudoną spalvą ir dėl amonio chlorido poveikio joje neatsirado nuosėdų; tai privertė mane manyti, kad joje buvo ištirpęs rodis. Kad tuo galutinai įsitikinčiau, į šį tirpalą dar įpyliau natrio chlorido ir, išgarinęs iki sausumo, praplovęs alkoholiu, vėl praskiedžiau vandeniu ir garindamas gavau puikius, rožinės spalvos kristalus. Vis dar įtariau, kad ši druskos rūgšties spalva gali priklausyti nuo kobalto; tačiau parašius šiuo tirpalu ant popieriaus ir palaikius jį virš ugnies, užrašytos raidės nepažaliavo, bet pirmiausia pagelto, vėliau tapo rožinės, pabaigoje – juodai rusvos spalvos. Rodžio chlorido tirpale dėl amoniako poveikio susidarydavo rožinės spalvos nuosėdos, kurios vėl ištirpdavo šios lakios šarminės druskos pertekliuje.

Kai ištirpinau metalo masę, likusią išgarinus iš salietros-druskos rūgšties platinos chloridą (praplautą alkoholiu), platina vėl nusėdo su amoniako chloridu, o rodis liko tirpale. Veikiant cinku, jis išsiskiria juodų miltelių pavidalu, ir šios būklės, nors lėtai, bet visiškai ištirpsta net šaltoje druskos rūgštyje. Paveikus masę natrio chloridu, susidaro kubiniai, blyškiai rožinės spalvos kristalai; paveikus amonio chloridu, kristalai būna gelsvai rožiniai; paveikus kaliu, susidaro blyškiai oranžinės nuosėdos; paveikus sieros vandenilio ir amoniako mišiniu – nešvarios žaliai gelsvos spalvos nuosėdos, kurios, kiek pastovėjusios, tampa rusvos, o tirpalas nusidažo oranžine spalva; galu gale, paveikus kalcio cianidu, susidaro šviesiai žalios spalvos nuosėdos. Šiuos reiškinius vertinu kaip puikius rodžio požymius.

Įsitikinęs, kad rodis surastas, vėl perėjau prie vandeninio A tirpalo tyrimo. Jame tikrai buvo geležies chlorido, nes, paveikus

rašalinių riešutėlių antpilu, susidarydavo daug juodų nuosėdų, o amoniaku – hidratuota geležis; bet dalis nuosėdų vėl ištirpdavo amoniake ir nudažydvo jį gelsvai, todėl nusprendžiau ištirti, kokios metalinės medžiagos buvo šiame tirpale kartu su geležimi; taigi išpyliau šį tirpalą į stiklinę retortą ir išgarinau iki sausumo, liko juoda masė, jos paviršiuje matėsi smulkūs balsvi kristalai, lūžio vietose ir kristaliukų pagrinde išryškėjo raudonos dėmės ir tokia pat spalva nudažė stiklą. Ši masė ore sudrėkdavo ir svoriu viršijo ketvirtadalį bandymui panaudotos platinos. Sumaišiau ją su amoniako chloridu ir stiklinėje kolboje atlikau trigubą išgarinimą, kad kiek galima sumažinčiau geležies kiekį. Po kiekvieno išgarinimo kolba pasidengdavo ryškiomis raudonomis dėmėmis, ir likdavo juoda, metalinės išvaizdos masė. Ilgai tirpinęs šią masę druskos rūgštyje, šaltyje, vėl gavau gana koncentruotą geležies tirpalą; bet kada šalta rūgštis daugiau nieko nebetirpino, liko juodi metaliniai milteliai, kurie visiškai ištirpdavo toje pat rūgštyje, ją užvirinus, o tirpalas įgaudavo puikią raudoną spalvą. Šitie patys milteliai gana lengvai tirpdavo ir azoto rūgštyje, ją pakaitinus, tirpdami jie išleisdavo daug raudonų garų ir tirpalą nudažydavo tamsiai raudona spalva; taip pat ir sieros rūgštis, net šaltyje, įgaudavo puikią raudoną spalvą, todėl visiškai įsitikinau, kad šie milteliai yra metalas paladis. Tačiau šio metalo tirpalą paveikus kalcio cianidu, susidarydavo Berlyno mėlis. Kad visiškai pašalinčiau iš jo geležį, išgarinau azoto rūgšties tirpalą iki sausumo ir, užpylęs azoto rūgštimi, vėl išgarinau ir praskiedžiau vandeniu.

Šis paskutinis tirpalas su kalcio cianidu įgavo gražią smaragdo spalvą, tačiau nuosėdų nesusidarė; rašalinių riešutėlių antpilas nudažydavo jį tamsiai žaliai; tik labai koncentruotą paladžio chlorido tirpalą paveikus amoniako chloridu, susidarydavo nuosėdų. Šios nuosėdos tirpsta vandenyje, o tirpalas nuo rašalinių riešutėlių antpilo tampa balsvas. Paladžio chloridas, sumaišytas su alavo tirpalu, sudaro balsvai gelsvas nuosėdas; padidinus tirpalo kon-

centraciją, nuosėdos vėl ištirpsta ir tirpalas įgauna oranžinę spalvą. Pridėjus natrio chlorido ir išgarinus, lieka raudonai rusva masė. Ji tirpsta alkoholyje ir palieka ryškias raudonas dėmes, kurios, verdant alkoholyje, taip pat tirpsta. Šitos druskos rūgšties tirpalas nuo kalcio cianido ir amoniako mišinio nesikeičia.

Ir taip, radus alkoholiniame nevalytos platinos chlorido tirpale švarios platinos, rodžio, paladžio ir geležies, liko ištirti raudonus kristalus, dar neištirpusius spirite. Padariau daugybę bandymų ir manau, kad šie kristalai priklauso tokiam metalui, kuris kai kuriomis savybėmis panašus į platiną, bet kitomis savybėmis nuo jos iš esmės skiriasi. Šį metalą vadinu vesčiu, naujos planetos Vestos vardu. Jo savybės tokios:

Vesčio spalva ir lydimosi temperatūra beveik tokios pat kaip švarios platinos, ir man atrodo, kad jis dar sunkiau lydosi negu platina. Jis jokiose rūgštyse netirpsta, išskyrus prisotintą druskos arba salietros-druskos rūgštį, bet kur kas lengviau negu platina. Jo tirpalas tobulai panašus į auksinio tirpalo spalvą ir net gražesnis; o platinos tirpalas yra raudonai apelsininės spalvos. Vestis, taip pat kaip platina, nusodinamas kaliu, amoniaku ir amoniako chloridu ir tada sudaro trigubą druską; bet šitos nuosėdos būna skirtingų spalvų: švarios platinos nuosėdos – geltonos, o vesčio nuosėdos turi malonią ir gana ryškią citrininę spalvą. Trigubos vesčio druskos kur kas lengviau tirpsta vandenyje nei platinos druskos; o šiltas vanduo ištirpina tokį kiekį, kad, sumaišius prisotintą ir karštą vesčio tirpalą su amoniako chlorido tirpalu, nematyti jokių nuosėdų, kurių, tirpalui atvėsus, susidarys daug; o platinos tirpale, net mažai prisotintame ir įkaitintame iki virimo, tučtuojau susidaro nuosėdos. Trigubos vesčio druskos ir potašo tirpalas nuo rašalinių riešutėlių įgauna puikią raudoną spalvą; toks pats trigubos platinos chlorido druskos tirpalas visai nepasikeičia, o jei parausta, tai reiškia, kad tirpale dar yra vesčio.

Šis likutis atskiriamas vėl tirpinant platiną sąlietros druskos rūgštyje, išgarinus iki sausumo ir praplovus spiritu; tada platinos chloridas ištirpsta, o vesčio druska lieka smulkių raudonų arba geltonų kristalų pavidalu. Norint visiškai atskirti vestį, šią procedūrą reikia dažnai kartoti daug kartų.

Iš pirmiau pateiktų pavyzdžių aišku, kad viena iš skiriamųjų platinos ir vesčio savybių yra ta, kad pastarojo metalo chlorido tirpalas spirite netirpsta, o jei kartais labai mažame kiekyje ištirpsta, tai tik dėl platinos chlorido priemaišos.

Be to, platinos chloridas gali sudaryti su natrio chloridu trigubą druską, kuri taip pat tirpsta spirite; tačiau vesčio chloridas visiškai nesijungia su natrio chloridu, todėl, jei pastarąją pradėsi tirpinti pirmosios tirpale ir garinti, tai gausi kitokius, nei tos dvi druskos, kristalus.

Iš druskos rūgšties ir platinos grūdelių tirpalo, paveikus spiritu, atskirtas vesčio chloridas yra ore nedrėkstančių raudonų kristalų pavidalo. Šie kristalai šaltame vandenyje tirpsta sunkiai, nudažydami tirpalą geltonai; šiltame vandenyje tirpumas kur kas intensyvesnis, ir atvėsinus tirpalą ant dugno nusėda smulkūs grūdėti kristalai ir geltoni labai blizgantys lapeliai. Taip pat ir išgarinę šį tirpalą iki sausumo, gauname kristalinės būklės geltoną masę, nedrėkstančią ore ir susidedančią iš smulkių kristalų ir stipriai blizgančių lapelių. Ši chlorido druska šildant traška taip kaip natrio chloridas ir įgauna puikią raudoną spalvą, kuri, druskai auštant, išnyksta ir virsta pirmiausia nešvariai žalia, o vėliau geltona spalva; vėl sušildyta paraudonuoja, o dar daugiau padidinus karštį darosi juoda ir blizganti; bet ir būdama šios būklės, neįgauna metalinės išvaizdos, nes aušdama vėl tampa raudonos, žalios ir galų gale geltonos spalvos. Norint gauti gryną metalą, reikia pakankamai stiprios ugnies. Visi spalvų pokyčiai akivaizdžiai patvirtina, kad vestis lengvai pereina į įvairius oksidacijos lygius, nors aš niekada ir neatskyriau nuo jo jokio oksido, nes jis [vestis] *nenusėsdavo nei nuo sodos, nei nuo kalkių vandens.*

Alavo tirpalas su vesčio chloridu įgauna malonią raudoną spalvą, kur kas ryškesnę, nei tirpalas su platina; pirmasis mišinys susijungia su atmosferoje esančiu anglies dvideginiu ir po keleto dienų visiškai praranda spalvą, o platinos chlorido spalva nesikeičia.

Platinos chloridas nusėsdinamas su sunkiažemės chloridu ir stronciu, taip pat su sunkiažemės ir stroncio vandeniu geltonų miltelių pavidalu. Šios trigubos druskos daug blogiau tirpsta vandenyje nei kalio ir amoniakinė, o vesčio chloridas nuo šių antagonistinių priemonių nerodo jokių permainų.

Sieros vandenilio ir amoniako tirpalas su platinos chloridu reaguoja išskirdamas labai daug juodų nuosėdų, panašų į kermesą, o esantis paviršiuje skystis, susijungęs su rūgštimis, išskiria pilkas nuosėdas.

Tas pats sieros vandenilio tirpalas su vesčio chloridu įgauna tamsiai oranžinę spalvą, iš pradžių nuosėdų nebūna, vėliau iškrinta nedaug raudonai rudų nuosėdų, o esantis paviršiuje skystis, veikiamas rūgštimis, išskiria kaštoninės spalvos nuosėdas.

Į vesčio tirpalą įpylus gyvsidabrio nitrato tirpalo, tuojau pat atsiranda oranžinės spalvos nuosėdų, panašių į auksaspalvį stibio sulfidą. Šios nuosėdos vėliau tamsėja ir įgauna kermeso spalvą. Jei to paties tirpalo įpiltume į platinos chloridą, tai atsirastų baltos spalvos nuosėdų, kurios yra ne kas kita, kaip rago gyvsidabris.

Vesčio chloridas redukuojasi į gryną metalą panaudojant geležį, cinką ir net gyvsidabrį, naujasis metalas nusėda juodų miltelių pavidalu. Metalo būklės vesčio taip pat gaunama naudojant kalio karbonatą – vestis tada išsiskiria juodų miltelių pavidalu; šis procesas atliekamas arba lydant, arba verdant vandenyje. Alavas nusėsdina jį kermeso spalvos miltelių pavidalu.

Visos šios vesčio savybės tokios išskirtinės, jog jo negalima supainioti su platina, į kurią jis panašus; metalas, kuris iki šiol žinomas kaip gryna platina, yra platinos mišinys su vesčiu. Aš

jaučiu, kad mano darbas nėra tobulas, ir esu pasiryžęs ateityje pakartoti savo bandymus, kad dar tiksliau, kiekybiškai ištirčiau visus metalus, esančius platinos grūdeliuose, bei tas savybes, kuriomis jie vienas nuo kito skiriasi. Aš taip pat viliuosi, kad šis darbas paskatins naujus tyrimus, ir kad gabesni už mane chemikai galės juo pasinaudoti plėsdami ir taisydami šios srities pažinimą[49].

[49] Снядецкий А. О новом металле, найденном в зернах платины // Технологический журнал или собрание сочинений и известий, относящихся до технологии и приложения учиненных в науках открытий к практическому употреблению, издаваемое Академией наук. – Санкт Петербург, 1809, t. 6, ч. 4, p. 81–98. – Vertė R. Paulavičius.

VIII SKYRIUS.
Motinystės institutas – Chemijos namai – Chemijos vadovėlis mokykloms – *Organinių būtybių teorija* – Napoleonas I Vilniuje – Aleksandro I dovana

VILNIAUS medicinos draugijos interesai plėtėsi, buvo nutarta rūpintis būsimosiomis motinomis. Šia tema A. Sniadeckis dar 1805 metais buvo paskelbęs rekomendacijas, kaip elgtis belaukiant kūdikio, kaip prižiūrėti naujagimius[1].

Įkvėpta Vakcinacijos instituto sėkmės, Vilniaus medicinos draugija ėmėsi įgyvendinti antrąjį projektą – 1809 metais prie Vilniaus labdarystės draugijos buvo įsteigtas Motinystės institutas. Iniciatoriai naujojo instituto veikloje pakvietė dalyvauti aukštuomenės damų draugiją. Svarbiausias instituto uždavinys buvo teikti medicinos ir materialinę pagalbą neturtingoms moterims motinoms. Gimdyvėms buvo teikiama kvalifikuota akušerinė pagalba. Akušerės, o jei prireikdavo – ir gydytojas, jas globodavo iki dviejų savaičių, naujagimis būdavo kukliai aprūpinamas. Naujagimiams būdavo samdomos žindyvės. Jei motina mirdavo, institutas globodavo našlaitį. Instituto pagalba galėdavo pasinaudoti bažnyčioje susituokusios moterys, pristačiusios dvasininko parašytus neturto ir gero elgesio pažymėjimus. Dėl lėšų stygiaus instituto veikla nebuvo labai plati: 1809 metais buvo priimta dvidešimt viena motina[2]. Vilniaus Motinystės institutas buvo pirmoji tokio pobūdžio įstaiga Europoje.

[1] Śniadecki J. Uwagi o fizycznem wychowaniu dzieci.

[2] 1810 metais – 64 motinos, 1811–73. Iš viso 1809–1812 metais institutas sušelpė 398 gimdyves ir jų kūdikius. Institutas nustojo veikęs 1812 metais, Napoleono kariuomenei įsiveržus į Vilnių.

Jo pavyzdžiu tokie institutai vėliau buvo įsteigti Prancūzijoje, kitose šalyse[3].

Nors Vilniaus medicinos draugija ir jos iniciatyvos reikalavo vis daugiau laiko, chemijai profesorius ir toliau skyrė daug dėmesio. Atmetęs įsigalėjusią flogistono teoriją, paskaitose A. Sniadeckis rėmėsi naujausiais H. Kavendišo, A. Furkrua tyrinėjimais, propagavo naujausią to meto A. L. Lavuazjė požiūrį į degimo ir oksidacijos reiškinius[4]. Teiginius iliustruodavo praktiniais bandymais, kuriuos atlikdavo klausytojų akivaizdoje. Tokios paskaitos sukeldavo „chemomaniją" tarp klausytojų. Be studentų, prisirinkdavo tiek pašalinių žmonių, kad tekdavo pereiti į didesnę auditoriją. „*Tarp klausytojų buvo ir damų.*"[5] Andrius Sniadeckis į savo chemijos paskaitas pritraukdavo vis daugiau klausytojų, kurie dažnai negaudavo vietos atsisėsti. Tokia padėtis ir iš pirmtako Dž. Sartorijaus paveldėta chemijos laboratorija bei nepritaikytos bandymams auditorijos stropaus dėstytojo nebetenkino. Chemijos laboratorija ir paskaitų salė greta anatomijos kabineto buvo įsikūrusi *Collegium medicum* name Pilies gatvėje, priešais Šv. Jonų bažnyčią[6].

Universiteto vadovybei pritarus, chemijai dėstyti buvo pritaikytas dar 1805 metais universiteto įsigytas Mikuličiaus namas[7], perstatytas iš senosios XVI–XVII amžiaus kalvinų bažnyčios[8]. Pagal architektūros profesoriaus Mykolo Šulco (1769–1812) projektą buvo įrengta pati didžiausia universitete Ovalioji salė, šildoma dviem cilindrinėmis krosnimis. A. Sniadeckis paprašė architekto, kad amfiteatras būtų padarytas kuo gražesnis, vidus įrengtas skoningai. Cheminių bandymų salės apdailos darbams buvo pakviestas jaunas skulptorius K. Jelskis, kuriam šis projektas buvo vienas pirmųjų. 1812 metais skulptoriaus sukurtos dvi kariatidės, laikiusios eksperimentinio židinio gaubtą, buvusios „nuostabaus grožio Izidės"[9]. Pastatas dar ilgus metus buvo vadinamas Chemijos namais[10].

1809 metais A. Sniadeckis gavo Švietimo rūmų Varšuvoje pasiūlymą parašyti chemijos vadovėlį vidurinėms mokykloms. Autorius buvo pasirinktas dėl chemijos terminijos lenkų kalba išmanymo ir pedagoginio darbo patirties. A. Sniadeckis mielai ir nedelsdamas priėmė pasiūlymą. Rankraštis *Krótki Rys Chemii dla użytku szkól narodowych xięstwa warszawskiego* (*Trumpa chemijos apybraiža, skirta Varšuvos kunigaikštystės liaudies mokykloms*) buvo baigtas po kelių mėnesių[11].

Malonus širdžiai darbas buvo parengtas, A. Sniadeckis prie vadovėlio rankraščio pridėjo laišką (1810 m. sausio 28 d.), kuriame kukliai prašė, kad besinaudojantys vadovėliu mokytojai būtinai siųstų jam pastabas ir pasiūlymus, jei rastų klaidų ar neaiškiai išdėstytų dalykų. Jis buvo pasirengęs į pastabas atsižvelgti ir vadovėlį taisyti[12].

Vadovėlių komisija, kuriai Švietimo rūmai Varšuvoje pavedė susipažinti ir įvertinti A. Sniadeckio rankraštį, neįvertino autoriaus pastangų ir vadovėlį recenzavo neigiamai. Motyvai – per daug sutrumpintas ir todėl netinkamas mokykloms, daugelyje vietų neaiškus, o traktate apie kaloriką nukrypta į metafiziką[13]. Po neigiamo komisijos sprendimo

[3] Biziulevičius S. Medicinos mokslas senajame Vilniaus universitete, p. 79.

[4] Buckus P. „Kokia gi chemija čia dėstoma?" // Diena. – 1995, gruod. 8, p. 13.

[5] Белинский Ю. А. Андрей Снядецкий, p. 14.

[6] Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940, p. 33.

[7] Ten pat.

[8] Drėma V. Dingęs Vilnius, p. 312.

[9] *Cit. iš:* Janonienė R. Kazimieras Jelskis (1782–1867). – Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003, p. 130.

[10] Ten pat.

[11] Baliński M. Dzieła Jędrzeja Śniadeckiego, t. 1, p. 51.

[12] Śniadecki J. Do przeswietney izby edukacyiney. 1810.01.28. – VUB RS F 22-417.

[13] Papasakojęs šią istoriją M. Balinskis pridūrė, kad recenzentų pavardės jam žinomos, bet nenoris jų skelbti, kadangi tai neatneštų garbės jo šaliai (Baliński M. Dzieła Jędrzeja Śniadeckiego, t. 1, p. 53).

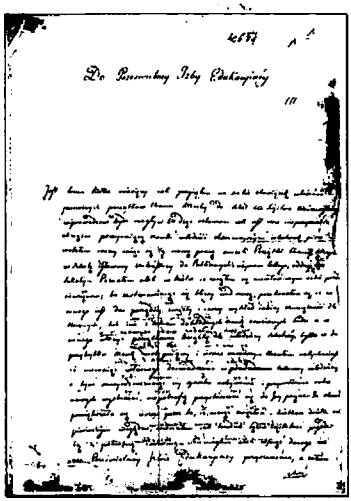

21. Andriaus Sniadeckio laiško, rašyto Edukacinei komisijai dėl chemijos vadovėlio, fragmentas, 1810 metai

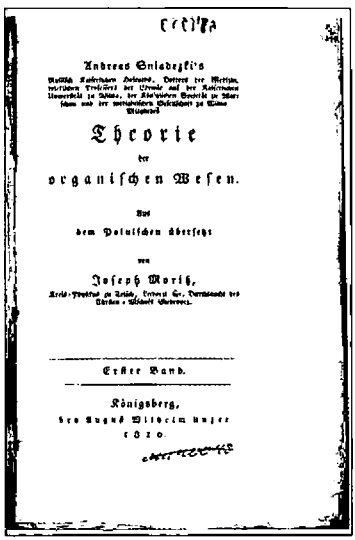
Theorie
der
organischen Wesen.
Aus
dem Polnischen übersetzt
von
Joseph Moritz,
Erster Band.
Königsberg,
bey August Wilhelm Unzer
1820.

22. *Organinių būtybių teorijos* vertimas į vokiečių kalbą, 1810 metai

vadovėlio rankraštis nuklydo nežinomais keliais, išliko tik įžanga[14].

1810 metais adjunktas Mikalojus Mianovskis (1780–1843) ėmė vadovauti Fiziologijos katedrai, fiziologijos kursą skaitė remdamasis *Organinių būtybių teorija*[15], o A. Sniadeckis apsiėmė padėti savo mokiniui parengti vadovėlį[16].

1810 metų pabaigoje A. Sniadeckis susirgo gelta, sveikata visai pablogėjo ir Jonas Sniadeckis net ėmė abejoti, ar ne per sunku bus broliui toliau dirbti universitete. Tikėtina, kad A. Sniadeckio sveikata pasitaisė, kai į rankas pakliuvo Jozefo Mortico į vokiečių kalbą išverstas ir Karaliaučiuje išspausdintas pirmasis *Theorie der organischen Wesen* tomas. Knygoje buvo vertėjo pratarmė. Jis džiaugėsi, kad ir vokiečių skaitytojas galės susipažinti su iškiliu gamtos filosofijos kūriniu[17].

Sukaupęs jėgas ir pakilęs iš ligos patalo, A. Sniadeckis atidavė spausdinti antrąją *Organinių būtybių teorijos* dalį ir tik tada ėmė tvarkytis dokumentus vykti į sanatoriją. 1811 metų pradžioje susitaręs su kolegomis gydytojais dėl ligonių priežiūros, A. Sniadeckis išvyko į Karlsbadą gydytis. Pakeliui užsuko į Poznanę aplankyti labai seniai matyto brolio Juozapo. Susitikimas nuliūdino A. Sniadeckį – gydytojo akis pastebėjo, kad brolis sunkiai serga ir jo dienos suskaitytos[18].

[14] Jos tekstas buvo išleistas atskiru leidiniu: *Śniadecki J. Przedmowa do Krótkiego Rysu Chemii dla użytku szkól narodowych xięstwa Warszawskiego / z rękopismu wydal i wstępem poprzedił Adam Wrzosek. – Warszawa: [S. n.], 1903. – 15 p.*

[15] Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940, p. 59–60.

[16] Vilniaus universiteto bibliotekoje yra išlikęs parengto vadovėlio lotynų kalba rankraštis *Physiologia prof. Josephi Mianowski. – Wilno, 1825, 72 lap. VUB RS 26-3694.*

[17] Sniadecki A. Theorie der organischen Wesen / aus dem polnischen überssetz von J. Moritz. – Königsberg bei Unzer, 1810, t. 1. – 265 p.

[18] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t.1, p. 134.

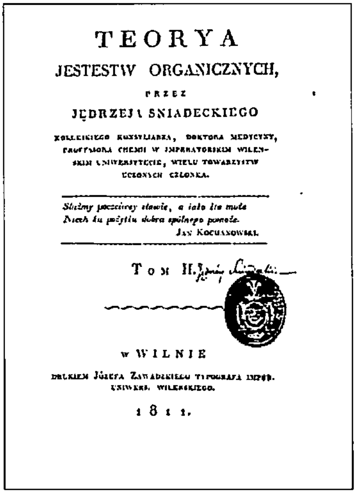
TEORYA
JESTESTW ORGANICZNYCH,
PRZEZ
JĘDRZEJA SNIADECKIEGO
KOLLEGIIKIEGO KONSYLIARZA, DOKTORA MEDYCYNY, PROFESSORA CHEMII W IMPERATORSKIM WILEŃSKIM UNIWERSYTECIE, WIELU TOWARZYSTW UCZONYCH CZŁONKA.

Służmy poczciwey sławie, a iako kto może
Niech ku pożytku dobra spólnego pomoże.
JAN KOCHANOWSKI.

TOM II.

W WILNIE
DRUKIEM JÓZEFA ZAWADZKIEGO TYPOGRAFA IMPER. UNIWERS. WILEŃSKIEGO.
1811.

23. *Organinių būtybių teorija*, t. 2, 1811 metai

Organinių būtybių teorija
Pratarmė antrajam leidimui

Prieš kelerius metus išleisdamas šio veikalo pirmą dalį perspėjau, kad kitas visuomenė negreit išvys. Todėl nemanau, kad dabartinis pavėlavimas reikalautų iš manęs kokių nors pasiteisinimų.

Tokia beveik visuotinė rašytojų lemtis, kad tema, pradėjus į ją gilintis, pradeda plėstis, taigi viršijami numatyti darbo limitai. Panaši dalia teko ir man. Matau, kad šis veikalas turi būti išsamesnis nei pradžioje planavau, bet esu pasiryžęs jį užbaigti iki galo.

Pirma šio veikalo dalis nelabai įkvėpė mane tolesniam darbui: viena vertus, todėl, kad nedaug teatrado skaitytojų, o kita vertus, kad išgirdau tokių samprotavimų, jog tapo akivaizdu, kad buvau nesuprastas arba smerkiamas remiąsis pasenusiomis pažiūromis. Tačiau nutariau į tai nekreipti dėmesio ir laikausi savo nuomonės, kad ir aš galiu kai kuo prisidėti prie nagrinėjamos temos pažangos ir savo kalbos tobulinimo.

Nė viena mano rašinio dalis nėra užbaigtas, tvarkingas traktatas apie kurią nors medicinos mokslo dalį todėl, kad epizodiškai pateikęs mintis ir apibrėžimus apie tyrimo objektą, nenorėjau tapti moksliškumo vergu ir, pagal mokslinčių įprotį, daugiau užsiiminėti žodžiais ir didaktiniu tvarkymu, o ne tyrimo objektu. Toks požiūris gali būti kritikuojamas: tačiau medicinai ir taip jau skirta daug laikraščių, leidžiamų pagal visas „mokyklų" taisykles ir tvarką; todėl mano darbas gali apsieiti be tų formalumų.

Dėl nurodytos priežasties ir ši „Organinių būtybių teorijos" dalis, aprėpianti fiziologijos idėjas ir apibrėžimus, nėra užbaigtas fiziologijos traktatas, nors ir stengiausi, kiek galėdamas, kai kurias jo dalis visiškai aprėpti, išaiškinti. Kiekvienas, skaitydamas šį darbą, pastebės, kad šio gražaus mokslo teiginių galutinei formuluotei dar reikės skirti daug darbo ir tyrimų. Vienam žmogui neįmanoma visą tai aprėpti, tačiau jaunimas čia galės atrasti daug erdvės saviraiškai ir šlovei. O man užteks ir tiek, kad, sukūręs bendruosius teiginius ir dėsnius, nurodysiu, kaip ir kur juos dar reikėtų patikslinti.[19]

1811 metais baigėsi aktyvusis Andriaus Sniadeckio mokslinės kūrybos laikotarpis, o vėliau parašyti darbai neprilygo *Organinių būtybių teorijai* arba *Chemijos pradmenims.* Trečiajai *Organinių būtybių teorijos* daliai medžiagą A. Sniadeckis kaupė ir sistemino visą likusį gyvenimą.

Metų pradžia nebuvo labai šalta, gydytojai sulaukdavo nedaug ligonių *„matyt dėl to, kad Vilniuje mažiau besilankydavo pravincijos bajorų...".* Deja, laikas tapo itin nepalankus pačiam gydytojui – A. Sniadeckis susirgo *„artritine karštine, palikusia pėdsakų vienoje paausio liaukoje, kuri vos nesukėlė*

[19] Śniadecki J. Teorya jestestw organicznych. – Wilno: Druk. J. Zawadskiego, 1811. – T. 2, p. 3–6. – Vertė R. Paulavičius.

žandikaulio ėduonies". Ligos komplikacijos pavyko išvengti bendromis Jono Niškovskio (1774–1816) ir J. Franko pastangomis[20].

1812 metai tapo įsimintini ne tik Vilniui ir Vilniaus universitetui, bet ir visai Lietuvai. Politinė įtampa neslūgo: Rusija dar kariavo Prūsijos karą, Prancūzija, tik neseniai sutriuškinusi Rusijos kariuomenę 1805–1807 metų kare, kilo į naują žygį pavergti Europos.

Imperatorius Aleksandras I savo viešpatavimo pradžioje buvo liberalios politikos šalininkas, svajojo apie socialines reformas, kultūros pakilimą. Vilniaus universitetas netrukus tapo svarbiu švietimo židiniu. Lyg prieš audrą neramumų nuojauta įkvėpė universiteto profesorius savitarpio susitarimui ir darnai, kuria savo atsiminimuose stebėjo J. Frankas. Jis džiaugėsi, kad universiteto administracija ir kolegos sudarė jam sąlygas keliais mėnesiais anksčiau baigti paskaitas, kad galėtų tvarkyti skubius asmeninius reikalus. Tam reikėjo nemažai pertvarkymų: J. Frankas skaitė papildomas paskaitas švenčių dienomis, Andrius Sniadeckis sutiko jį pakeisti klinikoje, visi Medicinos fakulteto darbuotojai apsiėmė dviem mėnesiais anksčiau organizuoti daktaro egzaminus, Jonas Andrius Lobenveinas sutiko globoti Medicinos instituto studentus[21].

Karo išvakarėse Vilnius tapo Rusijos kariuomenės Lietuvoje ir Baltarusijoje vadovybės centru, jame stovėjo ir imperatoriaus gvardija. 1812 metų balandžio 14 dieną į Vilnių atvyko imperatorius Aleksandras I su kai kuriais ministrais bei generolais. Mieste buvo suruoštos sutiktuvės, keliami iškilmingi pokyliai valdovo garbei[22]. Vieno renginio metu imperatoriui ir jo palydai buvo pristatyti universiteto profesoriai. Universitete Rusijos didikai labiausiai domėjosi savo armijos gydytojų gretų papildymu[23]. Ir štai vieno pokylio metu buvo gautas pranešimas, kad Napoleonas pradėjo karą prieš Rusiją.

Vilnius atsidūrė pagrindiniame prancūzų kariuomenės į Rusiją kelyje. Rusijos armijų vadai nutarė trauktis ir atiduoti Vilnių be kovos. Birželio 14 dienos ryte imperatorius Aleksandras I su savo gausia svita paliko Vilnių, neilgai trukus pasitraukė ir visi rusų kariuomenės daliniai[24].

Napoleono kariuomenė į Lietuvą įžengė birželio 24–25 dienomis ir, nesutikusi jokio Rusijos kariuomenės pasipriešinimo, 28 dieną įžengė į Vilnių. Vilniaus universiteto bendruomenei iškilo apsisprendimo problema: rusai ar prancūzai? Prof. J. A. Lobenveinas, Liūdvikas Bojanus (1776–1827), Černiavskis ir Pinabelis su šeimomis išvyko į Peterburgą[25].

Trečiąją buvimo Vilniuje dieną imperatorius Napoleonas išsikvietė ir beveik valandą bendravo su universiteto rektoriumi Jonu Sniadeckiu, vėliau liepė pakviesti kitus profesorius. Andrius Sniadeckis buvo pristatytas imperatoriui kaip chemijos profesorius. Į imperatoriaus klausimą *„Kokia gi chemija čia dėstoma?"* chemikas nesutrikęs atsakė: *„Pone! Tokia pati, kaip ir Paryžiuje"*[26]. Išėjęs iš kabineto A. Sniadeckis prasitarė profesoriui Liudvikui Aloyzui Kapeliui (Capelli, 1777–1868), kad imperatorius daugiau nieko didinga nebenuveiks, nes labai sunkiai sergąs[27].

Liepos 1 dieną buvo paskelbta apie laikinosios valdžios – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikinosios vyriausybės (komisijos) – sudarymą. Komisiją sudarė penki nariai ir gene-

[20] Frankas J. Atsiminimai apie Vilnių, p. 350–351.

[21] Ten pat, p. 352.

[22] Vilniaus miesto istorija. – Vilnius: Mintis, 1968, p. 230.

[23] Frankas J. Atsiminimai apie Vilnių, p. 355.

[24] Vilniaus miesto istorija, p. 230.

[25] Pamiętniki dr-a Jozefa Franka profesora Uniwersytetu Wileńskiego. – Wilno: Nakł. Tow. Udz. „Kurier Litewski", 1913, t. 3, p. 9. – (Toliau – Pamiętniki d-ra Jozefa Franka).

[26] Ten pat, p. 13.

[27] Frankas J. Atsiminimai apie Vilnių, p. 388.

24. Andrius Sniadeckis ir Napoleonas, iš: *Liebelt K. Polacy na slakach techniki*, 1968 metai

ralinis sekretorius, o vadovauti buvo paskirtas specialus komisaras. Tą pačią dieną buvo paskelbtas Napoleono įsakymas suformuoti Vilniaus nacionalinę gvardiją – miesto policiją. Naujajai valdžiai ir kariuomenei išlaikyti buvo įvesti mokesčiai ir prievolės produktais. Mieste buvo įrengti dideli sandėliai, kuriuos reikėjo pripildyti atsargų kariuomenei. Buvo įrengiamos patalpos ligoninėms[28].

Rektorius Jonas Sniadeckis turėjo sukaupti visas jėgas, kad palaikytų tvarką universitete, ir nors trūko profesorių, mokslo metai buvo užbaigti pagal tvarkaraštį[29].

Napoleonas, užtrukęs Lietuvoje apie mėnesį ir aprūpinęs kariuomenę maistu, nužygiavo į Rusiją. Pakeliui tūkstančiai jo karių mirė nuo šalčio, bado, puolami įsidrąsinusių gyventojų ir Rusijos kareivių. 1812 metų spalio mėnesį Napoleono kariuomenė ėmė trauktis iš Rusijos. Lapkričio 25 dieną Napoleono kariuomenės likučiai užplūdo Vilnių.

Pasitraukus Napoleono armijai iš Vilniaus, karo belaisvius lydėjo dideli vargai ir sunkumai. Dalis jų buvo gydyta ligoninėse, tačiau trūko vietų ir gydytojų, belaisviai dažnai mirdavo. Ligoninės buvo perpildytos sužeistų ir sunkiai sergančių kareivių, Vilniaus universiteto patalpos buvo paverstos ligonine. *„Vilniuje ir jo apylinkėse tysojo 40 000 lavonų; dauguma – uniformuoti, sustingę nuo šalčio (...). Tokia jų gausybė vertė baimintis visuotinės infekcijos, bent kiek atšilus. Buvo liepta masiškai laidoti...“*[30]

Prie Vilniaus priartėjo Rusijos kariuomenė, lapkričio 29 dieną atvyko Michailas Kutūzovas (1745–1818) ir įsikūrė generalgubernatoriaus rūmuose. Atvyko ir pats imperatorius Aleksandras I. Gruodžio 12 (24) dieną Vilniuje buvo suruoštos iškilmės pergalės proga. Imperatorius paskelbė manifestą, kuriuo pažadėjo amnestuoti visus Napoleoną rėmusius Lietuvos dvarininkus, jei jie per du mėnesius sugrįžtų į tėvynę[31].

Kaip ir ankstesniais metais, A. Sniadeckis gydė sergančiuosius šiltine, dirbo karo ligoninėse[32]. Jo nuopelnai buvo įvertinti, už pagalbą karo ligoninėse A. Sniadeckis imperatoriaus Aleksandro I buvo apdovanotas deimantiniu žiedu[33].

Peterburgą pasiekė piktos kalbos, esą Vilniaus universiteto rektorius, sveikindamas prancūzų kariuomenę, pasakė kalbą, kurioje carą Aleksandrą I pavadino Kaligula. Dėl šių paskalų greičiausiai būtų galima įtarti Vilniaus universiteto profesorius, nemėgusius Jono Sniadeckio[34]. Ne tik rektorius, bet ir visas universitetas buvo apjuodintas sugrįžusio valdyti monar-

[28] Vilniaus miesto istorija, p. 231.
[29] Ten pat, p. 139.
[30] Frankas J. Atsiminimai apie Vilnių, p. 398.
[31] Vilniaus miesto istorija, p. 232.
[32] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 143.
[33] Baliński M. Dzieła Jędrzeja Śniadeckiego, t. 1, p. 49.
[34] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 140–141.

cho akyse. Pyktis buvo liejamas ne tik ant universiteto, bet ir ant visos Lietuvos. Nors buvo paskelbta amnestija, Napoleono šalininkai buvo tremiami į Rusiją, keliamos bylos, konfiskuojama žemė[35].

Andrius Sniadeckis, niekada gyvenime nedalyvavęs politiniuose įvykiuose, buvo nubaustas. Pasiųstas kazokų būrys išgrobstė ir sudegino jo namus Baltupiuose. Kazokus atvedęs pulkininkas Charitonovas trumpai paaiškino savo veiksmus: *„Už tai, kad brolis Jonas Sniadeckis, universiteto rektorius, buvo prancūzų sudarytoje valdžios taryboje.“*[36]

A. Sniadeckis, nors ir sunkiai kartu su visa šeima išgyveno pažeminimą ir siaubą, neatsisakė dėstyti ir gydyti Vilniuje.

Vilnius ėmė atsigauti po karo netekčių. 1813 metais uždėrėjo neblogas derlius, duonos ir kitų maisto produktų kainos pasiekė prieškarinį lygį. Apie milijono kareivių žygį per Lietuvą bylojo tik gaisro žymės keliu nuo Gardino į Minską[37].

[35] Lietuvos istorija, p. 447.
[36] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 141.
[37] Frankas J. Atsiminimai apie Vilnių, p. 419.

IX SKYRIUS.
Brolio Juozapo mirtis – *Dziennik Wileński* atnaujintas – Jonas Sniadeckis pašalinamas iš rektoriaus pareigų – Trečias *Chemijos pradmenų* vadovėlio leidimas – *Wiadomości Brukowe* Vilniuje

METŲ pradžioje vėl pradėjo veikti Terapijos klinika, kuriai vadovavo J. Frankas. Universitetui trūko lėšų kliniką įrengti taip pat, kaip prieš karą, tačiau tai nesukliudė tęsti paskaitas.

Per karą pakrikusi Vilniaus medicinos draugija atnaujino savo veiklą, tačiau į posėdžius nariai rinkdavosi nenoriai. J. Frankas sugalvojo išeitį – kiekviename posėdyje siūlė išrinkti narį korespondentą, o tokiai procedūrai reikėjo narių balsavimo[1].

Tais metais dar viena nelaimė užklupo Andrių Sniadeckį – mirė brolis Juozapas. Dėl jo sveikatos Andrius susirūpino jau 1811 metais, kai buvo sutikęs jį Poznanėje. Juozapas, kaip ir Jonas, rūpinosi Andriumi, rėmė jo studijas užsienyje pinigais ir geru žodžiu. Nepamiršo jo Juozapas ir mirties patale – paliko Andriui visą savo turtą[2].

Karui pasibaigus A. Sniadeckis daug jėgų eikvojo žemės reikalams. Nusiaubtiems namams ir ūkiui Baltupyje atgaivinti reikėjo įdėti nemažai triūso. Negana to, kaimynas Felicijonas Bienkunskis ėmė reikšti pretenzijas dėl žemės ribų[3].

Žiemą Sniadeckių šeima persikeldavo į Vilnių, kur gyveno įprastinį savo luomo žmonėms saloninį gyvenimą. Sniadeckių namuose svečiuodavosi universiteto profesoriai, miesto įžymybės.

[1] Frankas J. Atsiminimai apie Vilnių, p. 438.
[2] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 144.
[3] Ten pat, p. 145.

Sniadeckis tapo labai žymus ir gerbiamas Vilniaus gydytojas, buvo kviečiamas ne tik gydyti ligonių, bet ir pasisvečiuoti rengiamose linksmybėse. A. Sniadeckio amžininkai J. Frankas ir S. Moravskis (1802–1853), rašydami atsiminimus, nepraleido progos papasakoti skaitytojams apie panelę Liudviką Vendorf, kuri sužeidė profesoriui širdį. Draugo ir kolegos J. Franko paprašytas, A. Sniadeckis sutiko konsultuoti sunkiai sergančią panelę. Geras gydytojas ne tik gydo, bet ir išklauso, bendrauja su paciente – ir ši ligos istorija, piktų liežuvių pagražinta, buvo perpasakota poniai Konstancijai[4]. Viskas tuo ir baigėsi – nebeatsigavusi nuo sunkios ligos, L. Vendorf iškeliavo amžinybėn. Laidotuvių dieną A. Sniadeckis skaitė paskaitą, tačiau negalėjo sulaikyti ašarų, kai po gedulingų mišių ėmė skambinti bažnyčios varpai[5].

Mokslai universitete tekėjo įprastine vaga. Nepaisydamas sunkumų asmeniniame gyvenime ir pašlijusios sveikatos, A. Sniadeckis vėl įsitraukė į akademinę rutiną. Pačioje metų pradžioje buvo atgaivintas dar 1806 metais nustojęs eiti *Dziennik Wileński*. A. Sniadeckis su dideliu entuziazmu ėmėsi atgimusio laikraščio reikalų[6]. Net ir profesoriaus sūnus Juozapas užsikrėtė tėčio entuziazmu – būdamas 16 metų, parašė savo pirmąjį straipsnį[7]. A. Sniadeckis *Dziennik Wileński* publikavo paskaitą apie kaloriką, kurią kovo mėnesį buvo skaitęs Universitete per viešą susirinkimą[8].

Universitete bendros žinių vertinimo sistemos nebuvo. Viena populiariausių buvo penkių balų sistema, nuo aukščiausio įvertinimo *gruntowny* (*pilnai*), tada *bardzo dobry* (*labai gerai*), *dobry* (*gerai*), *mierny* (*pusėtinai*) ir *mały* (*mažai*). 1815 metų sausio 18 dieną vyko chemijos egzaminas. Studentas Adomas Mickevičius išlaikė egzaminą, buvo įvertintas *labai gerai*[9].

Profesorius Andrius Sniadeckis stengėsi kuo greičiau užbaigti žiemos sesijos egzaminus – laisvalaikiu norėjo pasigydyti mi-

neralinių vandenų gydykloje. Pakeliui į Karlsbadą užsuko į Poznanę – sutvarkyti formalumų dėl brolio Juozapo palikimo. Valdiški reikalai atėmė daugiau laiko, nei buvo tikėtasi – ir teko atsisakyti kelionės į sanatoriją[10].

Po karo imta ypač smarkiai kontroliuoti universiteto veiklą, kadangi Rusijos administracija apkaltino universitetą prancūzų antplūdžio metu siekus atkurti senąją respubliką. Pasirodo, kai artėjo Napoleono armija, dalis profesorių pasitraukė į Peterburgą, apie tai neinformavę rektoriaus. J. Sniadeckis tokį jų pasitraukimą vertino kaip tarnybinį nusižengimą ir tuo pretekstu vėliau atsisakė padidinti jiems atlyginimą. Rusijos švietimo ministras laikėsi priešingos nuomonės: bėgliai tuo parodę patriotizmą ir ištikimybę Rusijai. Tarp rektoriaus ir ministro kilo konfliktas. Ministrą palaikė pats imperatorius. Buvo pasirūpinta atsikratyti rusams nepalankių dėstytojų. Pirmiausia buvo pašalintas rektorius Jonas Sniadeckis (1815 m. vasario 13 d.)[11]. Šią istoriją dalis visuomenės vertino kaip susidorojimą su lenkų patriotu, kiti – kaip neįžvalgumo ir aklo užsispyrimo rezultatą[12].

Atleidus J. Sniadeckį iš pareigų, laikinai eiti rektoriaus pareigas buvo paskirtas I. Lobenveinas, tačiau jis tegalėjo vadin-

[4] Pamiętniki d-ra Jozefa Franka, t. 3, p. 89–91.

[5] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 144.

[6] Ten pat, p. 151.

[7] Śniadecki J[ozef]. O zwierzętach zaginionych // Dziennik Wileński. – 1815, t. 2, nr 1, p. 67.

[8] Śniadecki J. Objasnienie niektórych punktów w nauce o ciepliku: rzecz na posiedzieniu Akademickiem Uniwersytetu Wileńskiego dnia 15 marca 1815 roku czytana przez... // Dziennik Wileński. – 1815, t. 1, nr 4, p. 379–390.

[9] Piročkinas A. Devyneri Adomo Mickevičiaus metai, p. 49; Regestr studentów chodzących na chemię, 1814–1822. – MAB RS F 9-123.

[10] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 151.

[11] Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940, p. 11.

[12] Piročkinas A. Devyneri Adomo Mickevičiaus metai, p. 38.

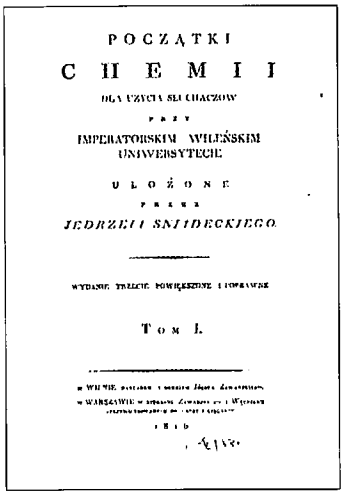

POCZĄTKI

CHEMII

IMPERATORSKIM WILEŃSKIM UNIWERSYTECIE

ULOŻONE

PRZEZ

JEDRZEIA ŚNIADECKIEGO.

TOM I.

25. *Chemijos pradmenys*, 3-ias leidimas, 1816 metai

tis rektoriaus pavaduotoju, nes tuo metu universiteto rektoriai buvo renkami[13].

Tose pačiose patalpose kaip Terapijos ir Chirurgijos klinikos, 1815 metais buvo įsteigta Akušerijos klinika. Klinikoje buvo septynios lovos (vėliau, apie 1821 metus, jų padaugėjo iki dvylikos). Klinikai vadovavo akušerijos profesorius, jį pavaduodavo adjunktas. Klinikoje dirbo ordinatorius ir akušerė, kuri gyveno prie klinikos ir galėjo būti pakviečiama bet kuriuo laiku. Gimdyvę kuruodavo baigiamojo kurso studentas, kuris pildydavo ligos istoriją, dalyvaudavo gimdyme, slaugydavo po gimdymo. Klinikoje kasmet gimdydavo nuo keturiasdešimt iki septyniasdešimt moterų[14].

Žemės reikaluose A. Sniadeckio būta labai skrupulingo administratoriaus, kaupusio visus, net pačius smulkiausius dokumentus apie ūkio išlaidas ir pajamas. O koks gi buvo savo baudžiauninkams Vilniaus universiteto profesorius ir labai vertinamas gydytojas? Pasirodo, santykiai ne visuomet buvo geri.

Tarp pono Sniadeckio ir jo baudžiauninkų nebuvo to tarpusavio supratimo ir geranoriškumo, kurio vis daugiau rodė Lietuvos bajorai[15].

1815 metais byla su F. Bienkunskiu buvo baigta – jo žemė išparduota, ginčytina teritorija perėjo A. Sniadeckio nuosavybėn. Likimo ironija: F. Bienkunskis užsimušė parkritęs ant teismo laiptų, kai buvo nagrinėjama jo byla[16].

Praėjo devyneri metai, ir skaitytojai sulaukė pataisyto ir naujausiomis chemijos žiniomis papildyto trečiojo chemijos vadovėlio leidimo. Cenzoriaus leidimas buvo pasirašytas birželio 24 dieną, *Chemijos pradmenų* vadovėlis dienos šviesą išvydo Juozapo Zavadskio (1781–1838) spaustuvėje Vilniuje.

Chemijos pradmenys
Pratarmė trečiajam leidimui

Chemija mūsų laikais tapo mėgstamu tikrųjų pelningo verslo gerbėjų užsiėmimu ir puoselėjama visame pažangiame pasaulyje. Su ja susiduria tūkstančiai, taigi ji tobulėja ir keičiasi beveik kasdien. Todėl trečioji šio puikaus mokslo vadovo laida, tarnaujanti mano betarpiškam mokymui, tapo būtina. Nuo 1807 metų, kai antrą kartą išleidau chemijos pagrindus, buvo atrasti kai kurie nauji elementai, pataisytos ir praplėstos ankstesnės žinios, susitarta dėl labai svarbių ir dideles viltis teikiančių taisyklių; pats mokslas ženkliai pasikeitė, stipriau ir ant patikimesnio pamato atsirėmė. Man tereikėjo kai ką pridėti, kai ką atmesti; kai kurias rašinio dalis reikėjo paredaguoti, kitas visai perdirbti. Pavyzdžiui, sėkmingas metalų gavimas iš potašo ir kitų metalų oksidų gerokai praplėtė mūsų mokslo ribas ir leido pažinti keletą

[13] Piročkinas A. Devyneri Adomo Mickevičiaus metai, p. 11.
[14] Biziulevičius S. Medicinos mokslas senajame Vilniaus universitete, p. 77.
[15] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 146.
[16] Ten pat, p. 148.

naujų elementų, apie kurių egzistavimą vargu ar kas nors galėjo pagalvoti. Elektros panaudojimas cheminiam skaidymui, artimesnė pažintis su jos įtaka reakcijoms paaiškino labai daug reiškinių ir leido geriau pažinti kai kurių medžiagų, į kurias kartais žiūrėjome kaip į vienalytes, kartais kaip į sudėtines, prigimtį. Iki šiol negaliu sutikti su Bercelijumi, kad elektrinis pritraukimas arba atstūmimas yra visais atvejais gimininingumo priežastis. Šio švedų chemiko mokslas yra nuostabiai apgaulingas ir žavintis; gal ir būčiau jį pateikęs savo aiškinimuose, jei nebūčiau įsitikinęs, kad tas pritraukimas ir atstūmimas yra visai kitos prigimties.

Ir gimininingumo moksle atsirado svarbių permainų. Pirmiausia suabejota garsiojo Bertoleto mokslu, nes buvo atlikti dvigubo ryšio nutraukimo, pridedant trečią kūną, bandymai; ***kartoju*** *– atsirado naujas ir puikus cheminių ryšių mokslas, kuris yra reikšmingiausia mūsų amžiaus pažanga chemijoje. Prisotinta druska, kurią pirmasis atradėjas palaikė mažiau sudėtinga medžiaga nei druskos rūgštis, iš kurios ji gaunama ir kuriai Bertoletas kaip pirminę medžiagą priskyrė deguonį, atgavo savo ankstesnio paprastumo privilegiją, dėl to didelė dalis aiškinimų įgavo kitokią išraišką. Atsiranda, tiesą sakant, chemikų, kurie stipriai priešinasi šiai naujovei, tarp jų neseniai buvau ir aš. Tačiau dėl to, kad pagrindinis Bertoleto teorijos teiginys remiasi aiškinimu, jog deguonis iš rūgščių labai menkai pereina į bazinius savo junginius, o veiksmingiausi atskyrimo būdai iš jo negali išskirti nė atomo; tenka savimeilę paaukoti teisybei ir atsižadėti ankstesnės, nors ir labai pamėgtos, nuomonės.*

Nauji stebėjimai privertė mane praplėsti ir pakeisti mokslą apie šviesą, kurios įtaką cheminiams junginiams vis geriau pažįstame. Dėl tos pačios priežasties turėjau šiek tiek išplėsti ir paaiškinti traktatą apie kaloriką; pridėjau glaustą traktatą apie elektros pagrindus ir jos ryšį su cheminiais reiškiniais, jį papildžiau trumpu mokslu apie spindulinguosius elementus, kuriuo

parėmiau sprogimo ir šūvių teoriją. Atnaujinau net ir savo seną tirpumo teoriją. O visą traktatą apie degimą išmečiau ir atsisakiau medžiagų skirstymo į degias ir nedegias, nors jis jau buvo įprastas ir plačiai naudojamas, tačiau toks skirstymas neatitinka dabartinio požiūrio į medžiagų degimo procesą ir ugnį. Trumpai sakant, stengiausi kiekvieną mokslo dalį pateikti kuo tiksliau ir pagrįsti naujausiais atradimais. Gali būti ir tokių naujovių, kurios manęs dar nepasiekė.

Apie dalykus, kurie prieštarauja mano įsitikinimams, kuriuos laikau neįrodytais arba klaidingais, neužsimenu.

Be minėtų temų, mano veikale nerasite tų smulkmenų, kurios reikalingos raštiškam mokslo aiškinimui. Kadangi šią spragą užpildžiau žodžiu paskaitose, nemačiau prasmės dėstyti raštu. Visas mokslo kursas ribojamas vienais mokslo metais, todėl bendrų ir svarbiausių dėsningumų ribos neperžengia. Gaila, kad toks platus ir pritaikomas įvairiausioms mokslo ir technikos sritims mokslas nėra dėstomas dviejuose pagrindiniuose kursuose; arba bent jau pateikiamas kaip cheminės technologijos kursas greta bendrosios chemijos. Gaila, kad tikslieji mokslai, kurie visuose mokslininkų susibūrimuose yra ypač puoselėjami, netinka mūsų skoniui ir iki šiol neatkreipė į save Tarybos dėmesio.

Įtraukus į mokslą naujų reiškinių ir artimiau pažinus senuosius, pareikalavau padaryti kai kuriuos pakeitimus anksčiau vartotuose žodynuose. Ir šiuose pakeitimuose laikiausi anksčiau priimtų taisyklių – stengiausi, kiek galima, vartoti gimtąją kalbą. Tiesa, kai kuriems mūsų rašytojams nepatiko mano chemijos terminai ir vietoj jų jie siūlė savuosius; bet vieni iš jų, mano nuomone, gadina ir įžeidžia kalbą, kiti blogai išreiškia tai, kas reikalinga, o dar kiti visai nereikalingi. Nepateikiu konkrečiu pavyzdžių todėl, kad nenoriu ko nors įžeisti, prieš tuos terminus neturiu išankstinio nusistatymo; tiesiog man atrodo, kad palikus juos pačius sau ir viešajai nuomonei, pražus pačiame savo jau-

nystės žydėjime; bet aš myliu gimtąją kalbą, todėl negaliu žiūrėti be gailesčio ir pasibjaurėjimo, kaip ji iškraipoma ir dažnai negailestingai mušama didesnės dalies šiuolaikinių rašytojų. Nelaimei, tas baisus kalbos kankinimas pirmiausia užgimė moksliniuose žodynuose ir iki šiol juose tvirčiausiai laikosi, taip visur prigijo, kad plinta kaip tikra epidemija ir jau braunasi į kasdieninę kalbą. Jei šiandieną prisikeltų kuris nors ankstesniųjų lenkų mūzų numylėtinis, vargu ar sugebėtų ką nors perskaityti be vertėjų pagalbos; dėl naujos ir vis keičiamos rašybos kūrėjų pastangų jam tektų iš naujo mokytis kalbos. O jei mokslininkas ar protingas svetimšalis peržiūrėtų mūsų veikalus, tai suprastų, kad nei kalbos, nei stiliaus, nei rašybos neturime; arba mažiausiai, kad kiekvienas mūsų pats viską sukuria. Mūsų tėvai viso to nežinojo, o mes patys tik neseniai atsiradome iš klajoklių genčių. O juk tai tiesa, kad mūsų kalba tarp šiuolaikinių yra viena iš turtingiausių ir stipriausių, netrūksta mums ir rinktinių, ir tikrai pavyzdingų rašytojų, tačiau jais niekas nenori sekti todėl, kad mūsų tautinė liga yra prieštarauti visada ir viskam ir laikytis tik savo nuomonės, ji mūsų dar nepaliko ir tuo mus išskiria iš kitų.

Nenoriu pretenduoti į tai, kad mano sudarytas žodynas yra toks geras, kad nereikalautų jokių pataisymų; taip manantis ras atsakymą korektūroje, kurią pats atlikau. Tačiau iš esmės laikau savo apibrėžimus geresniais už tuos, kurie iki šiol vartojami, ir manau, kad tada, kai kasdienėje kalboje nėra reikalingo žodžio (apibrėžimo), o jis būtinai reikalingas, geriau pavartoti kokį nors iš esančiųjų, nors ir nelabai tinkamą. O dabar tik ir kuriame naujadarus, draskome jais ausis ir žalojame kalbą. Darome žalą ir mokslui, ir kalbai. Mokslui todėl, kad, užuot paaiškinę, darome jį sunkiau suprantamą; užuot pagražinę – subjaurojame; užuot išlyginę – pašiurkštiname, o kalbai todėl, kad, užuot dariusi pažangą, [...] ji pasišiaušia ir sulaukėja, kiekvieną atstumdama ir gąsdindama.

Yra tarp naujos mokslinės terminijos kūrėjų ir tokių, kurie labai apgailestauja, kad pas mus nėra kokios nors ypatingos valdžios ar tribunolo, kurie tartų paskutinį žodį apie išgalvotą žodžių svarbą, arba savo antspaudu ją sustiprintų, kaip monetą pinigų kalykloje; tačiau aš dėkoju Apvaizdai, kad mus apsaugojo nuo tokios nelaimės. Todėl, kad dėl išplitusios kalbos perdirbimo ligos tai būtų paskutinis gėdos, luošumo, o gal ir mirties nuosprendis. Iki šiol bent jau visuomenė ir geras skonis yra švarios mūsų tėvų kalbos nesugadinti sargai. Iki šiol visus jos priešus ir kenkėjus galima iškviesti į šį teismą; iki šiol kiekvieną blogą žodį galima pataisyti arba išjuokti; tačiau jei būtume pasmerkti amžinam tylėjimui, turėtume užsiklijuoti ausis. Tad tebūna man leista gerbiamųjų bendradarbių šalia mokslo prašyti, o mokinius perspėti, kad ateityje daugiau rūpintųsi mokslo tobulinimu bei platinimu ir duotų ramybę kalbai; ir taip geriau susitaikys su senesniais ir pakankamai pas mus prigijusiais apibrėžimais.

Rašyta Vilniuje gegužės mėnesio 10 dieną 1816 metais.[17]

Universitete didžiausia naujiena buvo rektoriaus rinkimai – lapkričio 16 dieną visuotiniame profesorių susirinkime balsų dauguma buvo išrinktas Simonas Malevskis[18]. Naujojo rektoriaus aplankyti atėjęs kuratorius J. A. Čartoriskis sutiko pasižvalgyti po universitetą, apsilankyti paskaitose. Tokia garbė teko ir chemijos paskaitai. Studentai, išvydę tokius aukštus svečius, pagarbiai nuščiuvo ir, neslėpdami smalsumo, stebėjo kuratorių. Profesorius Sniadeckis, visuomet išliekantis ramus, šį kartą negalėjo suvaldyti jaudulio kuratoriaus akivaizdoje. Pasibaigus paskaitai, kuratorius uždavė kelis klausimus. Stu-

[17] Śniadecki J. Początki chemii (...). – Wilno; Warszawa: Nakł. i druk. J. Zawadzkiego, 1816, t. 1, p. I–IX. – Vertė R. Paulavičius.

[18] Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940, p. 18.

dentai, po paskaitos aptarinėję įvykį, nusprendė, kad kuratoriaus chemijos žinios yra ne kokios[19].

Savo patyrimu A. Sniadeckis mielai dalijosi su Mykolu Homolickiu (1791–1861), kuriam 1816 metais buvo paskirta dėstyti fiziologiją. Paskaitų kursą jaunasis dėstytojas skaitė remdamasis A. Sniadeckio *Organinių būtybių teorija*, nuolat ją papildydamas naujausiais mokslo laimėjimais[20]. Po kelerių metų M. Homolickis parengė bendrosios ir specialiosios fiziologijos paskaitų kursą[21].

Nei naujos vadovėlio laidos rengimas, nei veikla universitete negalėjo nustelbti tų emocijų, kurias kėlė politinis gyvenimas. Lietuvos bajorų viltys pasiekti vienokios ar kitokios formos nepriklausomybę nuo Rusijos, iki tol sietos su Napoleono Prancūzija, nors po legendinės kariuomenės žlugimo ir nebuvo visiškai palaidotos, bet nugrimzdo į gilų feodalinės-monarchinės Europos pogrindį. Lietuvoje, kaip ir visoje Europoje, kūrėsi daugybė legalių ar pusiau legalių organizacijų, būrelių, draugijų ir sąjungų. Daugumos organizacijų narius vienijo priesaikos, sąlygotos visuotinio nepasitikėjimo ir nuolat tykojančių persekiotojų. Paslaptingumas tapo beveik madingas. Po Vienos kongreso (1815 m.) prasidėjusio naujo laikotarpio atgarsius vienas žinomiausių Andriaus Sniadeckio mokinių Ignotas Domeika taip aprašė: „*Didelė ir nuolatinė konspiracija anuo metu buvo apėmusi visą Europą* (...). *Daugėjo slaptų draugijų ir tamsiuose užkampiuose kunkuliavo politinis gyvenimas. Buvo ieškoma atramos priesaikose, kuriomis tikėta; štiletais, intrigomis* (...) *buvo stengiamasi, kiek tai buvo įmanoma, apsaugoti draugijas nuo išdavystės. Masonai, karbonarai etc. griovė draugiškų tarpusavio santykių pagrindus. Kaip apsupant ir paimant tvirtovę, taip naikinant laisvus nuo savivalės* [žmones], *buvo dedamos minos ir kontraminos, nuo atviro despotizmo buvo einama prie slaptos pogrindinės veiklos, nuo poli-*

tinių suvaržymų ir inkvizicijos – prie slapto magistro ir slaptos tarnybos teroro..."[22]

Kadangi legaliai steigiamoms organizacijoms caro valdžia kėlė labai didelius reikalavimus, Vilniuje būta nemažai draugijų, kurios veikė pusiau slaptai ar visai nelegaliai. Iš jų labiausiai pasižymėjo masonų draugija.

Pirmoji masonų ložė Vilniuje įsikūrė 1778 metais ir vadinosi *Gerasis ganytojas*. Po 1789 metų masonai Lietuvoje nustojo veikę. Ložė buvo atkurta tik 1812 metais ir pavadinta *Uolusis lietuvis*. Jai vadovavo profesorius M. Mianovskis, nariai buvo profesoriai P. Norvaišas, J. Boguslavskis, G. E. Grodekas, Leonas Borovskis (1784–1846) ir kiti. Ložės, tada vienijusios 114 narių, tarp jų nemažai Vilniaus universiteto profesorių, veikla suaktyvėjo tik 1816 metais. Nėra žinių, ar abu broliai Sniadeckiai priklausė masonų ložei[23].

Būtent universiteto atstovai masonų ložėse kėlė sumanymą reformuoti masonų veiklą, atsisakyti archajiškų ritualų ir misticizmo, daugiau dėmesio skirti labdarai, švietimui, socialinei veiklai, remti gabius neturtingus studentus. Taip susiformavo *Uoliojo lietuvio* atskala *Reformuotas uolusis lietuvis*[24].

Lietuvos ir Lenkijos masonai XIX amžiaus pradžioje tapo svarbiais išsivaduojamojo judėjimo organizatoriais. Masoniš-

[19] Mościcki Henryk. Z „Dziennika" Teodora Krasińskiego, 1816, 1817, 1818 // Rocznik Towarzystwa Przyjaciól w Wilnie, rok 1910. – 1911, t. 4, p. 102–117.

[20] Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940, p. 60.

[21] Homolicki M. Physiologia. Generales et speciales adnotationes. – Wilno, 1819–1820. – Rankraštis. – VUB RS F26-3692.

[22] *Cit. iš:* Aleksandravičius E., Kulakauskas A. Carų valdžioje: XIX amžiaus Lietuva. – Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 120. – (Toliau – Aleksandravičius E., Kulakauskas A. Carų valdžioje).

[23] *Cit. iš:* Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 166.

[24] Aleksandravičius E., Kulakauskas A. Carų valdžioje, p. 122.

kojo slaptumo ir paslaptingumo ritualai su grėsmingomis priesaikomis, nors ir atrodė atgrasūs ir nepriimtini šviesuomenei, įkvėpė vėlesnes partijas ir politines organizacijas, priverstas veikti pusiau legaliai. Masonų veikiamos kūrėsi slaptos draugijos, žadinusios patriotinę dvasią ir pasipriešinimą rusų valdžiai.

Dar 1816 metais rugpjūčio mėnesį Vilniuje praeiviai pamatė ant gatvės grindinio besimėtančius lapelius. Jie vadinosi *Wiadomości brukowe czyli Rozmowa na placu pod ratuszem wielkiego X z malym x* (*Grindinio žinios arba Didžiojo X pokalbis su mažuoju x aikštėje prie rotušės*). Netrukus vėl buvo primėtyta tokių pat lapelių, ir tai jau buvo antrasis *Wiadomosci brukowe* numeris – *Wiadomości brukowe czyli przechadzka na Zamkowej Górdze* (*Grindinio žinios arba Pasivaikščiojimas po Pilies kalną*). Tekstų autorius, kaip vėliau paaiškėjo, buvo Ignotas Emanuelis Lachnickis (1793–1826), tuo metu ėjęs dvidešimt trečiuosius metus[25].

[25] Lachnicki Emanuel // Polski Słownik Biograficzny. – Kraków, 1971, t. 16/1, z. 68, p. 397–398.

X SKYRIUS.

Nenaudėlių draugija – Straipsniai medicinos tema – Satyrinė publicistika – Rovnopolis – Sofijos ir Mykolo Balinskio santuoka – *Organinių būtybių teorijos* vertimas į vokiečių kalbą – Mintys apie užtarnautą poilsį

ANDRIUS SNIADECKIS, nors ir stengėsi būti kuo toliau nuo politikos, mielai dalyvavo universiteto susibūrimuose. Jo širdžiai tapo artima viename renginyje išsakyta idėja: įkurti draugiją, kuri būtų pagrįsta humoru ir gera nuotaika.

Neilgai trukus buvo aptartos naujos draugijos veiklos kryptys. Pagrindiniai idėjos iniciatoriai buvo Kazimieras Kontrimas (1777–1836), Jokūbas Šimkevičius (?–1818) ir L. Borovskis, prie jų mielai prisidėjo ir pats A. Sniadeckis.

Amžininkas Stanislovas Moravskis stebisi, kodėl draugija pasivadino „*Nenaudėlių*" vardu, juk „*visi iki vieno priklausė krašto dvasinio gyvenimo elitui*"[1].

Nenaudėlių draugija tapo atsvara nuo 1812 metų Vilniuje veikusiai masonų ložei *Uolusis lietuvis*, kuri buvo atitrūkusi nuo socialinės tikrovės, kultūrinio gyvenimo ir paskendusi misticizme[2].

Kaip buvo įprasta tuo laiku – reikėjo kuo daugiau slaptumo, tačiau tai buvo padaryta ir su humoru, ir su pagarba Lietuvos proistorei. Kadangi nariai turėjo pasirašinėti ir kreiptis vieni į kitus tik slapyvardžiais, vardus pasirinko iš lietuvių mitologijos. Ši idėja greičiausiai kilo Vilniaus universiteto bib-

[1] Moravskis S. Keleri mano jaunystės metai Vilniuje: atsiskyrėlio atsiminimai (1818–1825). – Vilnius: Mintis, p. 399. – (Toliau – Moravskis S. Keleri mano jaunystės metai Vilniuje).

[2] Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940, p. 29.

26. Šubravcų draugijos kodekso titulinio puslapio iliustracija, iš: *Bieliński J. Szubrawcy w Wilnie (1817–1822)*, 1910 metai

liotekininkui K. Kontrimui. Buvęs T. Kosciuškos sukilimo dalyvis ir liberalas turėjo nemenkos įtakos universiteto ir miesto literatūriniam, moksliniam bei visuomeniniam gyvenimui[3]. A. Sniadeckis buvo pavadintas *Sutvaru*, K. Kontrimas – *Pokliumi*, J. Šimkevičius – *Perkūnu*, L. Borovskis – *Pergrubiu*, M. Balinskis – *Aušlaviu*[4].

Lietuvių mitologijoje aukščiausiajam Dievui buvo suteikiami įvairūs vardai ir, kaip rašo S. Daukantas, vienas tų vardų buvo *Sutvaras* (nuo žodžio „*sutverti*")[5]. Vardas A. Sniadeckiui nebuvo suteiktas atsitiktinai – nariai įvertino pirmininko asmenybę.

Draugijai reikėjo leidinio, kuriame nariai galėtų skelbti rašinius. Kilo mintis oficialiu draugijos leidiniu pasirinkti *Wiadomości Brukowe*, kuris tiesiog buvo sutvertas draugijos tikslams. I. E. Lachnickis gavo *Dzidzis Lado* slapyvardį[6]. Kiekvienas draugijos narys buvo įpareigotas per dvidešimt

dienų parašyti bet kokio turinio straipsnį į *Wiadomości Brukowe*[7].

Pirmuosiuose dviejuose numeriuose, kuriuos Vilniaus universiteto absolventui išleisti padėjo K. Kontrimas, buvo spausdinami feljetonai iš Vilniaus gyvenimo, paskalos. Stilius buvo lengvas, su gausybe aliuzijų į tuometinį Vilniaus gyvenimą, kurių atvykėlis ar kitų laikų žmogus nesuprastų. Naujų *Wiadomości Brukowe* numerių tuojau pat pasigedo Vilniaus visuomenė[8].

1817 metais birželio mėnesį buvo priimtas draugijos kodeksas[9].

K. Kontrimas išleido trečiąjį laikraščio numerį, bet tai įvyko tiktai gruodžio mėnesį. Vėliau *Wiadomości Brukowe* reguliariai ėjo kiekvieną šeštadienį iki pat 1822 metų birželio 22 dienos.

Nenaudėlių draugijai priklausė trisdešimt narių, kurių dauguma buvo Vilniaus universiteto profesoriai ir žymiausi Vilniaus intelektualai.

Draugijos nariai buvo pasidaliję į dvi grupes: urbanus (miestiečius), kurie sudarė draugijos branduolį, ir rustikanus (kaimiečius), kurie palaikė ryšį ir draugijos branduolį per renkamus globėjus[10].

[3] Piročkinas A. Devyneri Adomo Mickevičiaus metai, p. 37.

[4] Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje saugomas Nenaudėlių draugijos fondas, kuriame yra tipografiniu būdu atspausdintas 36 vardų sąrašas. Prie kai kurių vardų ranka pirašytos žmonių pavardės. LMAB RS F 3122 (3).

[5] Dundulienė P. Senovės lietuvių mitologija ir religija. – Vilnius: Mokslas, 1990, p. 15.

[6] Lachnicki Emanuel // Polski Słownik Biograficzny. – Kraków, 1971, t. 16/1, z. 68, p. 397–398.

[7] Bieliński J. Szubrawcy w Wilnie (1817–1822): zarys historyczny. – Wilno: Nakł. Korwina, 1910, p. 46.

[8] Ten pat, p. 62.

[9] Ten pat.

[10] Moravskis S. Keleri mano jaunystės metai Vilniuje, p. 467.

Nenaudėlių draugija per savo laikraštį *Wiadomości Brukowe* šalia jau ir taip būdingo Vilniui polinkio juoktis ir linksmintis siekė pašiepti anuometines Lietuvos ydas bei vietinių matadorų nuodėmeles – beje, jų pačių labui. Humoristinius rašinius draugijos nariai siuntė iš visų Lietuvos kampelių[11].

Tarp nepritariančiųjų naujajam satyriniam laikraščiui buvo J. Frankas. Savo nuomonę Vilniaus gydytojas dėstė ne tik aplinkiniams ir kolegoms, bet ir įamžino atsiminimuose: „*Jau keletą metų einantis labai prastas laikraštpalaikis „Brukowe wiadomości" nebaudžiamas kėlė į viešumą šeimų paslaptis, įžeidinėjo garbingus žmones, neprisidėjusius prie vadinamųjų reformatorių sektos.*"[12]

Wiadomości Brukowe taikliai apibūdino jų skaitytojas Stanislovas Moravskis: „*Šis laikraštis, geriausiai ir tikriausiai tik Lietuvoje suprastas ir suvoktas, dėl viso savo sąmojo mūsuose turėjo iki šiol neregėtą pasisekimą. Jį graibstyte graibstė visame krašte. Būtum jį radęs ir dvare, ir smuklėje. Bajoras ant užburto kastuvo* (taip atrodė laikraščio vinjetė – B. R.) *prasiskverbdavo visur – ir į miestą, ir į kaimą, be atvangos skleidė paskalas ir be gailesčio tyčiojosi iš kiekvieno. Visų smalsumą dar didindavo paniška baimė: ar nesuras ten savojo portreto? Ir nieko stebėtina! Šubravcų prezidentas buvo Andrius Sniadeckis, pasauliui savo mokslingumu žinomas vyras, žmogus, kupinas originalaus sąmojo* (...). *Kartoju dar kartą – visi žmonės, Lietuvoje garsėję arba savo sąmoju, arba mokslu, priklausė Šubravcų draugijai* (...). *Tačiau šiandien retas kuris be išsamesnio komentaro sugebėtų išmatuoti visą ten šėlusios ironijos, druskos ir jumoro jūrą* (...). *Mūsų įpėdiniams sunku bus jį suprasti* (...). *Tiesa, ir anuo metu ne visuomet Vilniuje visi suprasdavo, kas buvo vieno ar kito pokšto objektas – juk rašinį atsiųsdavo iš Polocko, Vitebsko, Šiaulių ar Gardino* (...)"[13]

Pagaliau Andrius Sniadeckis galėjo pagąsti plunksną.

27. *Wiadomości Brukowe* vinjetė, 1817 metai

Draugijos nariai laikėsi tuo metu ir madingo, ir reikalingo slaptumo. Dauguma žinučių ir straipsnelių buvo net be slapyvardžio. Andrius Sniadeckis keletą savo rašinių pasirašė *Bogumilo Uvažnickio, šlėktos iš Ašmenos* bei *Bogumilo Aquafončio, su Kastuvo herbu* slapyvardžiais[14].

Ne visas laisvalaikis galėjo būti skirtas satyriniam laikraščiui. Vilniaus medicinos draugijos leidinyje buvo aprašyta 1812–1813 metais sukaupta Vilniuje siautėjusios karštligės gydymo patirtis[15], Varšuvos medicinos draugijos leidinyje paskelbas straipsnis apie šlapimo akmenį[16]. Bet štai ir vėl – linksmas būdas padėjo suderinti gydytojo ir rašytojo talentą: laikraštyje *Wiadomości Brukowe* buvo paskelbtas moksliniu sti-

[11] Moravskis S. Keleri mano jaunystės metai Vilniuje, p. 339.

[12] Frankas J. Atsiminimai apie Vilnių, p. 532.

[13] Moravskis S. Keleri mano jaunystės metai Vilniuje, p. 400.

[14] Visi A. Sniadeckio satyriniai rašiniai iš *Wiadomości Brukowe* buvo pateikti 1840 metais išleistame jo darbų rinkinyje: Baliński M. Dzieła Jędrzeja Śniadeckiego, t. 4–6.

[15] Śniadecki J. Krótkie opisanie gorącki, jaka panowała w r. 1812 i 1813 tak w miesciu Wilnie, jako i w całej Litwie // Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Wileńskiego. – 1818, t. 1, p. 79–101.

[16] Śniadecki J. O ratrzymaniu uryni z przyczyny kamienia jegnej tylko nerki // Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego. – 1818, t. 1, p. 167–191.

liumi parašytas straipsnis apie pavojingą ligą *juromaniją*. Tik perskaitęs kelis lapus skaitytojas galėjo suprasti, kad autorius kalba apie Lietuvoje ir Lenkijoje paplitusią „*savo teisumo*" ligą, kuri yra labai užkrečiama, ją sunku pagydyti[17].

A. Sniadeckis rimtai susiginčijo su kunigaikščiu Aleksandru Chodkevičiumi (1776–1838) dėl chemijos terminijos, tad skaitytojai Lietuvoje ir Lenkijoje turėjo galimybę susipažinti su abiejų autorių nuomonėmis[18]. Kunigaikštis labai domėjosi chemija, Varšuvoje išleido septynių tomų knygą *Chemia przez Alexandra Hrabią Chodkiewicza* (...)[19].

1818 metai buvo ypač derlingi satyriniais A. Sniadeckio darbais. Per vasaros karščius subrandintos mintys įkvėpė *Wiadomości Brukowe* „filosofinę" rubriką *Próżniacko-filosoficzna porż po bruku* (*Tingus filosofiškas pasivaikščiojimas grindiniu*). Rubrika išliko iki pat 1821 metų ir apėmė 31 rašinį, kurio tematika buvo labai įvairi: Sentimentaliosios draugijos kodeksas ir jos pristatymas visuomenei, valkatos Guliverio, kuris irgi buvo Nenaudėlių draugijos narys, įspūdžiai iš kelionių, pažintiniai pasakojimai apie Trakus, globėjus šv. Martyną ir šv. Jurgį...

Daug laiko skyręs satyrinei kūrybai, A. Sniadeckis turėjo suspėti tvarkyti ir padidėjusį ūkį – įsigytą Rovnopolį, nemažą žemės sklypą Ašmenos apylinkėse[20].

Rūpesčiai dėl neseniai nusipirkto dvaro sutapo su dar vienu įvykiu šeimoje – gegužės 12 dieną susituokė vyriausioji duktė Sofija ir A. Sniadeckio kolega, „nenaudėlis" M. Balinskis. Iškilmės vyko Vilniuje, sutuoktuvių liudijimą pasirašė jaunosios dėdė Jonas Sniadeckis[21]. Jaunieji įsikūrė už 30 kilometrų nuo Vilniaus esančiame M. Balinskio Jašiūnų dvare.

Metams baigiantis darbų daugėjo: lapkričio 15 dieną prie universiteto buvo įsteigtas Medicinos institutas šimtui studentų, išlaikomų valstybės lėšomis. Baigę studijas jie buvo įpareigoti tarnauti valstybei septynerius metus. Nenorintiems

tarnauti buvo leidžiama grąžinti jiems išlaikyti skirtą sumą. A. Sniadeckis skaitė paskaitas.

Andrius Sniadeckis jau buvo nutaręs, jog 1822 metais išeis iš universiteto. Tačiau jo planai tikrai neatsispindėjo paskaitų metu, ir studentai, kaip ir anksčiau, klausėsi su didžiausiu susidomėjimu. Savo įspūdžiuose O. Slizenis neslėpė susižavėjimo: „*Chemijos salė buvo didelė, apskrita, su amfiteatriškai lanku kylančiais suolais. Gausi publika nuo apačios iki viršaus prie pat sienų pripildydavo salę. Apačioje prie ilgo stalo, apstatyto įvairiais chemijos prietaisais, pasidėjęs knygą ir sąsiuvinį, sėdėdavo orus, žilas senis, elegantiškas švaruolis, malonios veido išraiškos, besišypsąs, iš jo akių spindėdavo linksmumas ir kandžios ironijos atspalvis. Apskritai visa jo asmenybė, net savo didele į šoną nusukta nosimi, buvo didžiai simpatiška. Gausioje klausytojų minioje nebūdavo girdėti nė mažiausio šnabždesio. Visų akys ir ausys dėmesingai nukreiptos į apačioje sėdintį tauruįjį profesorių. Kai šis teikdavosi pašnibždomis prabilti, kiekvienas jo pasakymas, maloniai aidėdamas, aiškiai pasiekdavo tolimiausią ausį. Nepaprastu*

[17] Śniadecki J. Z medycyny: juromania. Choroba nie nowa, ale ciężka; dotąd przez żadnego lekarza nie opisana // Wiadomości Brukowe. – Wilno, 1818, nr 83, p. 105–108; nr 84, p. 109–111; nr 85, p. 113–115.

[18] Śniadecki J. List do redaktora „Pamiętnika Warszawskiego" o tworzeniu nowych wyrazów naukowych zwlaszcza w chemii, z powodu o sporu o nie z hr. Aleksandrem Chodkiewiczem // Pamiętnik Warszawski czyli Dziennik Nauk i Umiejentności. – 1817, r. 3, t. 8, p. 385–401; Chodkiewicz A. Odpowiedź na niektóre uwagi Jędrzeja Śniadeckiego, umieszczone w „Pamiętniku Warszawski" na miesiąc sierpien roku bieżącego [1817] // Pamiętnik Warszawski czyli Dziennik Nauk i Umiejentności. – 1817, r. 3, t. 9, p. 59–77.

[19] Chodkiewicz, Alexander. Chemija przez Alexandra Grabią Chodkiewicza Tow. Krol. Przyj. Nauk. – Warszawa: [s. n.]. – 1816, t. 1–3; 1817, t. 4–5; 1918, t. 6; 1820, t. 7.

[20] Rownopol // Słownik geograficzny królewstwa polskiego i innych krajów słowianskich. – Warszawa, 1888, t. 9, p. 825.

[21] In Imperio suae imperatiae maiestatis Alexandrii (...): [sutuoktuvių liudijimas]. – LMAB RS F 273 700.

išmanymu ir meile savo dalykui jis sugebėdavo patraukti dėmesį ir sužadinti klausytojams palankumą jo dėstomam mokslui. Ne kartą klausytojas ateidavo į paskaitą visiškai abejingas ar net nepalankus, bet, pasirodžius Sniadeckiui, pasigirdus jo paslaptingam balsui, abejingumas ir nepalankumas nykdavo, o praėjus valandai, kildavo gailestis, jog paskaita baigėsi, ir norėdavai dar kiek ilgiau girdėti šio mokyto senio tylų balsą."[22]

A. Sniadeckio bruožus, kurie kėlė pagarbą akademiniam jaunimui ir miesto visuomenei, aprašė T. Krasnickis: „*Tai didelio mokslo vyras, turįs didelį talentą aiškinti ir sujaudinti, labai garsus. Jis nuostabiai išmano mediciną. Vilniuje pirmasis ir labiausiai kviečiamas gydytojas. Didelę laiko dalį skiria pacientams, kurių turi nemaža, taip pat ir tarp žymiausių miesto asmenybių* (...)."[23]

Vardo dienos proga lapričio 30 dieną Nenaudėlių draugijos nariai pirmininką pasveikino šmaikščia poema[24], kurią parašė Antonijus Suchošliubskis, Jupiterio burtininkų narys.

Vokietijos mokslininkai įvertino A. Sniadeckio *Organinių būtybių teoriją*, veikalas vokiečių kalba buvo išleistas antrą kartą. Šį kartą tekstą iš lenkų kalbos vertė filosofijos mokslų daktaras profesorius Andreas Noibigas (Neubig). Vertėjas įžangoje labai palankiai atsiliepė apie veikalą, negailėjo pagiriamųjų žodžių autoriui, savo tėvynainiams patarė susipažinti ir su kitais lenkų mokslininkų veikalais[25].

Nepaisant mokslinių idėjų pripažinimo užsieniuose, populiarumo universitete, gerų santykių su bendraminčiais Nenaudėlių draugijoje, A. Sniadeckis prabilo apie pensiją. Jonas Sniadeckis jokiu būdu nenorėjo sutikti, kad brolis pasitrauktų iš universiteto. 1821 metų gruodžio 3 dieną jis rašė A. J. Čartoriskiui: „*Jau mano brolis nei paskaitų, nei kokių pareigų Universitete eiti nebegali, nes greitai užbaigs savo darbą: tokia galva ir plunksna bus tikras praradimas mokslui. Jei tik būtų galima*

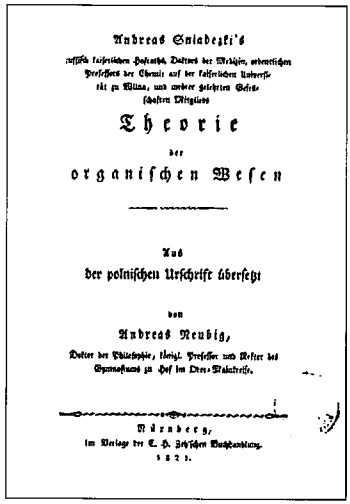

Andreas Sniadezki's

Theorie

der

organischen Wesen

Aus

der polnischen Urschrift übersetzt

von

Andreas Neubig,

Nürnberg,

1821.

28. *Organinių būtybių teorijos* vertimas į vokiečių kalbą, 1821 metai

ką sugalvoti, kaip sulaikyti jį universitete ir įtraukti į rašymą kai tik jam atsiras įkvėpimas ar noras, mūsų mokslui ir jaunimui tai atneštų labai daug naudos."[26]

[22] Piročkinas A. Devyneri Adomo Mickevičiaus metai, p. 33.

[23] Ten pat.

[24] Antonius Suchoschlubski. Do Sotworosa prezydenta Szubrawców. – [Wilno], [1821]. – LMAB RS F-273 1319.

[25] Sniadezki's A. Theorie der organiszen Wessen / aus Polnischen urschrift übersezt von A. Neubig. – Nürnberg: Verlage der C. H. Zeh'schen Buchhandlung, 1821, p. III–VI.

[26] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 212. – Vertė. R. Paulavičius.

XI SKYRIUS.

Ignotas Fonbergas – Rėzeknės meteorito tyrimas – Spindulingųjų draugija – Adomo Mickevičiaus eilėraštis – Dar kartą apie fizinį vaikų auklėjimą – Filomatų byla – Paskaitų cenzūra universitete – *Organinių būtybių teorija* prancūzų kalba – Jašiūnų dvaro ansamblis

KAD ir kaip stengėsi brolis atkalbinėti, penkiasdešimt ketverių metų „jaunėlis" neatsisakė minties pasitraukti į užtarnautą poilsį ir verstis tiktai gydytojo praktika bei ūkininkavimu. Pagrindinė priežastis, paskatinusi keisti aplinką – nesiliaujantys galvos skausmai. Tiesa, skausmai praeidavo išvažiavus į kaimą[1], tačiau juk be įspūdingų bandymų chemijos paskaitos būtų tokios nuobodžios... Nors ir atsisveikino su universitetu, A. Sniadeckis ir toliau domėjosi Chemijos katedros reikalais. Jis negalėjo likti abejingas savo 25 metų įdirbiui. Iš anksto buvo pasirūpinęs, kad katedrai vadovautų geriausias jo mokinys Ignotas Fonbergas (1801–1891), nusiuntė laišką Vilniaus universiteto tarybai prašydamas, kad būtų paskirta pensija Chemijos laboratorijos asistentui-laborantui Petrui Majevskiui, kuris turėtų būti pavaldus chemijos profesoriui. Universiteto tarybos posėdis įvyko rugsėjo 22 dieną. Buvo nutarta *„priimti P. Majevskį chemijos laborantu (nuo 1822 rugs. 1 d. iki 1823 rugs. 1 d.) ir mokėti jam 400 sidabrinių rublių per metus. Apie sprendimą pranešti chemijos paskaitas skaitančiam I. Fonbergui* "[2]. Savo mokinio ir sekėjo I. Fonbergo paskaitose A. Sniadeckis buvo ne kartą lankęsis[3]. Laisvu nuo darbų universitete metu abudu domėjosi Vilniaus mineralinio vandens savybėmis, ypač Druskininkų šaltiniais.

Ramybės nedavė nepelnytai atmestas cheminis platinos rūdos tyrimas, o smalsumą žadino prieš kelerius metus kolegos S. Jundzilo *Dziennik Wileński* paskelbtas darbas apie Rėzek-

nės meteoritą. Radęs laiko ir reikalingų cheminių medžiagų, Baltupio dvare A. Sniadeckis ėmė tirti Brahino vietovėje rastus meteorito mėginius. Savo darbo aprašymą ir išvadas paskelbė *Dziennik Wileński*[4]. Tyrimą aprašė plačiai, 10 gramų meteorito sudėtį pateikė lentelėje:

Silicis	3,630
Siera	0,070
Geležis	5,149
Nikelis	0,762
Silicis	0,488
Aliuminis	0,060
Iš viso	0,159

Išvadose pirmiausia apžvelgė tuo metu pripažintas meteoritų atsiradimo teorijas. Daugumą jų A. Sniadeckis kritikavo. Pritarė teorijai, jog meteoritai yra nuo didesnių kūnų atskilusios dalys, kurios, skriejusios erdvėje dideliu greičiu, pateko į Žemę. Autorius aiškino, kad meteoritai ima švytėti tik patekę į Žemės atmosferą. Švytėjimas priklausąs nuo meteorito dydžio, lėkimo greičio ir nuo sluoksnio, per kurį lekia, tankio.

Vilniuje veikė nemažai studentų organizacijų, kurių sumanytojus buvo paveikę masonų moraliniai ir kultūriniai idealai. Dar 1817 metais buvo įkurta Filomatų (mokslo mylėtojų) draugija, vienijusi daugiausia iš smulkių bajorų kilusius stu-

[1] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 214.

[2] Mowa Śniadeckiego o chemii po łacinie. – [S. l., S. a.]. – LMAB RS F9-1495 (1–10 lap.).

[3] Bieliński J. Uniwersytet Wileński (1579–1831). – Kraków, 1899–1900, t. 3, p. 167.

[4] Śniadecki J. O żelazie meteorycznem Rzeczyckiem // Dziennik Wileński. – Wilno, 1822, t. 1, nr 4, p. 481–506.

dentus. Filomatų draugija, kurios idėjiniu vadovu tapo istorikas J. Lelevelis, savo veiklos pradžioje skelbė moralinio tobulėjimo, švietimo tikslus, vėliau ėmė kelti valstiečių išlaisvinimo iš feodalinės priespaudos būtinumą. 1820 metais filomatai suorganizavo nelegalią Filaretų (dorybės mylėtojų) draugiją. Studentai būrėsi ir į kitas draugijas: *Bičiulių sąjungą* (įkurta 1819 m.), Poetų draugiją (įkurtą 1823 m.).

Andriaus Sniadeckio paskaitos apie šviesos ir šilumos prigimtį, vėliau papildytos elektros ir magnetizmo teorija, turėjo didelę įtaką jaunimui. Įkvėpti spindulingųjų elementų teorijos, studentai net pavadino 1820 metais įkurtą draugiją Spindulingųjų draugija. Nežinia, ar apie tai studentai papasakojo A. Sniadeckiui, nežinia, ar kada nors profesoriaus ausis pasiekė buvusio jo studento, poeto Adomo Mickevičiaus Kaune parašytas eilėraštis-tostas *Cztery toasty pewnego chemika na cześć istot przomienistych* (*Keturi tūlo chemiko tostai spindulingųjų elementų garbei*):

29. Andrius Sniadeckis, iš: *Tygodnik Illustrowany*, 1821 metai

Adomas Mickevičius

Keturi tūlo chemiko tostai spindulingųjų elementų garbei

Ko gi laukt reikėtų,
Žmonėms į šį pasaulį išmestiems,
Be šviesos, šilumos, magnetų
Ir elektros spindulių?

Kas nutiktų? Spėti nesunku:
Tamsu, šalta, chaosas – baisu.
Tad gyvuok, šeimynėle saulės vaikų,
Valio šviesai spindulių!

Bet kam kibirkštėlės šviesa,
Kai viskas aplinkui stingsta?
Šalta šviesa ir širdis šalta.
Tad šilumai valio, te ji nedingsta!

Sužavėtas šviesos aistrų
Dažnai blaško vėtrų valia,
Kad sujungus juos kartu,
Kaip magnetu. Tegyvuoja magneto galia!

Kai sulinksiu į riestainį
Nuo magnetų suglaustų,
Tai iš Leideno stiklainio
Pokštelsiu: elektra – šaunu![5]

[5] *Cit. iš:* Skarżyński B. Jędrzej Śniadecki // Wkład polaków do nauki: wybor artykułów. – Warszawa, 1967, p. 100. – Vertė R. Paulavičius.

Dideli gyvenimo pokyčiai nesutrukdė Andriui Sniadeckiui ir toliau aktyviai rašyti „nenaudėliškus" rašinius. Kiekvieną šeštadienį išeinantis keturių lapų *Wiadomości Brukowe* laikraštėlis dažnai turėdavo vienintelį rašinį – parašytą Andriaus Sniadeckio. Buvęs chemijos profesorius rašė ne vien linksmus tekstus.

Nors ir nedalyvavo universiteto akademiniame gyvenime, A. Sniadeckis visuomet skaudžiai išgyvendavo valdžios sankcijas prieš dėstytojus ir ypač pažangius studentus. Jį nuolat pasiekdavo žinios apie slaptųjų draugijų persekiojimą, o jų nariai dažnai būdavo iš bičiulių tarpo. 1822 metais valdžia ėmėsi griežtų priemonių reguliuoti nesankcionuotą visuomenės veiklą – buvo uždraustos masonų ložės, taip pat Nenaudėlių draugija, kaip administracijos nekontroliuojamos organizacijos.

Išsprendęs neatidėliotinus reikalus, sudėjęs paskutinius taškus darbuose, kurie atimdavo tiek daug laiko, profesorius palinko prie ateities planų. Jo laukė didysis gyvenimo tikslas – gyvųjų kūnų sandara. Tačiau viena mintis vis dar nedavė ramybės, neleido susikaupti prie pamatinio veikalo tęsinio. Ką reiškia filosofija, kai žmonijai gresia išsigimimas? Kaip gydytojas A. Sniadeckis matė, kad žmonių visuomenė nedovanotinai stumia pati save pražūties link netinkamai augindama savo atžalas. Tokių idėjų, skelbtų jau senovės graikų, buvo galima atrasti kiekvienos epochos mąstytojų darbuose. Apie vaikų auklėjimą A. Sniadeckis pirmą kartą parašė 1805–1806 metais, vėliau apie tai kalbėjo iš Vilniaus medicinos draugijos tribūnos, su humoru rašė *Wiadomości Brukowe* puslapiuose. Paliovęs domėtis chemine analize, jis dar kartą nusprendė grįžti prie fizinio vaikų auklėjimo temos – grąžinti žmonijai moralinę skolą ir tas žinias, kurias sukaupė per visą gyvenimą, taip pat perduoti patyrimą, kurį įgijo kaip gydytojas ir pedagogas. Vaikų fizinė sveikata buvo pagrindinė kliūtis žmogui siekti išsilavinimo bei mokslo aukštumų. Kas iš to, jei bus noro ir

galimybių, o sveikatos – neliks? Rašinys, paskelbtas *Dziennik Wileński* dar 1805–1806 metais, buvo perrašytas, pataisytas ir papildytas[6]. Įžangoje autorius skaitytojui papasakojo rašinio kūrimo istoriją:

Apie fizinį vaikų auklėjimą. Įžanga

1805 metais pradėjau rašyti naujame leidinyje „DW", ir greta kitų medicininių darbų, kuriuos tuo metu norėjau platinti ir populiarinti tarp savo žemiečių, paskelbiau keletą pastabų apie fizinį vaikų auklėjimą. Perskaitęs tą rašinį iš naujo, radau jame tokių trūkumų, kokių kiekvienas darbas, skubotai atiduotas spausdinti, turi. Laisvu laiku stengiausi pataisyti tą darbą. Nenorėjau keisti jo pirminės paskirties, tai yra: neruošiau rašinio mokslininkams iš pašaukimo ar išprususiems išminčiams; norėjau, kad jį į rankas paimtų geri tėvai, išmintingos motinos ir, tegu tai jų neįžeidžia, išmintingi mūsų jaunuomenės vadovai, vadinami guverneriais. Jau seniai pritariu mūsų jaunuomenės auklėjimui, tiek namuose, tiek viešosiose įstaigose, išskyrus vieną klausimą: auklėdami ir ugdydami būsimuosius mokslininkus, mažai dėmesio skiriame kūno ugdymui ir sveikatai. Nemažai jau turime žmonių tarp užauginty: silpno kūno ir ligoti, taigi mokslas ne kažin kaip sekasi, kadangi pasėtas į netinkamą dirvą. Plačiau šios minties neaiškinsiu, kadangi toliau ji bus išsamiai argumentuota.

Vilnius, 1822 10 26[7]

Nors kuratorius A. J. Čartoriskis ir pritarė, kad būtų paskelbtas konkursas Chemijos katedros vedėjo vietai užimti, universitetas delsė. Tik gavęs kuratoriaus įspėjimą, 1823 metų

[6] Rankraštis taip ir neišvydo dienos šviesos. Jį, suradęs tarp uošvio daiktų, tik 1840 metais publikavo M. Balinskis.

[7] Baliński M. Dzieła Jędrzeja Śniadeckiego, t. 1, p. 91–92. – Vertė R. Paulavičius.

sausio mėnesį rektorius J. Tvardovskis liepė paskelbti konkursą. Konkurso sąlygos buvo išspausdintos *Dziennik Wileński* [8].

Ignotas Fonbergas buvo išrinktas Chemijos katedros vedėju, tęsė savo mokytojo darbus.

Pasitraukęs iš universiteto įvykių verpeto, A. Sniadeckis tikėjosi atrasti ramybę savo dvare Baltupyje. Deja, tokia staigi emocinė permaina turėjo priešingų padarinių. Apimtas melancholijos, A. Sniadeckis rašė liūdnus laiškus broliui. Jis ne tik skundėsi nepakeliamu nuoboduliu, galvos, akių ir viso kūno skausmais, bet ir nurodė, kaip elgtis su pinigais, jei staiga mirtų. Apsižiūrėjęs, kad brolis gali ne juokais susirūpinti jo sveikata, perspėjo nesiųsti jokių daktarų, nes ir pats gerai žinąs, kas jam yra[9].

Tuo metu universitete policija iškėlė bylą ir sulaikė 108 studentus, įtarusi juos sąmokslu prieš vyriausybę. Prasidėjo garsioji filomatų byla, kuriai asmeniškai vadovauti buvo paskirtas N. Novosilcevas. Tuo metu tai buvo didžiausia politinė studentų byla Europoje. 20 studentų buvo ištremta iš Lietuvos, iš universiteto buvo pašalinti profesoriai istorikai Joachimas Lelevelis (1786–1861), Ignotas Danilavičius (1787–1843), filosofas Juozapas Goluchovskis (1797–1858)[10]. Teismo proceso atgarsiai pasiekė ir Baltupio žemes, o žinia apie buvusius studentus ir kolegas dar labiau sustiprino pesimizmą, kurio profesorius niekaip negalėjo atsikratyti.

Nuotaika nepasitaisydavo net rašant laiškus dukrai Sofijai: *„Nesuprantu, kaip galėjau tikėtis, kad atsibastysiu į Jašiūnus. Esu visai nebetinkamas kelionėms. Be to, arba būnu nepakeliamai ligotas, arba graužiuosi taip, kad nedaug trūksta pabaigti viską kaip Olizaras. Kol buvau jaunesnis ir sveikesnis, pakęsdavau namų nelaimes vyriškai ir filosofiškai; dabar jėgos mane apleido, o kartu su jomis – ir kantrybė. Kažkoks liguistas dirglumas daro mane tokį jautrų, kad pats save naikinu besigrauždamas.“*[11]

Tuo metu Vilniuje N. Novosilcevas inicijavo bylą, kurioje kaltino buvusius Nenaudėlių draugijos narius už akciją, kuria jie siekė parodyti visuomenei, kokia netikusia duona minta Lietuvos valstiečiai. Draugijos nariai, kaip teigė pats N. Novosilcevas, esą rinko duonos pavyzdžius iš valstiečių. A. Sniadeckis ir K. Kontrimas turėjo rašyti pasiaiškinimus. Nors ir paaiškėjo, kad tokios akcijos Nenaudėliai nerengė, byla ir tardymas atėmė jau nebeveikiančios draugijos nariams daug sveikatos ir laiko[12].

Metų pradžioje visuomenei buvo uždrausta be policijos žinios klausyti universiteto profesorių paskaitų, o profesoriai privalėjo pristatyti į Švietimo ministeriją paskaitų konspektus ir nurodyti autorius, kuriais remdamiesi parengė kursą. Konspektai buvo recenzuojami – buvo įvesta profesorių paskaitų cenzūra[13].

1824 metais formaliai baigėsi tam tikrais bruožais pasižymėjęs universiteto istorijos etapas, jei visą Imperatoriškojo Vilniaus universiteto istoriją skirstytume į tris etapus. Pirmasis – 1803–1814 metai, kai universitetas tarsi iš naujo kūrėsi, brandino naujas struktūras vadovaujant rektoriams J. Stroinovskiui ir J. Sniadeckiui. Antrasis – 1814–1823 metai, vadovaujant rektoriams S. Malevskiui ir J. Tvardovskiui, laikomi klestėjimo metais – tada universitetas pagarsėjo ne tik Rusijos imperijoje, bet ir Europoje. 1824 metais rektoriumi buvo paskirtas Vaclovas Pelikanas (1790–1873). Buvo nurodyta visus raštus rašyti rusiškai. Prasidėjus universitete filaretų ir filomatų by-

[8] Dziennik Wileński. – 1823, t. 1, p. 502–503.

[9] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 221.

[10] Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940, p. 31.

[11] *Cit. iš:* Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 221–222. – Vertė R. Paulavičius.

[12] Ten pat, p. 219.

[13] Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940, p. 15–16.

loms, iš kuratoriaus pareigų atsistatydino kunigaikštis A. J. Čartoriskis. Jo pareigas imperatoriaus įsakymu 1824 metų balandžio mėnesį pradėjo eiti grafas Lavalis, tačiau netrukus savo pareigas užleido pačiam N. Novosilcevui. Prasidėjo trečiasis laikotarpis, pasižymėjęs šiurkščiu valdžios kišimusi į akademinį gyvenimą, tačiau universiteto darbuotojų pastangomis buvo palaikomas aukštas mokslinis ir pedagoginis lygis[14].

Nors ir kupinas liūdnų įvykių, gyvenimas tekėjo toliau. Į prancūzų kalbą buvo išversta *Organinių būtybių teorija*[15]. Norėdamas geriau pailsėti nuo Vilniaus šurmulio, dėdė Jonas Sniadeckis, Balinskiams pritarus, sugalvojo statytis dvarą Jašiūnuose. Naują klasicizmo stiliaus dvaro pastatų ansamblį suprojektavo architektas Karolis Podčašinskis (1790–1860)[16]. Buvo užveistas landšaftinio (angliškojo) stiliaus parkas.

[14] Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940, p. 242–244.

[15] Sniadecki A. Théorie des Etres Organisés, renfermant les généralités de la vie organique par André Sniadecki / traduit du polonais par J. J. B. et Dessaix. – Paris: Chez gabon et compagnie, libraries, 1825. – 283 p.

[16] Jašiūnų dvaro sodyba // Kultūros paminklų enciklopedija. Rytų Lietuva. – 1996, t. 1, p. 225–226.

XII SKYRIUS.

Naujas universiteto rektorius – Sugrįžimas į universitetą – Liudvika Sniadeckaitė – Užbaigtas Jašiūnų dvaro ansamblis – Žinia iš Varšuvos medicinos draugijos – *Dziennik Medycyny, Chirurgii i Farmacii* – Žmonos mirtis – Jono Sniadeckio mirtis

1826 METAIS N. Novosilcevas sudarė „ypatingąjį komitetą", kuris turėjo parengti naują Vilniaus universiteto nuostatų projektą. N. Novosilcevas pats prižiūrėjo, kaip tas darbas vyksta. Galutinė nuostatų redakcija buvo patvirtinta Varšuvoje 1828 metų gegužės 3 dieną. Projekte buvo 413 paragrafų, jis gerokai skyrėsi nuo 1803 metų statuto. Be kitų pakeitimų, buvo numatyta išplėsti Fizikos-matematikos bei Medicinos fakultetus, nes jų rengiamų specialistų reikėjo karo reikalams[1].

Remiantis imperatoriaus, 1826 metų birželio 28 (liepos 10) dienos potvarkiu Vilniaus universiteto rektorius turėjo būti skiriamas, o ne renkamas. Pirmasis paskirtasis rektorius buvo Vaclovas Pelikanas, turėjęs tas pareigas iki 1831 metų.

Gyvenimas kaime tekėjo ramiai, be didesnių įvykių. A. Sniadeckis pagaliau turėjo galimybę visą laiką skirti ūkinių reikalų tvarkymui, daržininkystei, žvejybai, mąstymui. Bet likimas lėmė, kad palaiminga ramybė kaime baigtųsi.

Vilniaus universitetas 1826 metais neteko profesoriaus V. Herberskio (1784–1826), kuris nuo 1823 metų vadovavo Terapijos klinikai. Anksčiau, iki prof. V. Herberskio, klinikai vadovavo prof. J. Frankas. Rektorius V. Pelikanas veltui stengėsi įkalbėti profesorių grįžti į ankstesnes pareigas ir tvarkyti klinikos reikalus. J. Frankui griežtai atsisakius, universiteto akys

[1] Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940, p. 16.

nukrypo į Andrių Sniadeckį. Sužinojęs, kad tėvas kviečiamas grįžti į universitetą, Juozapas savo abejonėmis dalijosi su dėde Jonu: *„Nemanau, kad jis grįš į universitetą, kur turėjo tiek nemalonumų.“*[2]

Metų pradžioje Andrius Sniadeckis gavo N. Novosilcevo laišką, kuriame buvo prašomas nors laikinai atvykti dėstyti Terapijos klinikoje. Tame pačiame laiške buvo dėkota už ilgus darbo universitete metus[3].

Kuriam laikui atitrūkęs nuo universiteto džiaugsmų ir rūpesčių, A. Sniadeckis dvejojo neilgai – tais pačiais metais sutiko tapti Terapijos klinikos vadovu. Išsipildė sena Jono Sniadeckio svajonė – sugrąžinti brolį į universitetą ir mokslą.

Kokios priežastys paskatino A. Sniadeckį apsispręsti ir grįžti į universitetą? Finansinis aspektas neturėjo būti lemiamas – juk ir Sniadeckiai gyveno pasiturinčiai, ir jų jau suaugę vaikai buvo pakankamai aprūpinti, netrūko iškvietimų pas ligonius. Išdidumas irgi neturėjo lemti – A. Sniadeckis buvo jau pasiekęs šlovės viršūnę ir kaip chemikas, ir kaip gydytojas.

Meilė žmogui, noras matyti geresnę žmonijos ateitį buvo slapta A. Sniadeckio svajonė. Nors ir nusivylęs pagedusia visuomene, jis tikėjo ateinančia jaunąja karta. Ne vienerius metus skyręs vaikų fizinio lavinimo temai, jis nedvejodamas priėmė gyvenimo iššūkį rengti būsimuosius gydytojus. Pasąmonėje kylančias pesimistines mintis nugalėjo ryžtas atiduoti jaunimui visas likusias jėgas.

Savo paskaitose A. Sniadeckis skiepijo jaunimui mintį, kad reikia būti ne tik gerais gydytojais, bet ir medicinos mokslo puoselėtojais, aktyviai dalyvauti visuomeniniame gyvenime[4].

Geriausias atpildas už universitete praleistus metus A. Sniadeckiui buvo jo populiarumas tarp studentų. Sugrįžęs dėstyti, turėjo imtis didelių darbų – mokslai truko penkerius metus, kiekvienais metais studijas baigdavo apie šimtą studentų.

A. Sniadeckio paskaitų vienu metu klausydavo kelių kursų studentai, o praktiniam mokymui klinikoje tebuvo 12 lovų. Norint kiekvienam penktojo kurso studentui paskirti prižiūrėti po tris ligonius per metus, reikėjo gerų organizacinių sugebėjimų. Studento lotyniškai surašytą ligos istoriją skaitė klinikos profesorius arba adjunktas, paskui – susipažindavo visas fakultetas. Tokia mokymo tvarka reikalavo iš akademinio personalo labai didelių pastangų, tačiau pavertė Terapijos kliniką pavyzdžio verta mokymo įstaiga. Vilniaus terapijos klinika ėmė garsėti puikiai parengtais gydytojais[5].

1828 metais prasidėjęs Rusijos–Turkijos karas savaip paveikė Sniadeckių šeimą. Jaunesnioji duktė Liudvika, dėl kurios anksčiau ramybę buvo praradęs poetas Julijus Slovackis, o rankos atkakliai siekė keletas Vilniaus aristokratų, pamilo Lietuvos generalgubernatoriaus sūnų Vladimirą Rimskį-Korsakovą. Jaunasis imperatoriaus gvardietis turėjo išvykti į karą. Išsiskyrimas buvo sunkus, Liudvika kentėjo, jos kančia persunkė ir artimųjų jausmus. Karui besibaigiant, atakuojant turkų užimtą Šumlos tvirtovę, V. Rimskis-Korsakovas buvo mirtinai sužeistas kulka į galvą[6]. Žinią apie mylimojo mirtį tėvai nuo dukters nuslėpė, tačiau vienas svečias neapdairiai atskleidė paslaptį[7]. Sužinojusi teisybę, Liudvika tapo abejinga pasauliui, tėvynei, šeima jai prarado bet kokią vertę. Visas jos gyvenimas virto vien prisiminimais, o savo meilę ji pavertė

[2] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 223. – (Laiškas rašytas iš Paryžiaus 1827 m. sausio 3 d.).

[3] Wrzosek A. Materiały do życiorysu Andreja Śniadeckiego // Krytyka Lekarska. – Warszawa, 1905, r 9, nr 7, p. 144–145.

[4] Biziulevičius S. Medicinos mokslas senajame Vilniaus universitete, p. 59.

[5] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 226–227.

[6] Griškaitė R. Liudvika Sniadeckaitė // Moteris. – 1992, Nr. 11/12, p. 30–31. – (Toliau – Liudvika Sniadeckaitė).

[7] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 312–313.

30. Liudvika Sniadeckaitė,
iš: *Czapska M. Ludwika Śniadecka*, 1838 metai

stabmeldyste. Nei tėvai, nei brolis ar sesuo negalėjo palengvinti jos sielvarto[8].

Didžiosios statybos buvo baigtos ir naujasis Jašiūnų dvaro ansamblis atvėrė duris gyventojams. Persikėlęs ten gyventi, Jonas Sniadeckis iš Vilniaus parsigabeno savo biblioteką, paveikslų kolekciją, ilgainiui net įrengė nedidelę observatoriją. Knygos jo bibliotekoje buvo kruopščiai tvarkomos, klijuojami lipdukai su užrašu „*Bibljoteka Jaszunska*“ ir užrašomas eilės numeris.

Jašiūnų dvaras tapo Vilniuje gyvenančios liberalios inteligentijos ir literatų traukos vieta. Šiuos žmones viliojo ne tik dvaro kultūros lobiai bei vaizdingos apylinkės, bet ir dvasinė atmosfera, disputai, moksliniai ir literatūriniai susitikimai. Vieno renginio metu Andrius Sniadeckis buvo paklaustas, ar neleis savo sūnaus mokytis gydytojo amato. Gali būti, jog ir pats Sniadeckis ne kartą galvojo apie tokią galimybę, bet buvo atviras: „*Mano sūnus per kvailas, kad būtų gydytoju, tačiau bus geras maršalka.*“[9]

Metų gale A. Sniadeckį pasiekė maloni žinia, šiek tiek išblaškiusi namuose tvyrojusį liūdesį – jis buvo išrinktas Varšuvos medicinos draugijos nariu.

Vilniaus gydytojus, susibūrusius į Vilniaus medicinos draugiją, vis labiau domino galimybė keistis atliktais teoriniais ir praktiniais pastebėjimais. Pagaliau buvo nutarta atnaujinti *Dziennik Medycyny, Chirurgii i Farmacii* (*Medicinos, chirurgijos ir farmacijos dienraštį*). Neilgai dvejojęs, A. Sniadeckis sutiko parašyti pratarmę, tačiau turėjo ir daugiau minčių, kurias norėjo paskelbti skaitytojams. Reikėjo kuo greičiau susisteminti ir parengti spaudai medžiagą apie plaučių ligų, karštligės gydymą, kraujavimo stabdymą. Kiti draugijos nariai taip pat rengė rašinius. Beliko sutvarkyti cenzūros formalumus.

Įvykus rinkimams Vilniaus medicinos draugijoje, A. Sniadeckis vėl buvo išrinktas pirmininku. Gavus cenzūros leidimą, buvo pristatytas atkurtas draugijos leidinys *Dziennik Medycyny, Chirurgii i Farmacii*. Naujasis pirmininkas supažindino skaitytojus su atgimusio žurnalo tikslais:

Medicinos, chirurgijos ir farmacijos dienraštis

Pratarmė

Pradžioje vienintelis Vilniaus gydytojų draugijos tikslas buvo suburti paskyrusius gyvenimą medicinos praktikai šio miesto ir provincijos gydytojus į vieningą kolektyvą, kuriame jie bent kartą per mėnesį galėtų pasidalyti (*tarpusavyje*) *nuomonėmis apie vyraujančių ligų prigimtį, gauti kolegų patarimų sunkesniais arba abejotinais atvejais, o taip veikdami palengvintų savo darbą bei suteiktų visuomenei veiksmingesnę pagalbą.*

Tačiau, kaip ir visose iniciatyvose, laikui bėgant veiklos ho-

[8] Griškaitė R. Liudvika Sniadeckaitė, p. 31.

[9] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 129.

rizontai plėtėsi. Draugija greitai pastebėjo, kad tarp kaupiamų įdomių ir svarbių atvejų yra ir tokių, kurie ne tik būtų įdomūs mokslui, bet ir galėtų prisidėti prie jo pažangos arba paaiškintų kai kuriuos mažiau suprantamus simptomus; apverstų aukštyn kojomis tiek beįsigalinčias, tiek senas klaidas; pagaliau – praturtintų retesnių bei dar nepakankamai pažįstamų ligų apžvalgą, kuri ateityje padėtų nustatyti bendrus medicinos praktikos dėsningumus.

Šiuo metu niekas neprieštaraus, kad bandymai ir stebėjimai buvo mokslo pradžia, raida ir galų gale pabaiga. Tokiu teiginiu remdamasi Draugija, kol kas neįsipareigodama, nutarė leisti savo medžiagą, kai bus sukaupta rašinių vienam tomui. Išleidusi du tomus Draugija nutarė, kad skaitantiems gydytojams būtų naudingiau ir patogiau, jei leidinys taptų reguliariai spausdinamas. Kadangi Draugijos struktūroje buvo medicinos, chirurgijos ir farmacijos skyriai, analogiškai buvo leidžiamas trijų dalių laikraštis. Tačiau netrukus, pristigus prenumeratorių ir lėšų, jo leidyba nutrūko.

Dabar atsirado priežasčių, dėl kurių Imperatoriškoji gydytojų draugija nusprendė atgaivinti šį laikraštį. Jau kuris laikas studijuojančiųjų mediciną šiame imperatoriškajame universitete gerokai padaugėjo. Mūsų gydytojų mokyklą kasmet baigia nuo kelių dešimčių iki šimto laisvai praktikuojančių gydytojų, dalis jų patenka į karališkąją tarnybą, dalis įsitaiso įvairiose, ne tik artimose, bet ir tolesnėse rusiškos valstybės provincijose. Kadangi mūsų mokykla davė jiems mokslo pagrindus, tai su malonumu norėtų ir ateityje aprūpinti naujomis žiniomis ir supažindinti su naujausiomis idėjomis to mokslo, kuriam jie paskyrė gyvenimą. Ne visi juk gali turėti užsienio literatūros, žinoti apie naują literatūrą, naujas idėjas arba atradimus; ne visi juk laikraščiai rašomi pagal taisykles, prie kurių mūsų mokyklos auklėtiniai priprato. Todėl jiems malonesnės bus žinios, kurios atitinka jų mokslų pagrindus, ir leidžiamos ten, kur jie sėmėsi pirmą savo mokslo šviesą...[10]

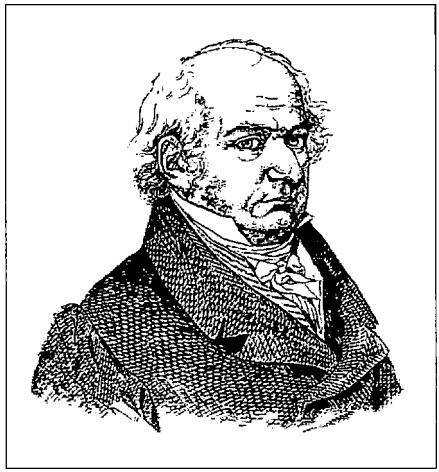

31. Andrius Sniadeckis, iš: *Baliński M. Życie Jędrzeja Śniadeckiego*, 1840 metai

Vasaros pabaigoje, betvarkant naujai įsigytos žemės Vialbute (Wialbuto, Ašmenos apylinkėje) reikalus, A. Sniadeckį užgriuvo nelaimė. Mirė žmona Konstancija. Apie savo šeimyninę laimę karčiai pajuokaudavęs A. Sniadeckis labai sunkiai pakėlė šią netektį. Laiške broliui rugsėjo 2 dieną rašė: „(...) *Žmonos jau nebėra. Tas netikėtas praradimas man ir vaikams yra siaubingas.*“[11] Praėjo tik du mėnesiai, ir prislėgė dar viena netektis – mirė brolis Jonas. Abu brolius artimi santykiai siejo nuo pat vaikystės. Jonas buvo Andriui ne tik brolis, bet ir globėjas, užtarėjas iki pat savo mirties. Jonas Sniadeckis buvo valdingo būdo, ir savo valią Andriui dažnai primesdavo. Vyriausiasis brolis turėjo įtakos ir mokslinėms Andriaus Sniadeckio pažiūroms. Nors išvaizda abu broliai ir buvo panašūs,

[10] Śniadecki J. Przemowa // Dziennik Medycyny, Chirurgii i Farmacii. – Wilno, 1830, t. 1, nr 1, p. V–XVIII.

[11] *Cit. iš:* Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 231, 244. – Vertė R. Paulavičius.

vidumi jie smarkiai skyrėsi. „*Jonas buvo labai gyvybingas, mėgo bendrauti su žmonėmis, o Andrius, priešingai, susibūrimuose būdavo tylus, atsiskirdavo.*“[12] Andrius visą gyvenimą gerbė brolį Joną, dažniausiai paklausydavo jo patarimų. Brolio mirtis paliko Andrių be artimiausio užtarėjo ir draugo.

Jono Sniadeckio rankraštinį palikimą ėmėsi tvarkyti Mykolas Balinskis. Sukauptą biblioteką perdavė Medicinos-chirurgijos akademijai ir Vilniaus astronomijos observatorijai. Baimindamasis, kad dėl artėjančių politinių neramumų nenukentėtų Jašiūnuose likę J. Sniadeckio rankraščiai, Mykolas Balinskis perdavė juos Krokuvos universiteto bibliotekai.

[12] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 234.

XIII SKYRIUS.

Sukilimas Lietuvoje – Medicinos pagalbos komitetas – *Dziennik Wileński* leidimas sustabdytas – Uždarytas Vilniaus universitetas – Vilniaus imperatoriškoji medicinos-chirurgijos akademija – Dukra Liudvika palieka namus

1831 METAIS Lietuvą pasiekė Lenkijos karalystėje 1830 metų lapkričio 29 dieną prasidėjusio sukilimo prieš Rusijos valdžią banga. Sausio pabaigoje–vasario pradžioje susikūrė Vilniaus vyriausiasis komitetas, turėjęs parengti sukilimo planą ir jam vadovauti. Vienu iš komiteto vadovų tapo A. Sniadeckio žentas M. Balinskis, komitete dauguma buvo dvarininkai, o rengiant sukilimą ypač aktyviai dalyvavo Vilniaus universiteto auklėtiniai[1].

Lietuvoje sukilimas prasidėjo ankstyvą pavasarį. Žmonės telkėsi į nedidelius ginkluotus būrius, vėliau sudariusius gana stiprią Lietuvos sukilėlių karinę jėgą. Rusijos kariuomenė Lietuvoje buvo gausi, sukilėliams stigo ginklų, buvo silpni ryšiai tarp jų grupių – dėl tokių priežasčių sukilimo pradžioje lietuviai nestojo į atvirą kovą su didesniais caro kariuomenės daliniais. Sukilėliai pasirinko partizaninio karo taktiką, kaip ir 1798 metų T. Kosciuškos sukilime[2].

Lietuvos sukilimas pirmajame etape (1831 metų kovas–birželio pradžia) atitraukė dideles rusų kariuomenės pajėgas nuo Lenkijos, padėjo jai sutelkti jėgas ir kovoti abipus Nemuno[3].

Vilnius buvo itin smarkiai saugomas rusų kariuomenės, o

[1] Aleksandravičius E., Kulakauskas A. Carų valdžioje, p. 126; Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940, p. 236.

[2] Ten pat, p. 127.

[3] Ten pat, p. 128.

kiti miestai sukilėliams atiteko be didesnių mūšių. Rūdininkų, Jašiūnų, Šalčininkų miesteliuose ir jų apylinkėse irgi buvo sutelktos didžiulės rusų kareivių pajėgos[4].

Vilniuje generalgubernatorius Matvejus Chrapovickis suspėjo sutelkti 26 000 karių, o sukilėlių jėgos tesiekė 12 600 karių. Sukilėlių vadas generolas Antanas Gelgaudas (1792–1831) rizikavo ir ryžosi pulti Vilnių.

Nemažai sukilėlių rinkosi Rūdninkų girioje, ten vyko keli susirėmimai. Rūdninkų girioje susiformavo akademinis sukilėlių būrys, ten jam pirmajam teko susidurti su imperatoriaus kariuomene[5]. Jašiūnų dvaras teikė sukilėliams prieglobstį, ten buvo slaugomi sužeistieji.

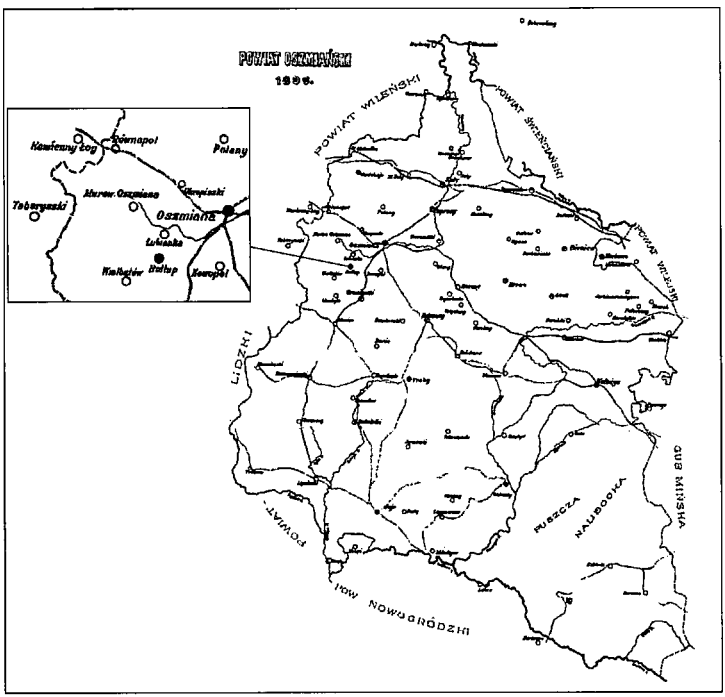

32. Baltupio dvaras Ašmenos apylinkėje

Dauguma A. Sniadeckio laiškų tuo laikotarpiu rašyti iš Baltupio, todėl tikėtina, kad sukilimo kovose jis nedalyvavo, savo žinias ir jėgas skyrė sužeistiesiems gydyti bei dalyvavo Vilniaus medicinos draugijos veikloje.

Nuslopinus sukilimą, Vilnius ir toliau liko politinės konspiracijos centras[6], tačiau ypatingą carinės vyriausybės dėmesį traukė Vilniaus universitetas, dar po filomatų bylos įgijęs vieno pavojingiausių židinių reputaciją. 1831 spalio 21 dieną buvo sudarytas komitetas, kuris turėjo apsvarstyti pasiūlymą uždaryti Vilniaus universitetą[7].

Choleros epidemijai įsisiautėjus ir Vilniuje, A. Sniadeckis ėmėsi vadovauti medicinos pagalbos komitetui. Komitete dirbo ir daugiau Vilniaus medicinos draugijos narių[8]. Komiteto iniciatyva buvo nutraukti užsiėmimai mokyklose ir gimnazijose, *Kurier Litewski* buvo paskelbta 10 nurodymų, kaip išvengti choleros. Tai buvo profilaktikos patarimai – negerti alkoholinių gėrimų, vengti pervargimo, peršalimo, perkaitimo. Buvo patariama po karštos vonios nemiegoti lauke, vėdinti patalpas, garinti jas actu ar druskos rūgšties skiediniu, ryte neiti į darbą nevalgius, gerti arbatžolių arbatos, neturtingiems – ramunėlių ar mėtų. Susirgus patarta nepulti į paniką, o kreiptis į gydytojus[9].

1831 metais *Dziennik Wileński* nustojo eiti. Šio žurnalo pirminis tikslas – visiems prieinama kalba rašyti apie mokslo naujienas – kiek keitėsi, o A. Sniadeckiui ir I. Fonbergui nustojus rašyti apie chemiją, nebeliko straipsnių apie teorines šio mokslo

[4] Buchaveckas S. Šalčios žemė. – Vilnius: Mintis, 1992, p. 64.
[5] Vilniaus miesto istorija, p. 237.
[6] Ten pat, p. 136.
[7] Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940, p. 34–35.
[8] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 246.
[9] Ogłoszenie // Kurier Litewski. – 1831, nr. 49, p. 1.

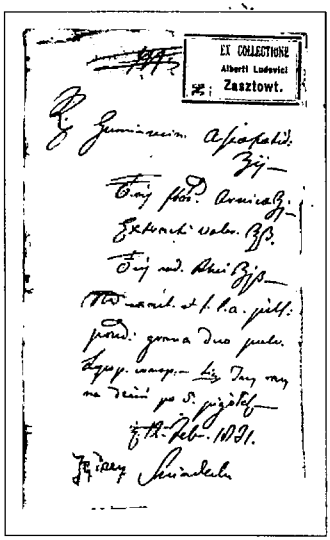

33. Andriaus Sniadeckio rašytas receptas

problemas, buvo skelbiami taikomojo pobūdžio darbai. Be jokios abejonės, šis žurnalas atliko svarbų chemijos žinių populiarinimo vaidmenį Lietuvoje[10].

Valdžia nesitikėjo drausminėmis priemonėmis sukliudyti pažangių idėjų plitimo universitete, ir 1832 metų gegužės 1 dieną imperatoriaus įsaku jis buvo uždarytas. Iš rektoriaus V. Pelikano pareikalauta apibūdinti buvusių universiteto profesorių politines pažiūras. Universiteto vadovas visus profesorius suskirstė į tris kategorijas: patikimus, abejotinus ir nepatikimus. A. Sniadeckis kartu su A. Virvičiumi, J. Jaroševičiumi, L. Borovskiu ir Ignotu Fonbergu atsidūrė „nepatikimųjų" sąraše[11].

Kadangi gydytojų, ypač kvalifikuotų, stygius buvo jaučiamas visoje imperijoje, vienas iš dviejų paliktų veikti fakultetų buvo Medicinos. Teologijos fakultetas irgi buvo paliktas, kad būtų rengiami dvasininkai.

Paliktieji fakultetai vadinti institutais, kol nebuvo patvirtintas jų statutas. 1832 metų rugpjūčio 31 dieną imperatorius patvirtino Vilniaus imperatoriškosios medicinos-chirurgijos akademijos statutą. Vilniaus imperatoriškajai medicinos-chirurgijos akademijai buvo palikta autonomijos teisė, tačiau atsirado nemažai suvaržymų, ji buvo pavaldi Vidaus reikalų ministerijai. Ši įstaiga ir parinkdavo akademijai prezidentą, kurį tvirtinti galėto tik imperatorius. Akademijos pirmuoju rektoriumi buvo patvirtintas A. Sniadeckio mokinys M. Mianovskis, pareigas ėjęs iki 1833 metų. Akademijoje veikė keturi fakultetai: Medicinos, Veterinarijos (aukštesnysis ir žemesnysis skyriai), Farmacijos ir Akušerijos[12].

Akademijoje dėstyti turėjo universiteto profesoriai, į ją mokytis perėjo Medicinos fakulteto studentai, jai buvo perduota visa chemijos laboratorijos įranga, reagentai. Pati akademija veikė universiteto rūmuose. Ji tiesiogiai tęsė uždaryto Vilniaus universiteto tradicijas.

Akademijai buvo leista turėti penkiolika profesorių: du filologijos, tris veterinarijos ir dešimt medicinos bei jos pagalbinių mokslų. Profesoriams talkino dešimt adjunktų. Kiekvienas profesorius metų pabaigoje privalėjo pateikti akademijos vadovybei dėstomo dalyko kurso programą kitiems mokslo metams. Po svarstymo akademijos vadovybės posėdyje programa buvo siunčiama patvirtinti vidaus reikalų ministrui[13].

Akademijoje buvo dėstoma rusų literatūra ir jos istorija, lotynų kalba ir literatūra, graikų kalba ir literatūra, fizika, organinė ir neorganinė chemija, zoologija ir lyginamoji anatomija, botanika, mineralogija, žmogaus kūno ir patologinė anatomi-

[10] Gylienė L. Vilniaus medicinos draugijos, p. 12.
[11] Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940, p. 35–36.
[12] Vilniaus miesto istorija, p. 247.
[13] Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940, p. 117–118.

ja, fiziologija, patologija (ir semiotika), farmacija, medicinė medžiaga ir toksikologija, receptų rašymo mokslas, bendroji terapija, specialioji terapija, chirurgija ir oftalmologija, akušerija (atskirai vyrams ir moterims), moterų ir vaikų ligos, vidaus ligų klinika ir oftalmologija, akušerinė klinika, teismo medicina, medicininė policija (arba valdžios įstatymų bei įsakymų taikymas medicinos praktikoje), higiena, medicinos enciklopedija, medicinos patarimai (ką patarti ir kaip elgtis prie ligonio lovos), medicinos istorija, medicinos studentams – bendroji veterinarija ir epizootinės ligos, naminių gyvulių anatomija, zoofiziologija, zoopatologija, veterinarinė medicininė medžiaga, veterinarinė farmacija, bendroji ir specialioji zooterapija, zoochirurgija (kartu arklių kaustymo kursas), teisminė veterinarijos medicina, mokslas apie gyvulių išorinius pranašumus, naminių gyvulių higiena, sergančių gyvulių priežiūra.

Klinikinės paskaitos buvo skaitomos lotynų, kitos – ir lotynų, ir rusų kalbomis. Lenkų kalba buvo mokomos tik akušerės, farmacijos mokiniai ir antrosios eilės veterinarijos mokiniai[14].

Chemijos paskaitas skaitė A. Sniadeckio mokinys Ignotas Fonbergas. Dar 1825 metais jis apibendrino mokytojo chemijos terminijos įdirbį ir išleido chemijos terminų žodyną[15], vėliau per kelerius metus išleido trijų tomų chemijos veikalą apie chemiją, pritaikytą menui ir amatams[16], aprašė degimo teoriją[17]. Tęsdamas savo mokytojo dėstymo tradicijas, I. Fonbergas neapsiribojo vien chemija. Kaip ir jo mokytojas, domėjosi chemijos taikymu medicinoje – aprašė Druskininkų mineralinio vandens poveikį sveikatai, išleido chemijos vadovėlį mokykloms.

Fiziologiją dėstė Feliksas Rimkevičius (1799–1851) ir Juozapas Mianovskis (1804–1879)[18]. Savo paskaitose abu dėstytojai rėmėsi A. Sniadeckio *Organinių būtybių teorija*, medžiagą pildė

naujausiais fiziologijos mokslo laimėjimais[19]. Kartu su I. Fonbergu F. Rimkevičius išleido knygą apie choleros gydymą[20].

Imperatoriškosios medicinos-chirurgijos akademijos naujuoju rektoriumi spalio mėnesį buvo paskirtas Tomas Kučkovskis (Kuczkowski), kuris dažnai dėl akademijos valdymo reikalų tardavosi su A. Sniadeckiu[21].

Medicinos teorija ir praktika traukdavo A. Sniadeckį ir kiek laisvesniu laiku – jis vėl buvo išrinktas Vilniaus medicinos draugijos prezidentu.

Tais metais Andrius Sniadeckis išlydėjo dukrą Liudviką į kelionę. Kelerius metus gyvenusi vien prisiminimais, ji ryžosi surasti mylimojo kapą. Tėvas sunkiai išgyveno išsiskyrimą lyg nujausdamas, kad daugiau dukters nebeteks pamatyti[22].

Atitrūkdamas nuo paskaitų ir gydytojo praktikos, A. Sniadeckis vis dažniau stengėsi bendrauti su dukters Sofijos šeima. Dažnai svečiuotis negalėdavo, nes kelionė užtrukdavo ilgai – nuo Baltupio iki Vilniaus buvo apie 60 kilometrų, nuo Vilniaus iki Jašiūnų – 30 kilometrų. Dažniau matydavosi su žentu M. Balinskiu Vilniuje, kuris ir perduodavo laiškus abiem pusėms. Laiškuose senelis nešykštėdavo pagyrimų ir geriausių

[14] Biziulevičius S. Medicinos mokslai senajame Vilniaus universitete, p. 81.

[15] Fonberg I. Słownik wyrazów chemicznych. – Wilno: Nakł. Fr. Moritza, 1825. – IV, 367 p.

[16] Fonberg I. Chemija z zastosowaniem do sztuki i rzemiosł. – Wilno: Druk. J. Zawadskiego, 1827–1829. – T. 1–3.

[17] Fonberg I. Wykład teorii gorzenia. – Wilno: Druk. A. Marcinowskiego, 1821. – 91 p.

[18] Mianowski Joseph. Physiologia prof. Josephi Mianowski. – Wilno, 1825. – 72 lap. – Rankraštis. – VUB RS F 26-3694.

[19] Biziulevičius S. Medicinos mokslai senajame Vilniaus universitete, p. 82.

[20] Rymkiewicz F., Fonberg I. Wiadomości o cholerze I sposobach oczyzczenia powietrza w czasie panującej zarazy. – Wilno: Glückberg, 1830. – 40 p.

[21] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 242.

[22] Griškaitė R. Liudvika Sniadeckaitė, p. 31.

palinkėjimų anūkėms, tačiau labai dažnai pridurdavo: „*jei gerai elgsitės ir nesiožiuosite.*“ Laiškus anūkės gaudavo su pridėtomis dovanėlėmis ir saldumynais, kuriuos senelis stropiai numeruodavo ir nurodydavo gavėją.

Iškilmingame posėdyje buvo švenčiamos Vilniaus medicinos draugijos 30-osios įkūrimo metinės. Andrius Sniadeckis jau aštuntąjį kartą kolegų buvo išrinktas draugijos prezidentu.

Tais pačiais metais, be Terapijos klinikos vadovo pareigų, A. Sniadeckis dar buvo pakviestas tapti Vilniaus medicinos-chirurgijos akademijos vedėjo pavaduotoju. Įstaigai jau nuo pat 1833 metų vadovavo gydytojas Tomas Kučkovskis[23]. Vėliau A. Sniadeckis buvo išrinktas Medicinos-chirurgijos akademijos vedėjo pavaduotoju[24].

[23] Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940, p. 119.

[24] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 246.

XIV SKYRIUS.

Profesorius ir studentai – Ligos tema – Užbaigtas gyvenimo darbas – Mokytojas ir mokiniai

1837 METAIS A. Sniadeckis toliau vadovavo Vilniaus medicinos draugijos veiklai, jautė jėgų antplūdį ir buvo geros nuotaikos. Pavasarį (balandžio mėnesį) perskaitė pranešimą apie vidaus ligų gydymą. Tai, beje, buvo paskutinis draugijos posėdis, kuriame A. Sniadeckis dalyvavo.

Iki pat savo dienų pabaigos A. Sniadeckis nesitraukė iš dėstytojo tribūnos, vykdė svarbiausią misiją gyvenime – mokė jaunimą. Jo populiarumas buvo toks pats didžiulis, kaip ir

34. Andrius Sniadeckis, iš: *Kramsztyk Z. Jędrzej Śniadecki. „Teoryja jestestw organicnych" wobec dzisiejszych pojeć o życiu*, 1874 metai

anksčiau, kai į chemijos paskaitas suplaukdavo ne tik kitų specialybių studentai, bet ir Vilniaus miesto gyventojai.

A. Sniadeckio portretą paskutiniais gyvenimo metais mums paliko jo mokinys L. Grabovskis: „*Mažesnio nei vidutinio ūgio, apkūnus, praplikęs, žilas, veidas inteligentiškas, išraiškingas; judesiai lengvi, išdidūs; iškalba sklandi, turtinga, su pauzėmis, bet laisva; nė žodelio nesupainiojo kalbėdamas per paskaitas. Buvo punktualus minutės tikslumu. Nešiojo bajorišką fraką, visada sustandintą liemenę ir baltinius. Kai paskaitos klausydavosi apie šešiasdešimt klausytojų, be grindų ir katedros girgždesio, tylos netrikdė joks kitas garsas, o kiekvienas profesoriaus žodis, aiškiai ištartas, pasiekdavo ir pasilikdavo jaunose galvose ir suteikdavo pasididžiavimą būti Sniadeckio mokiniais. Tokios rimties, tokios pagarbos jokioje užsienio klinikoje nemačiau.*“[1]

Studentai, kuriems teko klausyti profesoriaus paskaitų, laikė didele garbe semtis jo išminties. Visuotinė pagarba ir simpatija lydėjo garbingo amžiaus sulaukusį A. Sniadeckį ne tik paskaitose. Lapkričio mėnesį, pasveikinę vardo dienos proga, mokiniai ir draugai padovanojo A. Sniadeckiui skulptoriaus K. Jelskio sukurtą jo biustą. Taip pagerbtas A. Sniadeckis buvo sujaudintas ir pamalonintas, ir žadėjo, jog kaip ir anksčiau, taip ir iki savo dienų pabaigos, iki paskutinio atodūsio, visas jėgas skirs jaunimui, nes mano, kad jis – tautos ateities stiprybė[2].

A. Sniadeckis skubėjo nuveikti darbus, kuriems visą gyvenimą taip trūko laiko. Kaip organizmą veikia liga? Tai buvo veikalo *Organinių būtybių teorija* trečiosios dalies tema, ilgus metus brandinta mintyse. Ir štai 1837 metais išspausdinti dar du straipsniai *Przypadek wścieklizny bez ukąszenia* (*Pasiutligės priepuolis be įkandimo*) ir *O wyziewach jadowitych i zaraznych* (*Apie nuodingus kvapus ir užkrečiamąsias ligas*), kuriuose kristalizavosi pagrindinė mintis. Ruošdamas spaudai visus tris *Organinių būtybių teorijos* tomus, A. Sniadeckis savo teorijos

esmę nutarė išdėstyti atskirame straipsnyje. Atsitiko taip, kad spaudai paruoštas rankraštis pasimetė tarp kitų popierių. Atsiradus laisvesnio laiko per vasaros atostogas, straipsnis buvo parašytas dar kartą[3].

Pagaliau, užrašęs paskutines pastabas, Varšuvos medicinos draugijos žurnalui įteikė straipsnį *Co jest irytacya?* (*Kas yra irritatio?*)[4]. Šis darbas pagaliau užbaigė didingiausią A. Sniadeckio kūrybos ciklą apie jaudinimo paveikį organizmui ir ligą, kaip jo padarinį.

Kas yra *irritatio*? (suerzinimas, sudirginimas)

Lotynų kalboje pagrindinė šio žodžio reikšmė įprastai yra „susierzinimas", „sudirginimas", „įpykimas".

Tikrojo mokslo apie irritabilitatis, *pas mus vadinamo sudirginimu, kūrėjas buvo* (Albrechtas von. – B. R.) *Haleris (Haller, 1708–1777), kuris taikė jį toms gyvojo organizmo dalims, kurios, paveiktos kokio nors išorinio kūno arba jėgos, pradeda trūkčioti, virpėti, susitraukinėti. Vėliau ši* Hallerio *teorija buvo įvairiai kaitaliojama, tačiau esmė liko ta pati. Visada reikėdavo kažkokios išorinės jėgos, ją pavadindavo dirginančiąja būtybe arba dirgikliu* (impuls), *stimuliatoriumi* (stimulus), *o šio susierzinimo sukeltą poveikį – iritacija. Prancūzų autoriai iritacija vadino bet kurią pakylėtą organų arba viso organizmo būseną.*

Kiekvienas kūnas, būtybė, patekusi į organinę būtybę ir negalinti būti jos pasisavinta, dirgina (irituoja). *Prie* irituojančių *būtybių priskiriami metalai ir jų cheminiai dariniai, įvairūs mechaniniai veiksniai, tiek augalinės, tiek gyvulinės kilmės nuo-*

[1] *Cit. iš:* Bieliński. J. Uniwersytet Wileński (1579–1831), t. 3, p. 332.

[2] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys, t. 1, p. 248.

[3] Baliński M. Dzieła Jędrzeja Śniadeckiego, t. 1, p. 79.

[4] Śniadecki J. Co jest irytacya? // Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego. – 1839, t. 2, p. 41–63. – Vertė E. Ivaškevič.

dai arba jų kombinacijos, užkratai (contagia), *kai kuriais atvejais netinkamai vartojamas maistas ir gėrimai, nepasišalinę iš organizmo jo suvirškinti produktai (išmatos, geltos produktai,* urina (*šlapimas*)).

Iritacija – *tai materija, kurios organizmas nesugeba pasisavinti. Patekusi į organizmą, nukreipia į save organinės jėgos, besistengiančios ją pašalinti iš organizmo, veiklą, nes negali būti pasisavinta. Toks organinės jėgos darbas organizmą susilpnina, kartu nualina ir pačią organinę jėgą. Todėl galima daryti išvadą, kad* iritacija – *tai ne fiziologinės būsenos pakėlimas, o jos pažemėjimas* (*nualinimas*).

Iš to išplaukia, kad liguista viso organizmo būklė gali atsirasti dėl dviejų priežasčių: dėl netinkamo maisto vartojimo, nes nuo to pakinta fiziologiniai veiksniai, arba dėl iritacijos (*sudirginimo*).

Taigi iritacija *yra fiziologinė būklė, besiskirianti nuo įprastosios, suteikianti visam organizmui, visiems organiniams veiksmams naują eigą ir kryptį, būdingą tik tai* iritacijos *atmainai, ir todėl visuomet liguistą, visuomet patologinę.*

Iš viso to paaiškėja, kad susierzinimas (irritatio) *nėra būsena, panaši į fiziologinę, ar jos pakėlimas virš normaliosios būsenos, bet tai visai kita būklė, visuomet grynai patologinė, vedanti į dezorganizavimą, o per jį – prie mirties. Tai ne tik nėra fiziologinės būsenos pakėlimas, bet tai jos pažemėjimas ir bėgimas link jos visiško sugriovimo. Nes, kaip man atrodo, nėra lengva suvokti, kaip pakylėta ar pažemėjusi fiziologinė būsena galėtų dezorganizuoti. O gyvenimo maksimumas ar minimumas – tai visuomet gyvenimas, o ne mirtis.*

Jei ši mano nuomonė nėra klaidinga, tada mus veikiančių tiek fizinių, tiek moralinių galių analizė pagaliau leistų aiškiau suprasti tikrąsias mūsų ligų priežastis.

Vadinamosios gydytojų (*gydomosios, gydančiosios*) *krypties ra-*

žytojai, sutikę su mano principais, praplėstų savo akiratį analizuodami kiekvienos, paimtos atskirai, medicininės būtybės (veiksnio) poveikį mums.

Nebelaukdamas, kol straipsnis apie jaudinimą pasirodys spaudoje, profesorius skubėjo užbaigti paskutinį veikalą. Pagaliau buvo sudėti visi taškai paskutinei *Organinių būtybių teorijos* daliai. Spaudai buvo rengti visi trys tomai, teliko sulaukti cenzoriaus rezoliucijos.

Pačioje 1838 metų pradžioje, sausio mėnesį, buvo gauta cenzūros rezoliucija ir *Organinių būtybių teorija* buvo atiduota spausdinti į Diecezijos (misionierių) spaustuvę Vilniuje (*Drukarnia Dyecezalna XX missyonarzow*). Dar nebaigus spausdinti, gegužės 11 dieną, A. Sniadeckis iškeliavo iš šios ašarų pakalnės. Mokytojas, gydytojas, mąstytojas, optimistas ir šeimos žmogus iš gyvenimo išėjo ramus – žinojo, kad palieka

35. Andriaus Sniadeckio kapas Gorodnikų kaime, Ašmenos apylinkėje, iš: *Jankowski Cz. Powiat Oszminski*, t. 1, 1896 metai

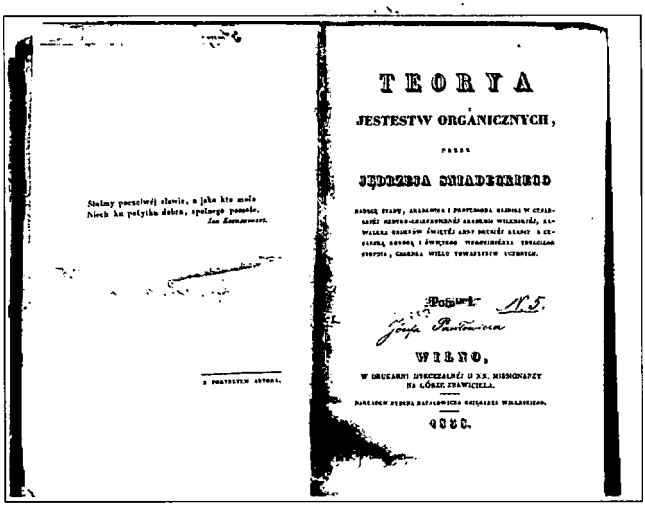

TEORYA

JESTESTW ORGANICZNYCH,

WILNO,

36. *Organinių būtybių teorija*, t. 1, 1838 metai

įdirbį, kuris primins jį patį ir jo veiklą kraštui, kurio išsimokslinusia ateitimi visuomet tikėjo.

Trečiojo tomo pradžioje atsirado trumpas rašinys apie autoriaus gyvenimą ir darbus, kuris kartu tapo ir nekrologu.

Organinių būtybių teorija
Pratarmė antrajam leidimui

Sulaukiau pagaliau epochos, kada „Organinių būtybių teorija" pradeda traukti išsimokslinusių gydytojų dėmesį. Kadangi šio veikalo tiražas knygynuose jau išsemtas, prireikė išleisti naują laidą.

Pakartotinai skaitydamas šį veikalą nerandu nieko, ką reikėtų pataisyti, pridėti arba pakeisti. Ilgalaikiai bandymai, pažintis su naujais išradimais, pastebėjimas, kitokių rimtų požiūrių analizė kuo toliau, tuo stipriau įtikina mane, kad mokslas, kurį šiame veikale išdėsčiau, yra tikra gamtamokslio išraiška ir tokia turi išlikti. Privalo, sakau, išlikti pagrindai ir iš jų išplaukiančios išvados. Prie kai kurių smulkmenų, kurios nepakankamai pa-

remtos bandymais, bėgant laikui bus galima sugrįžti. Tačiau jas norėčiau palikti tolesniems bandymams ir tyrinėjimui. Pavyzdžiui, vadinamoji animalizacijos teorija apibūdina plaučius kaip organą, kuriame vyksta animalizacija. Ši teorija, kurią parėmiau Davi bandymais, atrodo, pradeda griūti po Aleno (Allen) ir Pepiso (Pepys) bandymų. Jie įrodė, kad plaučiuose azotas su krauju nesijungia. Vis dėlto, remdamasis ne tik tokio žinomo chemiko kaip Davi bandymais, bet ir akivaizdžia arterinio kraujo gamyba ir stipria jo animalizacija plaučiuose, nusprendžiau šį klausimą kol kas palikti atvirą, kol ateityje nauji žymių chemikų atlikti bandymai šį mokslą paneigs arba patvirtins. Kitų smulkmenų, kurias reikėtų keisti, nėra.

Šilumos teorija, kurios esme chemikai laiko patį kvėpavimą, man neatrodo baigta; kadangi gyvulių nervinė veikla vyksta ir prieš, ir po šilumos pasiskirstymo įvairiose kūno dalyse, šią problemą bendromis pastangomis teks spręsti ne vien chemikams, bet ir fiziologams.

Šiame veikale išdėstytą teoriją pirmiausia norėjau pritaikyti sergančiam žmogui ir pasiūlyti mano pažiūras atitinkančius gydymo būdus; tačiau abejingumas mano pažiūroms, ir naujų, mano nuomone, klaidingų, tačiau visuotinai ir su entuziazmu sutiktų mokslų pasirodymas atgrasė mane nuo tokio žingsnio. Dabar gerokai pašlijusi sveikata neleidžia atlikti šį didelį darbą. Tačiau gal kada mano mokiniai, kuriems vadovavau medicinos praktikoje, susipažinę su (mano) teorija, padės tai padaryti.

Niekada neturėjau jokių paslapčių, mano požiūris į ligos esmę ir gydymo būdas visiems klausytojams buvo gerai žinomas. Todėl man ir mano atminimui būtų malonu, jei atsirastų, kas šį mokslą ne tik priimtų ir sutvirtintų, bet ir tolesniu darbu bei patirtimi praplėstų[5].

[5] Śniadecki J. Teorya jestestw organicznych. – Wilno, 1838, t. 1, p. [I]–IV. – Vertė R. Paulavičius.

Darbas *Organinių būtybių teorija* apibendrino fiziologijos kurso paskaitas. Tai buvo biologijos mokslo studija, atlikta stebint gyvąjį pasaulį tuometinio mokslo požiūriu. Viena svarbiausių buvo tezė, kad gyvoji ir negyvoji gamta yra neatskiriamos, kad visi gyvieji organizmai tarpusavyje yra susiję ir sąveikauja kintant materijai. Gyvybė, A. Sniadeckio nuomone, – cheminių elementų visuma. Veikalas buvo vienas pirmųjų teorinių biochemijos darbų pasaulyje, A. Sniadeckis tapo fiziologijos mokslo pradininku Lietuvoje[6].

Jau nuo pirmųjų darbo universitete metų Andrius Sniadeckis buvo pripažintas puikiu mokslininku ir dėstytoju reformatoriumi. Per ilgus darbo metus chemiją padarė viena iš populiariausių disciplinų, chemija ir artimais jai mokslais sudomino daug gabių studentų. Jo sukurta mokslinė mokykla buvo gana retas tais laikais reiškinys. Mokytojas parengė savo pavaduotojus katedroje ir universitete, jo mokiniai dėstė ir tyrinėjo toli už Vilniaus universiteto sienų[7].

Savo gyvenimą su chemija susiejo nemažai Vilniaus universiteto absolventų. Andriui Sniadeckiui 1822 metais pasitraukus į užtarnautą poilsį, Chemijos katedrai vadovauti ėmė jo mokinys Ignotas Fonbergas, po kelerių metų intensyvaus triūso išleidęs chemijos terminų žodyną[8]. Siaučiant Vilniuje choleros epidemijai, I. Fonbergas kartu su kolega F. Rimkevičiumi apibendrino šios ligos tyrimus ir išleido knygą[9]. Universitete sėkmingai darbavosi ir kiti A. Sniadeckio mokiniai: J. Volfgangas chemijos žinias pritaikė farmakologijos ir farmacijos, M. Homolickis – fiziologijos paskaitose.

Bendraudamas su studentais, profesorius skatino juos dirbti savarankiškai, tyrimų rezultatus aprašyti ir publikuoti, versti žymių chemikų darbų aprašymus. Ilgą laiką *Dziennik Wileński* buvo vienintelis leidinys Vilniuje, skelbiantis mokslo populiarinimo darbus. Šiame žurnale chemijos tematika rašė I. Fon-

bergas (jis taip pat vertė garsių chemikų darbus), Norbertas Alfonsas Kumelskis paskelbė 16 straipsnių, Martynas Stempinskis – 10 straipsnių. Iš visų 58 chemijos tematika skelbtų straipsnių *Dziennik Wileński* 38 (iš jų 18 – be parašo) buvo užsienio šalių chemikų darbų pristatymai, įvertinimai[10]. Chemijos žinių taip pat buvo gamtos istorijos, žemės ūkio, mineralogijos, technologijos tema skelbtuose straipsniuose, ypač patarimuose namų ūkiui.

Vilnių paliko ar buvo priversti iš jo pasitraukti daug gabių studentų, mokslininkų. Toliausiai – net į Pietų Ameriką – išvyko Ignotas Domeika (1802–1873), tapęs Santjago universiteto chemijos ir geologijos profesoriumi, rektoriumi, Čilės garbės piliečiu.

Rodionas Heimanas (1802–1865) po medicinos studijų Vilniuje išvyko studijuoti į Maskvos universitetą, kur rengė mokslinį darbą. Jame sujungė medicinos ir chemijos mokslus. 1822 metų rugsėjo 30 dieną apgynė medicinos daktaro disertaciją *De utilitate chemiae in Medicina* (*Apie chemijos naudą medicinoje*). 1833 metų kovo 28 dieną jam buvo suteiktas universiteto, o tų pačių metų liepos 18 dieną – Medicinos-chirurgijos akademijos profesoriaus vardas, pagal jo parengtą projektą buvo

[6] Vilniaus universitetas, 1579–1994. – Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1994, p. 131.

[7] Капустинский А. Ф. Андрей Снядецкий и Виленская школа химиков // История химических наук и химической технологии. – Москва, 1956, p. 36.

[8] Fonberg I. Słownik wyrazów chemicznych. – Wilno: Nakł. Fr. Moritza, 1825. – IV, 367 p.

[9] Fonberg I., Rymkiewicz F. Wiadomość o cholerze i o sposobach oczyszczania powietrza w czasie panuiącey zarazy. – Wilno, 1830. – *Iš*: Mokslinės draugijos Lietuvoje, p. 17.

[10] Uniwersytet Wileński (1574–1831) / Bieliński, Józef. – Kraków, 1899/1900. – T. 2. – P. 103–110.

pastatyta universiteto chemijos laboratorija[11]. Per visus darbo su studentais metus (1821–1854 m.) R. Heimanas stengėsi atskleisti chemijos galimybes pramonėje. 1854 metais paskelbė veikalą apie sieros gavybą iš sulfidinės rūdos, kuris iš esmės pakeitė sieros rūgšties gamybą Rusijoje[12].

Vilniaus aukštosiose mokyklose mineralogiją dėstė Ignotas Horodeckis (1776–1824), Ignotas Jakovickis (1794–1847), kurį laiką – Feliksas Dževinskis (Drzewinski), nuo 1819 metų ėmęs dėstyti fiziką.

Marekas Pavlovičius (Pawlowicz, 1789–1830) tapo chemijos ir mineralogijos profesoriumi Karališkajame Varšuvos universitete. Mykolas Očapovskis (Oczapowski, 1788–1854) Vilniuje sėkmingai artino chemiją prie žemės ūkio[13].

Andriaus Sniadeckio įdirbis kuriant chemijos terminiją lenkų kalba buvo labai gerai vertintas amžininkų, pradėtą darbą tęsė minėtas I. Fonbergas, medikas Valerijonas Tomaševskis (1819–1861) ir net filologas Januarijus Filipovičius (1815–1869).

Andriaus Sniadeckio gydymo idėjas perėmė nemažai medicinos studentų. Farmacijos paskaitas profesorius su neilga pertrauka skaitė iki paskutinės gyvenimo dienos. Jo mokinys Vincentas Herberskis (Herberski, 1783–1826) vadovavo Vilniaus universiteto Terapijos klinikai 1823–1826 metais; Antanas Čeretavičius savo mokytojo chemijos laboratorijoje atliko moters pieno tyrimus, vėliau apgynė disertaciją ta tema, publikavo knygą apie sergančios maitinančios moters pieno cheminę analizę (Vilniuje, 1808); Jonas Bergmanas (1783–1856) tapo teismo medicinos, o Konstantinas Porcijanka (1793–1841) – medicinos profesoriumi; Adolfas Abichtas (1793–1860) vadovavo ligoninei Žemaitijoje, vėliau tapo adjunktu ir Terapijos klinikos profesoriumi; Leonas Nahumovičius, Vilniaus medicinos draugijos narys, gydytojas, parašė knygą apie cheminius ekvivalentus[14].

Nemažai Vilniaus universiteto absolventų rado darbą įvairiose Rusijos ligoninėse. Andriaus Sniadeckio adjunktu nuo 1828 metų dirbęs Juozapas Mianovskis (1804–1879) dirbo fiziologijos profesoriumi Peterburgo medicinos-chirurgijos akademijoje 1840–1844 metais, taip pat vadovavo Psichiatrijos katedrai, 1862 metais tapo Varšuvos universiteto profesoriumi ir rektoriumi. Jonas Balinskis (1827–1902), A. Sniadeckio anūkas, tapo psichiatrijos profesoriumi ir vienu iš Peterburgo Psichiatrijos klinikos steigėjų. Peterburge taip pat dirbo farmakologijos profesorius Henrikas Kulakovskis (Kułakowski).

Charkove veterinarijos profesoriais dirbo Andriaus Sniadeckio mokiniai Karolis Višnevskis (1805–1860), Napoleonas Halickis (1818–1881) ir Edvardas Ostrovskis (1816–1854), vėliau tapęs Varšuvos mokyklos rektoriumi.

Krokuvos Jogailos universitete dirbo du A. Sniadeckio mokiniai, medicinos profesoriai: Henrikas Hechelis (1759–1851), nuo 1835 metų vadovavęs Teismo medicinos katedrai, ir Sikstas Levkovičius (1775–1838), anksčiau dirbęs karo gydytoju.

Varšuvoje gydytojo darbą rado nemažai A. Sniadeckio mokinių: Karolis Kačkovskis (1797–1867), Vilniuje aktyviai dalyvavęs Nenaudėlių draugijos veikloje, nuo 1830 metų tapo Lenkijos kariuomenės vyriausiuoju gydytoju; Jonas Bancevičius

[11] Naujoji chemijos laboratorija tapo viena geriausiai įrengtų ir aprūpintų Europoje. Pratybos laboratorijoje vyko jau nuo 1838 metų iki pat 1953 metų, kai buvo pastatytas naujas universiteto korpusas.

[12] Гейманн Р. О добывании серы из колчедана и употреблении последнего, в место серы для добывания обыкновенной серной кислоты. – Москва, 1854.

[13] Koter M. Michał Oczapowski jako twórca chemini rolniczej w Polsce // Roczniki Gleboznawcze. – Warszawa, 1971, t. 22, z. 2, p. 25–33.

[14] Nahumowicz L. O stosunkach chemicznych. – Wilno, 1820. *Iš:* Mokslo draugijos Lietuvoje, p. 10.

(1799–1864) 1823–1833 metais dirbo ligoninės ordinatoriumi, Edmundas Korabevičius (1804–1875) vadovavo ligoninei Varšuvoje, vėliau išvyko į Prancūziją; Ignotas Lebelis (1792–1861), Liudvikas Sauranas (?–1843), Jonas Kulieša (1799–1872), Jonas Očapovskis, Pranciškus Groeris (1807–1871), Ignotas Golembevskis (1816–1885) bei Stanislovas Pšystanskis (1816–1871)[15].

Pirmajai Lietuvos chemijos mokslinei mokyklai toliau tvirtėti sutrukdė istorinės sąlygos. Skaudus smūgis profesoriui buvo jo studentų ir kolegų areštai, prasidėję slopinant filaretų-filomatų judėjimą; 1832 metais buvo uždarytas Vilniaus universitetas, jo vietoj įkurta Medicinos-chirurgijos akademija 1840 metais buvo iškelta iš Vilniaus. Taip kruopščiai ir su meile kaupta chemijos laboratorija buvo išdraskyta: 1841 metais dauguma reagentų ir prietaisų buvo perduota Kijevo Šv. Vladimiro universitetui, o likę – Vilniaus gubernijos gimnazijai[16]. Andriaus Sniadeckio mokiniai, nors ir išsibarstę po pasaulį, rėmėsi mokytojo idėjomis, darė nemažą įtaką praktinės ir teorinės chemijos plėtojimui kitose šalyse.

Ne kiekvienas mokslininkas turi dėstytojo talentą, ne kiekvienas dėstytojas gali būti mokslininkas. Tačiau jei šios dvi savybės tenka vienam žmogui – jis tampa idealiu profesoriumi. Tokiais talentais ir buvo apdovanotas Andrius Sniadeckis, sukūręs pirmąją chemijos mokyklą Vilniaus universitete.

[15] Mierzecki R. Jędrzej Śniadecki jako chemik. – Bibliogr.: 14 pavad. // Nauka Polska. – Warszawa, 1989, nr 1, p. 105–111.

[16] Gylienė L. Vilniaus medicinos draugijos, p. 25.

Naudota literatūra

1. Aleksandravičius E., Kulakauskas A. Carų valdžioje: XIX amžiaus Lietuva. – Vilnius : Baltos lankos, 2001. – 196 p.

2. Autentyki projektów podawanych od profesorów Uniwersytetu do Komitetu organizacyjnego r. 1806–1808. – VUB RS F2-KC 9 (279 l.).

3. Baliński M. Dzieła Jędrzeja Śniadeckiego. – Warszawa : Nakł. Augusta E. Glücksberga, 1840. – T. 1. – 285 p.

4. Balinski M. Pamiętniki o Janie Śniadeckim, jego zyciu prywatnem i publicznem, i dziełach jego. – Wilno : Nakł i druk. J. Zawadzkiego, 1865. – T. 1. – VIII, 919 p.; T. 2. – 511 p.

5. Beauvois D. Szkolnictwo polskie na ziemiach Litewsko–Ruskich 1803–1832. – Rzym; Lublin : Zakład malej poligrafii, 1991. – T. 1 : Uniwersytet Wileński. – 382, [1] p.

6. Bieliński J. Cesarskie Towarzystwo Lekarskie Wileńskie, jego prace i wydawnistwa (1805–1864). – Warszawa : Druk. K. Kowalewskiego, 1891. – 119 p.

7. Bieliński J. Szubrawcy w Wilnie (1817–1822): zarys historyczny. – Wilno : Nakł. Korwina, 1910. – 242, [1] p.

8. Bieliński. J. Uniwersytet Wileński (1579–1831). – Kraków : Druk. Anczyca i Spółki, 1899–1900. – T. 3. – 724, [1] p.

9. Biziulevičius S. Medicinos mokslas senajame Vilniaus universitete 1781–1842 – Santr. angl. – Bibliogr.: 116 pavad. // Vilniaus medicinos istorijos almanachas. – 1997, t. 1, p. 31–100.

10. Buchaveckas S. Šalčios žemė. – Vilnius : Mintis, 1992. – 280, [2] p., 2 iliustr. lap.

11. Chodkiewicz, Alexander. Chemija przez Alexandra Grabią Chodkiewicza Tow. Krol. Przyj. Nauk. – Warszawa : [s. n.]. – 1816, t. 1–3; 1817, t. 4–5; 1918, t. 6; 1820, t. 7.

12. Čaplinskas A. R. Vilniaus gatvių istorija: Šv. Jono, Dominikonų, Trakų gatvės. – Vilnius : Charibdė, 1998. – 302, [1] p.

13. Daugirdaitė-Sruogienė V. Lietuvos istoriją. – Vilnius : Vyturys, 1990. – 446, [1] p.: iliustr. + 5 žml. lap. – ISBN 5-7900-0637-X: 6.00.

14. Drėma V. Dingęs Vilnius = Lost Vilnius = Изчезнувший Вильнюс. – Vilnius : Vaga, 1991. – 407 p.: iliustr.

15. Dundulienė P. Senovės lietuvių mitologija ir religija. – Vilnius : Mokslas, 1990. – 188, [3] p. – ISBN 5-420-00511-5.

16. Fonberg I. Chemja z zastosowaniem do sztuki i rzemiosł. – Wilno : Druk. J. Zawadskiego, 1827. – T. 1. – XXIV, 464 p.; 1828. – T. 2. – XII, 779 p.; 1828. – T. 3. – 407 p.

17. Fonberg I. Słownik wyrazów chemicznych. – Wilno : Nakł. Fr. Moritza, 1825. – IV, 367 p.

18. Fonberg I. Wykład teorii gorzenia. – Wilno : Druk. A. Marcinowskiego, 1821. – 91 p.

19. Frank J. Pamiętniki dr-a Jozefa Franka profesora Uniwersytetu Wileńskiego / z fr. przetł., wstępem i uwagami opatzył W. Zahorski. – Wilno, 1913. – T. 1. – 235 p.; T. 2. – 203 p.; T. 3. – 305 p.

20. Frankas J. Atsiminimai apie Vilnių. – Vilnius : Mintis, 2001. – 624 p. – ISBN 5-417-00832-X.

21. Gylienė L. Vilniaus medicinos draugijos vaidmuo chemijos mokslo vystymui Lietuvoje // Mokslo draugijos Lietuvoje. – Vilnius, 1979, p. 7–30.

22. Griškaitė R. Liudvika Sniadeckaitė // Moteris. – 1992, Nr. 11/12, p. 30–31.

23. Homolicki M. Physiologia. Generales et speciales adnotationes. – Wilno, 1819–1820. – Rankraštis. – VUB RS F26-3692.

24. Hubicki W. Jędrzej Śniadecki as a student of chemistry // Organon. – 1970, nr 7, p. 231–245.

25. Ignotas Domeika Lietuvai, Prancūzijai, Čilei = Ignacy Domeyko for Lithuania, France, Chile = Ignacy Domeyko Lituanie, France, Chili. – Vilnius : LNM, 2002. – 102, [1] p. – Bibliogr.: 61, 6 pavad.

26. Janonienė R. Kazimieras Jelskis (1782–1867). – Vilnius : Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003. – 294, [1] p.: iliustr.

27. Jędrzej Śniadecki, 1768–1838 : bibliografia w wyborze / J. Konieczynska, E. Żurawska. – Żnin : Powiatow i miejska biblioteka publiczna, 1970. – 30, [5] p.: iliustr. – Bibliogr.: 254 pavad.

28. Kossakowski Jozef Ignacy (...) // Polski słownik biograficzny. – Kraków, 1968, t. 14/2, z. 61, p. 273.

29. Koter M. Michał Oczapowski jako twórca chemini rolniczej w Polsce // Roczniki Gleboznawcze. – 1971, t. 22, z. 2, p. 25–33.

30. Kultūros paminklų enciklopedija. – Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 996. – T. 1: Rytų Lietuva. – 367 p.

31. Lachnicki Emanuel // Polski Słownik Biograficzny. – Kraków, 1971, t. 16/1, z. 68, p. 397–398.

32. [Nenaudėlių draugijos narių sąrašas]. MAB RS BF 3122 (3).

33. Listy Jędrzeja Śniadeckiego do ks. Adama Czartoryskiego, kuratora Wileńskiego okręgu naukowego / z autografów znajdujących sie w Archiwum ks. Czartoryskich w Krakowie opisał oraz wstęp i uwagami zaopatrzył A. Wrzosek // Krytyka Lekarska. – Warszawa, 1903, r. 7, nr 1/2, p. 10.

34. Mačionis Z. Pirmojo Lietuvos chemiko technologo jubiliejus. – Portr. // Mokslo Lietuva. – 2001, Nr. 4(228), p. 12.

35. Malakaitė J. Vilniaus universiteto įtaka periodikos raidai 1760–1832: magistrinis darbas / darbo vadovas E. Raila. – Vilnius, 1999. – 90 lap.

36. Mianowski Joseph. Physiologia prof. Josephi Mianowski. – Wilno, 1825. – 72 lap. – VUB RS F 26-3694.

37. Mierzecki R. Jędrzej Śniadecki jako chemik. – Bibliogr.: 14 pavad. // Nauka Polska. – 1989, Nr. 1, p. 105–111.

38. Moll J. I. Wiersz z okoiczności powrótu do zdrowia Jędrzeja Śniadeckiego filozofii i medycyny doktora, chemii w Wilenskim imperatorskim uniwersytecie zwyczaynego publicznego professora, członka towarzystwa przyjacioł w Warszawie, i medycznego w Wilnie towarzystwa, prezydenta. – Wilno : Nakł. i druk. J. Zawadzkiego akademickiego typografa, 1807. – 8 p.

39. Moravskis S. Keleri mano jaunystės metai Vilniuje : atsiskyrėlio atsiminimai (1818–1825). – Vilnius : Mintis, 1994. – 474, [1] p.

40. Mościcki, Henryk. Z „Dziennika" Teodora Krasińskiego, 1816, 1817, 1818 // Rocznik Towarzystwa Przyjaciól w Wilnie, rok 1910. – 1911, t. 4, p. 102–117.

41. Ogloszenie // Kurier Litewski. – 1831, nr 49, p. 1.

42. Palivarkas // Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. – Vilnius, 1981, t. 8, p. 429.

43. Piročkinas A. Devyneri Adomo Mickevičiau metai: biografinė apybraiža. – Vilnius : Vaga, 1995. – 392, [5] p.; iliustr.

44. Piročkinas A., Šidlauskas A. Mokslas senajame Vilniaus universitete. – Vilnius : Mokslas, 1984, 327 p.

45. Prašmantaitė A. Vilniaus universitetas ir visuomenė 1803–1832 metais. – Vilnius : Academia, 1992. – 143 p.

46. Przemowa // Dziennik Medycyny, Chirurgii i Farmacji. – 1830, t. 1, nr 1, p. V–XVIII.

47. Railienė B. Andriaus Sniadeckio mokslinės veiklos epizodas – elemento vesčio ieškojimas. – Bibliogr.: 15 pavad. // Humanistica. – 2000, Nr. 2, p. 41–44.

48. Rymkiewicz F., Fonberg I. Wiadomości o cholerze i sposobach oczyzczenia powietrza w czasie panującej zarazy. – Wilno : Glückberg, 1830. – 40 p.

49. Sarnecki K. Czy Jędrzej Śniadecki był w Paryżu? // Problemy. – 1968, nr 8, p. 487 (44).

50. Schnür-Pepłowski S. Jędrzej Śniadecki (1768–1838) // Kosmos. – 1897, nr 22, Nr. 6, p. 459–510.

51. Sirokomlė V. Iškylos iš Vilniaus po Lietuvą. – Vilnius : Mintis, 1989. – 167 p.

52. Skarżyński B. Jędrzej Śniadecki // Wkład Polaków do nauki: nauki ścisłe. – Warszawa, 1967. – P. 89–101.

53. Sławinski K. Inwentarz pracowni chemicznej Wszechnicy Wileńskiej z r. 1800 // Archiwum Historji i Filozofji Medycyny Oraz Historji Nauk Przyrodniczych. – 1930, t. 10, z. 2, p. 258–261.

54. Sławinski K. Krótki opis chemii organicznej U. S. B. – Wilno, 1936. – 33 p.: iliustr., 1 portr. l.

55. Rownopol // Słownik geograficzny królewstwa polskiego i innych krajów słowianskich. – Warszawa, 1888, – t. 8, p. 825.

56. Sniadecki A. Theorie der organischen Wesen / aus dem polnischen übersetz von J. Moritz. – Königsberg bei Unzer, 1810. – T. 1. – 265 p.

57. Sniadecki A. Théorie des Etres Organisés, renfermant les généralités de la vie organique par André Sniadecki / traduit du polonais par J. J. B. et Dessaix. – Paris : Chez gabon et compagnie, libraries. – 1825. – 283 p.

58. Śniadecki J. Co jest irytacya? // Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego. – 1839, t. 2, p. 41–63.

59. Śniadecki J. Początki chemii dla użycia słuchaczów akademickich / ułozone przez Jędrzeja Śniadeckiego. – Ed. powtórna powiększona i popr. – Wilno : Nakł. i druk. J. Zawadzkiego. – 1807. – T. 1. – 530 p.

60. Śniadecki J. Początki chemii dla użycia słuchaczów przy Imperatorskim Wileńskim uniwersytecie / ułozone przez Jędrzeja Śniadeckiego. – Wyd 3-ie powiększona i popr. – Wiłno : Nakł. i druk. J. Zawadzkiego, 1816. – T. 1. – IX, 368 p.

61. Śniadecki J. Początki chemii stosowanie do teraznieyszego tey umieiętnósci stanu dla pozytku uczniow i sluchaczow ułozone y za wzor lekcyi akademickich słuzyc maiące. – Wilno : Druk. Akademicka, 1800. – T. 1. – XVI, 401 p.

62. Śniadecki J. Przemowa // Dziennik Medycyny, Chirurgii i Farmacii. – Wilno, 1830, t. 1, nr 1, p. V–XVIII.

63. Śniadecki J. Teorya jestestw organicznych. – Warszawa : Druk. nr 646, 1804. – T. 1. – 264 p.

64. Śniadecki J. Teorya jestestw organicznych. – Wilno : Druk. Dyecezialnéj u XX. Missionarzy, 1938. – T. 1. – 210, [10] p.; T. 2 – 201 p.; T. 3. – 194, [11] p.

65. Śniadecki J. Teorya jestestw organicznych. – Wilno : Druk. J. Zawadskiego, 1811. – T. 2. – 545 p.

66. Śniadecki J. Uwagi o fizycznem wychowaniu dzieci // Dziennik Wileński. – 1805, t. 2, nr 5, p. 1–32; nr 6, p. 113–145; Dalszy ciąg o fizycznem wychowaniu dzieci. Obchodzenie się z dziećmi po skończeniu roku 7-mego, t. 3, nr 7, p. 225–247.

67. Śniadecki J. Uwagi o fizycznem wychowaniu dzieci // Dziennik Wileński, 1805, t. 2, nr 5, p. 1–32; nr 6, p. 113–145; Dalszy ciąg o fizycznem wychowaniu dzieci. Obchodzenie się z dziećmi po skończeniu roku 7-mego, t. 3, nr 7, p. 225–247.

68. Sniadezki's A. Theorie der organiszen Wessen / aus Polnischen urschrift übersezt von A. Neubig. – Nürnberg : Verlage der C. H. Zeh'schen Buchhandlung, 1821. – VI, 163 p.

69. Sokoł-Szahin F. Wiersz liriczny z okoliczści ocalonego óycia wielmożnego Jmć. pana Jędrzeja Śniadeckiego (...) – Wilno : Drukiem Jozefa Zawadskiego akademickiego tipografa, 1807. – [4] p.

70. Szymkiewicz J. Nauka o chorobach dzieci. – Wilno : Nakladem

i drukiem Józefa Zawadskiego, Akademickiego Typografa, 1810. – [10], XXVI, 423 p.

71. Vilniaus miesto istorija. – Vilnius : Mintis, 1968. – 394, [5] p.

72. Vilniaus universitetas 1579–1994. – Vilnius : Valstybinis leidybos centras, 1994. – 341, [1] p.: iliustr.

73. Vilniaus universiteto istorija, 1579–1803. – Vilnius : Mokslas, 1976. – 316, [2] p.

74. Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940. – Vilnius : Mokslas, 1977. – 341, [1] p.

75. Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki: życiorys i rozbiór pism. – Krakow : Akademia umiejętności, 1910. – T. 1. – 331 p.

76. Wrzosek A. Materiały do życiorysu Andreja Śniadeckiego // Krytyka Lekarska. – 1905, r. 9, nr 7, p. 144–145

77. Wrzosek A. Listy Jędrzeja Śniadeckiego do Księcia Adama Czartoryskiego // Krytyka Lekarska. – 1905, r. 7, nr 1, p. 1–10.

78. Życie i dzieło Jędrzeja Śniadeckiego / oprac. J. Andrzejewski, L. Sułkowska. – Lódz : XVIII LO [Liceum Ogólnokształcące] im. J. Śniadeckiego: Dzielnicowa Biblioteka Publiczna Łódź-Polesie, 1990. – 56 p.: 1 portr. lap.

79. Znaczko-Jaworski I. Jędrzej Śniadecki a Peterburska akademia nauk // Kwartalnik historii nauki i techniki. – 1967, nr 1, p. 47–59.

80. Белинский О. Об отношениях Виленского медицинского общества к публике с 1805 по 1831 годы. – Вильно : Тип. А. Минскера, 1900. – 19 p.

81. Белинский Ю. А. Андрей Снядецкий: биографический очерк по поводу 50-ти летней годовщине смерти. – Вил'на : A. T. Minsker, 1888. – 35, [1] p.

82. Капустинский А. Ф. Андрей Снядецкий и Виленская школа химиков. Portr., iliustr. – Bibliogr.: 30 pavad. // Труды института истории естесвознания и техники. – Москва, 1956. – T. 12: История химических наук и химической технологии. – P. 22–39.

83. Снядецкий А. О новом металле, найденном в зернах платины // Технологический журнал или собрание сочинений и известий, относящтхся до технологии и приложения учиненных в науках открытий к практическому употреблению, издаваемое Академией наук. – Санкт Петербург, 1809, t. 6, ч. 4, p. 81–98.

Iliustracijos

Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje saugomos:
1, 11–14, 16–19, 23, 25, 27, 29, 31–36
Vilniaus universiteto bibliotekoje saugomos:
10, 20–22, 26, 28, 30
Jogailos universiteto bibliotekoje saugomos: 15, 24
Vilniaus universiteto leidykloje saugoma: 2
Asmeninėje kolekcijoje saugomos: 3–9

Birutė Railienė

Andriaus Sniadeckio literatūros rodyklė

VISUS savo darbus Andrius Sniadeckis parašė gyvendamas Vilniuje arba Rovnopolio dvare, kuriame daugiau laiko praleido vėlesniais gyvenimo metais. Iš visų publikacijų chemijos pradmenų vadovėlis, fundamentalus filosofijos veikalas apie organinių būtybių teoriją bei pedagoginis traktatas apie fizinį vaikų auklėjimą sulaukė daugiausia ne tik amžininkų, bet ir vėlesnių laikų skaitytojų dėmesio.

Chemijos pradmenys, kurių pasirodymą pats autorius pavadino neatidėliotina būtinybe chemijos mokymo klausimui spręsti bei chemijos terminijai norminti, buvo išleisti 1800 metais. Nors apie terminiją buvo rašę ir daugiau Abiejų Tautų Respublikos chemikų, A. Sniadeckio knyga tapo labai populiari. Pakartotinai buvo išleista 1807 bei 1816–1817 metais. Ištisos Vilniaus universiteto studentų kartos mokėsi iš šio vadovėlio. Švęsdamas chemijos dėstymo 220 metų sukaktį (2004 m.), Vilniaus universitetas pagerbė pirmąjį Chemijos katedros vedėją ir išleido jo vadovėlio vertimą į lietuvių kalbą. Nors praktiniams tikslams šis leidinys ir nebuvo taikytas, praturtino Lietuvos mokslo istorijos bei chemijos didaktikos žinias.

Organinių būtybių teorija sukėlė susidomėjimą gretimose šalyse: buvo išversta į vokiečių (1810, 1821 m.) ir prancūzų (1825 m.) kalbas. Deja, kaip pažymėjo pats autorius, tėvynainiams buvo parašyta per anksti ir nesužadino laukto susidomėjimo. Organinių būtybių klausimą Andrius Sniadeckis kėlė sau jau pačioje jaunystėje. Dar studijuodamas Edinburgo universitete ėmė rinkti medžiagą. Šią temą nagrinėjo visą gyvenimą, apibendrinimus skubėjo sudėti į naują, pataisytą ir papildytą, knygos leidimą. Nors sunkiai sirgo, darbą suspėjo užbaigti. Deja, knygos taip ir neišvydo. Joje šalia pratarmės atsirado autoriaus nekrologas.

Organinių būtybių teorija sulaukė savo skaitytojų praėjus ilgesniam laikui – Lenkijoje knyga pakartotinai buvo išleista 1861, 1905 ir 2000

metais. Nemažai jos fragmentų skelbta lietuvių, lenkų, rusų kalbomis. Viso veikalo vertimo į lietuvių kalbą kol kas pasigendame, Vilniaus universitetas tokiu kūriniu praturtintų savo dėstytojų žymiausių kūrinių, turėjusių neabejotiną įtaką mokslo raidai, sąrašą.

Knyga *Apie fizinį vaikų auklėjimą* buvo naujas žodis vaikų ugdymo ir pedagogikos srityje. Pirmasis veikalo variantas pasirodė 1805 metais, tačiau autorius šią temą brandino ir toliau. Išplėstą straipsnio variantą, suradęs tarp Andriaus Sniadeckio dokumentų, jau po jo mirties publikavo žentas Mykolas Balinskis (1840 m.). Skirtingai nei *Organinių būtybių teorija*, knyga *Apie fizinį vaikų auklėjimą* buvo pakartotinai išleista 9 kartus: 1855, 1856, 1968, 1920, 1952 (fragmentai), 1956, 1990, 1997, 2002 metais.

Tapęs žurnalo *Dziennik Wileński* steigėju ir pirmuoju redaktoriumi, Andrius Sniadeckis nemažai mokslinių darbų skelbė jame. Publikavo vertimus, apžvalgas, komentarus – siekė populiarinti chemijos pasiekimus Vilniaus šviesuomenės tarpe.

Chemija artimai siejosi su medicina, kuriai pašaukimą Andrius Sniadeckis pajuto ankstyvoje jaunystėje, savarankiškai pakeitęs matematikos studijas į medicinos. Būdamas ne tik chemijos dėstytojas, bet ir populiarus Vilniaus gydytojas, skelbė spaudoje medicinos bei higienos žinias populiarinančius straipsnius. Tiesa, dažnai pasitelkdavo humorą, net ir kandų stilių – straipsnius apie visuomenės tamsumą ir prietarus išjuokdavo satyriniame laikraštyje *Wiadomości Brukowe* (*Grindinio žinios*). Šis leidinys buvo Šubravcų (Nenaudėlių) draugijos tribūna, o autoriai, jei kada ir pasirašydavo, tai tik slapyvardžiais. Andrius Sniadeckis keletą savo rašinių pasirašė *Bogumilo Uvažnickio, šlėktos iš Ašmenos* bei *Bogumilo Aquafončio, su Kastuvo herbu* slapyvardžiais.

Literatūros sąrašų, kuriuose būtų atspindėtos publikacijos apie A. Sniadeckį, būta nedaug. Dauguma – lenkų autorių darbai. 1910 m. A. Sniadeckio biografas A. Vžosekas paskelbė 2 tomų studiją, kurios vienas priedas buvo darbų apie A. Sniadeckį sąrašas. Jame randame 49 įrašus[1]. 200-ųjų gimimo metinių proga A. Sniadeckiui pagerbti buvo parengta J. Koniečynskos ir E. Žuravskos literatūros rodyklė, kurioje užregistruoti 167 įrašai[2].

[1] Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki : życiorys, t. 2, p. 337-343.

[2] Jędrzej Śniadecki, 1768–1838 : bibliografia w wyborze. / J. Konieczynska, E. Żurawska. – Żnin : Powiatow i miejska biblioteka publiczna, 1970. – 30, [5] p. : iliustr. – Bibliogr.: 254 pavad.

Lietuvos istorijos institutas (tuomet Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutas) darbuotojų parengtoje rodyklėje *Iš mokslų istorijos Lietuvoje, t. 2*, paskelbė 40 įrašų apie A. Sniadeckį sąrašą[3].

Sudarant publikacijų apie A. Sniadeckį rodyklę, buvo peržiūrėta gausybė antrinės informacijos šaltinių: bibliotekų katalogai, personalijų kartotekos, Lietuvoje ir Lenkijoje išleisti valstybinės bibliografijos leidiniai, straipsnių literatūros sąrašai, šaltinių ieškota internete.

Bibliografinė rodyklė yra sudaryta iš dviejų dalių. Pirmojoje – paties Andriaus Sniadeckio darbai, jų vertimai ir leidimų pakartojimai. Antrojoje – knygos ir straipsniai, kuriuose rašoma apie Andrių Sniadeckį. Įtrauktos ir tos publikacijos, kuriose profesoriaus veikla minima bendrame kontekste, taip pat – informacija iš enciklopedijų ir žinynų.

Nemažai senų publikacijų nepavyko patikrinti *de visu*, nes jos neišliko bibliotekose. Tokie įrašai buvo pažymėti * (žvaigždute). Įrašai išdėstyti chronologine, o metų ribose – abėcėlės tvarka.

Daugelis darbų apie Andrių Sniadeckį – apžvalginiai, ir dažnai kelių puslapių straipsnyje išvardijami enciklopediniai gyvenimo ir veiklos faktai. Tik nedaugelyje straipsnių aptariami konkretūs A. Sniadeckio kūriniai ar jo veiklos faktai.

[3] Iš mokslų istorijos Lietuvoje. – Vilnius, 1973, t. 2.

Knygos

1800

1. Początki chemii stosownie do teraznieyszego tey umieiętności stanu dla pozytku uczniów i słuchaczów ułożone y za wzor lekcyi akademickich służyc maiące. – Wilno : Druk. Akademicka, 1800. – T. 1. – X, 401 p.; T. 2. – 326, [38] p.

1804

2. Teorya jestestw organicznych. – Warszawa : Druk. nr 646, 1804. – T. 1. – 264 p.

1805

3. O rozpuszczeniu : rzecz do Towarzystwa Królewskiego Przyjaciół Nauk w Warszawie. Posłane w maju roku 1805 prez (...). – Wilno : Nakł. i druk. J. Zawadzkiego, 1805. – 45 p.

1807

4. Początki chemii dla użycia słuchaczów akademickich (...). – [Wyd. 2-ie]. – Wilno : Nakł. i druk. J. Zawadzkiego, 1807. – T. 1. – XVI, 530 p.; T. 2. – 353 p.

1808

5. Roszprawa o nowym metallu w surowej platynie / odkrytym przez Jędrzeja Śniadeckiego (...) czytana na publiczném posiedzieniu Imperatorskiego Unywersytetu Wilenskiego dnia 28 czerwca 1808. – Wilno : Nakł. i druk. J. Zawadskiego, 1808. – 45 p.

1810

6. Theorie der organischen Wesen / aus dem polnischen überssetz von J. Moritz. – Königsberg bei Unzer : [s. n.], 1810. – T. 1. – 265 p.

1811

7. Teorya jestestw organicznych. – Wilno : Druk. J. Zawadskiego, 1811. – T. 2. – 454 p.

1816–1817

8. Początki chemii dla użycia słuchaczów przy Imperatorskim Wileńskim Uniwersytecie / ułożone przez Jędrzeja Śniadeckiego; Wyd 3-ie, powiększone i popr. – Wilno; Warszawa : Nakł. i druk. J. Zawadzkiego, 1816–1817. – T. 1. – 1816. – IX, 368 p.; T. 2. – 1817. – 517 p.

1825

9. Théorie des źtres organisés, renfermant les généralités de la vie organique / par André Sniadecki; traduit du polonais par J. J. Ballard et Dessaix. – Paris : Chez gabon et compagnie, libraries, 1825. – XV, 283 p.

1838

10. Teorya jestestw organicznych / prez Jędrzeja Śniadeckiego, radzcę stanu, akademika i profesora Kliniki w Cesarskiéj Medyko-Chirurgicznéj Akademii Wilenskiéj, kawalera orderów Świętéj Anny drugiéj klassy z cesarską koroną i Świętego Włodzimérza trzeciego stopnia, członka wielu towarzystw uczonych. – Wilno : Druk. Dyecezialnéj u XX. Missionarzy, 1838. – T. 1. – XV, 210 p.; T. 2. – III, 201 p.; T. 3. – XIV, 194 p.

1821

11. Theorie der organischen Wesen / aus dem polnischen Urschrift übersetzt von A. Neubig. – Nürnberg : Verl. der C. H. Zeh'schen Buchhandlung, 1821. – XXVIII, 163 p.

1840

12. Dzieła Jędrzeja Śniadeckiego / M. Baliński. – Warszawa : Nakł. A. E. Glücksberga, 1840.

T. 1. – 285, [2] p.

Turinyje: Przemowa wydawcy, p. 5–10; Życie Jędrzeja Śniadeckiego, p. 11–88; O fizycznėm wychowaniu dzieci, p. 91–285;

T. 2. – 318, [2] p.

Turinyje: O pokormach, napojach i sposobie życia w ogólności we względzie lekarskim, p. 7–58; Krótki wykład systematu Galla z przyłączeniem niektórych uwag nad jego nauką, p. 61–88; O gorączce, p. 89–128; Krótkie opisanie gorączki, jaka panowała w roku 1812 i 1813 tak w mieście Wilnie, jako i w całéj Litwie, p. 129–149; Niektóre wiadomości o żółtéj gorączce, p. 151–173; Co jest irrytacya?, p. 175–195; O wyziewach jadowitych i zarazach, p. 197–229; O przypadkach pozornéj śmierci i sposobach przywracania tak obumarłych osób do życia, p. 231–290; O ogniu wszczynającym się w ciałach żyjących i ich pogorzeniu, p. 291–302; Niektóre uwagi o krowiej ośpie a mianowicie o szczepeniu jéj owcom, p. 303–313; Uwagi p. Dupuytren o niektórych gazach duszących, p. 314–318.

T. 3. – 282, [2] p.

Turinyje: Przemowa do *Dziennika Medycyny, Chirurgii i Farmacii* przez Cesarskie Towarzystwo Lekarskie w Wilnie (...), p. 5–22; Postrzeżenia tyczące się sposobu léczenia tak nazwanego krupu czyli zapalenia krtani, p. 23–41; Niektóre postrzeżenia tyczące się chorób konwulsynych, biorących początek z cierpień kolumny pacierzowey, p. 42–64; Jak niekiedy choroby płuc udają

cierpienia szpiku pacierzowego, p. 65–73; Przypadek wściekliczny bez ukąszenia, p. 74–80; Szczególny przypadek zatszymania uryny *(Ischuria)*, podany przez Dra Karola Hastings (...), p. 80–92; O zatrzymaniu uryny z przyczyny kamienia jednéj nérki, p. 93–113; Pisma fizyczno-chemiczne (Jakuba Józefa Winterl wykład cztérech pierwiastków nieorganicznego Przyrodzenia, p. 117–142; Uwagi nad traktatem początkowej fizyki R. J. Haüy (...), p. 143–164; Objasnienie niektórych punktów w nauce o ciepliku: rzecz na posiedzieniu Akademickiem Uniwersytetu Wileńskiego (...), p. 165–177; Postrzeżenie nader wielkiego gradu, z przyłączeniem niektórych uwag nad jego teoryą, p. 178–186; O żelazie meteorycznem Rzeczyckiém, p. 186–247; O potrzebie połączenia nauki Stosunków chemicznych z teoryą Rozpuszczania, p. 213–232; List do redaktora *Pamiętnika Warszawskiego* o tworzeniu nowych wyrazów naukowych (...), p. 232–247; Pisma rozmaite (Mowa o niepewności zdań i nauk, na doświadczeniu fundowanych (...), p. 251–269; List do redaktora *Dziennika Wileńskiego*, z powodu wyjątku z dzieła Pani Stael-Holstein „O niemcach" (...), p. 270–282).

T. 4. – 192, [1] p.

Turinyje: Przedmowa wydawcy, p. 5–8, Próżniacko-filozoficzna podróż po bruku, p. 11–192.

T. 5. – 161, [1] p.

Turinyje: [Tęsinys] Próżniacko-filozoficzna podróż po bruku. T. 6 – 198, [2] p.

Turinyje: [Pabaiga] Próżniacko-filozoficzna podróż po bruku, Pisma szubrawskie.

1855

14. Fizyczne wychowanie dzieci / dzieło Jędrzeja Śniadeckiego; wydanie Kazimiera Józefa Turowskiego. – Sanok : Nakł. i druk. K. Pollaka, 1855. – IV, 149, [1] p.

1856

15. O fizyczném wychowaniu dzieci. – Wilno : Nakł. A. Assa, 1856. – 251, [1] p.

1861

16. Teorya jestestw organicznych. – Wilno : Nakł. i druk. J. Zawadzkiego, 1861. – T. 1–3. – XXIII, 377 p.

1867

17. *Uwagi o fizycznem wychowaniu dzieci. – Poznań : Wyd. K. Rzepeckiego, 1867. – VIII, 206 p.

1903

18. Przemowa do Krótkiego Rysu Chemii dla użytku szkól narodowych Xsięstwa Warszawskiego / z rękopismu wydał i wstępem poprzedził A. Wrzosek. – Warszawa : [S. n.], 1903. – 15 p.

1905

19. Teorya jestestw organicznych: wydanie jubileuszowe zawierającą rys życia Jędrzeja Śniadeckiego i krótki rozbiór jego Teoryi. – Poznań : Nakł. Nowin Lekarskich, 1905. – LXVI, [6], 219 p.

Turinyje: Wrzosek, Adam. Zarys życia Jędrzeja Śniadeckiego i krótki rozbiór jego „Teoryi jestestw organicznych", p. VII–L.

1908

20. Pisma satyriczne / do druku przygotował i przedmową opatrzył A. Wrzosek. – Warszawa : Druk Ed. Nicz i Ska, 1908. – T. 1. – 155 p.; T. 2. – 165 p.; T. 3. – 170 p.

1920

21. O fizycznym wychowaniu dzieci / sporądził Alfred Tom ze słowem wstępnem Janusza Korczaka. – Warszawa : Nakł. Wyd-wa Książka Polska, 1920. – VIII, 146 p.

1938

22. Inwentarz zakładu chemii Dawnego Uniwersytetu Wileńskiego / zapoczątkowany przez Jędrzeja Śnideckiego w r. 1797 i doprowadzony do końca przez Ignacego Fonberga; opracował i wstępem opatrzył K. Sławiński. – Warszawa : Polskie Powszechne Tow-wo, 1938. – 143 p. : lent., iliustr.

1952

23. Wybór pism naukowych i publicystycznych / opracował i komentarzami opatrzył Bolesław Skarżyński. – [Warszawa] : Panstw. Wyd-wo Naukowe, 1952. – 448, [1] p. – A. Sniadeckio darbų sąrašas: 71 pavad.

Turinyje: Przemowa do *Początków chemii,* p. 103–106; *Teorya jestestw organicznych* [fragmentas], p. 109–231; Przemowa do *Dziennika Medycyny, Chirurgii i Farmacii,* p. 258–269; Co to jest irrytacya, p. 271–287; O pokarmach, napojach i sposobie życia w ogólności we względzie lekarskim, p. 289–313; Fizyczne wychowanie dzieci: [fragmentas], p. 315–357; List do redaktora *Wiadomości Brukowych,* p. 385–389; Dalszy ciąg postrzeżen włóczęgi–Guliwera, p. 390–396; Jeszcze postrzeżen włóczęgi–Guliwera, p. 397–402; Znowu postrzeżenia włóczęgi–Guliwera, p. 403–411; Wyprawa na wieś, p. 413–421.

1956

24. O fizycznym wychowaniu dzieci / opracował i wstępem opatrzył

Wincenty Okoń. – Wrocław : Zakład im. Ossolińskich : Wyd-wo PAN, 1956. – 135, [1] p. : portr., iliustr.

Turinyje: Okoń, Wincenty. Jędrzej Śniadecki i jego epoka. Dzieło o fizycznym wychowaniu dzieci : niektóre problemy pedagogiczne w dziele Jędrzeja Śniadeckiego, p. V–XXX.

1962

25. *Wiadomości Brukowe : wybór artykułów / wybrał i oprac. Zdisław Skwarczyński. – Wrocław; Kraków : Zakł. Narodowy im. Ossolińskich Wydaw., 1962. – (Biblioteka Narodowa. Seria 1, nr 178).

1990

26. O fizycznym wychowaniu dzieci / ze wstępem Macieja Demela. – Kraków : AWF, 1990. – XXXI, [1], 131 [4] p. : portr.

1997

27. O fizycznym wychowaniu dzieci / ze wstępem Macieja Demela. – Gdańsk : Wyd-wo uczelniae AWF w Gdańsku, 1997. – 131, [4] p. : portr.

2000

28. Teorya jestestw organicznych. – Bydgoszcz : Wyd-wa Uczelniane Akad. Techniczno-Rolniczej im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich, 2000. – Faksimilinis leidinys. – T. 1. – XV, 210 p.; T. 2. – III, 201 p.; T. 3. – XIV, 194 p.

2002

29. O fizycznym wychowaniu dzieci / opracował i wstępem opatrzył Wincenty Okoń. – Warszawa : Wyd-wa Akademickie „Żak", 2002. – 147, [1] p. – (Biblioteka Źródeł do Historii Wychowania).

2004

30. Chemijos pradmenys / iš lenkų kalbos vertė: Emilija Ivaškevič, Mudis Šalkauskas; spaudai parengė, įžanginį straipsnį ir straipsnį anglų kalba parašė Birutė Railienė. – Vilnius : Vilniaus univ. l-kla, 2004. – 322 p. : lent. – ISBN 9986–19–622–1.

Straipsniai

1805

31. Doświadczenia i postrzeżenia o bielieniu plócen i innych matery lnianych : czytane nas posedzeniu Akademii Berlińskiej przez P. Hermstäd wyjęte

z Annales de chymie 1805 nr 164 // Dziennik Wileński. – 1805, t. 3, nr 8, p. 337–360.

32. Jakuba Józefa Winterl wykład cztérech pierwiastków nieorganicznego Przyrodzenia // Dziennik Wileński. – 1805, t. 1, nr 3, p. 39–65.

33. Krótki wykład systematu Galla, z przyłączeniem niektórych uwag nad iego nauką. – Iliustr. // Dziennik Wileński. – 1805, t. 1, nr 1, p. 16–43.

34. List dra Franciszka Pacchiani, profesora fizyki w Pizie do Wawrzyńca Pignotti, historyografa królewskiego / [paaiškinimus rašė] J. S. // Dziennik Wileński. – 1805, t. 2, nr 4, p. 25–35.

35. Niektóre uwagi o krowiej ospie, a mianowicie o szczepieniu jey owcom // Dziennik Wileński. – 1805, t. 2, nr 4, p. 1–10.

36. Niektóre wiadomosci o żółtej gorączce // Dziennik Wileński. – 1805, t. 1, nr 2, p. 49–70.

37. O ogniu wszczynaiącym się w ciałach żyiących, i o ich pogorzeniu // Dziennik Wileński. – 1805, t. 1, nr 2, p. 70–80.

38. O przypadkach pozornéy śmierci i sposobach przywracania tak obumarłych osób do życia // Dziennik Wileński. – 1805, t. 5, nr 9, p. 487–513.

39. Przemowa / J. S. // Dziennik Wileński. – 1805, t. 1, nr 1, p. 1–5.

40. Uwagi o fizycznem wychowaniu dzieci // Dziennik Wileński. – 1805, t. 2, nr 5, p. 1–32; nr 6, p. 113–145; t. 3, nr 7, p. 225–247.

41. Uwagi p. Dupuytren, o niektórych gazach duszących // Dziennik Wileński. – 1805, t. 2, nr 5, p. 68–79.

42. Wiadomości o życiu i dziełach Schillera // Dziennik Wileński. – 1805, t. 3, nr 7, p. 302–307.

43. Wiadomości rozmaite : [apie J. B. Biot, 1771–1862] / J. S. // Dziennik Wileński. – 1805, t. 1, nr 3, p. 103–107.

1806

44. O przypadkach pozorney smierci i sposobach przywracania tak obumarlych osób do życia // Dziennik Wileński. – 1806, t. 2, nr 10, p. 25–54; nr 11, p. 110–131.

45. O sposobie wyrabiania wodki z kartofli : [wyięte z *Annales de Chimie*, nr 167] // Dziennik Wileński / J. S. – 1806, t. 4, nr 11, p. 165–173.

46. Uwagi nad traktatem początkowej fizyki R. J. Haüy, dziełém przeznaczonem za elementarne w liceach francuskich, tudzież nad iego tłumaczeniem przez X. Aloizego Korzeniewskiego. – Rec. kn.: Haüy R. J. Traktat początkowy fiziki (...) : dzieło przeznaczone dla nauki w lyceach francuskich. Wilno, 1806 // Dziennik Wileński. – 1806, t. 4, nr 10, p. 267–295.

1808

47. O rozpuszczaniu : [Ludwik Osiński czytał rozprawę Jędrzeja

Śniadeckiego] // Gazeta Korespondenta Warszawskiego i Zagranicznego. – 1808, nr 42, dodatek [1808–05–24], p. 547–548.

48. Rzecz o rozpuszczaniu / przez Jędrzeja Sniadeckiego, Członka Towarzystwa Przyiaciół Nauk // Roczniki Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciól Nauk. – T. 5 (1808) p. 521–554.

1809

49. О новом металле, найденном в зернах платины // Технологический журнал. – 1809, т. 6, ч. 4, p. 81–98.

1815

50. Mości panie Redaktorze! List do redaktora Dziennika Wileńskiego : [w związku z ogłoszeniem w *Dzienninku Wileńskim* wyjątku z działa pani Stael-Holstein *O niemcach*, zle tłumaczonego i malo ważnego] // Dziennik Wileński. – 1815, t. 1, nr 14, p. 393–404.

51. O pokarmach, napoiach i sposobie życia w ogólności we względzie lekarskim // Dziennik Wileński. – 1815, t. 2, nr 8, p. 174–187; nr 9, p. 258–278; nr 10, p. 384–400.

52. Objasnienie niektórych punktów w nauce o ciepliku : rzecz na posiedzieniu Akademickiem Uniwersytetu Wileńskiego dnia 15 marca 1815 roku czytana przez (...) // Dziennik Wileński. – 1815, t. 1, nr 4, p. 379–390.

53. Postrzeżenie nader wielkiego gradu, z przyłączeniem niektórych uwag nad jego teoryą // Dziennik Wileński. – 1815, t. 2, nr 7, p. 100–107.

1816

54. Logogryf // Tygodnik Wileński. – 1816, t. 1, nr 14, p. 237.

1817

55. Mości Panie Redaktorze! / Bogumił Uważnicki, Szliachcic Oszmianski // Wiadomości Brukowe. – Wilno, 1817, nr 56, p. 232–235.

56. Mości Panie Redaktorze : [list Jędrzeja Śniadeckiego o tworzeniu nowych wyrazów, zwlaszcza w chemii prez Alex. Hr. Chodkiewicza] // Pamiętnik Warszawski Czyli Dziennik Nauk i Umiejętności. – R. 3, t. 8 (1817), p. 385–401.

57. O pokarmach, napoiach i sposobie życia w ogólności, we względzie lekarskim. – Perspausdinta iš: Dziennik Wileński, 1815 // Pamiętnik Lwowski. – 1817, sierp. (t. 5, nr 28), p. 289–305; wrześ. (t. 6, nr 21), p. 3–28; paźdz. (t. 7, nr 22), p. 85–106.

1818

58. Dalszy ciąg postrzeżen włóczegi Guliwera // Wiadomości Brukowe. – 1818, nr 59, p. 9–12.

59. Jeszcze spostrzenia włóczęgi Guliwera // Wiadomości Brukowe. – 1818, nr 68, p. 45–47.

60. Korespondencya // Wiadomości Brukowe. – 1818, nr 14, p. 131–134.

61. Krótkie opisanie gorączki, jaka panowała w roku 1812 i 1813 tak w miaście Wilnie, tak i w całej Litwie // Pamiętniki Towarzystwa Lekarskiego Wileńskiego. – T. 1 (1818), p. 79–101.

62. [O mleku zielonem : w związku z artykulem Augusta Becu] // Pamiętniki Towarzystwa Lekarskiego Wileńskiego. – T. 1 (1818), p. 207–208.

63. O potrzebe połączenia nauki stosunków chemicznych z teorya rozpuszczenia : rzecz czytana na posiedzieniu naukowem Imperatorskiego Wileńskiego Uniwersytetu d. 15 grudnia 1817 // Dziennik Wileński. – 1818, t. 1, nr 1, p. 2–20.

64. O zatrzymaniu uryny z przyczyny kamienia jednéj nérki // Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Wileńskiego. – T. 1 (1818), p. 167–191.

65. Pisma periodyczne // Wiadomości Brukowe. – 1818, nr 76, p. 77–80.

67. Próżniacko-filosoficzna podróż po bruku. Dzieło powazne // Wiadomości Brukowe. – 1818, nr 97, p. 161–166.

68. Przedmowa do Szubrawstwa // Wiadomości Brukowe. – 1818, nr 99, p. 171–174.

69. Rozdział bez wyprawy : ból głowy // Wiadomości Brukowe. – 1818, nr 105, p. 195–198.

70. Synonimy : clowiek słuszny; dostojny; godny; zacny; uczciwy; poczciwy // Wiadomości Brukowe. – 1818, nr 79, p. 89–91.

71. Wyprawa Druga // Wiadomości Brukowe. – 1818, nr 102, p. 183–186.

72. Z logiki: co jest rozum: rozmowa w Niemieży // Wiadomości Brukowe. – 1818, nr 66, p. 37–40.

73. Z medycyny: Juromania. Choroba nie nowa, ale ciężka, dotąd przez żadnego lekarza nie opisana // Wiadomości Brukowe. – 1818, nr 83, p. 105–108; nr 84, p. 109–111; nr 85, p. 113–115.

74. Znówu postrzeżenia włóczęgi Guliwera // Wiadomości Brukowe. – 1818, nr 86, p. 117–120.

1819

75. Doniesienie ciągnie się dalej : pierwsze posiedzienie Sentymentalnego Towarzystwa // Wiadomości Brukowe. – 1819, nr 111, p. 10–14.

76. Filozoficzny Próżniak Wileński Warszawskiemu Świstkowi zdrowia, spokojnego snu i smacznego apetytu // Tygodnik Polski. – T. 2, nr 22 (1819), p. 195–206; t. 7, nr 141, p. 397–409.

77. Jeszcze wyprawa szósta. Jedziemy na Kalwarya // Wiadomości Brukowe. – 1819, nr 137, p. 119–122.

78. Osnowa Konstitucyi dla Towarzystwa Literackiej Dobroczynności // Wiadomości Brukowe. – 1819, nr 150, p. 171–174.

79. Pochwała Włóczęgi // Wiadomości Brukowe. – 1819, nr 128, p. 82–86.
80. Próżniacko-filozoficzna podróż po bruku : dzieło poważne // Wiadomości Brukowe. – 1819, nr 140, p. 131–134; nr 154, p. 187–190.
81. Siódma wyprawa niewielka, ale wielki filozoficzny traktat // Wiadomości Brukowe. – 1819, nr 154, p. 187–190.
82. Ustawy Sentymentalnego Towarzystwa // Wiadomości Brukowe. – 1819, nr 115, p. 31–34.
83. Wyprawa czwarta // Wiadomości Brukowe. – 1819, nr 120, p. 51–54.
84. Wyprawa VIII, alsbo ś. Marcin // Wiadomości Brukowe. – 1819, nr 157, p. 199–202.
85. Wyprawa piąta // Wiadomości Brukowe. – 1819, nr 126, p. 75–78.
86. Wyprawa szósta. Zielone świątki // Wiadomości Brukowe. – 1819, nr 132, p. 99–102.
87. Wyprawa trzecia // Wiadomości Brukowe. – 1819, nr 109, p. 1–5.

1820

88. Druga lekcya w Trockach // Wiadomości Brukowe. – 1820, nr 189, p. 113–116.
89. Rozmaitość, szyli : ni to, no owo // Wiadomości Brukowe. – 1820, nr 201, p. 163–166.
90. Rozmyślanie w dzień zaduszny // Wiadomości Brukowe. – 1820, nr 205, p. 179–182.
91. S. Jerzy // Wiadomości Brukowe. – 1820, nr 181, p. 81–84.
92. Towarzystwo Sentymentalne // Wiadomości Brukowe. – 1820, nr 174, p. 53–56.
93. Trecia lekcya w Trockach // Wiadomości Brukowe. – 1820, nr 209, p. 195–198.
94. Wielkie odkrycie w Trockach // Wiadomości Brukowe. – 1820, nr 196, p. 33–36.
95. Znowu wyprawa – i krótkie zastanowienie się nad napisami // Wiadomości Brukowe. – 1820, nr 193, p. 129–132.

1821

96. Dokonczenie mojej historyi // Wiadomości Brukowe. – 1821, nr 247, p. 141–144.
97. Dokończenie wyprawy nocnej // Wiadomości Brukowe. – 1821, nr 224, p. 49–52.
98. Moja historya, czyli żywoty Hilaryusza próżnaika-filozofa // Wiadomości Brukowe. – 1821, nr 240, p. 113–116.
99. Noc i wyprawa nocna // Wiadomości Brukowe. – 1821, nr 220, p. 33–36.
100. Obwieszczenie / Bogumił Aquafontis, herbu Łopata // Wiadomości Brukowe. – 1821, nr 263, p. 205–208.

101. Pochwała światłych ludzi i miast // Wiadomości Brukowe. – 1821, nr 232, p. 81–84.

102. Wyprawa na wieś // Wiadomości Brukowe. – 1821, nr 235, p. 93–96.

1822

103. Dalszy ciąg raportu szlachcica na łopacie // Wiadomości Brukowe. – 1822, nr 284, p. 73–76.

104. Lament i rapport szlachcica na łopacie // Wiadomości Brukowe. – 1822, nr 277, p. 45–48.

105. O żelazie meteorycznem Rzeczyckiém // Dziennik Wileński. – 1822, t. 1, nr 4, p. 481–506.

1830

106. Krwatoki / Ję. S. // Dziennik Medycyny, Chirurgii i Farmacji. – T. 1, nr 4 (1830), p. 539–541.

107. Niektóre postrzeżenia tyczące się chorób konwulsyynych, biorących początek z cierpień kolumny pacierzowey // Dziennik Medycyny, Chirurgii i Farmacji. – T. 1, nr 2 (1830), p. 175–198.

108. O gorączce // Dziennik Medycyny, Chirurgii i Farmacji. – T. 1, nr 3 (1830), p. 335–371.

109. O solniku wapna, sposobie robienia i wielorakiem jego użyciu // Dziennik Medycyny, Chirurgii i Farmacji. – T. 1, nr 3 (1830), p. 390–405.

110. Postrzeżenia tyczące się sposobu léczenia tak nazwanego krupu czyli zapalenia krtani / Jęd. Sniadecki // Dziennik Medycyny, Chirurgii i Farmacji. – T. 1, nr 1 (1830), p. 1–20.

111. Postrzeżenie o krwotokach dziecinnych przez dra Reynell Coates / J. S. // Dziennik Medycyny, Chirurgii i Farmacji. – T. 1, nr 4 (1830), p. 541–560.

112. Przemowa / J. S. // Dziennik Medycyny, Chirurgii i Farmacji. – T. 1, nr 1 (1830), p. V–XVIII.

113. Szczególny przypadek zatszymania uryny *(Ischuria)*, podany przez Dra Karola Hastings (*The London Medical and Physical Journal.* Juny, 1829) // Dziennik Medycyny, Chirurgii i Farmacji. – T. 1, nr 2 (1830), p. 248–257.

1831

114. Wypis z protokółu posiedzeń Komitetu Medycznego : 1831–04–13, z powodu okazania się w Wilnie epidemicznie panuiącey choroby cholera morbus // Kurier Litewski. – 1831, 24 kwiet. (nr 49), p. 1–2.

1837

115. O wyziewach jadowitych i zarazach // Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego. – T. 1, nr 3 (1837), p. 395–429.

116. Przypadek wściekliczny bez ukąszenia // Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego. – T. 1, nr 3 (1837), p. 430–437.

1839

117. Co jest irytacya? // Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego. – Nr 2 (1839), p. 41–63.

1897

118. Postrzeżenia włóczęgi Gulliwera / ogłoszone prez Bogumiła Uważnickiego, Szlachcica Oszmianskiego // Księgi humoru polskiego. – Petersburg, 1897. – T. 3, p. 157–177.

Turinyje: 1. Odezwa do redaktora *Wiadomości brukowych*; 2. O wyspie i mowie Kukuryków; 3. Co się dzieje na wyspie Peroradzie? 4. Znowce państwie Laputy i koniec postrzeżeń włódczęgi Gulliwiera

119. Sentymentalne Towarzystwo : [wstęp z „Podróży próżniacko-filozoficznej po bruku"] / Szubrawiec Sotwaros. – Portr. // Księgi humoru polskiego. – Petersburg, 1897. – T. 3, p. 142–157.

1898

120. [Wybór fragmentów pism] : Teorya jestestw organicznych; Mowa o niepewności zdań i nauk, na doświadczeniu fundowanych, przy otwarciu nauk w Szkole Głównej Litewskiej z. r. 1799 na r. 1800; O fizycznem wychowaniu dzieci / [prierašo autorius] Z. Kramsztyk. – Portr. // Krytyka Lekarska – Warszawa, 1898, r. 2, nr 1, p. 1–18.

Turinyje: Z teoryi jestestw organiczny, p. 3–12; Z mowy niepewności zdań i nauk, na doświadczeniu fundowanych, p. 12–15; Z rozprawy „o gorączce", p. 15–16; Z rozprawy „O fizycznem wychowaniu dzieci", p. 17; Z „Próżniacko-filozoficznej padróży po bruku, siódna wyprawa", p. 18.

1926

121. Ocena dzieła Ignacego Fiałkowskiego p. t. „Początki chirurgji" / z rękopisu wydał S. Trzebiński // Archiwum Historji i Filozofji Medycyny Oraz Historji Nauk Przyrodniczych. – T. 5, z. 1 (1926), p. 60–67.

1930

122. Memoriał w sprawie założenia klinik na wydziale lekarskim w Szkole Głównej Litewskiej / z rękopisu wydał i wstępem zaopatrzył A. Wrzosek // Archiwum Historji i Filozofji Medycyny. – T. 10, nr 1 (1930), p. 118–128.

1964

123. Teorya jestestw organicznych : [fragmenta : Istota życia; Człowiek] // Polska myśl filosoficzna. Oświecenie. Romantyzm. – Warszawa, 1964. – P. 214–233.

1979

124. Organinių būtybių teorija : [fragmentas] / straipsnį apie autorių ir komentarą parašė R. Plečkaitis // Filosofija Vilniaus universitete, 1579–1832. – Vilnius, 1979. – P. 168–188, 197.

1988

125. Organinių būtybių teorija : [fragmentas]. – Perspausdinta iš: Filosofija Vilniaus universitete, 1579–1832 / vertė, straipsnį apie autorių parašė R. Plečkaitis // Lietuvos ateizmo istorijos chrestomatija: religijos kritika, laisvamanybė ir ateizmas Lietuvoje. – Vilnius, 1988. – P. 150–167.

1996

126. Andriejus Sniadeckis (1768–1838). Materijos pagrindas – kūrybinė jėga : [fragmentas iš *Organinių būtybių teorijos*, sk. 20–23] // Lietuvos filosofinė mintis : chrestomatija / sudarė ir parengė G. Mikelaitis. – Vilnius, 1996. – P. 80–81.

Literatūra apie Andrių Sniadeckį

1801

127. Dąbrowski A. Początki Chemii stosownie do teraźnieyszego tey umieiętności stanu dla pożytku uczniów i słuchaczów ułożone i za wzór lekcyy akademickich służyć maiące przez Jędrzeja Sniadeckiego (...) / A. D. P. F. // Nowy Pamiętnik Warszawski. – 1801, t. 2, p. 312–321.

1805

128. Kossakowski, Józef. Jędrzeja Śniadeckiego medycyny doktora Teorya jestestw organicznych T. 1 w Warszawie 1804 : rys krótki tego dziela // Dziennik Wileński. – 1805, t. 1, nr 3, p. 82–92.

1806

129. Korzeniewski, Aloizy. Rzut oka na uwagi JP. Sniadeckiego professora chimii uniwersytecie Wilenskim. – [Wilno] : [S. n.], 1806. – [6] p.

130. Markiewicz, Onufry. Ostopniowaniu natury w utworzeniu człowieka // Dziennik Wileński. – 1806, t. 4, nr 11, p. 180–181; nr 12, p. 301–302, 313–314.

1807

131. Moll, Jan Ignacy. Wiersz z okoliczności powrótu do zdrowia Jędrzeja Śniadeckiego filozofii i medycyny doktora, chemii w Wileńskim Imperatorskim Uniwersytecie zwyczaynego publicznego professora, członka Towarzystwa Przyiaciół

Nauk w Warszawie, i Medycznego w Wilnie Towarzystwa, prezydenta. – Wilno : Nakł. i druk. J. Zawadzkiego akad. typografa, 1807. – 8 p.

132. Sokoł-Szahin, Franciszek. Wiersz liriczny z okoliczści ocalonego óycia wielkomożnego Jmć. pana Jędrzeja Śniadeckiego (...). – Wilno : Druk. J. Zawadskiego, akad. tipografa, 1807. – [4] p.

1810

133. Szymkiewicz, Jakób. Nauka o chorobach dzieci. – Wilno : Nakl. i druk. J. Zawadskiego, akad. typografa, 1810. – [10], XXVI, 423 p.

1815

134. Szymkiewicz, Jakób. O życiu i pismach Stefana Stubieliewicza, profesora w Uniwersytecie Imperatorskim Wileńskim, członka kilku towarzystw uczonych // Dziennik Wileński. – 1815, t. 2, nr 1, p. 59.

1816

135. [Recenzija]. – Rec. kn.: Śniadecki J. Początki Chemii (...). Wilno, 1816 // Dziennik Wileński. – 1816, t. 4, nr 22, p. 373–382.

1817

136. Chodkiewicz, Alexander. Do Redaktora pamiętnika Warszawskiego // Pamiętnik Warszawski czyli Dziennik Nauk i Umieiętności. – R. 3, t. 8 (1817), p. 348.

137. Chodkiewicz, Alexander. O tworzeniu nowych wyrazów naukowych, zwlaszcza w chemii // Pamiętnik Warszawski czyli Dziennik Nauk i Umieiętności. – R. 3, t. 8 (1817), p. 384.

138. Chodkiewicz, Alexander. Odpowiedź na niektóre uwagi Jędrzeja Śniadeckiego, umieszczone w „Pamiętniku Warszawski" na miesiąc sierpien roku bieżącego [1817] // Pamiętnik Warszawski czyli Dziennik Nauk i Umieiętności. – R. 3, t. 9 (1817), p. 59–77.

1818

139. Ogłoszenie lekcyy w Imperatorskim Uniwersytecie Wileńskim, od dnia 1 września 1818 do dnia 30 czerwca roku 1819... – (Odział nauk Fizycznych i Matematycznych) // Dziennik Wileński. – 1818, t. 2, nr 9, p. 301.

140. Oczapowski, Michal. Zasady chemii rolniczy // Dziennik Wileński. – 1818, t. 1, nr 2, p. 210, 213–214; t. 2, nr 10, p. 373–374; nr 11, p. 456.

1819

141. Baliński M. Mixtum Chaos, cryli Historja Szubrawska, Chronologicznie ułożona // Tygodnik Wileński. – T. 8, nr 143 (1819), p. 60–64.

1821

142. Fonberg, Ignacy. Wyklad teoryi gorzenia. – Wilno : Druk. A. Marcinowskiego, 1821. – 91 p.

1822

143. Lekcye w Cesarkiem Uniwersytecie Wileńskim od dnia 1 września 1821 do 30 czerwca 1822 dawać się mające – w Oddziale Nauk Fizycznych i Matematyczych // Dziennik Wileński. – 1822, t. 1, nr 2, p. 260.

1830

144. „Profesorowie Cesarskiego Uniwersytetu Wileńskiego członkowie mieyscowi naszego Towarzystwa Lekarskiego Mianowski i Śniadecki pod d. 25 grudnia r. 1830 naymiłośiwiej mianowani Kawalerami Ordena Śtey Anny 2 klassy" // Dziennik Medycyny, Chirurgii i Farmacyi. – 1830, nr 4, p. 620.

145. Mianowski, Józef. Zdanie sprawy z dziejów Kliniki Medycznej przy Cesarskim Uniwersytecie Wileńskim pod przedwodnictwem pr. Jędrzeja Śniadeckiego w pierwszym kwartale 1829/30 roku // Dziennik Medycyny, Chirurgii i Farmacyi. – 1830, nr 1, p. 59–65; nr 2, p. 214–227; nr 3, p. 380–390; nr 4, p. 525–558.

1838

146. Kilka słów o Jędrzeju Śniadeckim / Dr. G. // Tygodnik Literacki Póświęcony Literaturze, Sztukam Pięknym i Krityce. – T. 1, nr 14 (1838), p. 109–110.

147. O pogrzebowym obrzędzie po Jędrzeju Śniadeckim : (wymiek z listu) // Zbieracz Literacki. – T. 3, nr 14 (1838), p. 109–110.

148. „Sławny Andrzej Śniadecki umarł po długiej chorobie 11 Maja w Wilnie..." // Tygodnik Literacki Póświęcony Literaturze, Sztukam Pięknym i Krityce. – T. 1, nr 10 (1838), p. 80.

149. Wyjątek z listu z Wilnie o pogrzebowym obrędzię po ś. p. Jędrzeju Śniadeckim // Tygodnik Petersburski. – R. 9, cz. 17 (1838), nr 41, p. 230.

150. Baliński, Michał. Jędrzej Śniadecki // Wizerunki i Roztrząsania Naukowe. – T. 1 (37) (1838), p. 114–127.

151. Baliński, Michał. Jędrzej Śniadecki : nekrolog // Magazyn Powszechny. – R. 5, nr 27 (1838), p. 211–213.

152. Pienkiewich A. Wiersz do Jędrzeja Śniadeckiego / A. P. // Bojan. – 1838. – Cz. 1, p. 85–88.

1840

153. Baliński, Michal. Przedmowa wydawcy // Dzieła Jędrzeja Śniadeckiego. – Warszawa, 1840. – T. 1, p. 11–88.

154. Baliński, Michal. Życie Jędrzeja Śniadeckiego. – Leszno; Gniezno : Nakł. i druk. E. Günthera, 1840. – 96 p. : portr.

155. Baliński, Michal. Życie Jędrzeja Śniadeckiego : (z rękopisu przygotowanego do druku) // Przyjaciel Ludu. – Leszno, 1840, r. 7, lipca 4 (nr 1), p. 1–4; lipca 11 (nr 2), p. 9–11; lipca 18 (nr 3), p. 19–22; lipca 25 (nr 4), p. 25–27; sierp. 8 (nr 6), p. 42–44; sierp. 15 (nr 7), p. 54–56; sierp. 22 (nr 8), p. 63–64; sierp. 19 (nr 9), p. 68–70.

156. Skimborowicz, Hippolit. Wspomnienie życia ś. p. Jędrzeja Śniadeckiego. – Warszawa : Księg. S. Orgelbranda, 1840. – [4], 80 p.

1847

157. Śniadecki Jędrzej // Mała Encyklopedya Polska. – Leszno; Gniezno, 1847. – T. 2, p. 383–385.

1851

158. Feldmanowski H. Zalecenie dziełka o fizycznym wychowaniu dzieci przez Jędrzeja Śniadeckiego // Szkola Polska. – R. 3, z. 11 (1851), p. 345–355.

1854

159. Cuvier, Georges. Wiadomości o stanie nauk przyrodzonych w XVIII wieku w Polsce // Historya nauk przyrodzonych podług ustnego wykładu Jerzego Kiuwiera. – Wilno : Nakł. i druk. J. Zawadzkiego, 1854. – T. 4. – VIII, 324 p.

160. Gąsiorowski, Ludwik. Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej w Polsce : od czasów najdawnejszych aż do najnowszych. – Poznań : Własnym nakł., 1854. – T. 3. – X, 710 p.; T. 4. – XLVII, 419 p.

1855

161. Adamowicz, Adam. Krótki rys początków i postępu anatomii w Polsce i Litwie : skreślony na pamiątke 50-letniego trwania Ciesarskiego Towarzystwa Lekarskiego Wileńskiego dnia 12 grudnia 1855 roku. – Wilno : Nakł. druk. J. Zawadskiego, 1855. – 109 p.

1856

162. Filipowicz, January, Tamoszewicz, Walerian. O chemicznej polskiej terminologji. – Wilno : Nakł. druk. J. Zawadskiego, 1856. – 106 p.

1857

163. Orkisz J. Działalność kiszek grubych // Tygodnik Lekarski. – 1857, nr 1, p. 5.

1859

164. *Wunderlich C. A. Geschichte der Medizin : Vorlesungen gehalten zu Leipzig im Sommersemester 1858. – [Stuttgardt] : Verlag von Eben und Seubert. – 1859.

1860

165. Chodźko, Ignacy. Próby nowego dykcionarza / Pań Wirszajtos, niegdy Szubrawiec Rustykanin. – Wilno : Nakł. i druk. J. Zawadskiego, 1860. – 106 p.

166. Oleszczynski W. Grobowiec Śniadeckiej i posą Matki Boskiej... // Tygodnik Illustrowany. – T. 1, nr 37 (1860), p. 333–334.

1861

167. Andrzejowski, Antoni. Ramoty starego Detiuka o Wołyniu. – Wilno : A. H. Kirkor, 1861. – T. 2. – 283 p.; T. 3. – 338 p.; T. 4. – 193 p.

168. Grochowski, Wójciech. Jędrzej Śniadecki. – Portr. // Tygodnik Illustrowany. – T. 4, nr 112 (1861), p. 185–186; nr 113, p. 198–199.

169. Trynkowski, Ludwik. Mowa pogrzębowa po ś. p. Jędrzeju Śniadeckim. – Wilno : Nakł. A. Assa, 1861. – 54 [2] p.

1862

170. Baliński, Michał. Dawna Akademia Wileńska : próba jej historyi od założenia w r. 1579 do ostateczniego jej przekształcenia w r. 1803. – Petersburg, 1862. – XI, 606 p.

1865

171. Zdania z Medycyny, kórych bronił Jędrzej Śniadecki w Pawii przy otrzymaniu stopnia Doktora w tamtejszej Akademii // Baliński M. Pamiętniki o Janie Śniadeckim, jego życiu prywatnem i publicznem i dziełach jego. – Wilno, 1865. – T. 2, p. 125–126.

1866

172. Dorszewski, Kaźimierz. Mowa na cześć Jana i Jędrzeja Śniadeckich na dniu 24 maja 1866 r. w kościele Żninskim z powodu odsłonienia pomnika powiedziana i objaśniona przecz X. Kaźm. Dorszewskiego dic. ś. teol. pleb. w Ryszewku i dziekana rogowskiego. – Poznań : Nakl. T-wa Przyjaciół Nauk w Poznaniu, 1866. – 29 p.

173. Libelt, Karol. Dwaj bracia Śniadeccy: odczyt Karola Libelta w Kole Towarzyskiem Poznańskiem dnia 12 stycznia 1866 roku. – Poznań : Nakł. księgarni J. K. Żupanskiego, 1866. – 51 [1] p.

174. Libelt, Karol. Przemówienie dra Karóla Libelta członka Tow. Przyjaciół Nauk w Poznaniu przy uroczystości odsłonienia tablicy pomnikowéj braci Śniadeckich w Żninie dnia 24 maja 1866 r. // Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego. – 1866. – T. 4, p. 547–552.

175. Sobieszczański, Franciszek Maksymilian. Śniadecki Jędrzej (...) / F. M. S. // Encyklopedia Powszechna. – Warszawa, 1866. – T. 23, p. 745–747.

1868

176. Adamowicz, Adam. Profesor Józef Frank i jego teoria lekarska // Gazeta Lekarska. – R. 3, t. 5 (1868), p. 72–75, 136–141.

1869

177. Kułakowski, Henryk. Uwagi nad życiem organicznem : [m. i. o *Teoryi jestestw organicznych*] // Gazeta Lekarska. – R. 4, t. 7, nr 13 (1869), p. 193–197; nr 22, p. 353–356.

178. Mickiewicz, Adam. Toasty // Dzieła Adama Mickiewicza. – [Paryžius], 1869. – T. 1, p. 157.

179. Nawrocki F. Jędrzej Śniadecki // Kalendarz Ilustrowany na rok 1870 Jana Jaworskiego. – Warszawa,1869. – P. 107–110.

1870

180. Struve, Henryk. Wykład systematyczny logiki czyli nauka dochodzenia i poznania prawdy. – Warszawa, 1870. – T. 1. – XII, 294 p.

1871

181. Kto też był Jędrzej Śniadecki? // Gazeta Warszawska. – 1871, nr 87, p. 1.

1872

182. Wilczyński, Władysław. Teorya jestestw organicznych Jędrzeja Śniadeckiego wobec pojęć ówczesnych // Gazeta Lekarska. – R. 6, t. 12, nr 7 (1872), p. 97–103; nr 8, p. 116–122.

1873

183. Chmielowski, Piotr. [Recenzija] / P. Ch. – Rec. str.: Kramsztyk Z. Jędrzej Śniadecki. „Teorya jestestw organicznych" wobec dzisiejszych pojęć o życiu. *Gazeta Lekarska.* 1872, r. 6, t. 12, nr 7 // Niwa. – T. 4, nr 45 (1873), p. 220–221; nr 46, p. 242–243.

184. Kramsztyk, Zygmunt. Odpowiedź na krytykę prof. H. Kułakowskiego „Teorya jestestw organicznych" Jędrzeja Śniadeckiego wobec dzisiejszych pojęć o życiu // Gazeta Lekarska. – R. 8, t. 15, nr 26 (1873), p. 409–412.

185. Kułakowski, Henryk. Krytika pracy p. Kramsztyka [Jędrzej Śniadecki. *Teorya jestestw organicznych* wobec dzisiejszych pojęć o życiu] // Gazeta Lekarska. – R. 8, t. 15, nr 23 (1873), p. 359–365.

186. Kułakowski, Henryk. „Teorya jestestw organicznych" Jędrzeja Śniadeckiego wobec dzisiejszych pojęc o życiu" przez Zygmunta Kramsztyka. – (Krytyka) // Gazeta Lekarska. – R. 8, t. 15, nr 23 (1873), p. 359–365.

187. Struve, Henryk. O teoryi jestestw organicznych Jędrzeja Śniadeckiego // Wiek. – Warszawa, 1873, nr 142, p. 3; nr 143, p. 3; nr 144, p. 2–3.

1874

188. Kirkor, Adam Honory. Obrazki litewskie : ze wspomnień Tułacza Sobarri / Tulacz Sobarri. – Poznań : Nakł. Tygodnika Wielkopolskiego, 1874. – 215 p.

189. Kramsztyk, Zygmunt. Jędrzej Śniadecki. „Teorya jestestw organicznych" wobec dzisiejszych pojęć o życiu. – Warszawa : Nakł. i druk. s. Orgelbranda Synów, 1874. – 87 p., 1 portr. lap.

190. Rajchman, Bronisław. Jędrzej Śniadecki i Darwin, przyczynek do dziejów piśmiennictwa naukowego polskiego. – Warszawa : Druk. J. Sikorskiego, 1874. – 24 p.

191. Żuliński, Tadeusz. Zasady Teoryi jestestw organicznych Jędrzeja Śniadeckiego, ocenione ze stanowiska dzisiejszych pojęć fizyjologicznych. – [Poznań] : Nakł. T-wa Przyjaciół Nauk Poznańskiego, 1874. – 127, [3] p.

1875

192. *Dolinski, Gustaw. Jędrzej Śniadecki jako naturalista i pedagog // Kurier Lubelski. – 1875.

193. Zasady Teoryi jestestw organicznych Jędrzeja Śniadeckiego, ocenione ze stanowiska dzisiejszych pojęć fiziologicznych / J. O. // Przegląd Krytyczny. – R. 1, nr 5 (1875), p. 153–157.

1876

194. Kaczkowski, Karol. Wspomnienie z papierów pozostałych po ś. p. Karolu Kaczkowskim generał sztab-lekarzu wojsk polskich / ułożył Tadeusz Oksza Orzechowski. – Lwów : Nakł. księgarni Gubrynowicza i Schmidta, 1876. – T. 1. – 261, [2] p.

195. Rejchman, Bronisław. Pojęcia Jędrzeja Śniadeckiego o naturze ciepła // Pamiętnik II zjazdu lekarzy i przyrodników polskich we Lwowie. – Lwów, 1876. – P. 162–182.

196. Szokalsky, Wiktor. „Słowo o zasługach Jędrzeja Śniadeckiego..." // Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego. – T. 72, nr 3 (1876), p. 457–459.

1877

197. Dobrzycki, Henryk. O kałtunie pospolicie „plica polonica" zwanym. – Warszawa : Druk. E. Skiwskiego, 1877. – 300 p. – Bibliogr.: 761 pavad. (1325–1876 m.).

198. Grób Jędrzeja Śniadeckiego we wsi Horodnikach / (z teki Napoleona Ordy) / P. – Iliustr. // Kłosy. – T. 24, nr 606 (1877), p. 93–94.

199. Szokalski, Wiktor. Jędrzej Śniadecki // Tygodnik Illustrowany. – T. 3, nr 58 (1877), p. 65–67.

1878

200. Chmielowski, Piotr. Towarzystwo Szubrawców i Jędrzej Śniadecki : zarys obyczajowo-literacki // Tygodnik Illustrowany. – T. 5, nr 107 (1878), p. 19–20; nr 108, p. 36–37; nr 110, p. 75–76; nr 111, p. 84–86; nr 112, p. 107–108; nr 113, p. 115; nr 114, p. 132–133.

1880

201. „Bołtupie, wś, pow. oszmiański (...). Niegdyś B. było własnością Jędrzeja Śniadeckiego, który też tu pogrzebiony został na cementarzu" // Słownik Geograficzny Królewstwa Polskiego i Innych Krajów Sławianskich. – Warszawa, 1880. – T. 1, p. 304.

202. *Белинский, Иозеф А. Андрей Снядецкий : этюд из истории цивилизации Литвы. – Вильно, 1880.

1881

203. *Haeser H. Lehrbuch der Geschichte der Medizin und der epidemischen Krankheiten // Geschichte der Medizin in der neuern Zeit. – 1881. – T. 2.

204. Hahn L. Sniadecki ou Snadezki Andreas ou Jedrzeia // Dictionnaire encyclopédique des sciences médicales. Ser. 3. – Paris, 1881. – T. 10, p. 90–91.

1882

205. Chmielowski, Piotr. Towarzystwo Szubrawców i Jędrzej Śniadecki : zarys obyczajowo-literacki // Kalendarz Wileński na rok 1882. – Wilno, 1882. – P. 17–40.

1883

206. Chmielowski, Piotr. Liberalizm i obskurantizm na Litwie i Rusi (1815–1823) // Ateneum. – T. 1 (29) (1883), p. 72–102, 311–342, 389–418.

207. Hordynski, Zdisław. O Towarzystwie Szubrawców. – Lwów : Druk. W. Łozińskiego, 1883. – 96 p.

208. Ziemba, Teofil. Mickiewicz pod wpływem profesorów Wileńskich // Biblioteka Warszawska. – 1883, t. 1, p. 321–348.

1884

209. Śniadecki Jędrzej (1768–1838) // Slownik lekarzów polskich, obejmujący oprócz krótkich życiorysów lekarzów polaków oraz cudzoziemców w Polsce osiadłych, dokładną bibliografią lekarską polską od czasów najdawnejszych aż do chwili obecnej. – Warszawa, 1884. – P. 466–467, 623.

210. Szokalsky, Wiktor. O Jędrzeju Śniadeckim, a mianowicie o wpływie Teoryi jestestw organicznych na ogólny rozwój biologii społecznej // Dziennik IV zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich w Poznaniu. – 1884, nr 4, p. 18–22.

1886

211. *Алекссев П. П. Материалы для истории химической лаборатории университета св. Владимира (1834–1884). – Киев, 1886.

1887

212. Chmielowski, Piotr. Jędrzej Śniadecki. 1. Teorya jestestw organicznych; 2. Próżniacko filozoficzna podróż do bruku // Złota przęda poetów i prozaików polskich. – Warszawa, 1887. – T. 4, p. 839–847.

1888

213. „Cesarskie Towarzystwo Lekarskie..." / Dr. H. B. // Kraj. – R. 7, nr 20 (1888), p. 11.

214. Finkel, Ludwik. Z pamiętników Ottona Śliźnia // Pamiętniki Towarzystwa Literackiego imenia Adama Mickiewicza. – Lwów, 1888. – T. 2, p. 205–238.

215. Łuczkiewicz H. Jędrzej Śniadecki wobec współcześnéj nauki // Tygodnik Illustrowany. – T. 11, nr 280 (1888), p. 291–295.

216. Talko-Hrynewicz J. Jędrzej Śniadecki : w pięćdziesiątą rocznicę jego zgonu // Przegląd Literacki: dodatek do „Kraju". – R. 7, nr 37 (1888), p. 1–3; nr 38, p. 3–5.

217. Wołowski M. Jędrzej Śniadecki jako humorysta // Tygodnik Illustrowany. – T. 11, nr 280 (1888), p. 295–298.

218. Złote listi z dzieł Jędrzeja Śniadeckiego / S. // Tygodnik Illustrowany. – T. 11, nr 280 (1888), p. 298.

219. Белинский, Иозеф А. Андрей Снядецкий : биографический очерк по поводу 50-тилетней годовщины смерти. – Вильна : А. Т. Минскер, 1888. – 35, [1] p.

1889

220. Bieliński, Józef. Stan nauk lekarskich za czasów Akademii Medyko-Chirurgicznej Wileńskiej, bibliograficznie przestawiony : przyczynek do dziejów medycyny. – Warszawa : Wyd. i nakł. T-wa Lekarskiego Warszawskiego, 1889. – 907, [4] p.

1890

221. Bieliński, Józef. Stan nauk matematyczno-fizycznych za czasów Wszechnicy Wileńskiej : szkic bibliograficzny. – Warszawa : Druk. J. Sikorskiego, pod sarządem A. Saładyckiego, 1890. – 171, [2] p.

1891

222. Bieliński, Józef. Cesarskie Towarzystwo Lekarskie Wileńskie, jego prace i wydawnistwa (1805–1864). – Warszawa : Druk. K. Kowalewskiego, 1891. – 119 p.

223. „W stuletnią rocznicę wielkiej epoki dziejowej..." : życiorys Jędrzeja Śniadeckiego // Czasopismo Towarzystwa Aptekarskiego. – R. 20, nr 5/7 (1891), p. 86–90.

1895

224. *Белинский, Иозеф А. Первая клиника в Вильне : историческая заметка. – Вильна, 1895.

1896

225. Jankowski, Czesław. Dookoła Grażyszek Powiat Oszmiański // Powiat Oszmiański. – Petersburg, 1896. – T. 1, p. 166–188.

1897

226. Grochowski, Mieczysław. Czy zasłużony nasz fizyolog Jędrzej Śniadecki był transformistą? – Bibliogr.: 9 pavad. // Kosmos. – R. 22, z. 6 (1897), p. 511–532.

227. Jędrzej Śniadecki : [100 lat Katedre Chemii w Akademii Wileńskiej] / J. B. // Kuryer Codzienny. – R. 33, nr 331 (1897), p. 3.

228. Jędrzej Śniadecki : (w setną rocznicę objęcia Katedry na Unywersytecie Wileńskim) / Z. D. // Czasopismo Towarzystwa Aptekarskiego. – R. 27, nr 24 (1897), p. 372–374.

229. Nusbaumowa R. Jędrzej Śniadecki i Herbert Spencer jako pedagogowie // Kosmos. – R. 22, z. 6 (1897), p. 533–570.

230. Schnür-Pepłowski, Stanisław. Jędrzej Śniadecki (1768–1838) // Kosmos. – R. 22, z. 6 (1897), p. 459–510.

231. Schnür-Pepłowski, Stanisław. Literacka działalność Jędrzeja Śniadeckiego : wspomnienie w sętną rocznicę // Gazeta Lwówska. – 1897, nr 275, p. 45; nr 278, p. 4–5; nr 279, p. 4–5; nr 280, p. 4; nr 282, p. 4.

232. Weigel, Józef. Jędrzej Śniadecki // Przegląd Lekarski. – R. 36, nr 49 (1897), p. 623–627.

233. *Żywot i prace naukowe i społeczne Jędrzeja Śniadeckiego. – Lwów : Jakubovski i Zadurowicz, 1897. – 188 p.

1898

234. Chmielowski, Piotr. Liberalizm i obskurantizm na Litwie i Rusi (1815–1823) / z przedmową B. Chlebowskiego. – Warszawa, 1898. – 163 p. – (Biblioteka dzieł wyborczych; nr 21).

235. Jędrzej Śniadecki. Rzeba Piusa Welońskiego w kościele Wizytek w Warzsawie 28 paźdz. 1898 r. // Tygodnik Illustrowany. – Nr 45 (1898), p. 881.

236. Kamieński, Stanisław. Jędrzej Śniadecki o wychowaniu fizycznym // Przegląd Pedagogiczny – R. 17, nr 3 (1898), p. 25–27; nr 4, p. 43–46.

237. Kramsztyk, Zygmunt. Jędrzej Śniadecki : [wraz z wyjątkami z pism Śniadeckiego] // Krytyka Lekarska – R. 2, nr 1 (1898), p. 1–18.

238. Rodziszewski, Bronisław, Niemczynski St. Odezwa : [plany Komitetu Jubileuszowego Jędrzeja Śniadeckiego] // Kosmos. – R. 23, z. 1/4 (1898), p. 117–125.

239. Roube, Napoleon. Śladami wieszcza // Tygodnik Illustrowany. – T. 1, nr 11 (1898), p. 214–215; nr 12, p. 233–234; nr 13, p. 252–253; nr 14, p. 272–273; nr 15, p. 292–293.

240. Zahorski W. Zarys dziejów Cesarskiego Towarzystwa Lekarskiego w Wilnie (1805–1897). – Warszawa : Druk K. Kowalewskiego, 1898. – 309 p.

241. *Żywot i prace naukowe i społeczne Jędrzeja Śniadeckiego. – Kraków : S. A. Krzyżanowski, 1898. – 188 p.

1899

242. Bieliński, Józef. Uniwersytet Wileński (1574–1831). – Kraków : Druk W. L. Anczyca i Spółki, 1899/1900. – T. 2. – 845 p.

243. Dolinski G. Jędrzej Śniadecki: jego dzieło o fizycznem wychowaniu dzieci // Jak u nas chowano dzieci? : zarys dziejów pedagogiki polskiej. – Warszawa, 1899. – P. 117–142. – (Biblioteka dzieł wyborczych; nr 103).

244. Jędrzej Śniadecki o filologicznym kierunku w szkołach // Goniec Lódzki. – R. 2, nr 134 (1899), p. 1.

1900

245. Bieliński, Józef. Śniadecki Jędrzej : [życiorys] // Uniwersytet Wileński (1579–1831). – Kraków : Druk W. L. Anczyca i Spółki, 1900. – T. 3, p. 327–333.

246. Świeżawski, Leon. Jędrzej Śniadecki, jego żywot, naukowe i społeczne stanowisko. – Petersburg : K. Grendyszyński, 1900. – 103, [3] p., 1 portr. lap. – (Życiorysy sławnych polaków; nr 13).

247. Белинский, Иозеф А. Об отношениях Вилескаго медицинскаго общества к публике с 1805 по 1831 год. – Вильна : Типог. А. Минскера, 1900. – 19 p.

1901

248. Kramsztyk, Zygmunt. Jędrzej Śniadecki // Album biograficzny zasłużonych Polaków i Polek wieku XIX. – Warszawa, 1901. – T. 1, p. 10–12, 1 portr. lap.

1902

249. Kolberg-Brzozowska, Antonina. Fizyczne wychowanie dzieci : podlug Jędrzeja Śniadeckiego i innych. – Warszawa : Arct, 1902. – 68 p. – (Książki dla wszystkich; nr 69).

250. Wrzosek, Adam. Z powodu zbliżającej się stuletniej rocznicy pierwszego wydania „Teorii jestestw organicznych" Jędrzeja Śniadeckiego // Krytyka Lekarska. – R. 6, nr 5 (1902), p. 120–122.

1903

251. Bieliński, Józef. Kilka słow z powodu artykulu d-ra Lachsa „Projekty Tadeusza Czackiego i Jędrzeja Śniadeckiego...“ // Przegląd Lekarski. – R. 42, nr 41 (1903), p. 584–586.

252. Brzozowski, Stanisław. Jędrzej Śniadecki : jego życie i dzieła. – Warszawa : Arct, 1903. – 152 p., 1 portr. lap.

253. Lachs, Jan. Projekty Tadeusza Czackiego i Jędrzeja Śniadeckiego, zmierzające do założenia szkoły lekarskiej na Wołyniu // Przegląd Lekarski. – Nr 29 (1903), p. 426–428; nr 30, p. 441–443; nr 31, p. 454–455; nr 32, p. 466–468; nr 33, p. 482–483.

254. Łagowski, Stanisław. Jędrzeja Śniadeckiego traktat „O gorączce“ w świetle pojęć dzisiejszych. – Warszawa : Druk. K. Kowalewskiego, 1903. – 11 p. – Bibliogr.: [3] pavad.

255. Łagowski, Stanisław. Kilka danych o poglądach na etyologię, rospoznawanie i zapobieganie gruźlicy przed stu laty : [z dzieł J. Śniadeckiego] // Czasopismo Lekarskie. – T. 5, nr 3 (1903), p. 122–129.

256. Łagowski, Stanisław. Z powodu ogłoszenia przez d-ra A. Wrzoseka listów Jędrzeja Śniadeckiego do Księcia A. Czartoryskiego // Krytyka Lekarska. – R. 7, nr 3 (1903), p. 60.

1904

257. Łagowski, Stanisław. Jędrzej Śniadecki i jego „Teorya jestestw organicznych“ : w setną rocznicę [pierwszego] jej wydania : szkic źródłowy i krytyczny // Kosmos. – Lwów, 1904, r. 29, z. 2, p. 185–265. – Bibliogr.: A. Sniadeckio moksl. darbai: [1], 34 pavad., humorist. laiškai: 6, 36 pavad.

258. *Загоскин Г. История имп. Казанскаго университета за первые сто лет его существования, 1804–1904 г. г. – Казань, 1904.

1905

259. Vileišis P. Praeite Vilniaus. – Bitėnai : [S. n.], 1905. – 35 p. : iliustr.

260. Wrzosek, Adam. Materiały do życiorysu Jędrzeja Śniadeckiego // Krytyka Lekarska. – R. 9, nr 4 (1905), p. 73–81; nr 6, p. 130–134; nr 7, p. 140–147.

1906

261. Kramsztyk, Zygmunt. Śniadecki Jędrzej // Sto lat myśli polskiej. – Warszawa, 1906. – T. 1, p. 422–423.

1907

262. Kączkowski, Wacław. Nowy metal Jędrzeja Śniadeckiego // Chemik Polski. – Nr 15/17 (1907), p. 363–365.

1908

263. Wrzosek, Adam. Od wydawcy: przedmowa do pism satyrycznych Jędrzeja Śniadeckiego // Śniadecki, Jędrzej. Pisma satyryczne. – Warszawa, 1908. – Cz. 1, p. 5–30.

1910

264. Bieliński, Józef. Jędrzej Śniadecki, życiorys i rozbiór pism. – Rec. kn.: Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki : życiorys i rozbiór pism. Kraków, 1910. – (Przegląd bibliograficzny) // Gazeta Lekarska. – 1911, r. 46, t. 3, Seria 2, nr 4, p. 111–119.

265. Bieliński, Józef. Jędrzej Śniadecki, życiorys i rozbiór pism. – Rec. kn.: Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki : życiorys i rozbiór pism. Kraków, 1910. – Kraków : [S. n.], 1911. – 8 p. – Atspaudas.

266. Bieliński, Józef. [Recenzija]. – Rec. kn.: Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki : życiorys i rozbiór pism. Kraków, 1910 // Książka. – R. 11, nr 4 (1910), p. 157–159.

267. Bieliński, Józef. Szubrawcy w Wilnie (1817–1822) : zarys historyczny. – Wilno : Nakł. Korwina, 1910. – 242, [1] p.

268. Birkenmajer, Aleksander. [Recenzija]. – Rec. kn.: Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki : życiorys i rozbiór pism. Kraków, 1910 // Przegląd Powszechny. – T. 111, nr 333 [332] (1910), p. 246–253.

269. Ciechowsky W. Czasopisma polskie na Litwie // Kwartalnik Litewski. – R. 1, t. 2 (1910), p. 39–66.

270. Mościcki, Henryk. Z „Dziennika" Teodora Krasińskiego [1816, 1817, 1818] // Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie, rok 1910. – Wilno, 1911. – T. 4, p. 102–117.

271. [Recenzija]. – Rec. kn.: Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki : życiorys i rozbiór pism. Kraków, 1910 / Dr. K. // Krytyka. – R. 13, t. 31 (1911), p. 262–263.

272. Szumowski, Władysław. [Recenzija]. – Rec. kn.: Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki : życiorys i rozbiór pism. Kraków, 1910 // Ruch Filozoficzny. – 1911, [nr 1], p. 19.

273. Wrzosek, Adam. Jędrzej Śniadecki : życiorys i rozbiór pism. – Kraków : Akad. Umiejętności, 1910. – T. 1. – 331, [1] p.; T. 2. – 406, [1] p. – Bibliogr.: 122 pavad.

1911

274. Верховский Я. „Снядецкий, Андрей Андреевич, профессор Виленского университета, химик, медик...". – Bibliogr.: 7 pavad. // Русский биографический словарь. – Санк-Петербург, 1911. – P. 19–21.

1912

275. Bieliński, Józef. Paralella szkól lekarskich polskich w Warszawie i

w Wilnie (1818–1830). – [Warszawa] : Druk K. Kowalewskiego, 1912. – 18 p.

276. Bieliński, Józef. Paralella szkól lekarskich polskich w Warszawie i w Wilnie (1818–1830). – Pismiennictwo: 190 pavad. // Gazeta Lekarska. – 1912, r. 47, t. 32, Seria 2, nr 47, p. 1297–1323.

277. Janowski, Ludwik. Sławny uczony Wileński. – Rec. kn.: Wrzosek A. Jędrzej Śniadecki : życiorys i rozbiór pism. Kraków, 1910 // Czas. – Kraków, 1912, 10 stycz. (nr 13); 11 stycz. (nr 15).

1913

278. Frank, Józef. Pamiętniki dr. Józefa Franka / z francuskiego przetł., wstępem i uwagami opatzył Władysław Zahorski. – Wilno : Nakł. T-wa Udz. „Kurier Litewski", 1913. – T. 1. – 235 p.; T. 2. – 203 p.; T. 3. – 305 p.

1916

279. Prof. Jędrzej Śniadecki. – Portr. // Nusbaum-Hilarowicz, Jozef. Szlakami nauki ojczystej: życiorysi znakomitych biologów Polskich 18 i 19 wieku. – Warszawa, 1916. – P. 1–34.

1917

280. Leppert, Władysław. Rys rozwoju chemii w Polsce do roku 1830. – Warszawa : Nakł. Spólki Wydawniczej Warszawskiej, 1917. – [VIII], 252 p.

281. *Валден П. Очерк истории химии в России. – Одесса, 1917. – P. 558.

1918

282. Galecki A. Udzial polaków w uprawianiu i rozwoju chemii // Polska w Kulturze Powszechnej. – Kraków, 1918. – T. 2, p. 320–348.

283. Wrzosek, Adam. Udział medycyny polskiej w kulturze powszechnej ze szczególnem uwzględnieniem czasów porozbiorowych // Polska w Kulturze Powszechnej. – Kraków, 1918. – T. 2, p. 305–319.

1924

284. Morawski, Stanisław. Kilka lat młodości mojej w Wilnie (1818–1825). – Warszawa : B-ka Polska, 1924. – XVII, 541 p. : iliustr.

285. *Ślizien, Otto. Z pamiętniku (1821–1824) // Z filareckiego świata. – Warszawa, 1924. – P. 112–113.

286. Wrzosek, Adam. Uczenie przez Wydział Lekarski w Uniwersytecie Poznańskim pamięci Jędrzeja Śniadeckiego, Ludwika Gąsiorowskiego i Marcelego Nenckiego // Archiwum Historji i Filozofji Medycyny Oraz Historji Nauk Przyrodniczych. – T. 1, z. 1 (1824), p. 111.

1927

287. Sławiński, Kazimierz. Mogiły Śniadeckich. – Iiustr. // Ziemia. – 1927, r. 12, nr 5, p. 73–75.

288. Śniadecki Jędrzej // Ilustrowana encyklopedja Trzaski, Everta i Michalskiego. – T. 5 (1927), p. 379.

289. Wrzosek, Adam. Religijność naszych znakomitych lekarzy w XIX wieku // Archiwum Historji i Filozofji Medycyny Oraz Historji Nauk Przyrodniczych. – T. 7, z. 2 (1827), p. 159–167.

1928

290. Kuzmickis Z. Rusijos švietimas XIX a. pradžioje, Vilniaus universitetas ir lietuvių pozicijos šalia rusų ir lenkų. – Kaunas : Švietimo darbas, 1928. – 1291 p.

291. Pamięci Jędrzeja Śniadeckiego : (w 90-tą rocznicę jego zgonu) / Diaulos // Kurjer Wileński. – 1928, r. 5, 1 czerw. (nr 122), p. 2.

292. Świętuchowski, Aleksander. W 90-tą rocznicę zgonu Jędrzeja Śniadeckiego // Dziennik Wileński. – Nr 120 (1928), p. 4.

293. Trzebiński, Stanisław. Jędrzej Śniadecki a Hermann Lotze // Archiwum Historji i Filozofji Medycyny Oraz Historji Nauk Przyrodniczych. – T. 8, z. 1 (1928), p. 21–32.

1929

294. Jędrzej Śniadecki (1766–1838) profesor chemii i farmacji // Alma Mater Vilnensis. – Z. 8 (1929), p. 34.

295. Jędrzej [Śniadecki]. – Portr. // Wielka ilustrowana encyklopedja powszechna. – Kraków, 1929. – T. 17, p. 46–47.

296. Janowski, Ludwik. Pochwała Wszechnicy Wileńskiej : wykład inauguracyjny w odnowionym Unywersytecie Wilno, [wygłoszony] w Auli Śniadeckich dnia 13 grudnia 1919 // Alma Mater Vilnensis. – Z. 8 (1929), p. 29–30.

1930

297. Ostachowski, Emilian. Charakterystyka II wydania „Początków chemii" J. Śniadeckiego // Księga pamiątkowa III zjazdu lekarzy i przyrodników polskich w Wilnie, w dniach 26–29 września 1929 r. – Wilno, 1930. – T. 2, p. 425–426.

298. *Ostachowski, Emilian. Działalność Jędrzeja Śniadeckiego jako chemika : sprawodzania z towarzystw naukowych // Archiwum Historji i Filozofji Medycyny Oraz Historji Nauk Przyrodniczych. – T. 10 (1930), p. 183–184.

299. Sławinski, Kazimierz. Inwentarz pracowni chemicznej Wszechnicy Wileńskiej z r. 1800 // Archiwum Historji i Filozofji Medycyny Oraz Historji Nauk Przyrodniczych. – T. 10, z. 2 (1930), p. 258–261.

1931

300. Sprawozdania ze zjazdów naukowych : 5 zjazd polskich historyków i filozofów medycyny, 1929 września 26–29 // Archiwum Historji i Filozofji Medycyny Oraz Historji Nauk Przyrodniczych. – T. 11, z. 1/2 (1931), p. 252–276.

1932

301. Biehler, Michalina. Poglądy Jędrzeja Śniadeckiego na ustrój kobiecy i niemowlęcy w porównaniu ze współczesnemi poglądami w tej dziedzine // Medycyna. – 1932, nr 14, p. 435–440.

1933

302. Sławiński, Kazimierz. Jędrzej Śniadecki : odczyt wypowiedziany na VIII zjezdzie Kól. chemików w Wilnie – Wilno : Druk Lux, 1933. – 18 p. : iliustr.

1934

303. Drége, Helena, Rygel, Stefan. Bibljoteka państwowa im. Wróblewskich // Ateneum Wileńskie. – R. 9 (1934), p. 260.

1936

304. Sławiński, Kazimierz. Krótki opis chemii organicznej U. S. B. – Wilno : Zakl. graficzne „Znicz" w Wilnie, 1936. – 33 p. : iliustr., 1 portr. lap. – Santr. pranc.

1938

305. Borkowski E. Jędrzej Śniadecki // Nowiny Społeczno-Lekarskie. – R. 12, nr 15/16 (1938), p. 235–237.

306. Bross, Kazimierz. Jędrzej Śniadecki – życie i dzieło // Medycyna Praktyczna. – R. 12, nr 9 (1938), p. 190–192.

307. Chrzanowski, Ignacy. Jędrzej Śniadecki – umysłowość i charakter : (w setną rocznicę śmierci) // Kurier Poznianski. – 1938, nr 214, p. 5.

308. Chrzanowski, Ignacy. W setną rocznicę śmierci Jędrzeja Śniadeckiego // Czas. – 1938, nr 15, p. 5.

309. Ciupakówna, Wanda. „Filozoficzny próżniak wileński". Jędrzej Śniadecki jako satyrik i moralista : (w stulecie zgonu 11 V 1838 – 11 V 1938) // Kurier Literacko-Naukowy. – Kraków, 1938, nr 20, p. III–IV.

310. Czapska, Maria. Ludwika Śniadecka. – Warszawa : B-ka Polska, 1938. – 280 p.

311. Dąbrowski, Stefan. Jędrzeja Śniadeckiego poglądy na istoty żywe // Nowiny Lekarskie. – R. 50, z. 10 (1938), p. 312–317.

312. Dobrowolski T. J. Jędrzej Śniadecki wielki uczony i obywatel (1768–1838) : w setną rocznicę zgonu // Sprawy szkolne na Śląsku. – R. 4, nr 4 (1938), p. 45–51.

313. Frycz, Stefan. Dusza dziecka w ręku Jędrzeja Śniadeckiego : (w sętną rocznicę śmierci autora niesmiertelnej książki „O fizycznem wychowaniu dzieci") // Siewca. – 1938, nr 10, p. 123–128.

314. Gantkowski, Paweł. Zwiastuny higieny społechnej w pismach i naukach Jędrzeja Śniadeckiego // Nowiny Lekarskie. – R. 50, z. 10 (1938), p. 317–319.

315. Górnicki, Bolesław. Jędrzej Śniadecki : żywot i dzieła // Warszawskie Czasopismo Lekarskie. – R. 15, nr 45 (1938), p. 801–804.

316. Górnicki, Bolesław. Zagadnienia pediatryczne w dziełach Jędrzeja Śniadeckiego // Pediatria Polska. – T. 18, nr 7/8 (1938), p. 361–374.

317. Harabaszewski, Jan. Jędrzej Śniadecki, nauczyciel chemii i pisarz rzeczy chemicznych. – Lwów; Warszawa : Książnica-Atlas, 1938. – 95 p. : iliustr.

318. Harabaszewski, Jan. Jędrzej Śniadecki : (w setną rocznicę śmierci) // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Wileńskiego. – R. 15, nr 4 (1938), p. 128–132.

319. Harabaszewski, Jan. Jędrzej Śniadecki : (w stuletną rocznicę zgonu) // Fizyka i Chemia w Szkole. – 1938, z. 4, p. 1–7.

320. Inwentarz Zakładu Chemii Dawnego Uniwersytetu Wileńskiego zapoczątkowany przez Jędrzeja Śniadeckiego w r. 1797 i doprowadzony do końca przez Ignacego Fonberga / materiał archiwalny zebrał i do druku opracował Kazimierz Sławiński; układ graficzny i winiety Tadeusza Gronowskiego; portret Jędrzeja Śniadeckiego wykonany jako miezioryt prez Jerzego Hoppena w Wilnie. – Warszawa : Druk. M. Drabczyńskiego, 1938. – 143 p. : lent., iliustr.

321. Januszkiewicz, Aleksander. Jędrzej Śniadecki jako lekarz i kierownik Kliniki Medycznej Wileńskiej // Nowiny Lekarskie. – R. 50, z. 10 (1938), p. 302–312.

322. Jonscher, Karol. Uwagi o dziele Jędrzeja Śniadeckiego pt. „Fizyczne wychowanie dzieci" // Nowiny Lekarskie. – R. 50, z. 10 (1938), p. 319–322.

323. Konopka, Stanisław. Drobiazgi historyczne i literackie : Jędrzej Śniadecki w poezji i anegdocie. – Iliustr. // Medycyna i Przyroda. – R. 2, nr 7 (1938), p. 21.

324. Łabendziński, Franciszek. Obraz chorób zaraznych w piśmach Jędrzeja Śniadeckiego // Nowiny Lekarskie. – R. 50, z. 10 (1938), p. 322–327.

325. Łabendziński, Franciszek. Poglądy Śniadeckiego na znaczenie kliniczne składu krwi i powołki zapalnej // Nowiny Lekarskie. – R. 50, z. 23 (1938), p. 750–753.

326. Matuszewski, Romuald Edward. Jędrzeja Śniadeckiego poglądy na kojarzenie małżeństw i zachowanie się kobiet brzemiennych // Nowiny Lekarskie. – R. 50, z. 10 (1938), p. 328.

327. Mioduszewski S. M. Jędrzej Śniadecki, 1768–1838 : On the One Hundreth Anniversary of His Death // The Medical and Dental Bulletin. – T. 10, nr 7 (1938), p. 155.

328. Mystkowski, Edmund Marceli. Jędrzej Śniadecki jako przyrodnik // Pediatria Polska. – T. 7/8 (1938), p. 375–377.

329. Mozołowski, Władzimierz. Jędrzej Śniadecki als Physiologe // Acta biologiae experimentalis. – 1938, t. 12, p. I–X.

330. Mozołowski, Władzimierz. Jędrzej Śniadecki, chemik, fizjolog i lekarz. – Portr. – Bibliogr. išnašose. // Polska Gazeta Lekarska. – R. 17, nr 47 (1938), p. 953–955.

331. Muszyński, Jan. Pomnik trwalszy od spiżu : słów kilkoro o księdze pamiątkowej pt. „Inwentarz zakładu chemii Dawnego Uniwersytetu Wileńskiego", zapoczątkowany przez Jędrzeja Śniadeckiego w roku 1797 i doprowadzony do końca przez Ignacego Fonberga // Wiadomości Farmaceutyczne. – R. 65, nr 31 (1938), p. 454–456.

332. Słominski, Piotr. Jędrzej Śniadecki jako biolog // Medycyna. – R. 12, nr 13 (1938), p. 512–516.

333. Śniadecki. H[erb] LELIWA (...) z tej rodziny (...) Jędrzej, 1768–1838 fizjolog-chemik // Polska encyklopedja szlachecka. – Warszawa, 1938. – T. 11, p. 314.

334. Sokolowski T. A. Wilno ku czci Jędrzeja Śniadeckiego // Lekarz Wojskowy. – T. 32, nr 3 (1938), p. 382.

335. Sokołowski T. A. Wystawa ku czci Jędrzeja Śniadeckiego // Lekarz Wojskowy. – T. 31, nr 6 (1938), p. 780.

336. Szymański, Jan. Poglądy Jędrzeja Śniadeckiego na sprawę alkoholizmu : w stuletnią rocznicę jego śmierci // Treźwość. – R. 13, nr 5/7 (1938), p. 148–153.

337. Wrzosek, Adam. Jędrzeja Śniadeckiego działalność naukowa, lekarska i pedagogiczna // Medycyna. – R. 12, nr 13 (1938), p. 505–512.

338. Wrzosek, Adam. Mniej znane materiały do dziejów Katedry Chemii w Dawnym Uniwersytecie Wileńskim i Akademii Medyko-Chirurgicznej Wileńskiej : [pranešimas] // Sprawodzania z Czynności i Posiedzień Polskiej Akademii Umiejętności. – T. 43, nr 6 (1938), p. 225.

339. Wrzosek, Adam. Wielkość Jędrzeja Śniadeckiego // Nowiny Lekarskie. – R. 50, z. 10 (1938), p. 298–301.

340. Zembrzuski, Ludwik. Jędrzej Śniadecki, 1768–1838 : życie i działalność // Medycyna. – R. 12, nr 13 (1938), p. 500–505.

1939

341. *Chrzanowski, Ignacy. W setną rocznicę śmierci Jędrzeja Śniadeckiego // Studia i szkice, rozbiory i krytyki. – Kraków, 1939. – P. 204–210.

342. Lampe, Wiktor. Jędrzej Śniadecki i jego działalność chemiczna : odczyt wygłoszony na Akademii ku czci Jędrzeja Śniadeckiego podczas IV Zjazdu chemików polskich w Wilnie w dniu 30 czerwca 1938 r. // Roczniki Chemii. – T. 19, z. 1/2 (1939), p. 11–16.

343. Mozołowski, Włodzimierz. Jędrzej Śniadecki (1768–1838) on the cure of rickets // Nature. – T. 143, nr 3612 (1939), p. 121.

344. Protokół uroczystego posiedzienia z okazji 100-lecia śmierci Jędrzeja Śniadeckiego (dnia 11 maja 1938 roku) // Polska Gazeta Lekarska. – R. 18, nr 2 (1939), p. 36–38.

345. *Sławiński, Kazimierz. Jędrzej Śniadecki : życie i dzieła // Roczniki Chemii. – T. 19, z. 1/2 (1939), p. 10, 1 portr. lap.

346. *Sławiński, Kazimierz. Ród Śniadeckich // Tygodnik Illustrowany. – R. 80, nr 24 (1939).

347. Śniadecki Jędrzej, 1768–1838. – Bibliogr.: 143 pavad. // Janowski L. Słownik bio-bibliograficzny Dawnego Universytetu Wileńskiego. – Wilno, 1939. – P. 450–462.

348. Wójcicki, Aleksander. Jędrzej Śniadecki jako działacz społeczny // Rocznik Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, 1938–1939. – Wilno, 1939. – P. 217–227.

1945

349. Estreicher, Tadeusz. Wpływ „Początków chemii" Śniadeckiego na powstanie „Czterech toastów" Mickiewicza // Sprawodzania z Czynności i Posiedzień Polskiej Akademii Umiejętności. – T. 46, nr 1/5 (1945), p. 87–88.

1946

350. Mozołowski, Władzimierz. Jędrzej Śniadecki (1768–1838) // Polski Tygodnik Lekarski. – R. 1, nr 41/42 (1946), p. 1242–1243.

351. Walski, Stefan. Leczenie chorób płucnych w klinice Jędrzeja Śniadeckiego // Polski Tygodnik Lekarski. – R. 1, nr 44 (1946), p. 1357–1360.

1947

352. Górnicki, Bolesław. Jędrzej Śniadecki jako pediatra // Sprawodzania z Czynności i Posiedzień Polskiej Akademii Umiejętności. – T. 48, nr 6 (1947), p. 234–238.

353. Wrzosek, Adam, Hurynowiczówna, Janina. Świadectwo lekarskie Jędrzeja Śniadeckiego dla Andrzeja Towiańskiego // Sprawodzania z Czynności i Posiedzień Polskiej Akademii Umiejętności. – T. 48, nr 3 (1947), p. 89–90.

354. Алексеева В., Чижакова О., Шафрановский К. Химия в изданиях Академии наук СССР. – Москва : Изд-во АН СССР, 1947. – Вып. 1 : 1728–1930. – 328, [2] p.

1949

355. Капустинский А. Ф. Очерки по истории неорганической и физической химии в России. – Москва; Ленинград : Изд-во АН СССР, 1949. – 167 p.

1950

356. Górnicki, Bolesław. Jędrzej Śniadecki jako pediatra. – Kraków : Nakł. Polskiej Akad. Umiejętniści, 1950. – 172 p. – (Prace Komisji Historii Medycyny i Nauk Matematyczno-Przyrodnicznych; t. 3, nr 3).

357. Lampe, Wiktor. „Początki chemii" Jędrzeja Śniadeckiego : w 150-lecie pierwszego wydania // Roczniki Chemii. – T. 24, z. 1/6 (1950), p. 3–10.

358. Mierzecka, Anna, Mierzecki, Roman. Jędrzej Śniadecki, twórca chemii polskiej // Horyzonty Techniki. – R. 3, nr 3 (1950), p. 97–99.

359. Sarnecki, Kazimierz. Zagadka westu // Problemy. – R. 6, nr 11 (1950), p. 769.

360. Skarzyński, Bolesław. Wkład polaków do nauki : Jędrzej Śniadecki // Problemy. – R. 6, nr 7 (1950), p. 444–450.

1951

361. Pietraszko, Stanisław. Profesor [Jędrzej Śniadecki] wśród „szubrawców" // Problemy. – R. 7, nr 10 (1951), p. 707–708.

362. Skarżyński, Bolesław. Jędrzej Śniadecki jako prekursor nowych idei biologii i medycyny // Zdrowie. – R. 67, nr 4 (1951), p. 142–160.

363. Zembrzuski, Ludwik. Jędrzej Śniadecki // Służba Zdrowia. – R. 3, nr 33 (1951), p. 4.

1952

364. Skarżyński, Bolesław. Jędrzej Śniadecki jako lekarza i higienista // Śniadecki J. Wybór pism naukowych i publicystycznych. – Warszawa, 1952. – P. 233–257.

365. Skarżyński, Bolesław. Publicystyka Jędrzeja Śniadeckiego // Śniadecki J. Wybór pism naukowych i publicystycznych. – Warszawa, 1952. – P. 359–383.

366. Skarżyński, Bolesław. Śniadecki jako chemik i biolog // Śniadecki J. Wybór pism naukowych i publicystycznych. – Warszawa, 1952. – P. 57–101.

367. Skarżyński, Bolesław. Życiorysy Jędrzeja Śniadeckiego // Śniadecki J. Wybór pism naukowych i publicystycznych. – Warszawa, 1952. – P. 7–55.

368. Zamoyski, Tadeusz. Udział Polski w rozwoju chemii : (z materiałów do prac I Kongresu Nauki Polskiej) // Problemy. – R. 8, nr 6 (1952), p. 380–389.

1953

369. Jędrzej Śniadecki – autor pierwszego polskiego podręcznika chemii // Bukowski T. Nauka polska w służbie postępu. – Warszawa, 1953. – P. 31–37.

370. Krzybłocka, Bożena. Prezes Towarzystwa Szubrawców. – Portr. // Świat. – 1953, nr 19, p. 18.

371. Romanowski, Henryk. Jędrzej Śniadecki // Farmacja Polska. – R. 9, nr 6 (1953), p. 161–163.

372. Skarżyński, Bolesław. Jędrzej Śniadecki jako pionier chemii w Polsce // Nauka Polska. – R. 1, nr 3 (1953), p. 101–134.

373 Skarżyński, Bolesław. Jędrzej Śniadecki – wielki uczony polski (30 XI 1768 – 11 V 1838). – Iliustr. // Trybuna Wolności. – Lublin etc., 1953, nr 19, p. 3, 7.

1954

374. *Jakubowska, Henryka. Poglądy Jędrzeja Śniadeckiego na wychowanie fizyczne // Wychowanie Fizyczne w Szkole. – R. 2 (8) (1954), p. 6–13.

375. Skwarczyński, Zdisław. O działalności Kažimierza Kontryma na tle ruchu umysłowego i społecznego w Wilnie w l. 1812–1822. – Bibliogr. išnašose // Przegląd Nauk Historycznych i Społecznych. – Lódz, 1954. – T. 4, p. 99–150.

1955

376. Biržiška, Mykolas. Senasis Vilniaus universitetas : vardų ir veikalų atranka. – London : Nida, 1955. – 178 p. : iliustr.

377. Dąbkowska, Michalina. Początki chemii Jędrzeja Śniadeckiego na tle powstawania polskiej nomenklatury chemicznej // Księga pomiątkowa dziesięciolecia Uniwesytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, 1944–1954. – Lublin, 1955. – P. 177–195.

378. Demel, Maciej. Portret Jędrzeja Śniadeckiego // Kultura Fizyczna. – R. 9, nr 10 (1955), p. 721–734.

379. Gilewicz, Zygmunt. Nieco z myśli Jędrzeja Śniadeckiego jako biologa i lekarza o wychowaniu fizycznym // Kultura Fizyczna. – R. 9, nr 10 (1955), p. 735–747.

380. Godlewski, Jozef. O niekotórych elementach dialektyki materialistycznej w twórczości Jędrzeja Śniadeckiego jako biologa-lekarza // Polski Tygodnik Lekarski. – R. 10, nr 45 (1955), p. 1480–1483.

381. Mierzecka, Anna, Mierzecki, Roman. O życiu i zasługach Jędrzeja Śniadeckiego. – Warszawa : Państwowe Zakł. Wyd-w Szkolnych, 1955. – 95 [1] p., 1 portr. lap.

382. Okoń, Wincenty. Dzieło Jędrzeja Śniadeckiego „O fizycznym wychowaniu dzieci" // Nowa Szkoła. – R. 6, nr 6 (1955), p. 593–603.

383. Skarżyński, Bolesław. O Jędrzeju Śniadeckim. – Warszawa : Wiedza Powszechna Panstwowe Wyd-wo Popularno-Naukowe, 1955. – 85 [3] p. : iliustr.

384. Szyfman, Leon. Jędrzej Śniadecki jako przyrodnik-materialista // Myśl Filozoficzna. – [R. 5], nr 1 (15) (1955), p. 36–68.

1956

385. Michelmacheris V. Vilnius – senasis medicinos mokslo židinys. – Vilnius : Valst. polit. ir moksl. lit. l-kla, 1956. – 52 p. : iliustr. – Bibliogr.: 27 pavad.

386. Mońka, Anna. W 150-tą rocznicę wydania dzieła Jędrzeja Śniadeckiego „O fizycznym wychowaniu dzieci" // Kultura Fizyczna. – R. 10, nr 3 (1956), p. 212–217.

387. Skarżyński, Bolesław. Odpowiedź autora książki [O Jędrzeju Śniadeckim. Warszawa, 1855]. – Rec. str.: Szyfman L. O naukową metodologię w historii nauki //Kwartalnik Historii Nauki i Techniki, 1959, r. 1, nr 3 // Kwartalnik Historii Nauki i Techniki. – R. 1, nr 3 (1956), p. 614–619.

388. Skulimowski, Mieczysław. Jedność ustroju i środowiska w pismach Jędrzeja Śniadeckiego // Wiadomości Lekarskie. – T. 9, z. 24 (1956), p. 1090–1095.

389. Szyfman, Leon. O naukową metodologię w historii nauki. – Rec kn. : Skarżyński B. O Jędrzeju Śniadeckim. Warszawa, 1955 // Kwartalnik Historii Nauki i Techniki. – R. 1, nr 3 (1956), p. 605–614.

390. Szyfman, Leon. Odpowiedź L. Szyfmana na list B. Skarżyńskiego [dėl kn.: Skarżyński B. O Jędrzeju Śniadeckim, Warszawa, 1855] // Kwartalnik Historii Nauki i Techniki. – R. 1, nr 3 (1956), p. 619–621.

391. Szyfman, Leon. Przyrodnicze i filozoficzne poglądy Jędrzeja Śniadeckiego // Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. – Warszawa, 1956. – T. 4, p. 207–241.

392. Wroczyński, Ryszard. Jędrzej Śniadecki o wychowaniu // Głos Nauczycielski. – R. 40, nr 2 (1956), p. 2.

393. Капустинский А. Ф. Андрей Снядецкий и Виленская школа химиков. – Portr. – Iliustr. – Bibliogr.: 30 pavad. // Труды Института истории естествознания и техники. – Москва, 1956. – T. 12 : История химических наук и химической технологии. – P. 22–39.

1957

394. Gilewicz, Zygmunt. Jędrzej Śniadecki jako pionier nauk o wychowaniu fizycznym // Wychowanie Fizyczne i Sport. – 1957, t. 1, p. 20–34.

395. Kostrzewski, Jozef. O „emigrantach" naukowych z Wielkopolski. – Santr. pranc. // Roczniki Historyczne. – R. 32 (1957), p. 11–25.

396. Mońka, Anna. Bibliografia do dzieła Jędrzeja Śniadeckiego „O fizycznym wychowaniu dzieci" // Wychowanie Fizyczne i Sport. – 1957, t. 1, p. 56–60.

397. Wroczyński, Ryszard. Problemy pedagogiczne w rozprawie Jędrzeja Śniadeckiego „O fizycznym wychowaniu dzieci" // Wychowanie Fizyczne i Sport – 1957, t. 1, p. 7–19.

398. Wrzosek, Adam. [Recenzija]. – Rec. kn.: Śniadecki, Jędrzej. Wybór pism naukowych i publicystycznych. [S. l.], 1952 // Archiwum Historii Medycyny. – T. 20, z. 1/2 (1957), p. 295–299.

1958

399. Biziulevičius S. Iš Vilniaus medicinos laboratorijų veiklos // Sveikatos apsauga. – 1958, Nr. 7, p. 42–46.

400. *Czapska, Maria. Ludwika Śniadecka. – Warszawa : Czytelnik, 1958.

401. Kaikaris, Alfonsas. Kai kurios žinios apie farmacijos išvystymą Lietuvoje XVI–XIX a. // Lietuvos TSR IV-ojo respublikinio farmacijos darbuotojų pasitarimo medžiaga, 1957 m. spalio 9–11 d. – Vilnius, 1958. – P. 37–42.

402. Misiūra, Jonas. Vidaus ligų dėstymas Vilniaus aukštojoje mokykloje

1781–1831 m. laikotarpiu // Mokslo darbai : pranešimai, skaityti 1956 m. lapkričio 23–24 d. d. mokslinėje konferencijoje „Medicinos mokslų istorijos Lietuvoje klausimais". – Vilnius, 1958. – T. 17, p. 65–72. – (Medicinos mokslų serija; t. 4).

403. Okoń, Wincenty. Jędrzej Śniadecki i jego dzielo do wychowaniu fizycznym // Materiały do studiów pedagogicznych. – Warszawa, 1958. – T. 4, p. 259–280. – (Z dziejów mysli pedagogicznej; t. 4).

404. Polukordas, Henrikas. Farmakologija ir farmacija senajame Vilniaus universitete // Mokslo darbai : pranešimai, skaityti 1956 m. lapkričio 23–24 d. d. mokslinėje konferencijoje „Medicinos mokslų istorijos Lietuvoje klausimais". – Vilnius, 1958. – T. 17, p. 166–173. – (Medicinos mokslų serija; t. 4).

405. *Sarnecka-Keller, Maria. Początki chemii nowoczesnej w Polsce // Wszechświat. – Z. 10 (1958), p. 273–278.

406. Гирдзияускас В., Бизюлявичюс С. Роль Вильнюсского медицинского общества в развитии медицинской науки в Литве // Из истории медицины. – Рига, 1958. – N. 2, p. 231–241.

1959

407. Jędrzej Śniadecki // Wawrzyczek W. Twórcy chemii. – Warszawa, 1959. – P. 113–119.

408. Kapitańczyk, Kazimierz. Z dziejów chemii w Polsce // Polscy badacze przyrody. – Warszawa, 1959. – P. 22–23.

409. Maślankiewicz, Kazimierz. Ignacy Domeyko, 1802–1889 // Polscy badacze przyrody. – Warszawa, 1959. – P. 152.

410. Mierzecka, Anna. Jędrzej Śniadecki, 1768–1838 // Polscy badacze przyrody. – Warszawa, 1959. – P. 127–149.

411. Morawski, Stanisław. Kilka lat młodości mojej w Wilnie (1818–1825). – Warszawa : Panstw. Inst. Wydawniczny, 1959. – 640 p. : iliustr.

412. Ostachowski, Emilian. Jędrzej Śniadecki w dziejach nowożytnej myśli przyrodniczej // Życie i Myśl. – R. 9, nr 5/6 (1959), p. 82–94.

413. Sarnecka-Keller, Maria. Pierwsze polskie podręczniki chemiczne // Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. – Warszawa, 1959. – Z. 3, p. 103–191. – (Seria C. Historia nauk matematycznych, fizyko-chemicznych i geologo-geograficznych).

414. Śniadecki (...) Jędrzej (1768–1838) // Mała encyklopedia powszechna PWN. – Warszawa, 1959. – P. 958.

1960

415. Biziulevičius, Stasys. Anatomijos ir fiziologijos mokslo raida Vilniaus universitete XVIII a. pabaigoje ir XIX a. pirmoje pusėje // Iš mokslų istorijos Lietuvoje – Vilnius, 1960. – T. 1, p. 93–95.

416. Biziulevičius, Stasys. Iš farmacijos raidos Lietuvoje (iki 1914 m.) // Iš mokslų istorijos Lietuvoje – Vilnius, 1960. – T. 1, p. 145.

417. Szyfman, Leon. Jędrzej Śniadecki przyrodnik-filozof. – Warszawa : Książka i Wiedza, 1960. – 346 p., 8 iliustr. lap. – Santr. rus., angl., pranc., vok. – Bibliogr.: 186 pavad.

418. Бизюлявичюс С. Из прошлого высшей медицинской школы в Вильнюсе // Из истории медицины. – Рига, 1960. – [Ч.] 3. – P. 160.

419. Ушакова Н., Фигуровский Н. А. Из истории Химической лаборатории Московского университета (XIX в.). – Bibliogr.: 26 pavad. // Труды Института естествознания и техники. – Москва, 1960. – T. 30 : История химических наук. – P. 241–251.

1961

420. Dominas H., Dradrach W. Spór o puściznę Jędrzeja Śniadeckiego // Studia Filozoficzne. – 1961, nr 5, p. 105–124.

421. Skwarczyński, Zdisław. Kazimierz Kontrym – Towarzystwo Szubrawców : dwa studia. – Łódź : Zakł. Naukowy im. Ossolińskich we Wrocławie, 1961. – 225, [1] p. – (Łódzkie Towarzystwo Naukowe. Wydział 1; nr 48).

422. Stobiński, Jerzy. Profesor Jędrzej Śniadecki. – [Warszawa] : Nasza Księgarnia, 1961. – 214, [2] p. : iliustr., portr.

423. Szumowski, Władysław. Historia medycyny. – Warszawa : Państw. Zakł. Wyd-wa Lekarskich, 1961. – XVI, 395 p. : iliustr.

424. *Wrzosek, Adam. Tradycje lekarskie w polskiej antropologii // Człowiek w Czasie i Przestrzeni. – R. 4, z. 4 (1961), p. 155–161.

1962

425. *Handke, Irena. Jędrzej Śniadecki i jego poglądy na wychowanie dziecka w wieku przedszkolnym // Wychowanie w Przedszkolu. – R. 15, nr 10 (1962), p. 512–519.

426. Wrzosek, Adam. Jędrzej Śniadecki and „The theory of organic bodies" / translated by D. Buzdygan // Polish Medical Science and History Bulletin. – T. 5, nr 2 (1962), p. 51–52.

427. Zacharewicz, Witold. W obronie Jędrzeja Śniadeckiego // Problemy. – R. 18, nr 6 (1962), p. 450.

428. Жемайтис З. Физико-математические науки в старом Вильнюсском университете (1579–1832). – Bibliogr.: 15 pavad. // Литовский математический сборник. – T. 2, № 2 (1962), p. 289–317.

1963

429. Kikta, Teodor. Jędrzej Śniadecki : (w 125 rocznice śmierci) // Farmacja Polska. – R. 19, nr 10 (1963), p. 218.

430. Księski, Janusz. Tysąc lat nauki polskiej – Śniadeccy w Żninie // Problemy. – R. 19, nr 5 (1963), p. 324–325.

431. Roeske, Wojciech. Pierwowzór polskiego słownika cenicznego aptekarza Józefa Krumłowskiego // Farmacja Polska. – R. 19, nr 13/14 (1963), p. 289–293.

432. Sękowska, Aleksandra, Sękowski, Stefan. Jędrzej Śniadecki (1768–1838) // Poczet wielkich chemików. – Warszawa, 1963. – P. 32–35.

433. Trepka, Edmund. Dwa pierwsze polskie podręczniki chemiczne // Chemik. – R. 15, nr 4 (1963), p. 101–104.

434. Гинейтене Е. Енджей Снедецкий (1768–1838) – биохимик Вильнюсского университета XIX века // Тезисы докладов конференции истории медицины в Прибалтике и Белоруссии. – Вильнюс, 1963. – P. 20–23.

1964

435. Bilski, Ryszard. Jędrzej Śniadecki (1768–1838) pionerem współczesnej [nowoczesnej] reanimacji // Polski Tygodnik Lekarski. – R. 19, nr 43 (1964), p. 1659–1661.

436. Jędrzej Śniadecki // Liebfeld A. Polacy na szlakach techniki. – Warszawa, 1964. – P. 175–186.

1965

437. Strojnowski, Jerzy. Jędrzej Śniadecki o początkach medycyny // Archiwum Historii Medycyny. – T. 28, z. 3 (1965), p. 285–290.

438. Strojnowski, Jerzy. Teoria lokalizacji mózgowej Jędrzeja Śniadeckiego // Roczniki Filozoficzne. – T. 13, z. 4 (1965), p. 75–92.

439. Буцкус П. Химия Прибалтики // Журнал общей химии. – T. 35, вып. 9 (1965), p. 1507–1512.

1966

440. Fedorowicz, Zygmunt. Ewolucjonizm na Uniwersytecie Wileńskim przed Darwinem. – Wrocław ; Warszawa : Ossolineum, 1966. – 123 p.: iliustr. – (Memorabilia Zoologica; 4).

441. Jędrzej Śniadecki // Liebfeld A. Polacy na szlakach techniki. – [2-as leid.]. – Warszawa, 1966. – P. 178–189.

442. Laskiewicz, Henryk. Jędrzej Śniadecki pierwszy teoretyk wf [wychowania fizycznego] // Sportowiec. – 1966, nr 39, p. 12.

443. Pavilonis, Salezijus, Česnys, Gintautas. Antropologijos pradininkas Lietuvoje – Vilniaus universiteto profesorius Andrius Sniadeckis // Medicina. – T. 9 (1966), p. 195–200. – (Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai).

444. Skulimowski, Mieczysław. Nauki medyczne w Polsce w latach 1795–

1864 // Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. – Z. 10 (1966), p. 105–120. – (Seria B, Historia Nauk Biologicznych i Medycznych).

445. Šidlauskas, Algirdas. Vilniaus universitetas, 1803–1832 // Vilniaus universitetas. – Vilnius, 1966. – P. 69–93.

1967

446. Skarżyński, Bolesław. Jędrzej Śniadecki // Wkład Polaków do nauki : nauki ściśle. – Warszawa, 1967. – P. 89–101. – (Biblioteka problemów; t. 101).

447. Suchar, Zbigniew. Jędrzej Śniadecki // Portrety wybitnych postaci ziemi Bydgoskiej. – Bydgoszcz, 1967. – P. 33–40.

448. Suchar, Zbigniew. Prezes Szubrawców // Pomorze. – R. 13, nr 16 (1967), p. 6–7.

449. Wroczyński, Ryszard. Wychowanie fizyczne na ziemiach polskich w początkach XIX wieku // Wychowanie Fizyczne i Sport. – T. 11, nr 1 (1967), p. 9–18.

450. Znaczko-Jaworski, Igor. Jędrzej Śniadecki a Petersburska Akademia Nauk // Kwartalnik Historii Nauki i Techniki. – R. 12, nr 1 (1967), p. 47–59.

451. Возневский, Збигнев. Польские врачи на почтовых марках. – Iliustr. // Polfa : новости фармации и медицины. – 1967, № 1, p. 51–56.

1968

452. Balska, Janina. Miasto braci Śniadeckich // Światowit. – R. 17, nr 37 (1968), p. 10.

453. Berezowski, Stanisław. Ewolucjonizm w pismach Jędrzeja Śniadeckiego // Przegląd Lekarski. – R. 24, nr 11 (1968), p. 798–802.

454. Chyczewska A. Jędrzej Śniadecki lekarz i uczony Polskiego Oświeczenia : (w 200-lecie urodzin) // Młody Technik. – 1968, nr 10, p. 52–57.

455. Daukšas, Kazys. Vilniaus universiteto chemikai // Tarybinis studentas. – 1968, saus. 17.

456. 200-rocznica urodzin Jędrzeja Śniadeckiego / JK. // Dziennik Wieczorny. – R. 10, nr 198 (1968), p. [5].

457. Dokumenty urodzenia braci Jana ir Jędrzeja Śniadeckich // Dziennik Wieczorny. – R. 10, nr 198 (1968), p. 5.

458. Erecinski, Kazimierz. Jędrzej Śniadecki : dwusetna rocznica urodzin // Pediatria Polska. – T. 43, nr 12 (1968), p. 1461–1463.

459. Filipczak, Józef. Integracja nauk przyrodniczych, humanistycznych i technicznych w świetle poglądów Jędrzeja Śniadeckiego // Przegląd Lekarski. – R. 24, nr 11 (1968), p. 802–805.

460. *Folfasinski, Sławomir. Jędrzej Śniadecki – społecznik i publicysta // Prasa Polska. – R. 22, nr 10 (1968), p. 45.

461. Folfasinski, Sławomir. W kręgu Jędrzeja Śniadeckiego. „Wiadomości Brukowe" : myśli, satyra, anegdoty // Problemy. – R. 24, nr 11 (1968), p. 683–685.

462. Giędosz, Bronisław. Jędrzej Śniadecki jako patofizjolog // Przegląd Lekarski. – R. 24, nr 11 (1968), p. 809–815.

463. Giędosz, Bronisław. O powstaniu Stowarzyszenia Wychowanków Akademii Medycyny w Krakowie i jego działalności za okres 5-letni // Przegląd Lekarski. – R. 24, nr 11 (1968), p. 789–791.

464. *Gregorczuk, Joanna. Życie i działalność Jędrzeja Śniadeckiego (1768–1838) // Biuletyn Informacyjny Centrali Farmaceutycznej „Cefarma". – R. 28, nr 12 (1968), p. 370–373.

465. Hanecki, Michał. W służbie nauki i narodu // Służba Zdrowia. – 1968, nr 44, p. 8.

466. Hanecki, Michał. Zasługi Jędrzeja Śniadeckiego dla nauki polskiej : (w 200 rocznicę urodzin) // Polski Tygodnik Lekarski. – R. 23, nr 52 (1968), p. 2024–2026.

467. Kaźmierski, Janusz. Jędrzej Śniadecki, prekursor ewolucjonizmu w 200 rocznicę urodzin // Biologia w Szkole. – R. 21, nr 5 (1968), p. 41–42.

468. Kaźmierski, Janusz. Kto wprowadził nazwę „tlen"? // Problemy. – R. 24, nr 6 (1968), p. 349.

469. Musiał, Wojciech Wacław. Jędrzej Śniadecki a zagadnienie resuscytacji // Przegląd Lekarski. – R. 24, nr 11 (1968), p. 822–824.

470. Nadolski, Bronisław. Jędrzej Śniadecki jako humanista // Pomorze. – R. 14, nr 23 (1968), p. 7.

471. Nadolski, Bronisław. Jędrzej Śniadecki uczony epoki Oświecenia // Wiadomości Chemiczne. – R. 22, z. 11 (1968), p. 771–774.

472. Narębski, Juliusz. Jędrzej Śniadecki jako lekarz // Wiadomości Chemiczne. – R. 22, z. 11 (1968), p. 775–780.

473. Poglądy pedagogiczne Jędrzeja Śniadeckiego / pod red. L. Kurdybachy // Historia wychowania. – Warszawa, 1968. – T. 2, p. 138–142.

474. Pukas, Tadeusz. Zjazd Polskiego Towarzystwa Chemicznego w 200 rocznicę urodzin Jędrzeja Śniedeckiego (Gdańsk, 6–8 czerwca 1968) // Chemik. – R. 20, nr 7 (1968), p. 262–263.

475. Ross, Jan. Jędrzej Śniadecki o roli i teorii doświadczenia w nauce // Przegląd Lekarski. – R. 24, nr 11 (1968), p. 794–798.

476. Ross, Jan. Towarzystwo Szubrawców a Towarzystwo Filomatów i Filaretów // Przegląd Lekarski. – R. 24, nr 11 (1968), p. 805–809.

477. *Sarnecka-Keller, Maria. The share of Polish scientists in laying the foundations of biochemistry in the world // Actes du XIe Congrés International d'histoire des sciences. – Wrocław etc., 1968. – P. 241–244.

478. Sarnecki, Kazimierz. Czy Jędrzej Śniadecki był w Paryżu? // Problemy. – R. 24, nr 8 (1968), p. 487.

479. Sarnecki, Kazimierz. Czy Jędrzej Śniadecki odkrył ruteń? // Problemy. – R. 24, nr 6 (1968), p. 349.

480. Sarnecki, Kazimierz. Jescze w sprawie westu // Kwartalnik Historii Nauki i Techniki. – R. 13, nr 4 (1968), p. 799–804.

481. Śniadecki Jędrzej // Wielka encyklopedia powszechna PWN. – Warszawa, 1968. – T. 11, p. 318–319.

482. Srebro, Zbigniew. Jędrzej Śniadecki – twórca nowoczesnej myśli przyrodniczej // Przegląd Lekarski. – R. 24, nr 11 (1968), p. 791–794.

483. Stępieniowa, Jadwiga. 200 rocznica urodzin Jędrzeja Śniadeckiego // Przyjaciółka. – 1968, nr 48, p. 9.

484. Stępieniowa, Jadwiga. „Medal z wizerunkiem Jędrzeja Śniadeckiego...“ : [ufundowany przez Polskie Towarzystwo Chemiczne w Warszawie] // Przyjaciółka. – 1968, nr 48, p. 2.

485. Stocki, Edvard. Poglądy epidemiologiczne Jędrzeja Śniadeckiego w świetlie jego pism // Przegląd Lekarski. – R. 24, nr 11 (1968), p. 815–820.

486. Strojnowski, Jerzy. Jędrzej Śniadecki – pionier seksualogii naukowej w Polsce // Kwartalnik Historii Nauki i Techniki. – R. 13, nr 4 (1968), p. 775–798.

487. Strojnowski, Jerzy. Psychofizjologia Jędrzeja Śniadeckiego. – Wrocław etc. : Wyd-wo PAN, 1968. – 207 p. – (Zakład Historii Nauki i Techniki Polskiej Akademii Nauk. Monografii z Dziejów Nauki i Techniki; t. 47). – Santr. angl., rus. – Bibliogr. : 182 pavad.

488. Strzelewicz, Konrad. Jędrzej Śniadecki : (w dwusetną rocznice urodzin) // Tygodnik Powszechny. – R. 22, nr 51/52 (1968), p. 8–9.

489. *Wronkowski Cz. Jędrzej Śniadecki : (w dwusetną rocznice urodzin) // Warmia i Mazury. – R. 13, nr 12 (1968), p. 10, 22.

490. Zabłocki, Jan. Jędrzej Śniadecki jako przyrodnik filozof // Wiadomości Chemiczne. – R. 22, z. 11 (1968), p. 781–788.

491. Zabłocki, Jan. Znaczenie Jędrzeja Śniadeckiego jako przyrodnika i filozofa // Gazeta Pomorska. – R. 20, nr 261 (1968), p. 6.

492. Zacharewicz, Witold. Działalność naukowa Jędrzeja Śniadeckiego : chemik, biolog, lekarz i społecznik // Problemy. – R. 24, nr 6 (1968), p. 336–341.

493. Zacharewicz, Witold. Jędrzej Śniadecki twórca polskiej chemii // Wiadomości Chemiczne. – R. 22, z. 11 (1968), p. 759–769.

1969

494. *Bartoszewicz, Antonina. Jędrzej Śniadecki – sylwetka uczonego i humanisty // Rocznik Kultury Kujaw i Pomorza. – T. 5 (1969), p. 129–144.

495. Brzozowski, Stanisław. Sesja naukowa Komitetu i Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN, poświęcona Jędrzejowi Śniadeckiemu // Kwartalnik Historii Nauki i Techniki. – R. 14, nr 2 (1969), p. 417–421.

496. Chrzęściewski, Lucjan. Jędrzej Śniadecki wielki uczony doby Oświecenia // Wiadomości Lekarskie. – T. 22, z. 9 (1969), p. 869–871.

497. Demel, Maciej. Program wychowania Jędrzeja Śniadeckiego // Archiwum Historii Medycyny. – T. 32, z. 1 (1969), p. 57–69.

498. Gawęda, Stanisław. Studia akademickie Jędrzeja Śniadeckiego w Krakowie // Archiwum Historii Medycyny. – T. 32, z. 1 (1969), p. 11–18.

499. Giędosz, Bronisław. Zasługy Jędrzeja Śniadeckiego dla polskiej patofizjologii // Archiwum Historii Medycyny. – T. 32, z. 1 (1969), p. 37–41.

500. *Jędrzej Śniadecki : w 200-lecie urodzin // Chemia w Szkole. – 1969, nr 1.

501. Kikta, Teodor. Jakie leki stosowano w klinice Jędrzeja Śniadeckiego // Archiwum Historii Medycyny. – T. 32, z. 1 (1969), p. 53–56.

502. Koczy, Leon. Edinburgh University and Scottish-Polish Cultural Relations the Uniwersity of Edinburgh and Poland : a historical review / ed. W. Tomaszewski. – Edinburgh : Aberdeen Univ. Press Ltd., 1969. – 451 p. : iliustr.

503. Konopka, Stanisław. Jędrzej Śniadecki, czlowiek, uczony i nauczyciel młodzieży // Archiwum Historii Medycyny. – T. 32, z. 1 (1969), p. 1–10.

504. Konopka, Stanisław. Spis rozpraw i artykułów o Jędrzeju Śniadeckim, ogłoszonych w latach od 1840 do 1968 włącznie // Archiwum Historii Medycyny. – T. 32, z. 1 (1969), p. 75–83.

505. Księski, Janusz. Śniadeccy w filatelistyce // Problemy. – R. 25, nr 1 (1969), p. 51–52.

506. Miaśkewicz, Czesław. Jędrzej Śniadecki pionier antropologii w Polsce // Archiwum Historii Medycyny. – T. 32, z. 1 (1969), p. 71–73.

507. Mierzecka, Anna. Patrz w serce : rzecz o braciach Śniadeckich. – Warszawa : Nasza Księgarnia, 1969. – 399, [1] p. : iliustr.

508. Modrzewski, Tadeusz. Czy zapomniany herb Jędrzeja i Jana Śniadeckich? // Wiadomości Lekarskie. – T. 22, z. 14 (1969), p. 1361–1363.

509. Obchody 200-lecia urodzin Jędrzeja Śniadeckiego. – (Kronika) // Archiwum Historii Medycyny. – T. 32, z. 2 (1969), p. 123–124.

510. Ostrowski, Włodzimierz. Wpływ działalności Jędrzeja Śniadeckiego na rozwój chemii i biochemii w Polsce // Wszechświat. – Z. 7/8 (1969), p. 195–199.

511. Ostrowski, Włodzimierz. Zasługi Jędrzeja Śniadeckiego dla rozwoju chemii i biochemii w Polsce // Archiwum Historii Medycyny. – T. 32, z. 1 (1969), p. 19–28.

512. Patalas, Władysław. 200-lecie urodzin Jędrzeja Śniadeckiego prekursora nowocześnie pojętego W. F. // Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkólna. – 1969, nr 1, p. 32–33.

513. Sarnecka-Keller, Maria. Poglądy Jędrzeja Śniadeckiego na zagadnienie życia w świetle współczesnéj biochemii // Problemy. – R. 25, nr 2 (1969), p. 69–73.

514. Skorupka, Stanisław. O języku pism publicystycznych Jędrzeja

Śniadeckiego // Archiwum Historii Medycyny. – T. 32, z. 1 (1969), p. 43–52.

515. Stasiewicz, Irena. Publicystyka Jędrzeja Śniadeckiego // Problemy. – R. 25, nr 2 (1969), p. 80–89.

516. Stępieniowa, Jadwiga. Znakomici synowia miasta Żnina // Plomyk. – Warszawa, 1969, nr 4, p. 118–119.

517. Strojnowski, Jerzy. Jędrzej Śniadecki jako lekarz // Problemy. – R. 25, nr 2 (1969), p. 74–79.

518. Strojnowski, Jerzy. Jędrzej Śniadecki – prekursor nauki o psychopatii // Przegląd Lekarski. – R. 24, nr 11 (1969), p. 820–822.

519. Szukalski, Bogdan. Jędrzej Śniadecki jako chemik // Archiwum Historii Medycyny. – T. 32, z. 1 (1969), p. 29–35.

520. Żydowo, Mariusz. Jędrzeja Śniadeckiego poglądy na fizykę i chemię życia // Rozprawy Wydziału III Nauk Matematyczno-Przyrodniczych. – Z. 6 (1969), p. 5–14.

1970

521. Hubicki, Włodzimierz. Jędrzej Śniadecki as a student of chemistry // Organon. – Nr 7 (1970), p. 231–245.

522. Konieczynska J., Żurawska E. Jędrzej Śniadecki, 1768–1838 : bibliografia w wyborze / Żninskie Towarzystwo Kulturalne. – Żnin : Powiatowa i miejska b-ka publ., 1970. – 30, [5] p. : iliustr. – Bibliogr.: 254 pavad.

523. Rzecz o Jędrzeju Śniadeckim / praca zbiorowa pod red. I. Stasiewicza. – Warszawa : Wiedza Powszechna, 1970. – 154 p. – (Biblioteka wiedzy współczesnej Omega; 165).

524. „Śniadecki Jędrzej (1768–1838), biolog, chemik, filozof, prof. Uniw. Wil. w 1797–1822, 1827–1838" // Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut". – Warszawa, 1970. – T. 6, cz. 1, p. 300–308.

525. Sobanski, Marian. 200 rocznica urodzin Jędrzeja Śniadeckiego // Ziemia, 1968 : prace i materiały krajoznawcze. – [Warszawa], 1970. – P. 210–212.

526. Wieczorek, Jerzy. Przyczynek dokumentalny do biografii Jędrzeja Śniadeckiego // Polski Tygodnik Lekarski. – R. 25, nr 6 (1970), p. 233–234.

527. Блузманас П. Развитие биохимических наук в Литовской ССР в годы советской власти // Материалы IV биохимической конференции Прибалтийских республик и БССР. – Вильнюс, 1970. – P. 5–6.

1971

528. Gomólka, Bolesław. Jędrzej Śniadecki's views on the photosynthesis // XIII международный конгресс по истории науки. Секция 9 : История биологических наук : (включая теоретические основы медицины) [Москва, 18–24 авг. 1971]. – Москва, 1971. – P. 25.

529. Griška, Albinas. „Nenaudėlių draugija" // Mokslas ir gyvenimas. – 1971, Nr. 4, p. 28–30.

530. „Śniadecki Jędrzej (1768–1838)..." // Filozofia w Polsce : słownik pisarzy. – Wrocław etc., 1971. – P. 394–396.

531. Крючков Г. Р. Медико-биологические и естественно-научные исследования врачей Белоруссии в конце XVIII – первой половине XIX в. в. // XIII международный конгресс по истории наук СССР. – Москва, 1971. – Вып. 43. – P. 28–29.

1972

532. Lietuvos universitetas, 1579–1803–1922 / redaktorius P. Čepėnas. – Chicago, Ill. : The Association of Lithuanian-American Professors, Inc., 1972. – 896 p.

533. Genzelis, Bronius. Švietėjai ir jų idėjos Lietuvoje (XIX a.). – Vilnius : Mintis, 1972. – 205 p.

534. Rudnicka, Jadwiga. Rola Stanisława Kostki Potockiego w polskim życiu kulturalnym // Biuletyn Historii Sztuki. – R. 34, nr 2 (1972), p. 199–210.

535. Śniadecki Jędrzej : biografie i studia ogólne – twórczość // Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut". – Warszawa, 1972. – T. 6, cz. 2, p. 135–136, 178.

536. Бизюлявичюс С., Микалаускайте-Гинейтене Е. Медицинская биохимия в Вильнюсском университете. – Santr. liet. // Биохимия в Литовской ССР : материалы съезда. – Вильнюс, 1972. – Š. 72–80.

537. Гришка А. Естественно-научный материализм в Литве (конец XVIII – начало XIX в. в.) : автореферат диссертации на соискание учённой степени доктора философских наук. – Вильнюс : Вильн. ун-т, 1972. – 30 p.

1973

538. *Chrzęściewski, Lucjan. Spór o definicje „życia" a dzieło Jędrzeja Śniadeckiego // Czlowiek i Światopogląd. – R. 12, nr 9 (1973), p. 77–160.

539. Griška, Albinas. [Recenzija]. – Rec. kn.: Rzecz o Jędrzeju Śniadeckim / praca zbiorowa pod red. I. Stasiewicz. Warszawa, 1970 // Lietuvos istorijos metraštis. – Vilnius, 1973. – P. 219–220.

540. Lukšienė, Meilė. Dvi pedagoginių pažiūrų kryptys Vilniaus universitete // Mokymo ir auklėjimo klausimai. – Vilnius, 1973. – T. 6, p. 51–56.

540a. Matematika. Astronomija. Fizika. Chemija // Iš mokslų istorijos Lietuvoje. – Vilnius, 1973. – T. 2, p. 22–25.

541. *Ojciec polskiej chemii // Dziennik Ludowy / (rn). – 1973, nr 113, p. 6.

542. Zarys psychofizjologii i elementy psychologii rozwojowej w pismach Jędrzeja Śniadeckiego // Bobrowska-Nowak W. Początki polskiej psychologii. – Wrocław, 1973. – P. 36–49.

1974

543. Górnicki, Bolesław. Jan i Jędrzej Śniadeccy w protokółach posiedzeń

Peterburskiej Akademii Nauk // Archiwum Historii Medycyny. – T. 37, z. 2 (1974), p. 181–184.

544. Zuchora, Krzystof. Tradycja i współczesność // Kultura Fizyczna. – R. 28, nr 9 (1974), p. 387–389.

545. Бизюлявичюс С. Роль Вильнюсского университета как связующего звена между литовско-польско-русской и западной медицинской наукой (1781–1842 г.г.). – Santr. pranc., angl. // Труды XIII международного конгресса по истории науки. – Москва, 1974. – Секция 9 : История биологических наук. – P. 63–66.

1975

546. Bandomir A. Jędrzej Śniadecki (1768–1838) // Poczet uczonych polskich (pionerów nauk matematyczno-przyrodnicznych). – Warszawa, 1975. – P. 70–74.

547. Buckus, Pranas. Chemikų ir chemijos kraštas // Moksleivis. – 1975, Nr. 3, p. 12–13.

548. Gomólka, Bolesław. Poglądy Jędrzeja Śniadeckiego na naturę procesu fotosyntezu // Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. – Z. 3 (1975), p. 49–93. – (Prace Botaniczne).

549. Rowiński, Ksawery. Społeczne aspekty w medycynie polskiej XIX wieku // Kwartalnik Historii Nauki i Techniki. – R. 20, nr 1 (1975), p. 51–61.

550. Zacharewicz, Witold. Jędrzej Śniadecki : his life and scientific work. – Warszawa : Polish Scientific Publishers, 1975. – 47 p., įd. lap. : portr. – (Polish Men of Science). – Bibliogr.: 59 pavad.

551. Значко-Яворский И. Л. Енджей Снядецкий и Петербургская Академия наук // История науки и науковедения : тезисы докладов X Прибалтийской конференции по истории науки. – Рига, 1975. – P. 28–30.

1976

552. Gomólka, Bolesław. Jędrzej Śniadecki o roli róslin w przyrodzie // Wszechświat. – Z. 3 (1976), p. 57–61.

553. Orioś, Teresa Zofia. Związki między polską i czeską terminologią chemiczną // Zeszyty Naukowe Uniwersitetu Jagiellońskiego. – T. 451, z. 52 (1976), p. 39–46. – (Prace Językoznawcze).

554. Sękowska, Aleksandra, Sękowski, Stefan. Jędrzej Śniadecki (1768–1838) // Poczet wielkich chemików. – Wyd. 2-ie uzup. – Warszawa, 1976. – P. 32–35.

555. Vilniaus universiteto istorija, 1579–1803. – Vilnius : Mokslas, 1976. – 316, [2] p.

1977

556. Beauvois, Daniel. Lumière et société en Europe de l'Est : l'Université

de Vilna et les écoles polonaises de l'empire Russe (1803–1832). – Lille; Paris, 1977. – T. 1. – 418, [1] p. ; T. 2. – 419–912, [2] p.

557. *Jędrzej Śniadecki (1768–1838) – twórca chemii polskiej // Sikora J. Z historii chemii. – Warszawa, 1977. – P. 71–76.

558. Merkys, Alfonsas. Contribution of the XVIIIth–XIXth ct. Russian scientific centres to the problem of the conservation of energy in biological systems // 15th International Congress of the history of science. Papers by Soviet Scientists. – Moscow, 1977. – P. 11–19.

559. Sliwiński S. Kształtowanie się polskiej terminologii kardiologicznej // Archiwum Historii Medycyny. – T. 40, z. 2 (1977), p. 177–186.

560. Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940. – Vilnius : Mokslas, 1977. – 341, [1] p.

1978

561. Buckus, Pranas. Senojo Vilniaus universiteto chemikai. – Iliustr. – (Vilniaus universitetui – 400 metų) // Mokslas ir gyvenimas. – 1978, Nr. 3, p. 10–12.

562. Chrzęściewski, Lucjan. Jędrzej Śniadecki : życie i dzieło. – Kraków : Wyd-wo Naukowe WSP, 1978. – 123 p. – (Prace Monograficzne Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie; t. 21). – Bibliogr.: p. 113–123.

563. Ciechanowicz, Jan. Jędrzej Śniadecki. – (Poczet profesorów wileńskich. UW – 400) // Czerwony Sztandar. – 1978, 12 stycz.

564. „Dziennik Wileński" (...) redagavo (...) Jendžejus Sniadeckis (...) // Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. – Vilnius, 1978. – T. 3, p. 216.

565. Stęślicka, Wanda. Jędrzej Śniadecki jako antropolog. – Iliustr. – Santr. angl. – Bibliogr.: 9 pavad. // Materialy i Prace Antropologiczne. – Nr 95 (1978), p. 3–22.

1979

566. Balski, Bogdan. Jeszcze o braciach Śniadeckich. – Iliustr. // Przekrój. – 1979, nr 1804, p. 14.

567. Biziulevičius, Stasys. A. Sniadeckis – įžymusis Vilniaus universiteto profesorius // Sveikatos apsauga. – 1979, Nr. 10, p. 46–49.

568. Fizikoterapia, fizjoterapia... // Encyklopedia odkryć i wunalazków : chemia, fizyka, medycyna, rolnictwo, technika. – Warszawa, 1979. – P. 92–93.

569. Gylienė, Laima. Vilniaus medicinos draugijos vaidmuo chemijos mokslo vystymui Lietuvoje. // Mokslo draugijos Lietuvoje. – Vilnius, 1979. – P. 7–30.

570. Vilniaus universitetas : bibliografija, 1940–1977 / sudarytojos: J. Černiauskienė, E. Daunoravičiūtė, E. Eimaitytė. – Vilnius : Mintis, 1979. – 341 p.

571. Бизюлявичюс С. Генезис и основные этапы развития преподавания

медицины в Вильнюсском университете // Роль Вильнюсского университета в развитии науки : тезисы докладов XII Прибалтийской конференции по истории науки (23–26 окт. 1979 г.). – Вильнюс, 1979. – P. 56–59.

572. Бизюлявичюс С., Грибаускене В. Вклад учёных Вильнюсского университета в развитие эволюционной мысли в конце XVIII – первой половине XIX века // Роль Вильнюсского университета в развитии науки : тезисы докладов XII Прибалтийской конференции по истории науки (23–26 окт. 1979 г.). – Вильнюс, 1979. – P. 10–13.

573. Галкуте Г. Преподавание травматологии-ортопедии в Вильнюсском университете // Роль Вильнюсского университета в развитии науки : тезисы докладов XII Прибалтийской конференции по истории науки (23–26 окт. 1979 г.). – Вильнюс, 1979. – P. 62–64.

574. *Ожигова Е. П. Судьба библиотеки Яна Снядецкого // Вопросы истории науки и техники Прибалтки : (тезисы докладов XII Прибалтийской конференции по истории науки и техники). – Вильнюс, 1979. – P. 25–27.

1980

575. Gomólka, Bolesław. Odkrycie fotosyntezy : w 200 rocznicę ogłoszenia dzieła Jana Ingen-Housza (1779). Cz. 3 : Schylek XVIII i początek XIX stulecia // Wiadomości Botaniczne. – T. 24, z. 1 (1980), p. 59–62.

576. *Skrobacki, Andrzej, Kikta, Teodor. Jędrzej Śniadecki (1768–1838) polnischer Arzt und Chemiker // Hygiene und ihre Grenzgebiete. – Berlin, 1980, H. 1, p. 67–69.

577. Wroczyński, Ryszard. Dzieje oświaty polskiej, 1795–1945. – Warszawa : Państw. Wyd-wo Naukowe, 1980. – 374, [1] p.

1981

578. Grabowiecka, Maria Elżbieta. Podróże satyryczne Jędrzeja Śniadeckiego. – Santr. pranc. – Bibliogr. išnašose // Rocznik Komisji Historycznoliterackiej / PAN. Oddział w Krakowie. – [T.] 18 (1981), p. 3–16.

579. Konopka, Stanisław. Śniadecki Jędrzej (...) // Polska bibliografia lekarska dziewiątnastego wieku (1801–1900). – Warszawa, 1981. – T. 10, p. 409–505.

580. Mickiewicz, Adam. Toasty pewnego chemika na cześć istot promienistych // Dzieła poetyckie : wiersze. – Warszawa, 1981. – T. 1, p. 19.

1982

581. Griška, Albinas. Gamtos filosofija senajame Vilniaus universitete (XVIII a. pab.–XIX a. pr.). – Vilnius : Mintis, 1982. – 156, [1] p. – Santr. rus.

582. Śniadecki Jędrzej, 1768–1838 // Encyklopedia popularna PWN. – Wyd. 8-e. – Warszawa, 1982. – P. 769.

583. Казакявичюс В. Взгляды Е. Снядецкого на физиологические и патологические процессы // Актуальные вопросы медицины : материалы

республиканской конференции „Научная медицинская мысль в вузах республики". – Вильнюс, 1982. – P. 24–25.

1983

584. Chrzęściewski, Lucjan. Jędrzej Śniadecki (1768–1838) – prekursor współczesnej myśli pedagogicznej w medycynie. – Santr. rus., angl. – Bibliogr.: 8 pavad. // Archiwum Historii Medycyny. – T. 46, z. 1 (1983), p. 29–38.

585. Iš medicinos istorijos : (Johano Peterio Franko ir Jozefo Franko veikla Vilniuje ir Peterburge) / K. G. Vasiljevas, K. K. Vasiljevas, A. Endzinas, V. Siudikas. – Vilnius : Kauno medicinos inst., 1983. – 79 p.: iliustr. – Santr. rus., vok. – Literatūros apie J. P. Franko ir J. Franko gyvenimą bei veiklą sąrašas: p. 67–69 (58 pavad.).

586. Sniadeckis (lenk. Śniadecki) Andrius [1768 XI 30 Žnine (Lenkija, Bidgoščiaus vaivadija) – 1838 V 11 Jašiūnuose] // Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. – Vilnius, 1983. – T. 10, p. 271.

587. Šubravcai (...) priklausė 30 narių (žymiausi: (...) profesoriai A. Sniadeckis (...)) // Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. – Vilnius, 1983. – T. 11, p. 9.

1984

588. Kisarauskas V. Vilniaus medicinos draugija // Lietuvos knygos ženklai. – Vilnius, 1984. – P. 146.

589. Maćkowiak, Zenon. Adam Wrzosek jako wydawca źródel do dziejów historii i filozofii medycyny. – Santr. angl., rus. – Bibliogr. išnašose // Archiwum Historii Medycyny. – T. 47, z. 4 (1984), p. 479–490.

590. Mačionis, Zenonas, Kudaba, Jeronimas. Chemijos ištakos Lietuvoje. – Vilnius : Vaga, 1984. – 117 p.

591. Piročkinas, Arnoldas, Šidlauskas, Algirdas. Mokslas senajame Vilniaus universitete. – Vilnius : Mokslas, 1984. – 327 p. : iliustr.

592. Polska terminologia chemiczna // Bąk M. Powstanie i rozwój polskiej terminologii nauk ścisłych. – Wrocław, 1984. – P. 126–157. – (Monografie z dziejów nauki i techniki; t. 130).

1985

593. Jędrzej Śniadecki // Liebfeld A. Polacy na szlakach techniki. – [3-ias leid.]. – Warszawa, 1985. – P. 154–161.

594. Od Źnina do Wilna. – Iliustr. // Słowiński L. Dla tej, co nie zginęła : z dziejów edukacji narodowej na ziemiach polskich w latach 1795–1831. – Poznań, 1985. – P. 85–133.

595. Галактионов С. Г. Концепция обмена веществ Е. Снядецкого и современное учение о метаболизме // Становление науки и научных коллективов Прибалтики : тезисы докладов XVI Прибалтийской конференции по истории науки. – Рига, 1985. – P. 139.

1986

596. Krysa-Leszczyńska, Danuta. Omawianie niektórych przypadków chorobowych na posiedzieniach Towarzystwa Lekarskiego Wileńskiego pod przewodnictwem profesora Jędrzeja Śniadeckiego. – Bibliogr.: 19 pavad. // Wiadomości Lekarskie. – T. 39, z. 3 (1986), p. 209–213.

597. Mierzecki, Roman. Dwa polskie słowniki chemiczne z 1800 roku, Jędrzeja Śniadeckiego i Wincentego Choynickiego. – Santr. angl. – Bibliogr.: 14 pavad. // Wiadomości Chemiczne. – R. 40, z. 10 (1986), p. 697–702.

598. Płonka-Syroka, Bożena. Józef Frank i Jędrzej Śniadecki wobec doktrynu Johna Browna // Archiwum Historji i Filozofji Medycyny Oraz Historji Nauk Przyrodniczych. – T. 49, z. 3 (1986), p. 359–374.

1987

599. Śniadecki Jędrzej (1768–1838) // Encyklopedia Powszechna. – Wyd. 2-ie. – Warszawa, 1987. – [T.] 4, p. 407.

600. Śniadecki Jędrzej (1768–1838) / S. B. // Słownik biologów polskich. – Warszawa, 1987. – P. 538–539.

1988

601. Spadkobiercy Śniadeckich (1831–1862) // Czepulis-Rastenis, Ryszarda. Ludzie nauki i talentu : studia o świadomości społecznej inteligencji polskiej w zaborze rosyjskim. – Warszawa, 1988. – P. 101–120.

602. Vasilevskaja D. Gydytojas, mokslininkas, publicistas : A. Sniadeckio mirties 150-osioms metinėms // Draugystė (Varėna). – 1988, rugpj. 6.

603. Vercinkevičius, Juozas. Pirmasis mokslo populiarinimo laikraštis [Dziennik Wileński] // Mokslas ir gyvenimas. – 1988, Nr. 5, p. 31–38.

1989

604. Demel, Maciej. Głos w dyskusji na uroczystej sesji Wydziału VI PAN, poświęconej pamięci Jędrzeja Śniadeckiego, 14 listopada 1988 // Wychowanie Fizyczne i Sport. – T. 33, nr 2 (1989), p. 147–149.

605. Demel, Maciej. Jędrzej Śniadecki o wychowaniu fizycznym // Nauka Polska. – R. 37, nr 1 (1989), p. 127–128.

606. Demel, Maciej. Komentarze do rozprawy Jędrzeja Śniadeckiego o fizycznym wychowaniu dzieci. – Bibliogr.: [74] pavad. // Wychowanie Fizyczne i Sport. – T. 33, nr 3 (1989), p. 3–29.

607. Górnicki, Bolesław. Jędrzej Śniadecki jako lekarza i higienista // Nauka Polska. – R. 37, nr 1 (1989), p. 95–103.

608. Hądzelek, Kajetan. Sesja naukowa, poświęcona Jędrzeju Śniadeckiemu // Wychowanie Fizyczne i Sport. – T. 33, nr 2 (1989), p. 147.

609. Mierzecki, Roman. Jędrzej Śniadecki jako chemik // Nauka Polska. – R. 37, nr 1 (1989), p. 105–111.

610. Pamiątka na jubileusz 35-lecia Liceum Ogólnokształącego im. Jędrzeja Śniadeckiego w Łodzi / [zamysł wydawniczy, dobór materiałów i opracowanie Jerzy Andrzejewski; nad całością czuwała Lucyna Sułkowska]. – Łódź : Dzielnicowa B-ka Publiczna Łódź-Polesie : Kom. Rodzicielski XVIII LO im. J. Śniadeckiego, 1989. – [12] p. : portr.

611. Rudowski, Witold. 150-lecie śmierci Jędrzeja Śniadeckiego // Nauka Polska. – R. 37, nr 1 (1989), p. 93–128.

612. Rudowski, Witold. „W dniu 12 maja 1988 minęła 150 rocznica śmierci Jędrzeja Śniadeckiego..." // Nauka Polska. – R. 37, nr 1 (1989), p. 93.

613. Sirokomlė, Vladislovas. Iškylos iš Vilniaus po Lietuvą. – Vilnius : Mintis, 1989. – 167 p.

614. Sołoniewicz, Rajmund. Jędrzej Śniadecki na tle swojej epoki w 150 rocznicę śmierci // Wiadomości Chemiczne. – R. 43, z. 11/12 (1989), p. 849–860.

615. Stembrowicz, Wiesław. Jędrzej Śniadecki w oczach współczesnych // Nauka Polska. – R. 37, nr 1 (1989), p. 123–126.

616. Strojnowski, Jerzy. Prekurstwo Jędrzeja Śniadeckiego w dziedzinie biologii i psichofizjologii // Nauka Polska. – R. 37, nr 1 (1989), p. 113–117.

617. Tretiak, Józef. Młodość Mickiewicza (1798–1824). – Petersburg : Księg. Grendyszyńskiego, 1989. – T. 1. – 395 p. : iliustr.

618. Zablotniak, Ryszard. Jędrzej Śniadecki jako działacz Towarzystwa Lekarskiego Wileńskiego // Nauka Polska. – R. 37, nr 1 (1989), p. 119–121.

1990

619. Andrzejewski, Jerzy, Sułkowska, Lucyna. Życie i dzieło Jędrzeja Śniadeckiego. – Łódź : XVIII L. O. im. J. Śniadeckiego : Dzielnicowa B-ka Publiczna Łódź-Polesie, 1990. – 56 p., 1 iliustr. lap.

620. Wolter, Edyta. Poglądy Jędrzeja Śniadeckiego na wychowanie fizyczne we współecznej praktyce wychowania przedczkolnego : [magistro darbas] // Wychowanie w Przedszkołu. – R. 43, nr 4/5 (1990), p. 187–189.

1991

621. Beauvois, Daniel. Szkolnictwo polskie na ziemiach litewsko-ruskich, 1803–1832. – Rzym; Lublin : Zakł. Małej Poligrafii, 1991. – T. 1 : Uniwersytet Wileński. – 382, [1] p.

622. Biziulevičius, Stasys. Evoliucinė mintis senajame Vilniaus universitete. – Vilnius : Mokslas, 1991. – 292, [2] p.

623. Drėma, Vladas. Dingęs Vilnius = Lost Vilnius = Изчезнувший Вильнюс. – Vilnius : Vaga, 1991. – 407 p. : iliustr.

624. Głowacki, Witold Włodzimierz. Wykłady farmacji Jędrzeja Śniadeckiego w

Wilnie (1797–1804). – Warszawa : Wyd-wo JHNO i T PAN, 1991. – 80 p. : iliustr.

625. Lebionka, Juozas. Psichiatrijos pradininkas [Jonas Balinskis] // Mokslas ir gyvenimas. – 1991, Nr. 3, p. 17–18.

626. Mačionis, Zenonas. Iš chemijos mokslo istorijos Lietuvoje. – Kaunas : Šviesa, 1991. – 117, [3] p. : iliustr.

627. Merkys, Alfonsas. Botanikos šimtmečių tradicijos // Mokslas ir Lietuva. – 1991, Nr. 3, p. 35–43.

628. *Mierzecki, Roman. Jędrzej Śniadecki und seine Schüler // Wissenschaft und Schulen-Bildung. – Jena, 1991. – P. 68–73. – (Alma Mater Jenensis; H. 7).

629. Sołoniewicz, Rajmund. Jędrzej Śniadecki jako chemik-analitik // Kwartalnik Historii Nauki i Techniki. – R. 36, nr 1 (1991), p. 133–143.

630. Šimatonis, Stasys. Žemės ūkio mokyklos Lietuvoje : [Mykolas Očapovskis]. – Iliustr. // Mokslas ir gyvenimas. – 1991, Nr. 8, p. 18–19.

1992

631. Griškaitė, Reda. Liudvika Sniadeckaitė. – Portr. // Moteris. – 1992, Nr. 11/12, p. 30–31.

632. Piročkinas, Arnoldas. Devyneri poeto gyvenimo metai // Švyturys. – 1992, Nr. 14, p. 30–32; Nr. 16, p. 28–30; Nr. 17, p. 34–35.

633. Prašmantaitė, Aldona. Vilniaus universitetas ir visuomenė 1803–1832 metais. – Vilnius : Academia, 1992. – 143 p.

1993

634. Merkys, Alfonsas. Botanikos mokslas ir jo problemos Lietuvoje // Biologija. – 1993, Nr. 4, p. 5–13.

1994

635. Buckus, Pranas. Chemijos leidiniai Lietuvoje // Mokykla. – 1994, Nr. 2/3, p. 59–62.

636. Buckus, Pranas. Chemijos mokslas Lietuvoje; Senojo Vilniaus universiteto chemikai // Organinės chemijos skaitiniai. – Kaunas, 1994. – P. 153–170.

637. Jučas, Mečislovas. Imperatoriškasis Vilniaus universitetas (1803–1832) // Vilniaus universiteto istorija, 1579–1994. – Vilnius, 1994. – P. 127–168.

638. Moravskis, Stanislovas. Keleri mano jaunystės metai Vilniuje : atsiskyrėlio atsiminimai (1818–1825) / iš lenkų kalbos vertė R. Griškaitė. – Vilnius : Mintis, 1994. – 474, [1] p.

1995

639. Buckus, Pranas. „Kokia chemija čia dėstoma?“ // Diena. – 1995, gruod. 8, p. 13.

640. Jędrzej Śniadecki, 1768–1838, brat Jana [interaktyvus] Powiat Żninski. –

Bydgoszcz, 1995–2003 [žiūrėta 2003-05-28]. Prieiga per internetą: <http://www.znin.pl/kult_sp–js.htm : LOGONET>.

641. *Mierzecki, Roman. The Introduction of French Chemical Nomenclature in Poland // Lavoiser in Europenan Cohtext – Sagamore Beach, 1995. – P. 79–86.

642. Śniadecki Jędrzej, 1768–1838 // Encyklopedia popularna PWN. – Wyd. 25-e, zmienione i uzup. – Warszawa, 1995. – P. 845.

643. Śniadecki Jędrzej (1768–1838) // Leksykon historii Polski. – Warszawa, 1995. – P. 749.

644. Śniadecki Jędrzej, 1768–1838 // Mała encyklopedia PWN : A–Z. – Warszawa, 1995. – P. 864.

1996

645. Lietuvos filosofinė mintis : chrestomatija / sudarė ir parengė G. Mikelaitis. – Vilnius : Aidai, 1996. – 434 p. : iliustr.

646. Ulińska, Alina. Państwowe liceum im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Wilnie (1938–1939) / wydała, opracowała i wstępem opatrzyła Teresa Zaniewska. – Białystok : T-wo Literackie im. A. Mickiewicza. Oddzial Białostocki, 1996. – 238, [2] p. + 14 lap. iliustr. – (Biblioteka pamięci myśli).

647. Śniadecki Jędrzej (1768–1838), chemik, lekarz, fizjolog, publicysta polski... [interaktyvus] Wielka Internetowa Encyklopedia Multymedialna. Wydawnictwo Forga, 1996–2000 [žiūrėta 2003–05–28]. Prieiga per internetą: <http://wiem.onet.pl/wiem/005be3.html >.

1997

648. Baubinas, Algirdas. Higiena Vilniaus universitete : praeitis ir dabartis. – Santr. angl. – Bibliogr.: 2 pavad. // Higienos mokslui Lietuvoje – 190 metų. – Vilnius, 1997. – P. 3–9.

649. Bednarską-Ruszajowa, Krystyna. Book from antique to enlightement borrowed by Vilnius professors from the Uniwersity library between 1805–1816 // Knygotyra. – Nr. 33 (1977), p. 47–55.

650. Biziulevičius, Stasys. Medicinos mokslai senajame Vilniaus universitete 1781–1842 m. – Santr. angl. – Bibliogr.: 116 pavad. // Vilniaus medicinos istorijos almanachas. – Vilnius, 1997. – T. 1, p. 31–100.

651. Merkys, Alfonsas. Augalų fiziologijos mokslavaizdis Lietuvoje // Biologija. – 1997, Nr. 3, p. 10–24.

652. Miežutavičiūtė, Vitalija. Medicinos istorijos dėstymas Vilniaus universitete // Higienos mokslui Lietuvoje – 190 metų. – Vilnius, 1997. – P. 49–52. – Santr. angl. – Bibliogr.: 9 pavad.

653. Sniadeckis (Śniadecki) Andrius (Jędrzej) / T. Arnastauskienė, A. Jakimavičius // Lietuvos zoologai. – Vilnius, 1997. – P. 266–267.

1998

654. Buckus, Pranas. Chemijos leidiniai Lietuvoje // Mokslas ir gyvenimas. – 1998, Nr. 2, p. 14–15.

655. Čaplinskas, Antanas Rimvydas. Vilniaus gatvių istorija : Šv. Jono, Dominikonų, Trakų gatvės. – Vilnius : Charibdė, 1998. – 302, [1] p.

656. Lipińska, Jadviga. Uczeni w anegdocie [interaktyvus] Politechnika Gdańska, 1998 [žiūrėta 2003-05-28]. Prieiga per internetą: <http://www.pg.gda.pl/PismoPG/nr5_98/A11.HTM >.

657. Masiulis, Kęstutis. Europos įtakos : mokslai ir žinija Lietuvoje apšvietos periodu // Mokslas ir istorija : mokslinės konferencijos medžiaga. – Kaunas, 1998. – P. 92–94.

658. Siemenowicz, Zbigniew. Przez puszczę Rudnicką [interaktyvus]. Zwoje 1 (5) 1998 [žiūrėta 2005–08–10]. Prieiga per internetą: < http://www.zwoje-scrolls.com/zwoje05/text14p.htm >.

1999

659. Adomas Mickevičius ir Lietuva : albumas / tekstų autoriai: A. Piročkinas, J. Riškus; į lenkų kalbą vertė A. Rybalko. – Vilnius : Vaga, 1999. – 150 p. : iliustr.

660. Biziulevičius, Stasys. Lietuvos zoologijos istorijos bruožai : monografija. – Vilnius : Lietuvos mokslas, 1999. – 1116 p. : iliustr. – Bibliogr. str. gale. – (Lietuvos mokslas; 20).

661. Biziulevičius, Stasys. Pirmoji Karališkoji medicinos-veterinarijos mokykla Lietuvoje // Lietuvos veterinarija. – 1999, Nr. 4, p. 70–72.

662. Malakaitė, Jurgita. Vilniaus universiteto įtaka periodikos raidai, 1760–1832 : magistrinis darbas / Darbo vadovas dr. E. Raila. – [Vilnius], 1999. – 90 p. – Bibliogr. : 46 pavad.

663. Mikalkevičius, Algirdas. Psichikos ligos. – Vilnius : Pradai, 1999. – 224 [3] p. – Bibliogr. : [32] pavad.

2000

665. Railienė, Birutė. Andriaus Sniadeckio indėlis į Lietuvos chemijos mokslą. – Santr. angl. – Bibliogr.: 12 pavad. // Mokslotyra. – [T.] 1 (5) (2000), p. 9–16.

666. Railienė, Birutė. Andriaus Sniadeckio mokslinės veiklos epizodas – elemento vesčio ieškojimas. – Santr. angl. – Bibliogr.: 15 pavad. // Humanistica. – Nr. 2 (2000), p. 41–44.

667. Tunaitis, Stepas. Fiziokratistinė socialinė orientacija Lietuvoje apšvietos epochos baigiamuoju tarpsniu. – Bibliogr.: 5 pavad. // Iš Lietuvos sociologijos istorijos : straipsnių rinkinys. – Vilnius, 2000. – Kn. 3, p. 9–23.

2001

668. Śniadecki Jędrzej, 1768.11.30, Żnin – 1838.05.11 Wilno [interaktyvus] Chemia w Szkole – Kącik Ciekawego Chemika, 2001 [žiūrėta 2003-05-28]. Prieiga per internetą: <http://www.wsip.com.pl/serwisy/czaschem/c001snia.html >.

669. Frankas, Jozefas. Atsiminimai apie Vilnių. – Vilnius : Mintis, 2001. – 624 p.

670. Merkys, Alfonsas. Vilniaus universiteto biologų pažiūros XVIII–XIX a. // Mokslas ir gyvenimas. – 2001, Nr. 12, p. 14–17.

671. Orda, Napoleon. Віленская губерня : [interaktyvus]. 2001–2003 [žiūrėta 2005-08-10]. Prieiga per internetą: < http://pawet.narod.ru/orda/wilenszczina.html >.

Turinyje: Болтуп, палац Снядэцкіх; Болтуп. Веска Агароднікі, капліца на могілках і магіла прафесара Е. Снядэцкага.

672. Railienė, Birutė. Andrius Sniadeckis ir senoji chemikų mokykla Vilniuje. – Iliustr. // Mokslo ir technikos raida Lietuvoje : mokslo istorikų konferencijos pranešimai. – Vilnius, 2001. – P. 40–45.

2002

673. Patroni Uczelni (...) Jędrzej Śniadecki [interaktyvus]. Akademia Techniczno-Rolniczna im. J. i. J. Śniadeckich w Bydgoszczy. – 2002 [žiūrėta 2003-05-28]. Priega per internetą: <http://ksik2.atr.bydgoszcz.pl/atr/index_historia.asp?idek=21>.

674. Merkys, Alfonsas. Views of Vilnius University biologists in the 18th–19th centuries // Biologija. – 2002, Nr. 1, p. 3–8.

675. Railienė, Birutė. Lietuvos chemikų mokslinės mokyklos // Lietuvos mokslinės mokyklos (1945–1990). – Vilnius, 2002. – P. 62–119.

676. Raugalė, Algimantas. Lietuvos pediatrijos istorija. – Portr. – Santr. angl. – Bibliogr.: 5 pavad. // Pediatrija. – 2002, Nr. 1, p. 6–11.

2003

677. Bulińska, Elżbieta. Zespół pałacowy w dawnym majątku ziemskim [interaktyvus]. 2003 [žiūrėta 2003-09-14]. Prieiga per internetą: < http://www.zapala.pl/eb/litw2003/jaszuny.htm >.

678. Janonienė, Rūta. Skulptorius Kazimieras Jelskis (1782–1867). – Vilnius : Vilniaus dailės akad. l-kla, 2003. – 294, [1] p. : iliustr.

Turinyje: Andriaus Sniadeckio portretas, 1863, p. 130.

679. Jaszuny. Rzeczpospolita wirtualna [interaktyvus]. 2003–2004 [žiūrėta 2003-05-28]. Prieiga per internetą: < http://rzecz-pospolita.com/jaszuny0.php3 >.

680. Jędrzej Śniadecki's Medal [for prominent achievements in chemistry] [interaktyvus] The Polish Chemical Society's Awards and Distinctions. 2003

[žiūrėta 2003-05-28]. Prieiga per internetą: <http://www.ptchem.lodz.pl/en/awards.html >.

681. Patron [Jędrzej Śniadecki] [interaktyvus] Zespół Szkół Technicznych im. Jędrzeja Śniadeckiego w Chorzowie. Zespół Szkół Technicznych i Ogólnokształcących, Chorzów. 2003 [žiūrėta: 2003-05-28]. Prieiga per internetą: <http://www.pik–net.pl/techchem/index.html >.

682. Śniadecki (Sniadeckis) Andrius (Jędrzej) [interaktyvus] Lietuvos zoologai. Vilniaus universiteto ekologijos institutas. 2003 [žiūrėta: 2003-05-28]. Prieiga per internetą: <http://server.ekoi.lt/zoologai/ >.

683. Życiorys Jędrzeja Śniadeckiego Zespół Szkół nr 1 im. Jędrzeja Śniadeckiego w Ełku [interaktyvus]. 2003. [Žiūrėta: 2003-05-28]. Priega per internetą: <http://www.zs1.elk.edu.pl/patron/zyciorys.htm >.

2004

684. Railienė, Birutė. Deor Editor [200 years for the *Theory of Organic Entities*]. – Iliustr. // Acta Biochimica Polonica. – Vol. 51, no 4 (2004), p. 1087–1090.

685. Śniadecki Jędrzej, ur. 30 XI 1768 (...). – Portr. // Nowa encyklopedia powszechna PWN. – Warszawa, 2004. – [T.] 8, p. 126.

686. The University in the Age of Enlightement, 1773–1832 // Universitas Vilnensis 1579–2004. – Vilnius, 2004. – P. 29–39.

687. Żydowo, Mariusz. Dear Editors. – Iliustr. – Bibliogr.: [7 pavad.] // Acta Biochimica Polonica. – Vol. 51, no 4 (2004), p. 1091–1093.

Birutė Railienė

Asmenvardžių rodyklė*

A

A. D. P. F. – žr. Dąbrowski A.

A. P. – žr. Pienkiewicz A.

Abichtas, Adolfas 182

Adamowicz A. 161, 176

Albertrandis, Janas 70

Aleksandras I 74, 107, 122, 123, 125

Alenas 179

Andrzejewski J. 619; sudaryt. 610

Andrzejowski A. 167

Arnastauskienė T. 653

B

Badurskis, Andrius 41

Bąk M. 592

Baliński M. 141, 150, 151, 153–155, 170, 171; sudaryt. 12

Balinskiai 20

Balinskiai, Sofija ir Mykolas 139, 156

Balinskienė, Sofija 16, 24, 57, 139, 144, 154, 171

Balinskis, Jonas 28, 183

Balinskis, Mykolas 28, 32, 44, 49, 139, 140, 144, 164, 165, 171, 193

Ballard 9

Balska J. 452

Balski B. 566

Bancevičius, Jonas 183

Bandomir A. 546

Bartoszewicz A. 494

Baubinas A. 648

Beauvois 556, 621

Becu A., apie 62

* Andriaus Sniadeckio literatūros rodyklės įrašai pateikti kursyvu.

Bednarska-Ruszajowa K. 649
Bekiu, Augustas 100
Bercelijus, Jonas Jokūbas 132
Berezowski S. 453
Bergmanas, Jonas 182
Bertoletas, Klodas 47, 51, 132, 268
Berthollet – *žr.* Bertoletas, Klodas
Biehler M. 301
Bieliński J. 220–222, 242, 245, 251, 264–267, 275, 276
Bienkunskis, Felicijonas 127, 131
Bilski R. 435
Biot J. B., apie 43
Birkenmajer A. 268
Biržiška M. 376
Biziulevičius S. 399, 415, 416, 567, 622, 650, 660, 661
Blekas, Džozefas 49
Bobrowska-Nowak W. 542
Bogumił Aquafontis, herbu Łopata (Sniadeckis Andrius) 100
Bogumił Uważnicki, Szliachcic Oszmianski (Sniadeckis Andrius) 55, 118
Boguslavskis J. 137
Bojanus, Liūdvigas 102, 123
Borkowski E. 305
Borovskis, Leonas 137, 139, 140, 168
Braunas, Džonas 45, 46, 49
Bross K. 306
Brown J., apie 598
Brunatelis, Ludovigas 44
Brzozowski S. 252, 495
Buckus P. 547, 561, 635, 636, 639, 654
Buckus, Pranas 21
Bukota, Pranciškus 39, 48
Bukowski T. 369
Bulińska E. 677
Burzatis, Valentino 44
Buzdygan D. 426

C

Charitonovas 126
Chyczewska A. 454
Chlebowski B. 234
Chmielowski P. 183, 200, 205, 206, 212, 234

Chodkevičius, Aleksandras 144, 268
Chodkiewicz – *žr.* Chodkevičius Aleksandras
Chodkiewicz A. 136–138; apie 56
Chodźko I. 165
Choynicki W., apie 597
Chrapovickis, Matvejus 166
Chrzanowski I. 307, 308, 341
Chrzęściewski L. 496, 562, 538, 584
Ciechanowicz J. 563
Ciechowsky W. 269
Ciupakówna W. 309
Coates R., apie 111
Cuvier G. 159
Czacki T., apie 253
Czapska M. 310, 400
Czartoryski A. 256
Czepulis-Rastenis R. 601

Č

Čackis, Tadeušas 70
Čaplinskas A. R. 655
Čartoriskis, Adomas Jurgis 74, 75–77, 82, 84, 91, 92, 94, 95, 135, 146, 156
Čepėnas P., red. 532
Čeretavičius, Antanas 182
Černiauskienė J. 570
Černiavskis 123
Česnys G. 443

D

Dąbkowska M. 377
Dąbrowski A. 127
Dąbrowski S. 311
Dambrovskis, Antanas 70
Danilavičius, Ignotas 154
Darwin Ch., apie 190, 440
Daukantas, Simonas 140
Daukšas K. 455
Daunoravičiūtė E. 570
Davi, Hemfris 179
Delambre 105
Demel M. 26, 27, 378, 497, 604–606
Dessaix 9

Diaulos 291
Dobrowolski T. J. 312
Dobrzycki H. 197
Dolinski G. 192, 243
Domeika, Ignotas 12, 136, 181, 269
Domeyko – *žr.* Domeika, Ignotas
Domeyko I., apie 409
Dominas H. 420
Dorszewski K. 172
Dr. G. 146
Dr. H. B. 213
Dr. K. 271
Dradrach W. 420
Drége H. 303
Drėma V. 623
Dunkanas, Endrius 49
Dupuytren G., apie 41
Dženeris, Eduardas 100
Dževinskis, Feliksas 182

E

Eimaitytė E. 570
Endzinas A. 585
Erecinski K. 458
Estreicher T. 349

F

F – žr. Sobieszczanski F. M.
Fedorowicz Z. 440
Feldmanowski H. 158
Fiałkowski I., apie 121
Filipczak J. 459
Filipovičius, Januarijus 182
Filipowicz J. 162
Finkel L. 214
Folfasinski E. 460, 461
Fonberg I. 142, 320; sudaryt. 22; apie 331
Fonberg – *žr.* Fonbergas, Ignotas
Fonbergas, Ignotas 28, 148, 150, 167, 168, 170, 171, 180–182
Fontana, Džordžas 44
Fourcroy – *žr.* Furkrua, Antuanas
Frank, Kristina 92

Frank J. – žr. Frankas J.
Frankas J. 278, 585, 598, 669; apie 176, 585
Frankas J. P., apie 585
Frankas, Johanas Pėteris 43, 44, 51, 82, 83
Frankas, Juozapas 57, 82, 83, 86, 89, 92, 94–97, 100–102, 122, 127, 128, 142, 157
Frycz S. 313
Furkrua, Antuanas 46, 47, 49, 51, 104–107, 116, 268
Fusas, Nikolajus 105

G
Galecki A. 282
Gall F. J., apie 12, 33
Galvanis, Luidžis 43, 44
Gantkowski P. 314
Gavickis, kun. 35, 37
Gąsiorowski L. 160; apie 286
Gawęda S. 498
Gelgaudas, Antanas 166
Genzelis B. 533
Giędosz B. 462, 463, 499
Gilewicz Z. 379, 394
Gitonas-Morvo, Lui Bernardas – *žr.* Morvo, Lui Bernardas Gitonas de
Gylienė L. 569
Głowacki W. W. 624
Godlewski J. 380
Golembevskis, Ignotas 184
Goluchovskis, Juozapas 154
Gomólka B. 528, 548, 552, 575
Górnicki B. 315, 316, 352, 356, 543, 607
Grabovskis, Liudvikas 174
Grabowiecka M. E. 578
Gregorczuk J. 464
Gregoris, Džeimsas 49
Griška A. 529, 539, 581
Griškaitė R. 631; vert. 638
Grochowski M. 226
Grochowski W. 168
Grodekas, Gotfridas Ernestas 86, 92, 101, 102, 137
Groeris, Pranciškus 184
Gronowski T., dail. 320
Gutas, Jurgis 89

H
Hądzelek K. 608
Haeser H. 203
Hahn L. 204
Haleris, Georgas Ernestas 175
Halickis, Napoleonas 184
Handke I. 425
Hanecki M. 465, 466
Harabaszewski J. 317–319
Hastings K., apie 12, 113
Haüy R. J., rec. 46; apie 46
Hechelis, Henrikas 183
Heyman – *žr.* Heimanas, Rodionas
Heimanas, Rodionas 181, 182, 269
Herberskis, Vincentas 157, 182
Hermstäd P. 31
Homolickis, Mykolas 136, 180
Hoppen J., dail. 320
Hordynski Z. 207
Horodeckis, Ignotas 182
Hubicki W. 521
Hurynowiczówna J. 353

I
Ingen-Housz Cz. 575
Ivaškevič E., vert. 30
Ivaškevič, Emilija 21

J
J. B. 227
J. O. 193
Jakimavičius A. 653
Jakimavičius, Algimantas 21
Jakovickis, Ignotas 182
Jakubowska H. 374
Jankowski Cz. 225
Janonienė R. 678
Janowski L. 277, 296, 347
Januszkiewicz A. 321
Jaroševičius, Juozapas 168
Jaškevičius, Jonas 35, 38, 40, 41, 42
Jekaterina II 52, 54

Jelskis K., apie 678
Jelskis, Kazimieras 16, 116, 174
JK. 456
Jonscher K. 322
Jučas M. 637
Jundzilas, Stanislovas Bonifacas 86, 91, 148

K
Kaczkowski K. 194
Kączkowski W. 262
Kačkovskis, Karolis 183
Kaikaris A. 401
Kaligula 125
Kamieński S. 236
Kanopkienė, Lina 21
Kapelis, Liudvikas Aloyzas 123
Kapitańczyk K. 408
Karminatis, Basiano 43, 44, 46
Karpavičius, Mykolas Pranciškus 52
Kavendišas, Henris 116
Kazlauskas, Rolandas 21
Kaźmierski J. 467, 468
Kikta T. 429, 501, 576
Kirkor A. H. 188
Kisarauskas V. 588
Koczy L. 502
Kolberg-Brozozowska A. 249
Konieczynska J. 522
Koniečynska J. 193
Konopka S. 323, 503, 504, 579
Kontrimas, Kazimieras 139, 140, 141, 154
Kontrym K., apie 375, 421
Kopernikas, Mikalojus 32
Korabevičius, Edmundas 184
Korczak J. 21
Korzeniewski A. 129; vert. 46
Kosakovskis, Juozapas 86
Kosciuška, Tadas 23, 52, 165
Kossakowski J. 128
Kosteckis, Pranciškus 41
Kostrzewski J. 395
Kramsztyk Z. 120, 184, 189, 237, 248, 261; rec. 183, 185, 186

Krasickis, Ignotas 32
Krasiński T., apie 270
Krasnickis T. 146
Krikštopaitis, Juozas Algimantas 21
Krivaščenko, Efrosinija 21
Krysa-Leszczyńska D. 596
Krumlovskis, Juozapas 41, 66–68
Krumłowski J. 431
Krzybłocka B. 370
Księski J. 430, 505
Kučkovskis, Tomas 29, 171, 172
Kudaba J. 590
Kulakovskis, Henrikas 183
Kułakowski H. 177, 185, 186; apie 184
Kulieša, Jonas 184
Kulikauskienė, Jadvyga 21
Kumelskis, Alfonsas 181
Kurdybachy L., red. 473
Kutūzovas, Michailas 125
Kuzmickis Z. 290

L

Labanauskienė, Danutė 21
Łabendziński F. 324, 325
Lachnickis, Ignotas Emanuelis 138, 140
Lachs J. 253
Łagowski S. 254–257
Lampe W. 342, 357
Langsdorfas, Karlas Kristijonas 102
Laskiewicz H. 442
Lavalis, Jonas 156
Lavoisier – *žr.* Lavuazjė Antuanas Laurentas 266
Lavuazjė, Antuanas Laurentas 41, 47, 58, 76, 97, 116, 266, 267
Lebelis, Ignotas 184
Lebionka J. 625
Lelevelis, Joachimas 150, 154
Leppert W. 280
Levkovičius, Sikstas 183
Libelt K. 173, 174
Liebfeld A. 436, 441, 593
Lipińska J. 656
Lobenveinas, Jonas Andrius 27, 102, 122, 123, 129

Lotze H., apie 293
Łuczkiewicz H. 215
Ludomiras iš Vilniaus 16
Lukšienė M. 540

M
Maćkowiak Z. 589
Mačionis, Zenonas 21
Mačionis Z. 590, 626
Majevskis, Petras 148
Makeris 97
Malakaitė J. 662
Malevskis, Simonas 27, 92, 135, 155
Malinauskaitė, Džiuljeta 21
Marcinkevičius, Juozas 21
Markiewicz O. 130
Masiulis K. 657
Maślankiewicz K. 409
Matuszewski R. E. 326
Merkys A. 558, 627, 634, 651, 670, 674
Mianovskis, Juozapas 170, 183
Mianovskis, Mikalojus 119, 137, 169
Mianowski J. 145; apie 144
Miaśkewicz Cz. 506
Michelmacheris V. 385
Mickevičius A. 178, 580; apie 349, 617, 659
Mickevičius, Adomas 128, 148, 150
Mickevičius, Juozapas 101
Mickiewicz A. – žr. Mickevičius A.
Mickiewicz T. 208, 580
Mierzecka A. 358, 381, 410, 507
Mierzecki R. 358, 381, 597, 609, 628
Miežutavičiūtė V. 652
Mikalkevičius A. 663
Mikelaitis G. 126; sudaryt. 645
Mikuličius 116
Mikulovskaitė – *žr.* Sniadeckienė, Konstancija
Mioduszewski S. M. 327
Misiūra J. 402
Mystkowski E. M. 328
Modrzewski T. 508
Moll J. I. 131

Mongolfjė, Žozefas ir Etjenas 34
Mońka A. 386, 396
Monro, Aleksandras 49
Moravskis S. 284, 411, 638
Moravskis, Stanislovas 128, 139, 142
Morawski S. – žr. Moravskis S.
Moritz J. 5
Morticas, Jozefas 119
Morveau – *žr.* Morvo, Lui Bernardas Gitonas de
Morvo, Lui Bernardas Gitonas de 47, 106, 268
Mościcki H. 270
Moskatis, Pietro 43, 44, 45
Mozołowski W. 329, 330, 343, 350
Musiał W. W. 469
Muszyński J. 331

N
Nadolski B. 470, 471
Nahumovičius, Leonas 182
Napoleonas, Bonapartas 27, 115, 122–126, 129
Narębski J. 472
Naruševičius, Kazimieras 67
Nawrocki F. 179
Nencki M., apie 286
Neubig A., vert. 11
Niemczynski St. 238
Niškovskis, Jonas 122
Noibigas, Andreas 146
Norvaišas P. 137
Novosilcevas, Nikolajus 154–158
Nusbaum-Hilarowicz J. 279
Nusbaumowa R. 229

O
Oczapowski M. 140
Očapovskis, Jonas 184
Očapovskis, Mykolas 182, 184
Okoń W., 382, 403; sudaryt. 24, 29
Oksa-Orzechowski T., sudaryt. 194
Olbersas, H. V. 104
Oleszczynski W. 166
Olizaras 154

Oračevskis, Feliksas 35, 38
Orda N. 671
Orentaitė, Aliucija 21
Orioś T. Z. 553
Orkisz J. 163
Osiński L. 47
Ostachowski E. 297, 298, 412
Ostrovskis, Edvardas 183
Ostrowski W. 510, 511

P
P. 198
P. Ch. 183
Pacchiani F., apie 34
Pan Wirszajtos, niegdy Szubrawiec Rustykanin – žr. Chodźko I.
Patalas W. 512
Paulavičienė, Aldona 21
Paulavičius, Romanas 21
Pavilonis S. 443
Pavlas I 54
Pavlovičius, Marekas 182
Pelikanas, Vaclovas 28, 155, 157, 168
Pepisas 179
Petrucis, Janas Inocentas 66
Pienkiewich A. 152
Pietraszko S. 361
Pignotti W., apie 34
Pinabelis 123
Piročkinas A. 591, 632, 659
Piročkinas, Arnoldas 21
Plečkaitis R. 124, 125
Pliateris, Liudvikas 68, 69, 92
Płonka-Syroka B. 598
Počobutas, Martynas 22, 24, 52–57, 60, 64, 65
Podčašinskis, Karolis 16, 156
Polukordas H, 404
Poniatovskis, Mykolas 50
Poniatovskis, Stanislovas Augustas 35, 41, 50, 52
Porcijanka, Konstantinas 182
Potocki S. K., apie 534
Prašmantaitė A. 633
Prystlis, Džozefas 40, 76

Pšystanskis, Stanislovas 184
Pukas T. 474
Putelienė, Angelė 21

R

Raila, Darius 21
Raila E. 662
Railaitė, Aistė 21
Railienė B. 665, 666, 672, 675, 684; sudaryt. 30
Rajchman B. 190
Raugalė A. 676
Rejchman 195
Repninas, Nikolajus 52, 53
Rimkevičius, Feliksas 170, 171, 180
Rimskis-Korsakovas, Aleksandras 95, 100
Rimskis-Korsakovas, Vladimiras 159
Riškus J. 659
Rybalko A. 659
Rygel S. 303
(rn) 541
Rodziszewski B. 238
Roeske W. 431
Romanowski H. 371
Ross J. 475, 476
Roube N. 239
Rowiński K. 549
Rudnicka J. 534
Rudowski W. 611, 612
Ruso, Žanas Žakas 88

S

S 218
S. B. 600
Sacchi, Jac. 45
Sarnecka-Keller M. 405, 413, 477, 513
Sarnecki K. 359, 478–480
Sartorijus, Džiuzepė 22, 53, 58, 59, 116
Sauranas, Liudvikas 184
Schiller F., apie 42
Schnür-Pepłowski S. 230, 231
Sękowska A. 432, 554
Sękowski S. 432, 554

Severginas, V. 106
Siemenowicz Z. 658
Sikora J. 557
Simonavičius, Romanas 84, 91
Sirokomlė V. 613
Sirokomlė, Vladislovas 16
Siudikas V. 585
Skarpa, Antonijus 43
Skarżyński B. 360, 362, 364–367, 372, 373, 383, 387, 446; sudaryt. 23; rec. 389, 390
Skimborowicz H. 156
Skopolis, Džiovanis Antonijus 44
Skorupka S. 514
Skrobacki A. 576
Skulimowski M. 388, 444
Skwarczyński Z. 375, 421; sudaryt. 25
Sławiński K. 287, 299, 302, 304, 345, 346; sudaryt. 22, 320
Sledzinskis, Aleksandras 16
Sliwiński S. 559
Slizenis, Otonas 145
Śliżien O. 285; apie 214
Słominski P. 332
Slovackis, Julijus 159
Słowiński L. 594
Śniadecka L. – žr. Sniadeckaitė L.
Sniadeckaitė L., apie 310, 400, 631
Sniadeckaitė, Liudvika 25, 66, 74, 157, 165, 171
Sniadeckaitė, Sofija – *žr.* Balinskienė, Sofija
Sniadecki, Jan – *žr.* Sniadeckis, Jonas
Sniadecki, Jan – žr. Sniadeckis, Jonas
Sniadeckiai, Andrius ir Jonas 346, 452, 507, 566, 601
Sniadeckienė, Konstancija 24, 58, 128, 157, 159, 163
Sniadeckienė, Pranciška 22
Sniadeckis, Jonas, apie 457
Sniadeckis, Andrius, tėvas 22, 30, 32
Sniadeckis, Jonas 16, 23, 25, 28, 30, 32, 34, 37–39, 41, 45, 50, 52, 55–57, 60, 95, 97, 101, 102, 104, 119, 124–127, 129, 144, 146, 154, 156–158, 163, 164, 266
Sniadeckis, Juozapas 25, 31, 55, 119, 127
Sniadeckis, Juozapas, sūnus 24, 64, 128, 158
Sniadeckis, Pranciškus, brolis 30
Sobanski M. 525

Sobieszczański F. M. 175
Sokolowski T. A. 334, 335
Sokoł-Szahin F. 132
Sokol-Šahinas, Pranciškus 98
Sołoniewicz R. 614, 629
Spalanzanis, Lazaro 43, 44
Srebro Z. 482
Stael-Holstein A. L. G., apie 12, 50
Stankevič, Janina 21
Stasiewicz I. 515
Stasiewicz I. 523; rec. 539
Stembrowicz W. 615
Stempinskis, Martynas 181
Stępieniowa J. 483, 484, 516
Stęślicka W. 565
Stobiński J. 422
Stocki E. 485
Stroinovskis, Jeronimas 24, 64, 67, 70, 82, 84, 91, 97, 101, 154
Stroinovskis, Valerijonas 55, 56
Strojnowski J. 437, 438, 486, 487, 517, 518, 616
Struve H. 180, 187
Strzelewicz K. 488
Stubieliewicz S., apie 134
Stuoka-Gucevičius, Laurynas 52
Suchar Z. 447, 448
Sułkowska L. 610; sudaryt. 619
Świętuchowski A. 292
Świeżawski L. 246
Szyfman L. 384, 389–391, 417; rec. 387
Szymanski J. 336
Szymkiewicz J. 133, 134
Szokalsky W. 196, 199, 210
Szukalski B. 519
Szumowski W. 272, 423

Š

Šalkauskas M., vert. 30
Šalkauskas, Mudis 21
Šastrai, Jonas ir Vincentas 41
Šastras, Jonas 34, 38, 39
Šastras, Vincentas 41
Šeidtas, Pranciškus 34, 35, 40–42

Šidlauskas A. 445, 591
Šimatonis S. 630
Šimkevičius, Jokūbas 139, 140
Špicnagelis, Ferdinandas 102
Šulcas, Mykolas 116

T
Talko-Hrynewicz J. 216
Tamoszewicz W. 162
Tenantas, Smitsonas 103
Tom A., sudaryt. 21
Tomaszewski W., red. 502
Tomaševskis, Valerijonas 182
Towiański A., apie 353
Trčinskis, Andrius 38, 41, 66
Trepka E. 433
Tretiak J. 617
Trynkowski L. 169
Trzebiński S. 293; sudaryt. 121
Tulacz Sobarri – žr. Kirkor A. H.
Tunaitis S. 667
Turowski K. J., sudaryt. 13, 14
Tvardovskis, Juozapas 28, 154, 155

U
Ulińska A. 646

V
Vagneris, Karolis 89
Vasilevskaja D. 602
Vasiljavas K. K. 585
Vasiljevas K. G. 585
Vaškelis, Povilas Algirdas 21
Vendorf, Liudvika 128
Venslavas, Vitoldas 21
Vercinkevičius J. 603
Vielopolska, Elžbieta 38, 54
Vielopolskiai 30, 37
Vileišis P. 259
Vinterlis, Jokūbas Juozapas 88
Virvičius, Antanas 168
Višnevskis, Karolis 183

Vokelenas, Nikolas Luji 104, 107
Volastonas, Viljamas 103
Volfgangas, Jonas Friderikas 64, 84, 85, 89, 180
Volta, Aleksandras 43, 44
Voverienė, Ona 21
Vžosekas, Adomas 193

W
Walski S. 351
Wawrzyczek W. 407
Weigel J. 232
Weloński P., dail. 235
Wieczorek J. 526
Wilczyński W. 182
Winterl J. 12, 32
Wójcicki A. 348
Wołowski M. 217
Wolter E. 620
Wroczyński R. 392, 397, 449, 577
Wronkowski Cz. 489
Wrzosek A. 18–20, 250, 256, 260, 263, 273, 277, 283, 286, 289, 337–339, 353, 426; sudaryt. 122; rec. 264–266, 268, 271, 272, 398
Wunderlich C. A. 164

Z
Z. D. 228
Zabłocki J. 490, 491
Zablotniak R. 618
Zacharewicz W. 427, 492, 493, 550
Zacharov – *žr.* Zacharovas, Jakovas
Zacharovas, Jakovas 105, 106, 269
Zahorski W. 240; vert. 278
Zamoyski T. 368
Zaniewska T., sudaryt. 646
Zavadskis, Juozapas 94, 131
Zembrzuski L. 340, 363
Ziemba T. 208
Znaczko-Jaworski I. 450
Zuchora K. 544

Ž
Žebrauskas, Tomas 12
Żydowo M. 520, 687
Żuliński T. 191
Žuravska E. 193
Żurawska E. 522

А
Алексеева В. 354
Алексеев П. П. 211

Б
Белинский И. 202, 219, 224, 247
Бизюлявичюс С. 406, 418, 536, 545, 571, 572
Блузманас П. 527
Буцкус П. 439

В
Валден П. 281
Верховский Я. 274
Возневский З. 451

Г
Галактионов С. Г. 595
Галкуте Г. 573
Гинейтене Е. 434
Гирдзиускас В. 406
Грибаускене В. 572
Гришка А. 537

Ж
Жемайтис З. 428

З
Загоскин Г. 258
Значко-Яворский И. Л. 551

К
Казакявичюс В. 583
Капустинский А. Ф. 355, 393
Крючков Г. Р. 531

М
Микалаускайте-Гинейтене Е. 536

О
Ожигова Е. П. 574

У
Ушакова Н. 419

Ф
Фигуровский Н. А. 419

Ч
Чижакова О. 354

Ш
Шафрановский К. 354

Andrius Sniadeckis (Jędrzej Śniadecki) and his life for the benefit of science and young generation

THE UNIVERSITY OF VILNIUS is proud to present a biography of his famous professor, scholar, physician and educator Andrius Sniadeckis. In the book biographical facts are supplemented with the prefaces of Sniadeckis's books, many texts being translated in to Lithuanian language for the first time. The book also includes bibliography by and about Sniadeckis. The name index integrates names both from the text and bibliography, the entries from the latter are presented in *italics.*

Sniadeckis was born on November 30, 1768 at Żnin, Poland. He was the fourth and the youngest son in a family of a brewer and farmer. The oldest son Jan, in a future a famous mathematician and astronomer, took care of him after the death of parents. With an interest to exact sciences, Sniadeckis at first was interested in mathematical studies, but soon became a student of Medicine at the Krakow Academy. With the support of two brothers, he continued medical studies at the University of Pavia which he graduated in 1793 at the age of 25. Chemistry was among the priorities of the university in these times, and Sniadeckis was glad to *"learn enough chemistry to understand the essence of this subject"*, as he wrote in a letter to his brother Jonas (Jan). While studying in Pavia, Sniadecki was greatly impressed by the chemical philosophy of Antoine Laurent Lavoisier (1743–1794) which made a great commotion in the world of chemistry. Young Sniadeckis developed a great desire to meet the famous chemist, but it did not happen. Throughout his entire life Sniadeckis remained an ardent champion of the chemistry, thought by A. L. Lavoisier. In his papers Sniadeckis noted; *"the teaching of the*

great Lavoisier, based mainly on the well-proved theory of combustion and on beautiful truths discovered about heat, is an everlasting and most beautiful act of a genius". In 1794 Sniadeckis entered the University of Edinburgh, which was also famous as a centre of chemistry. The excellent atmosphere for studies and prominent professors were the conditions, which influenced young Sniadeckis to mastermind a philosophical work about chemistry in living bodies.

In 1797, as a result of reform at the University, a Department of Chemistry was established. It was headed by a young prominent Polish chemist and physician Andrius Sniadeckis (1797–1838). Sniadeckis was among personalities, who forth come his epoch, made brave conclusions and opened new horizons for chemistry and biochemistry. Young professor of chemistry undertook the new task with all the zeal. In a short time he brought chemistry to the number of the most popular subjects at the University. He conducted lectures with the greatest enthusiasm, which was driving the audience into a *"chemomania".* Lectures were attended by students of other fields, citizens, *"even ladies".* Sniadeckis was neither pleased with the premises, nor chemical laboratory he inherited from his predecessor. Few years later the largest hall in the whole university was designed, new premises for the laboratory, followed by the equipment were provided to serve the lectures of chemistry.

In spite of a tradition of a Latin language the University followed, Sniadeckis conducted lectures of chemistry in Polish language. But the situation in terminology was far from satisfactory. After three years of work, a manual of chemistry *Początki chemii stosownie do teraznieyszego tey umieiętnosci stanu dla pozytku uczniow i słuchaczow ułozone y za wzor lekcyi akademickich służyc maiące* (*Rudiments of Chemistry* (...) in two volumes was published in 1800. The title corresponded to the truth. The book comprised a short outline of chemistry, presented according to the highest standards of the year in which it was published. Sniadeckis quoted several scores of contemporary authors, cited their most resent

ideas and discoveries, and indicated thereby the information sources that formed the basis for the manual. The manual included also a vocabulary, quoted the input of the count Aleksander Franciszek Chodkiewicz (1776–1838) in the field. Sniadeckis developed Polish chemical nomenclature; in a vocabulary the account of the latest developments of the chemistry was illustrated. The edition of the manual was issued again in 1804 and 1816–1817. It was the first original University manual in the field of chemistry that ever appeared in Polish language.

After publishing a manual of chemistry, Sniadeckis was completely involved by the idea of his study times – he was working of the philosophical tractate *Teorya jestestw organicznych* (*The Theory of Organic Entities*). First volume was published in 1804, first and second in 1811. Soon after his death, in 1838 all three parts were issued. In *The Theory of Organic Entities* the author treated the phenomenon of a life as purely material process governed by physical and chemical laws, defined living and non-living bodies. In the work the phenomenon of photosynthesis was elucidated.

Since the theoretical work on a chemistry of organic bodies was published, Sniadeckis experienced himself as an analyst. He investigated the crude platinum. The experiment was presented at the meeting of the University of Vilnius on 28 June, 1808 and published: *Rozprawa o nowym metallu w surowej platynie odkrytym* (*On a New Metal in Crude Platinum*). In the study the author analysed a crude platinum ore and the known elements it contained: osmium, iridium, rhodium, palladium and an unknown one, which he named *vestium*, in honour of the newly discovered planet Vesta. Soon the report about the discovery was sent to the Academy of Sciences in Petersburg and the National Institute in Paris. The French chemists, members of the Academy – Louis Bernard Guyton de Morveau (1737–1816), Antoine François Fourcroy (1755–1809) and Claude Louis Berthollet (1748–1822) – repeated the analysis of crude platinum ore, but did not find the element *vestium* in it. The

negative answer came from the Russia also, where the *vestium* topic was analysed by academician Jakov Zacharov (1765–1836). This was sad news to Sniadecki; he did not repeat the experiments for years. Only on 1822 he returned to the experimental work and conducted a thorough analysis of meteorite: *O żelazie meteorycznem Rzeczyckiém* (*On the Iron of the Rzeczyce Meteorite*).

As a representative of enlighters of the country, Sniadeckis participated in editorial work of a first scientific magazine in Lithuania *Dziennik Wileński (Vilnius Daily).* He was convicted that science must became accessible to as many people as possible, he published articles on practical chemistry: about linen bleaching, production alcohol from potatoes, etc. In 1822 Sniadeckis transferred his position to one of his predecessors Ignacy Fonberg (1801–1891), and retired. The most prominent his pupils were Ignacy Domeyko (1802–1889), Rodion Heyman (1802–1865) and Ignacy Fonberg. Only in 1827 returned to the University, as a head of Clinics of Therapy.

The order of Russian empire was getting more brutal in all fields of life, education was not an exception. It was closed in 1832, instead of it the Academy of Medicine and Surgery was established. The Academy was evicted from Vilnius in closed 1842, after the insurrection against the order. The historical conditions were unrewarding and doomed to dispersing the scientific school of chemistry of the old University of Vilnius. Though his pupils and followers spread to other schools and countries, they preserved the knowledge and scientific ideas of their teacher.

BIRUTĖ RAILIENĖ

Birutė
Railienė

Andrius
SNIADECKIS

Viršelyje
Andriaus Sniadeckio portretas
iš Lietuvos nacionalinio muziejaus fondų,
dailininkas Aleksandras Slendzinskis
(1803–1878)

Dailininkė
Miglė Datkūnaitė

Išleido
VILNIAUS
UNIVERSITETO LEIDYKLA
Universiteto g. 1, LT-01122 Vilnius

Spausdino
UAB „Petro ofsetas“
Žalgirio g. 90, LT-09303 Vilnius